

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Tarih Anabilim Dalı**

Halil Yetimoğlu

**SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN RUS İMPARATORLARI İLE
MEKTUP DİPLOMASİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Danışman:
Prof. Dr. Yunus ÖZGER**

Yozgat – 2019

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Tarih Anabilim Dalı**

Halil Yetimoğlu

**SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN RUS İMPARATORLARI İLE
MEKTUP DİPLOMASİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Danışman:
Prof. Dr. Yunus ÖZGER**

Yozgat – 2019

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalı 80110316013 numaralı öğrencisi Halil YETİMOĞLU'nun hazırladığı “Sultan II. Abdülhamid’in Rus İmparatorları ile Mektup Diplomasisi” başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 12/06/2019 Çarşamba günü saat 14:00’da yapılmış, tezin onayına ~~OY ÇOKLUĞU~~ / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AYKUN

Üye : Prof.Dr. Yunus ÖZGER

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜL

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...17.../06.../2019.. tarih ve 22-05 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Prof.Dr. Yunus ÖZGER
Enstitü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum ‘‘Sultan II. Abdülhamid’in Rus İmparatorları İle Mektup Diplomasisi’’ adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2019

Halil YETİMOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT.....	viii
TABLolar.....	ix
KISALTMALAR.....	x
ÖNSÖZ	xii
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMA’NIN MAHİYETİ, İÇERİĞİ VE KAYNAKLARI	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DİPLOMASİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNE KADAR OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ

1.1. Diplomasinin Tanımı ve Kökeni.....	3
1.2. Diplomasinin Tarihi Gelişimi	4
1.2.1. Dünyadaki Gelişimi	4
1.2.2. Diplomasinin Osmanlı’da Gelişimi	7
1.3. Başlangıcından Doksanüç Harbine Kadar Osmanlı-Rus İlişkileri.....	10
1.3.1. Osmanlı-Rus Diplomatik Münasebetlerinin Doğuşu, Protokol ve Unvan Krizi	10
1.3.2. Osmanlı-Rus Diplomatik İlişkilerinin Seyri	12
1.3.3. Osmanlı-Rus İlişkilerinin Seyrinin Değişmesi, Azak’ın Düşüşü ve 1700 İstanbul Antlaşması.....	17
1.3.4. Prut’a Giden Yol	18
1.3.5. 1736-1739 Savaşı ve Belgrat Antlaşması	20
1.3.6. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşları ve Küçük Kaynarca Antlaşması.....	21
1.3.7. 1787-1792 Savaşı ve Yaş Antlaşması.....	22
1.3.8. Yaş Antlaşması Sonrası Diplomatik Temas ve Osmanlı-Rus İttifakı.....	23
1.3.9. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşları ve Bükreş Antlaşması	24
1.3.10. Osmanlı Rus Yakınlaşması ve Hünkâr İskelesi Antlaşması	28
1.3.11. Macar Mültecileri ve Eflak-Boğdan (Memleketeyn) Meselesi	29
1.3.12. Kutsal Yerler Meselesi ve Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması	30
1.3.13. Doksan Üç Harbine Giden Yol: Savaş ve Barış	33

İKİNCİ BÖLÜM

SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN DEVLET İŞLERİNE AİT KONULARDA RUS İMPARATORLARIYLA MEKTUPLAŞMASI

2.1. Ermenilerin Rusya'ya Göçü Meselesi	42
2.2. Girit'e Vali Tayin Edilmesi ve Osmanlı Askerinin Tahliyesi.....	49
2.3. Bulgaristan ve Doğu Rumeli Olaylarının Teskini Teşebbüsü	54
2.4. Petersburg ve İstanbul'a Daimi Elçi Tayini	57
2.5. Rus imparatorlarını Kırım'da Resmi Karşılama	69
2.6. Cülus Tebrikleri	80
2.7. Rus İmparatorlarının Taç Giyme Merasimine Heyet Gönderilmesi.....	88
2.8. Osmanlı ve Rus Devlet Adamlarına Nişan Verilmesi	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN ŞAHSİ KONULARDA RUS İMPARATORLARIYLA MEKTUPLAŞMASI

3.1. Yeni yıl Tebrikleşmesi	107
3.2. Doğum Günü Kutlaması	113
3.3. İsim Günü (Yevm-i Mahsus) Tebriki	117
3.4. İzdivaç Tebriki	124
3.5. Veladet Tebriki	128
3.6. Hediyeleşmeler	135
3.7. Şifa Dilekleri.....	144
3.8. Taziye Mesajları.....	149
SONUÇ	156
KAYNAKÇA.....	163
EKLER	179
ÖZGEÇMİŞ	211

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

“Sultan II. Abdülhamid’in Rus İmparatorları İle Mektup Diplomasisi”

Halil YETİMOĞLU

Danışman: Prof. Dr. Yunus ÖZGER

2019-Sayfa: 211+XIV

Jüri: Prof. Dr. Yunus ÖZGER
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AYKUN
Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜL

Sultan II. Abdülhamid zamanında Osmanlı ile Rusya arasında 1877-1878 savaşı cereyan etmiş ve Osmanlı Devleti ağır kayıplar vermiştir. Bu savaş sonrasında Sultan II. Abdülhamid, zorunlu olarak iki ülke ilişkilerini diplomatik temasla yürütme yolunu tercih etmiştir. Bu bağlamda kendi iktidarı süresince, çağdaşı Rus imparatorları (II. Aleksandr, III. Aleksandr, II. Nikola) ile mektup diplomasisi gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada söz konusu diplomatik münasebetler, Osmanlı Arşiv belgeleri ışığında ele alınmıştır. Mektuplar, devlet işlerine ait konular ve şahsi konular olmak üzere iki kategoride tasnif edilmiştir. İlk grup mektuplar, Ermeni sorunu, Girit sorunu, Bulgaristan ve Doğu Rumeli meselesi gibi siyasi işlerle ilgilidir. Bunun yanı sıra cülus tebrikleri, taç giyme törenleri ve nişan ve madalya takdimleri de yer almaktadır. İkinci grupta ise yeni yıl tebriki, doğum günü ve isim günü kutlamaları, hediyeleşmeler, şifa dilekleri ve taziye mesajlarını ihtiva etmektedir.

Sultan II. Abdülhamid, diplomatik ilişkilerin sürdürülmesi için büyük çaba göstermiştir. Rus imparatorları, dinlenmek için Livadya’ya geldiklerinde bir heyet göndererek temas kurmuştur. İmparatorların cüluslarını tebrik etmek ve taç giyme merasimlerine iştirak etmek için elçiler ve nişanlar göndermiştir. İmparator ve İmparatoriçe adına özel olarak saray fabrikasında tütün masası ve vazo gibi eşyalar imal ettirilmiş, çiftliklerde yetiştirilen atlar ve çeşitli eşyalar hediye olarak gönderilmiştir. Aynı şekilde imparatorlar tarafından da Sultan II. Abdülhamid’e benzer kıymette hediyeler gelmiştir. Rus imparatorları, Sultanın nezaketini

bildiklerinden dolayı hanedanlarında meydana gelen her türlü sevinç ve üzüntü verici hadiseleri padişaha bildirmeyi vazifeden saymışlar ve bunu bizzat mektuplarında dile getirmişlerdir. Böylece her iki ülke yöneticileri yeni bir savaşa meydan vermemek için, çeşitli diplomatik araçlardan yararlanmışlardır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Osmanlı, Rus, İmparator, İmparatoriçe, Mektup, Telgraf, Diplomasi.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**The Letter Diplomacy of Sultan Abdülhamid II with the Russian Emperors
by**

Halil YETİMOĞLU

Supervisor: Prof. Dr. Yunus ÖZGER

2019-Page: 211+XIV

Jury: Prof. Dr. Yunus ÖZGER

Assoc. Prof. Dr. İbrahim AYKUN

Assist. Prof. Dr. Serkan GÜL

1877-1878 Ottoman-Russian War took place during the reign of Sultan Abdulhamid II, resulting in serious losses on the part of Ottoman State. Following this war, Sultan Abdulhamid II opted for maintaining the relationships between the two countries in the form of diplomatic contact. Within this context, he carried out a letter diplomacy with his contemporary Russian counterparts (Alexander II, Alexander III, Nicola II). This study explores these diplomatic relationships in the light of Ottoman Archive documents. The letters were divided into two categories; namely, state-related ones and personal ones. The former group of letters were concerned with political issues such as Armenian Problem, Crete Problem, Bulgaria and Eastern Rumelia Issue. Congratulation cards upon accession to throne, coronation ceremonies, and presenting of badges and medals were also investigated in this category. The latter group of letters consisted of new year, birthday and name day celebration letters as well as those regarding exchange of gifts, healing and condolence messages.

Sultan Abdulhamid II made a great effort in order to maintain diplomatic relationships with Russia. By sending a committee, he got in touch with Russian emperors when they came to Livadia for vacation. He also sent badges and special envoys to congratulate emperors when they came to throne and to attend their coronation ceremonies. Special household items such as tobacco tables and vases were manufactured in royal factories in the name of Russian emperors and empresses, and these items, in addition to a variety of stuff and horses, bred on farms, were sent to them as gifts. Likewise, the Russian emperors sent gifts of similar value to Sultan

Abdulhamid II. They also took it as a responsibility to inform Sultan Abdulhamid II about all kinds of delightful and saddening events occurring during their dynasty, mentioning these events personally in their letters. In this way, both Ottoman and Russian emperors took advantage of various diplomatic instruments in an attempt to avoid further wars between the two states.

Key Words: Abdulhamid II, Ottoman, Russia, Emperor, Empress, Correspondence (Letter), Telegraph, Diplomacy.

TABLÖLAR

Tablo 2.1: Tayin Edilen Elçiler	69
Tablo 2.2: Kırım'a Gelen Rus İmparatorlarına Hoşgeldin Demek İçin Gönderilen Heyetler.....	79
Tablo 3.1: Rus İmparatorlarının İsim Günlerinin Tebriki İçin Rus Sefaretine Gönderilen Memurlar	123

KISALTMALAR

A. AMD : Bab-1 Asafi Amedi Kalemi

A. DVN. NMH	: Bab-1 Asafi Divan-1 Hümeyun Name-i Hümeyun Kalemi
BEO	: Babıali Evrak Odası
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DH. MKT	: Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi
DH. TMIK	: Dâhiliye Nezâreti Tesrî-i Muamelât
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
HR. TO	: Tercüme Odası Belgeleri
İ. DH.	: İrade Dâhiliye
İ. HR.	: İrade Hariciye
İ. HUS	: İrade Hususi
İ. TAL	: İrade Taltifat
No:	: Numara
OTAM	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Sad.	: Sadeleştiren
ss.	: Sayfadan sayfaya
TTK	Türk Tarih Kurumu
ty.	: Tarih yok

v.	: Varak
Y. A. HUS	: Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı
Y. A. RES	: Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı
Y. EE	: Yıldız Esas Evrakı
Y. PRK. ASK	: Yıldız Perakende Askeri Maruzat
Y. PRK. AZN	: Yıldız Perakende Adliye ve Mezahip Nezareti Maruzatı
Y. PRK. BŞK	: Yıldız Perakende Başkitabet Dairesi Maruzatı
Y. PRK. EŞA	: Yıldız Perakende Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik
Y. PRK. HR	: Yıldız Perakende Hariciye Nezareti Maruzatı
Y. PRK. NMH	: Yıldız Perakende Name-i Hümayun
Y. PRK. TKM	: Yıldız Perakende Tahrirat-ı Ecnebiyye ve Mabeyn Mütercimliği
Y. PRK. UM	: Yıldız Perakende Umum Vilayetler Tahriratı
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan
yy.	: Yayınevi yok

ÖNSÖZ

XV. Yüzyılda başlayan Osmanlı-Rus ilişkileri Sultan II. Abdülhamid dönemine kadar birçok savaşıla devam etmiştir. Rusya, Özellikle 1700'lerden sonra Osmanlı Devletinden birçok imtiyaz elde etmiş ve toprak kazanmaya başlamıştır.

Sıcak denizlere inmeye çalışan Rusya, Çar I. Petro ve II. Katerina dönemlerinde bu maksada binaen büyük teşebbüslerde bulunmuşlardır. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı iki ülke arasındaki son ve en yıpratıcı savaş olmuştur. Bu savaştan sonra ilişkileri düzelen iki devletin diplomatik faaliyetleri yoğunlaşmaya başlamıştır. Rus imparatorlarıyla iyi ilişkiler içerisinde bulunan Sultan II. Abdülhamid, diplomasiyi iyi kullanmaya çalışmıştır. Ruslarla olan siyasi problemleri diplomatik yollarla çözmeye gayret göstermiştir. Aynı zamanda Rus imparatorları da sorunları barışçıl yollarla çözmeye çalışmışlardır. Bu diplomasi de mektuplar önemli bir yere sahiptir. Mektupların temelinde barışı koruma yatmış olsa da hem siyasi hem de kültürel anlamda oldukça fazla mektup teatisi görülmüştür.

Tez giriş kısmı dışında üç bölümden oluşmuştur. Giriş kısmında araştırmanın mahiyeti, içeriği ve kaynaklarından bahsedilmiştir. Birinci bölümde diplomasiğin tanımı ve kökeninden bahsedilerek tarihi gelişimi üzerinde durulmuştur. Geçici ve sürekli diplomasi dönemleri incelenmiştir. Diplomasiğin Osmanlı Devletindeki tarihi gelişiminden ve Osmanlı diplomasisini belirleyen unsurlardan söz edilmiştir. Devamında Osmanlı-Rus ilişkilerinin başlangıcından Sultan II. Abdülhamid dönemine kadar ekonomik, siyasi ve diplomatik ilişkiler ele alınmıştır. Özellikle diplomasi yönüne ağırlık verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde Sultan II. Abdülhamid'in Rus imparatorlarıyla devlet işlerine ait meselelerde yapılan mektuplaşmalar incelenmiştir. Bunlardan siyasi işlere ait olan Ermeni, Girit, Doğu Rumeli ve Bulgaristan meselelerinin çözüme kavuşturulması anlatılmıştır. Yine devlet işlerinden olan elçi tayin edilmesi, cülus tebrikleri, ilişkilerin geliştirilmesi adına Rus imparatorlarını Kırım'da karşılayarak hoş geldin demek için elçiler gönderilmesi, devletlerin menfaatlerine olarak nişanlar verilmesi ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise Sultan II. Abdülhamid'in şahsi konularda Rus imparatorlarıyla mektuplaşmasından söz edilmiştir. Bunlar doğrudan devlet meselesi olmayan fakat dolaylı yönden devletin menfaatine olarak ilişkilerin pekiştirilmesine yardımcı olan mektuplaşmalardır. Karşılıklı olan bu mektuplaşmalar nezaketen hükümdarların dostluklarını geliştirmek ve diplomasiyi güçlendirmek için büyük öneme sahiptir. Bunlar yılbaşı tebriki, doğum günü tebriki ve Rus imparatorların isim günleri tebriki şeklinde genelde imparatorlar arasındaki ilişkiler anlatılmıştır. Bunların dışında evlilik, doğum, hediye, geçmiş olsun dilekleri ve taziye mesajları gibi hem

hükümdarları hem de aile efradını ilgilendiren meselelerde yapılan mektuplaşmalar açıklanarak verilmiştir.

Tez konusunun tespit edilmesinde ve tezin yazım aşamasında desteklerini hiçbir şekilde benden esirgemeyen danışmanım ve kıymetli hocam Sayın Prof. Dr. Yunus ÖZGER'e her türlü desteğinden dolayı sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte engin bilgilerini hiçbir zaman benden esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Taha Niyazi KARACA ve Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜL'e teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

ARAŞTIRMA'NIN MAHİYETİ, İÇERİĞİ VE KAYNAKLARI

Bu çalışma, Sultan II. Abdülhamid'in Rus imparatorları ile muhtelif meselelerde mektuplaşmasını ele almaktadır. Araştırmanın tarih aralığı Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yılı olan 1876 ile tahttan indirildiği 1909 yıllarını kapsamaktadır. Otuz üç yıllık bu süre zarfında Rusya'da üç ayrı imparator bulunmuştur. Bunlar II. Aleksandr, III. Aleksandr ve II. Nikola'dır.

Sultan II. Abdülhamid öncesinde de Osmanlı-Rus diplomatik ilişkilerinde mektuplaşmalar gerçekleşmiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler uzun yıllar savaşla geçmiştir. Buna rağmen ilişkiler tamamen kopmamış ve iki devlet arasında kapı aralığı bırakılmıştır. Sultan II. Abdülhamid, bu aralığın kapanmasını engellemeye çalışmış ve bundan sonra savaşın yerini diplomasi almıştır. Böylece sorunların çözülmesi adına iki ülke arasında mektuplaşmanın önemi artmıştır. Bu mektuplaşmalar siyasi konular üzerinde olduğu gibi kültürel alanda da varlığını göstermiştir. Ermenilerin göçü meselesi üzerinde Sultan II. Abdülhamid'in sarf ettiği çaba belgeler nispetinde aydınlatılmaya çalışılmış ve bu esnada Rus büyükelçinin çabaları da ortaya konulmuştur. Yine Girit'e vali tayininde imparatorun desteğine ihtiyaç duyulması, Bulgar mezalimi karşısında imparatorun yardım istenerek zulümlerin sona erdirilmesi gibi siyasi meselelerde Rus imparatoruna mektup ve telgraflar gönderen Sultan II. Abdülhamid, olayları hep barışçıl yönde çözmeye çalışmış uluslararası arenada Rusya'nın bahsi geçen meselelerde etkin olan nüfuzundan yararlanmaya çalışmıştır. Belgeler vasıtasıyla bunlar aydınlığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın önemli içeriklerinden birisi de her daim dostluğu korumak ve devam ettirmek adına her iki devlet tarafından çeşitli nişanların ve hediyelerin gerek imparatorlar ve gerekse devlet adamlarına takdim edilmesidir. Taç giyme merasimine heyet gönderilmesi, Rus imparatorlarının Kırım'da karşılanması, birbirleri nezdine büyükelçiler tayin edilmesi, isim günlerinin kutlanması, yılbaşı tebrikleri, veladet hadisesinin tebriki, doğum günlerinin kutlanması, geçmiş olsun dilekleri ve taziye mesajları gibi birçok konuda yapılan mektup ve telgraf teatisi belgeler ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Sultan II. Abdülhamid'in yabancı devlet başkanlarıyla mektuplaşması hakkında daha önce yapılmış müstakil bir çalışmanın olmayışı bu konunun araştırılmasında etkili olmuştur. Abdülkadir Özcan ve İlhan Şahin tarafından hazırlanan "II. Abdülhamid'in Hususi Mektup ve Telgrafları" adlı makalede Sultan II. Abdülhamid'in muhtelif devlet başkanlarına gönderdiği 96 adet mektup ve telgrafların transkripsiyonu verilmiş ve herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır. Bunlardan yalnızca 11 tanesi Rusya ile ilgilidir. Bunun dışında Sultan II. Abdülhamid'in mektuplarına dair bir çalışma yapılmamıştır.

Tezin hazırlanışı esnasında başvurulmuş en önemli kaynakların başında Başbakanlık Osmanlı Arşivi vesikaları bulunmaktadır. Bu arşivin muhtelif katalogları arasında bulunan belgelerden özellikle Yıldız tasnifi içerisindeki Name-i Hümayunlar ilk sırada yer almıştır. Bu katalogda padişah tarafından veya padişah adına yazılan, yabancı devlet başkanları ve prenslerinden gelen mektuplar bulunmaktadır. Yine padişahın doğum, cülus, taziye vb. tebrik ve teşekkür yazıları yer almaktadır. Bunun dışında yine yıldız tasnifinde bulunan Yıldız Esas Evrakı; Bu fonda padişah tarafından görevlendirilen kişilerin yerli ve ecnebi devlet adamlarıyla yapılan mülakatları gösterir raporlar yer almaktadır. Başkitabet Dairesi Maruzatı; burada mabeyn başkâtibi tarafından padişaha sunulan belgeler ve nezaretlere, valiliklere, elçiliklere gönderilen telgraflar yer almaktadır. Elçilik, Şehbenderlik ve Ateşemiliterlik Maruzatı; bu tasnifte elçilerin şehbenderlerin ve ateşemiliterlerin doğrudan saraya gönderdikleri ve sefaretlerde görevli bulunanların başkitabete kendi mühürleriyle gönderdikleri belgeler bulunmaktadır. Sadaret Hususi Maruzat Evrakı; çoğunluğu harici meselelere dair yazışmalar bulunur. Sadaret Resmi Maruzat Evrakı; sadaret tarafından yapılacak olan işler için saraya sunulan resmi yazıların bulunduğu kataloglar sık başvurulmuş kaynaklar olmuştur. Diğer arşiv belgelerinden ve başta İrade Hariciye tasnifli belgelerden oldukça fazla yararlanılmıştır.

Arşivden elde edilen belgeler öncelikle tasnif edilmiştir. Daha sonra bu belgeler transkribe edilerek günümüz Türkçesine uyarlanıp ilmi mahiyette yazım aşamasına geçilmiştir. Bunların dışında dönemin gazeteleri Atatürk Kitaplığı sitesinden indirilerek çevirileri yapılmış ve düzenlenerek gerekli bölümlerde kullanılmıştır. Salname-i Nezaret-i Hariciye'den ve diğer ikinci el kaynaklardan yararlanılarak eser tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİPLOMASİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNE KADAR OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ

1.1. Diplomasinin Tanımı ve Kökeni

Diplomasi sözcüğü köken itibariyle Yunanca'dan gelmektedir. Kelimenin aslı *Diplomeis*'tir. Zamanla bu terimden çift anlamına gelen diploma sözcüğü türemiştir. İkiye katlamak manasına da gelen sözcük Eski Yunan'da iki levha arasına yazılmış hukuk akdi anlamını da içermiştir. Bu dönemlerde temsilcilerin pasaportları ve resmi belgeleri madeni levhalara kazılarak ikiye katlanıyordu. Dolayısıyla bunlara ikiye katlanmış anlamında diploma denilmekteydi.¹ Zamanla madeni olmayan vesikaları da içine alan diploma sözcüğü el yazısıyla yazılmış ve ikiye katlanmış kâğıt anlamına gelmiş ve tüm resmi belgeleri, hak ve imtiyaz belgelerini ve yabancı devletlerle ilişkileri düzenleyen vesikaları da içine almıştır.²

17. Yüzyıla gelindiğinde bin üçyüz senesi öncesi belgelerin anlaşılması oldukça zor hale gelmiştir. Dolayısıyla mevcut vesikaları türlerine göre ayırıp düzenleyecek, inceleyip deşifre edecek vasıflı personele ihtiyaç duyulmuştur. 1681 yılında Fransız Jean Mabillon, arşiv belgelerini inceleyen çalışmasına *De re diplomatika* başlığını vermesinden sonra arşiv çalışmalarına diploma denmeye başlamıştır. 1693 yılında Alman düşünür Leibniz tarafından yabancı devletlerle imzalanan belgelere, 1726 yılında Fransız Dumont tarafından uluslararası meseleler için bahsi geçen kelime kullanılmış ve günümüze gelinceye dek şekillenmiştir.³

Diplomasi, arşiv çalışmalarıyla uğraşma anlamı dışında ilk defa Edmund Burke tarafından 1796 yılında uluslararası ilişkilerin yürütülmesi şeklinde ifade edilmiştir.⁴ Burke diplomasiyi milletlerarası ilişkilerde ve görüşmelerde beceri, maharet ve taktik

¹ Seha L. Meray, "Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1956, XI/3, s. 81; Mübahat S. Kütükoğlu, "Diplomatik", *DİA*, 1994 İstanbul, s. 360.

² Hüner Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1995, s. 13.

³ Feridun Ergin, *Uluslararası Politika Stratejileri*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul t.y.

⁴ Onur Kınlı, "Osmanlı Devletinde Modernleşmenin Aracı Olarak Diplomasi", (basılmamış yüksek lisans tezi) *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*, İzmir 2004, s. 40.

anlamında kullanmıştır. Diplomasi kavramına yüklenen bu içerik tüm dünya da kabul görerak kaynaklara da benzer şekliyle girmiştir.

Birçok yazar tarafından tanımlanan diplomasi, en genel tanımıyla devletlerarası ilişkilerde barışın korunması adına her türlü yol, araç ve mekanizmaların kullanılması ve devletlerin kendi çıkarlarını korumanın yollarını aramasıdır.⁵

1.2. Diplomasinin Tarihi Gelişimi

1.2.1. Dünyadaki Gelişimi

Sözcük olarak geç dönemde şekillenen diplomasi, insanların topluluklar halinde yaşamaya başladığı dönemde ortaya çıkmıştır. Farklı kabileler avlanma sahalarının sınırlarını belirlemek için bir araya gelmişler ve aralarında anlaşma yapmışlardır. Bu durum diplomasinin ilk örneklerini ortaya koymaktadır.⁶ Bu ilkel gruplar yaptıkları savaflara son verdikten sonra ölülerini gömmek için birbirlerine haberci göndermişlerdir. Bu kişilere haberleri iletebilmeleri için dokunulmazlık hakkı verilmiştir. Bunun dışında başka sorunların halledilmesi için özel yetki sahibi olan ve bugünkü manada elçi diyebileceğimiz kişileri birbirlerine göndererek evlilik, sınır sözleşmesi gibi konuları müzakere etmişlerdir. Geçici bir süreyle görevlerini yapan elçiler ülkelerine geri döndükleri için buna *Ad hoc* diplomasi denilmektedir. *Ad hoc* diplomaside tek taraflı, kısa ve dar kapsamlı ilişkiler mevcuttur.⁷

Diplomatik dokunulmazlık, açık ve çok yanlı diplomasi Yunan şehir devletleri tarafından uygulanmış ve konsolosluk kurumu geliştirilmiştir.⁸ Devletlerarasında güç farkı ya da siyasi üstünlük bulunmayışı ve aynı zamanda ortak kültür, dil ve inançlara sahip olmaları da diplomasinin gelişmesine önemli katkı sağlamıştır.⁹ Çok yönlü diplomasi kullanan Bizans, kurumsal ve pratik diplomasiyi geliştirmiş ve diplomasiyi

⁵ Temel İskit, *Diplomasi, Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007 İstanbul, s. 4; Timuçin Kodaman, Ekrem Yaşar Akçay, "Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye'ye Bıraktığı Miras", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 22, Aralık 2010, s. 76; Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Kitabevi, 2012 Ankara, s. 13; Ömer Kürkçüoğlu, "Dış politika Nedir? Türkiye'deki Dünü Bu Günü", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXXV/1, 1980, s. 311-312.

⁶ Gökhan Erdem, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sürekli Diplomasiye Geçiş Süreci*, (basılmamış doktora tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Ankara 2008, s. 7.

⁷ Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, s. 13-14.

⁸ Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, s. 16-18.

⁹ İskit, *Diplomasi*, s. 70; Nasıh Sarp Ergüven, "Uluslararası Hukukun Tarihsel Boyutuyla Diplomasinin Kurumsal Gelişim Süreci", *AÜSBD*, VII/1, 2016, s. 116.

yürütecek memurlar istihdam etmiştir. Bu andan itibaren diplomasi meslek haline gelmiş ve dış ilişkilerde temsilci sıfatıyla diplomatlar yetiştirilmeye başlanmıştır.¹⁰

Devletlerarası ilişkilerin yürütülmesinde daimi elçilerin gönderilmesiyle oluşan kalıcı diplomasi metodu ilk defa 15. Yüzyılda İtalyan şehir devletleri aracılığı ile tesis edilmiştir.¹¹ Sürekli elçiliğin ilk olarak nerede ve ne zaman açıldığı konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre İtalyan kent devleti Mantova tarafından 1341 yılında Bavyera’da kurulmuştur. Bir başka görüşe göre tam teçhizatlı olarak ilk elçilik Milano tarafından 1446 yılında Floransa’da açılmıştır.¹² Venedikliler Osmanlı’ya karşı Avrupa koalisyonu oluşturmayı gerçekleştirememişler ve Osmanlı ile ilişkilerini sürdürüp yakından takip etmek için 1454 yılında sürekli temsilcilik başlatmışlardır. Bu daimi elçiliğin başarılı olması Yakındoğu ve Avrupa’da mukim elçiliklerin kurulmasına yön vermiştir.¹³ Sonrasında 16. Yüzyılın başlarında daimi temsilcilik Orta ve Batı Avrupa devletlerinde yaygınlaşmıştır.¹⁴ 17. ve 18.yüzyıllarda Avrupalı devletler ekonomik çıkarları için Uzakdoğu ülkelerinde daimi büyükelçilik açmaya başlamışlardır.¹⁵

Devletlerin aralarında oluşan sorunları çözmek için tüm tarafların bir araya gelmesiyle oluşan çok yanlı diplomasi ilk defa 1648 yılında yapılan Vestfalya Barışı’nda gerçekleşmiştir. Kongre’de Avrupa’nın müşterek meseleleri münakaşa edilmiş ve kongre usulü bu andan itibaren uluslararası münasebetlerde kullanılan bir diplomasi yöntemi olmuştur. Kongrede dokunulmazlık ve eşitlik ilkeleri esas alınmıştır. Aynı zamanda uluslararası temaslarda bir araya gelen devletler statülerine bakılmaksızın birbirlerine denk sayılmaları onaylanmıştır. Benimsenen bu yeni sistem buradan Avrupa ve dünyanın sair kısımlarına yayılmaya başlamıştır.¹⁶ Vestfalya Barışı’ndan sonra uluslararası sistemi etkileyen bir diğer konferans ise 1699’da gerçekleşen Karlofça’dır. Osmanlı Devleti ilk defa Avrupa diplomasisi içine girmiş ve

¹⁰ Rauf Versan, “Tarih Boyunca ve Günümüzde Diplomasi”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ocak 1995, Sayı: 10, s. 92.

¹¹ Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, s. 23.

¹² Erdem, *Sürekli Diplomasiye Geçiş Süreci*, s. 98-99; Versan, “Diplomasi”, s. 93.

¹³ Ergin, *Uluslararası Politika Stratejileri*, s. 27.

¹⁴ Ergüven, “Diplomasinin Kurumsal Gelişim Süreci”, s.123.

¹⁵ Versan, “Diplomasi”, s. 93-94.

¹⁶ Donald Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, Çev. Ayşe Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 129; Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, s. 33.

uluslararası hukukun kurallarını benimsemiştir. Yine Rusya’da ilk defa Avrupa kongresine katılarak uygulanan diplomasiyi benimsemiştir.

Milletlerarası ilişkilerin yoğunlaşmasında etkili olan başka bir gelişme ise 1713 yılında yapılan Utrecht Barışı’dır. İspanya Veraset Savaşları sonunda devletlerin bir araya gelip kongre düzenlemesiyle barış yapılmıştır. Burada da uluslararası sistem korunmuş ve Fransa’nın etkisi sınırlandırılmıştır. Karlofça ve Utrecht anlaşmalarının Avrupa diplomasisi açısından önemine bakıldığında Osmanlı ve Fransa’ya karşı Avrupa güç dengesi belli bir dönem korunmuş oldu. Ayrıca İngiltere Avrupa diplomasisinde etkin rol almaya başlamıştır.¹⁷

18. Yüzyılda Avrupa’da cereyan edecek her uyuşmazlık bundan böyle Avrupa sisteminin tüm üyelerini ilgilendirir duruma gelmiştir. Olabilecek bütün sorunlar yukarıda zikredilen barış sistemi gibi kongreler aracılığıyla çözüme kavuşturulması devletler tarafından kabul görmüş ve bu usul uluslararası diplomaside işlerlik kazanmıştır.¹⁸ Fransız ihtilali ile birlikte diplomasi yeni bir döneme girmiştir. Diplomasinin bu değişiminde ulus devletlerin devletlerarası sistemde yer almaları etkili olmuştur. İktisadi temasların ve diplomasinin devamlılığının sağlanması için konsolosluk ilişkileri artırılmıştır. Bu gelişmelerden etkilenen diplomatlar daha soylu kişiler arasından yetiştirilmeye başlamıştır.¹⁹

19. Yüzyıla gelindiğinde çok yanlı diplomasi daha yoğun şekilde görülmüştür. Bu dönemin en önemli kongresi 1815 yılında yapılan Viyana Kongresidir. Kongreye iştirak eden tüm devletler, diplomasinin muayyen kuralları ve tüzüğü olan bir meslek olduğunu kabul etmişlerdir. Kendilerini ilgilendiren ortak meseleleri tartışma adına ve Avrupa Barışı’nı koruma yolunda yeri geldikçe kongreler toplama kararı almışlardır.²⁰ Bunların yanında önde gelme sorununa çözüm bulmuşlardır. Buna göre öncelik sırası bir başkentte ikamet kademine göre belirlenerek karara bağlanmıştır. Kongrede diplomatik temsilciler büyükelçi, ortaelçi ve maslahatgüzarlar olmak üzere üç kısma

¹⁷ Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, s. 129-136.

¹⁸ Mehmet Gönlübol, *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1964, s.16.

¹⁹Demet Şefika Acar, “Küreselleşen Dünya’da Diplomasi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokul Dergisi*, IX/1-2, Konya 2006, s. 422.

²⁰ Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, s. 41.

ayrılmıştır.²¹ Büyükelçiler gittikleri ülkelerin hükümdarları yanında kendi hükümdarlarını temsil etmişlerdir. Bunlar doğrudan hükümdardan mülakat isteme hakkına sahip olmuşlar ve diğer elçilerden üstün kabul edilmişlerdir. Orta elçiler ise devlet işlerinde ülkelerini temsil etmişlerdir. Doğrudan mülakat isteme yetkisine sahip olmayıp dışişleri bakanı aracılığı ile işlerini görmektedirler.²²

Viyana kongresinden I. Dünya Savaşı'na kadar olan döneme Avrupa diplomasisi denilmiştir. Bu dönemde diplomatların sorumluluk alanları genişlemiş ve önemleri artmıştır. Murahhaslar buldukları ülkedeki büyükelçinin nezaretinde ticari anlaşmaları müzakere etmekle görevlendirilmiştir. Büyükelçi ise raporlar hazırlamak, yerel hükümetlerle temaslarda bulunmak, diğer ülke diplomatları ve basınla ilişkiler kurmak ve kendi hükümet politikalarını belirterek olası gerginliklere yer vermemeye çalışmak gibi görevleri icra etmekle yükümlü hale gelmiştir.

Kongreler dönemi Avrupa diplomasisinde ortaya çıkan önemli bir kavram ise Avrupa Uyumudur. Viyana Kongresi'ne katılan büyük devletler Avrupa düzenini korumak ve olası muhtemel sorunları birlikte çözmeye karar almışlardır. Bunu icra edebilmenin yolu ise belirli aralıklarla kongreler düzenlemekle olmuştur. Bu doğrultuda ilk olarak 1818'de Aix-la Chapelle Kongresi düzenlenmiştir. Bu kongre savaş dışında toplanan ve danışma yoluyla meselelerin çözüme kavuşturulmasını öngören ilk devletlerarası kongredir. Bunun ardından benzer mahiyette birçok kongre toplanmıştır. Bu konferansların özelliği büyük devletlerarasında yapılmış olmasıdır.²³ Büyük devletler diğer devletlerin meseleleriyle ilgili görüşmeleri bu kongreler vasıtasıyla yaparak ilgili devletlere gerekli bilgileri iletirlerdi. Nitekim Osmanlı'ya karşıda kendi aralarında kararlar alıp bunu ultiatom şeklinde verdikleri sıkça görülmüştür.

1.2.2. Diplomasinin Osmanlı'da Gelişimi

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren diplomasiye önem vererek Bizans ve Anadolu Beylikleri ile temaslarda bulunmuştur. XV ve XVI. yüzyıllarda Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da siyasi nüfuzunun artması ve müzakerelerdeki konumunun güçlenmesiyle diplomatik ilişkilerinde hiçbir devleti eşit haklara sahip olarak

²¹ İskit, *Diplomasi*, s. 105.

²² Nigar Ayyıldız, *Saray Merasimleri*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2008, s. 187.

²³ Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, s. 41.

görmemeye başlamıştır. Bu anlayış devletlerarası yazışmalarda açıkça kendi göstermiştir.²⁴

Osmanlı Devleti II. Bayezid döneminde Avrupa diplomasisinin içine çekilmeye başlamış ve güç dengesinde önemli yer alarak Avrupa'daki hanedanlara kimin geçeceği hakkında söz sahibi olmuştur.²⁵ II. Bayezid döneminde Venedik'e karşı Milano, Kanuni döneminde Habsburg ve İspanya'ya karşı Fransa, III. Murat döneminde yine Habsburglara karşı Hollanda ve İngiltere, XVII. yüzyıl başlarında ise Katoliklere karşı Protestanlar desteklenmiştir. Askeri gücün yanında ticari olarak kapitülasyonlar veren Osmanlı Devleti, devletlerarası güç dengesinde en başta yer alarak önemli rol oynamıştır.²⁶

Yavuz Sultan Selim döneminde Ortadoğu'da hâkimiyet sağlanmış, Kanuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlı diplomasisi zirveye çıkmıştır. Zira bu dönemde İstanbul, en yoğun diplomatik temasların olduğu şehir haline gelmiştir.²⁷ Osmanlı Devleti'nin bu ihtişamı ilk kez 1606 Zitvatorok Antlaşması'yla sarsılmıştır. Çünkü daha önce yapılan Antlaşmalar İstanbul'da yapılırken bu defa sınırda yapılmıştı. Bu antlaşma ile Avusturya imparatoru Osmanlı sultanına denk sayılmış ve bu eşitlik antlaşmaya yazılmıştır.²⁸ Böylece hiçbir devleti eşit haklara sahip olarak muhatap almayan anlayış sekteye uğramış ve 1533 İstanbul Antlaşması ile sadrazama denk sayılan Avusturya imparatorları padişaha denk hale gelmiştir.

Zitvatorok Antlaşması'yla ilk prestij kaybını yaşayan Osmanlı Devleti, 1699 Karlofça Antlaşmasında ilk defa yabancı bir devletin arabuluculuğunu kabul etmesiyle ikinci prestij kaybını yaşamıştır. Bundan sonra dış politikada denge gözetmeye başlamış, dışarıya elçiler göndererek rakip devletlerin tarafsızlığını sağlamaya çalışmıştır.²⁹ Örneğin 1711 Prut Savaşında Avusturya'nın tarafsızlığını sağlamak için

²⁴ Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, 3 F yayınları, İstanbul 2007, s. 11-13.

²⁵ Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, s. 73.

²⁶ Nuri Yurdusev; Esin Yurdusev, Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa Devletler Sistemine Girişi ve 1856 Paris Konferansı, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 143.

²⁷ Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, s. 25-27.

²⁸ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2011, s. 52; Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi Siyasi Tarih 1*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017, s. 267.

²⁹ Namık Sinan Turan, "Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgisinin Değişimi ve Elçilerin Etkisi", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.V, S. 2, Aralık 2004, s. 61.

Seyfullah Ağa adında bir elçi gönderilmiştir.³⁰ Karlofça'dan sonra Osmanlı Devleti, Avrupa'nın önde gelen devletleri ile fiilen eşitliği kabul etmiş ancak Avrupa ise üstünlüğü elde ederek Osmanlı ile gerçek eşitliği mecbur kalmadıkça kabul etmemiştir. Osmanlı'yı bilfiil devletlerarası hukuk haricinde tutarak yıkılması gereken bir devlet olarak görmüştür.³¹

Karlofça ve Pasarofça Antlaşmaları'ndan sonra ilk defa bir İslam ülkesi, Hıristiyan devletlerle eşit düzeyde diplomatik ilişki sistemine girmiş ve Westfalya esaslarına tâbi olmuştur.³² Osmanlı Devleti 1793 yılına kadar hiçbir ülkeye daimi temsilci göndermemiş, yeri geldikçe fevkalade elçiler yollamıştır.³³ 1793 sonrasında ise güç dengesini izlemek ve müttefik aramak için diplomasiye daha çok önem vermiştir.³⁴ Yabancı devletlerdeki gelişmelerden zamanında ve doğru bir şekilde haberdar olmak ve ecnebi devletler camiasının dışında kalmamak için özellikle Avrupa devletlerinin başkentlerinde daimi elçilikler tesis etme kararı almıştır. Böylece İlk ikamet elçiliği İngiltere'nin başkenti Londra'da kurulmuş ve Yusuf Agâh Efendi ilk daimi büyükelçi sıfatıyla 23 Temmuz 1793'te tayin edilmiştir.³⁵ Bu tarihten sonra diplomatik usullerde değişiklik yapılmış³⁶ ve tayinat usulü kaldırılmıştır.³⁷ Yine ilişkileri bozulan ülkelerin elçilerinin hapse atılma usulü kaldırılmıştır.³⁸ Osmanlı Devleti 1856 Paris Antlaşması ile Avrupa Kamu Hukukuna davet edilmiş ve ilk Müslüman devlet olarak devletler hukukuna katılmıştır.³⁹

³⁰ Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, s. 41.

³¹ Halil İnalçık, "Türk Diplomasi Tarihinin Sorunları, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. XV-XVIII.

³² İlber Ortaylı, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi* C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 278.

³³ Ali İbrahim Savaş, "Osmanlı Diplomasisinde "El-Kâdimu Yüzârü" Kaidesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, (Prof. Dr. Münir Aktepe'ye Armağan), S. XV, İstanbul 1997, s. 432.

³⁴ Temel İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, s. 156.

³⁵ Hüner Tuncer, *Eski ve Yeni Diplomasi*, s. 50

³⁶ Hiroki Odaka, "Osmanlı Diplomasisinin Batılılaşması", Ed: Güler Eren, *Osmanlı C.I*, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 1999, s. 678.

³⁷ Kemal Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz* (Teşkilat ve Protokol), TTK Yayınları, Ankara 1994, s. 41.

³⁸ Mehmet İpşirli, "Osmanlı Devleti'nde Eman Sistemi" *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, s. 3-11.

³⁹ Yılmaz Altuğ, "1856'dan Önce Osmanlı Devletinde Modern Devletler Hukuku Uygulaması", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 95-98.

1.3. Başlangıcından Doksanüç Harbine Kadar Osmanlı-Rus İlişkileri

1.3.1. Osmanlı-Rus Diplomatik Münasebetlerinin Doğuşu, Protokol ve Unvan Krizi

Osmanlı-Rus münasebetleri Sultan II. Bayezid döneminde 1492'de başlamıştır. 1475 yılından itibaren Cenevizlilerin elinde bulunan Kefe ve Azak ticaret merkezleri Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Böylece Kefe yoluyla ticaret alışverişinde bulunan Rus tüccarlar bir takım zorluklarla karşılaşmışlardır. Macar kralına gönderilen bir Rus elçisinin geri dönüşünde Türkler tarafından Belgrat'ta alıkonulması, iki ülke arasında diplomatik münasebetlere giden yolu açmıştır. Nitekim bu elçi, Macar kralı ve Kırım hanı aracılığı ile serbest bırakılmış ve bu elçiye ayrılma izni veren Osmanlı paşasının iki ülke arasında münasebet kurulması gerektiğini bildirmesi, Rusya'nın ilk hamleyi yapmasına vesile olmuştur. Moskova Büyük Knezi III. İvan, öncelikle Kırım hanına bir mektup göndererek Osmanlı'nın diplomatik ilişki kurma teklifini nasıl karşılayacağını öğrenmek istemiştir. Kırım Hanı Mengli Giray konuyu İstanbul'a bildirmiş ve müspet cevabı Moskova'ya iletmiştir. Bundan cesaret alan III. İvan, Azak ve Kefe'de bulunan bazı Rus tüccarların Türk idareciler tarafından kötü muamele görmesini de fırsat bilmiş ve 31 Ağustos 1492'de Mengli Giray vasıtasıyla II. Bayezid'e mektup göndermiştir.⁴⁰ Bu mektupta sultana; “...*Müslüman hükümdarlar arasında sen büyük hükümdarsın, Türk ve Acem hükümdarları üstünde senin iraden, sen kara ve denizlerin hükümdarı, Sultan Bayezid...*” ifadeleriyle seslenmiştir. Kendisinden ise “... *İvan Tanrının amacıyla bütün Rusya'nın baba ve dededen biricik haklı hükümdarı ve kuzeyden doğuya kadar pek çok toprağın hükümdarı, bizim sözümüz böyle...*” şeklinde bahsetmiştir. Rus çarının bu hitap şekli Osmanlı bürokrasisi tarafından uygun görülmemiştir. Mektubun içeriğinde ise, Azak ve Kefe'de bulunan Rus tüccarların Osmanlı idareciler tarafından zulüm gördükleri ve kendilerine şikâyetle buldukları belirtilmiştir. Ölen tüccarların mallarına el konulmasından bahsedilmiş, elçiler ve tüccarlar adına serbest geçiş ve ticaret yapma hakkı talep edilmiştir. Önceden buna benzer durumların yaşanmadığını ve bu tutumun nedeninin ne olduğu sorulmuştur. Sonunda ise ilişkilerin başlaması talep edilerek II. Bayezid'den cevap beklenmiştir. Sultan ise bu mektuba karşın Moskova'ya elçi

⁴⁰ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 132-133; . Halil İnalcık, “Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1492-1992 Ankara 12-14 Aralık 1992*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 25-26.

göndermiş ancak Litvanya tarafından durdurulmuş ve elçi Moskova'ya ulaşamamıştır.⁴¹

Osmanlı sultanının olumlu yaklaşımına dayanarak III. İvan 1497'de Mihail Pleşçeyev adında bir elçi ve beraberinde mektup göndermiştir. Rus knezi elçisine Osmanlı tabiiyetine sebep olabilecek hareketlerden kaçınılmasını ve dikkatli olmasını bildirmiştir. Sultanın huzuruna çıkan Pleşçeyev talimatnameye uyarak diz çökmesi gerekirken eğilerek selam vermiş, diğer elçilerin önüne geçmeye yeltenmiş ve doğrudan padişaha hitap etmeye çalışmıştır. Pleşçeyev'in protokol kurallarına riayet etmeyip usulsüz hareket etmesi Rusların kültürsüz ve kaba olduklarını ortaya koymuştur.⁴²

III. İvan 1497'de Mihail Pleşçeyev ile gönderdiği mektubunda hitap şekline dikkat etmiştir. Bu defa "... *Anadolu ve Rum toprakları, Akdeniz, Karadeniz ve Karaman toprakları, Küçük Roma (Rumeli) ve daha pek çok yerin hükümdarı...*" ifadelerine yer vermiştir.⁴³ Mektubun içeriğinde ticaretle ilgili istek ve şikâyetler bulunmaktaydı. Oysaki mektubu getiren heyetin asıl amacı iki ülke ilişkilerini üst düzeye çıkarmak ve Osmanlı nezdinde Rusya'nın elçilik düzeyinde kabul edilmesini sağlamaktı.⁴⁴ Buna rağmen gelen mektuba olumlu cevap verilerek Rus tüccarlarına Kefe ve Azak'ta iyi muamelelerde bulunulup ticaret yapmalarına izin verildiği bildirilmiştir. Böylece bu ilk diplomatik temaslar neticesinde bölgede Rus ticari faaliyetleri artış göstermeye başlamıştır. Ancak siyasi bir öneme sahip bulunmayan Rusya Knezliği ile temasların doğrudan İstanbul yerine Kırım ve Kefe vasıtasıyla yapılması, II. Bayezid tarafından bizzat Kırım hanına bildirilmiştir. Bu durumda Rus çarı Kırım hanı ile eşdeğer olarak görülmektedir.⁴⁵

Osmanlı Devleti ile diplomatik münasebetlerini olumlu bir şekilde sürdürmeyi isteyen III. İvan, elçisi Pleşçeyev'in meydana getirdiği olumsuz atmosferi gidermeye

⁴¹ Omeljan Pritsak, "1491-1532 Yıllarında Osmanlı-Moskova İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1492-1992 Ankara 12-14 Aralık 1992*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 69.

⁴² Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 133.

⁴³ Pritsak, "Osmanlı-Moskova İlişkileri", s. 69.

⁴⁴ Yücel Öztürk, "Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası ve Türkiye-Moskova İlişkileri (16. ve 17. Yüzyıllar)", *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi*, Ed. Mustafa Bıyıklı, Bilimevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 223-224.

⁴⁵ Mehmet Saray, "Başlangıçtan Petro'ya Kadar Türk-Rus Münasebetlerine Genel Bir Bakış" *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı), Sayı 35, İstanbul 1994, s. 202.

çalışmıştır. Bunun için 1499'da Aleksis Kolokvastov adında bir elçiyi İstanbul'a göndermiştir. Ticari imtiyazlar isteyen elçi, Rusya'nın siyasi ve iktisadi ilişkilerde bulunabilecek derecede bir devlet olduğunu belirtmiştir.⁴⁶ Elçiyle beraber gönderilen mektupta ise dostluktan bahsedilirken, Plesçeyev'e duyulan tepkiye değinilerek elçilerin uluslararası alanda saygı gördüğü hatırlatılmıştır.⁴⁷

Rus Çar'ı III. İvan, 1501 yılında Rus tüccarların baskı gördüklerini belirten mektubunu, Andrev Kutuzov adında bir elçiyle Kefe'ye göndermiştir. Osmanlı diplomatik kurallarına aykırı olarak çar unvanını, padişaha hitap kısmından önce yazmıştır. Bu durum padişahın sıfat duygusunu zedelemiştir.⁴⁸

1.3.2. Osmanlı-Rus Diplomatik İlişkilerinin Seyri

II. Bayezid döneminde başlayan Osmanlı Rus münasebetleri, Yavuz Sultan Selim döneminde daha da canlılık göstermiştir. Nitekim Osmanlı sultanı cülusunu Rus knezine elçi vasıtasıyla bildirirken, Rusya'dan hem cülus tebriki hem de ticareti artırmak ve ittifak kurmak için elçiler gönderilmiştir. Neticede herhangi bir ittifak kurulmamış ama Rusya'ya dostluk temini verilmiş, Türk topraklarında sınırsız ticaret yapma hakkı garanti edilmiştir. Ayrıca elçilik teatisi sonucu Kırım'ın Rusya'ya saldırmayacağı sözü verilmiştir. Bunun yanında Yavuz Sultan Selim, Rus Çar'ı III. Vasili'ye gönderdiği mektubunda "*dostuma dost düşmanıma düşman*" şeklinde hitap ederek onun dostluğunu vurgulamıştır.⁴⁹

Rusya ile olan diplomatik ve ticari ilişkiler devam etmekle birlikte dar kapsamlı olup Karadeniz ticarete kapalı tutulmuştur. Aynı zamanda güçlenmekte olan Rusya, Osmanlı tarafından dikkate değer görülmemiştir. Fakat III. Vasili kurduğu elçilik teatisi ile Kazan, Astarhan ve Azak'a yönelik planların alt yapısını oluşturmaya çalışmıştır. Elçileri vasıtasıyla bölgeyi tanıma fırsatı yakalamıştır.⁵⁰

⁴⁶ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 404.

⁴⁷ Öztürk, "Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası", s. 226.

⁴⁸ Pritsak, "Osmanlı-Moskova İlişkileri", s. 69-70.

⁴⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II, İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 477; Joseph Von Hammer, *Osmanlı Tarihi 1*, Çev: Mehmet Ata, Sad. Abdülkadir Karahan, MEB Yayınları, İstanbul 2005, s. 366-367, Öztürk, "Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası", s. 229-230, Pritsak, "Osmanlı-Moskova İlişkileri", s. 70.

⁵⁰ Ahmet Aksın, "Osmanlı-Rus Ticari Münasebetleri (1787-1830)", *XIV. Türk Tarih Kongresi 9-13 Eylül Ankara*, 2002, s. 1028.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kırım-Moskova arasında Osmanlı'nın desteğini almak adına yoğun diplomasi savaşı görülmektedir. Ruslar, Osmanlı ile ittifak yapmak istemişler ve Kırım hanından şikâyetçi olmuşlardır. Kırım hanına Rusların rahatsız edilmemesi bildirilirken, ittifak teşebbüsleri sonuçsuz kalmıştır.⁵¹ Hammer'in belirttiğine göre Rus çarı, Belgrad'a gönderdiği iki maslahatgüzarının akıbetlerinin ne olduğunu Kanuni'ye gönderdiği mektubunda sormuş ve sultanı ilk defa savaşa tehdit etmiştir. Bunun üzerine diplomatik ilişkiler kesintiye uğramıştır.⁵²

1.3.2. 1.Korkunç İvan'ın Müslüman Hanlıkları İşgali

16 Ocak 1547'de taç giyen IV. İvan, Altınorda Devleti'nin varisi olduğunu iddia etmiştir. Orduya önem vererek Türk askeri teşkilatına benzer yapılanma başlatmıştır. Rusya'yı askeri, siyasi ve iktisadi yönden güçlendirmiştir.⁵³ Bunun sonucunda ise Türkler aleyhinde gelişme göstererek Kazan'ı 1552' de Astrahan'ı ise 1556'da topraklarına katmıştır. Akabinde Çerkesler, Kazaklar, Gürcüler ve Nogaylar Moskova'nın tesiri altına girmiştir. Terek nehrine kadar ilerleyen Ruslar, Kabar'da müstahkem karakollar inşa etmişlerdir.⁵⁴ Bundan sonra Karadeniz, Rus tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Uzun yıllar Türk yurdu olan Doğu Avrupa toprakları Rusların üstünlüğüne terkedilmiş ve Rus Çarlığı kesin olarak kurulmuştur.⁵⁵ Nitekim Kanuni, 1557 'de IV. İvan'a gönderdiği bir mektubunda çar hitabını kullanmış olması, Rusya'nın gücünün kabullenildiğini ortaya koymaktadır.⁵⁶

Kazan ve Astrahan'ın Rus hâkimiyetine geçmesinden sonra Osmanlı-Rus ticari ilişkilerinde artış meydana gelmiştir. Ayrıca tüccarların güvenliği için önlemler alınmıştır. Ticari ilişkilerin gelişme göstermesine rağmen, iki ülke arasında ittifak antlaşması bu döneme kadar yapılmamıştır.⁵⁷ Aksine bundan sonra siyasi ve askeri

⁵¹ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. II, TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 1090; Öztürk, "Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası", s. 231-232.

⁵² Hammer, *Osmanlı Tarihi*, C.1, s. 428, 472.

⁵³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 478, Geoffrey Hosking, *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, Çev. Kezban Acar, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

⁵⁴ Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 168-170.

⁵⁵ Halil İnalcık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)", (46 Sayılı Belletenden Ayrı Basım), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1948, s. 362-363.

⁵⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 478-479.

⁵⁷ M. Nekrasov, "XVI. Yüzyılda Rus-Osmanlı Ekonomik İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1492-1992 Ankara 12-14 Aralık 1992*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 91-96; Zeki Tekin, "Osmanlı Devletinde Kürk Ticareti", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 754-763; Pritsak, "Osmanlı-Moskova İlişkileri", s. 71.

rekabet dönemi başlamıştır. Rus kuvvetleri ilk defa 1559'da Osmanlı'ya karşı harekete geçmişler ve kendilerine tabi olan Kazak ve Çerkeslerle birlikte, Azak'ı kuşatma altına almışlardır. Rusya'nın kuzey bölgesindeki hamleleri diplomatik ilişkileri zora soktuğu gibi bölgedeki Müslümanların hac yollarının kesilmesi de Rus tehlikesinin başka bir boyutu olmuştur. Osmanlı Devleti, bu Rus tehlikesini bertaraf etmek ve Müslümanlar üzerinde nüfuz elde etmek için Astrahan'a sefer düzenlemiş ancak bir netice elde edememiştir.⁵⁸

Lehistan'la savaş halinde olan Rus çarı, Astrahan seferi (1569) sonrası tekrar Osmanlı saldırısına karşın iki ateş arasında kalmamak için 1570 yılında II. Selim'e elçiyle beraber mektup göndermiştir. Kendisini Kazan ve Astrahan'ın sahibi olarak belirten IV. İvan, ben dostluğumuzu pekiştirmek için çalışırken, sizin askerleriniz Astrahan'a sefer düzenlemektedir. Şayet aramızda düşmanlık varsa dostluğu nasıl iade edeceğiz demektedir. II. Selim ise seferin sebebini Rusların, Osmanlı tabiiyetinde bulunan yerlere kale yaparak dostluğu hiçe saydıklarını ve Müslümanların kendisinden medet beklediğini bildirerek açıklamıştır. Ayrıca, Kazan ve Astrahan'ı Moskova'ya bağış yapacağını, ancak çarın da kendi tabiiyetine geçmesini istemiştir.⁵⁹

1.3.2. 2. Astrahan Seferi Sonrası Osmanlı-Rus Diplomatik İlişkileri

Rus Çar'ı Astrahan'ı güvende tutmak için Osmanlı yönetimi ile sorun çıkarmamaya çalışmasına rağmen, 1571'de gönderdiği mektubunda; Kazan, Astrahan ve Sibir çarı olduğunu ve bunlar üzerinde meşru hakkının bulunduğu bildirmiştir. Ayrıca, Kırım'a olan vergi borcunu ödememiş, üstelik hanın elçisini alıkoymuştur. Bunun üzerine Kırım Han'ı Moskova'ya sefer düzenleyerek şehri yakmış ve durumu İstanbul'a bildirmiştir. II. Selim ise Kıbrıs'ın fethini bildirerek Rusya'ya gözdağı vermiş ve Astrahan'ın Osmanlı'ya, Kazan'ın ise Kırım'a iadesini istemiştir. Ancak İnebahtı yenilgisinden haberdar olan IV. İvan, bu talepleri ciddiye almamıştır.⁶⁰ Devlet

⁵⁸ İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei", s. 366- 383; Saray, "Türk-Rus Münasebetleri" s. 202.

⁵⁹ İlyas Kemaloğlu, "XVI. Yüzyılda Rus Elçisi Ivan Novosilytsev'in Osmanlı Devletine Seyahati ve İlgili Raporu", *XVI. Türk Tarih Kongresi*, 20-24 Eylül 2010, Ankara, (IV. Cilt II. Kısım), s. 587-589; İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei", s. 366- 383.

⁶⁰ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve İdil Boyu*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1966, s. 151-156.

Giray'ın Moskova galibiyeti, kendisinin Moskova fatihi (taht-ı algan) olarak tarihe geçmesine vesile olmuştur.⁶¹

1572'de Devlet Giray'ın başarısız Moskova seferi sonucu Kırım, Kazakların saldırısına uğramaya başlamış ve kıtlık başgöstermiştir. Bundan sonra Devlet Giray, Ruslara karşı sönük bir han olarak ölümüne kadar varlığını sürdürmüştür. Rusya ise, bundan sonra Kafkaslarda nüfuzunu artırmaya ve topraklarını genişletmeye başlamıştır.⁶² Çar IV. İvan, nüfuz kazandıkça kendisini II. Selim ile eşit görmeye başlamış ve mektubunda kardeşim diye hitap etmiştir. Oysa her ne kadar kendisini sultan ile eşit olarak görse de hala Kırım'a vergi veriyor ve Osmanlı nazarında sadece Moskova'nın çarı olarak görülüyordu.⁶³ Tüm Rusya'nın çarı unvanı ancak 1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasınının 13. Maddesinde belirtildiği üzere “Bundan sonra, resmi metin ve yazışmalarda Rusya hükümdarına Türkçe’de “*Tüm Rusyalıların Padişahı*” unvanının kullanılmasına Osmanlı hükümeti söz verir” denilerek resmiyete girmiştir. Böylece 1535 yılında Fransa kralına ve 1606'da ise Avusturya hükümdarına verilen padişah unvanı 1774 yılında da Rusya'ya verilmiş oldu.⁶⁴

Osmanlı-Rus mücadelesi kendi nüfuz alanlarında olduğu gibi dolaylı olarak bu yerleri etkileyecek olan yerlerde de görülmüştür. Lehistan'da Kral II. Sigismund'un varis bırakmadan ölümü burada Osmanlı ile Rusya arasında taht mücadelesine yol açmıştır. 1573 ve 1574 Lehistan'da yapılan kral seçimlerinde Osmanlı diplomasisi üstün gelmiş ve Rusya, yönünü Kafkaslara ve Sibirya'ya çevirmiştir.⁶⁵ Osmanlı Devleti ile Rusya arasında ilk çarpışma 1582/1583 yılında Özdemiroğlu Osman Paşa'nın İran'a karşı zafer elde ettiği Dağıstan seferi sonrasında olmuştur. Osmanlı'nın Şirvan'daki askerlerine gönderilen parayı gasp etmek isteyen çapulcu Rus askerleri, Osman Paşa kuvvetlerine saldırmışlardır. Dört gün süren bu mücadele sonunda Rus askerleri hezimete uğrayarak kaçmışlardır. Bu ilk çarpışma olmasına rağmen,

⁶¹ İnalçık, “Türk-Rus İlişkileri”, s. 29.

⁶² İnalçık, “Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei”, s. 390.

⁶³ Kemalioğlu, “Rus Elçisi Ivan Novosilytsev”, s. 593.

⁶⁴ Hiroki Odaka, “Küçük Kaynarca Muahedesi Hakkında Bir Araştırma”, *XIII. Türk Tarih Kongresi*, 04-08 Ekim 1999 Ankara, (III. Cilt I. Kısım), s. 362-363.

⁶⁵ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 3, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, s. 9-12; Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. III, Tan Matbaası, İstanbul 1959, s. 1302-1305, 1376.

devletlerarası savaş niteliğinde olmadığı için ilk Osmanlı-Rus savaşı olarak addedilmemiştir.⁶⁶

XVII. yüzyıla taht kavgaları ile giren Rusya’da, Michail Federoviç’in 1613’te çar olmasıyla Romanovlar hanedanı başlamıştır. Bu arada Lehistan, Rusya’ya ciddi baskılar uygulamaktadır. Bu durumdan kurtulmak isteyen yeni çar, Lehistan’a karşı Osmanlı ile ittifak arayışına girmiş ancak istediğini elde edememiştir. Rusya’nın ısrarla üzerinde durduğu ittifak teklifine IV. Murat yeşil ışık yakarak Abaza Mehmet Paşa’yı, Lehistan üzerine göndermiştir. Ayrıca Rus çarına da mektup göndererek Lehistan’la muharebeye devam etmesini ve onlarla gizli anlaşma yapmamasını bildirmiştir.⁶⁷

1.3.2.3. Azak Kalesi Meselesi, Ukrayna Krizi ve Çehrin Savaşı

Osmanlı Devletinin İran’la meşgul olduğu sırada Kazaklar, Rusların tahrikleri sonucu 18 Haziran 1637’de Azak kalesini ele geçirmişlerdir. Osmanlı Devleti ile arasının bozulmasını istemeyen Rus Çarı, elçisiyle beraber Sultan IV. Murat’a gönderdiği mektupta Kazakların Azak’ı ele geçirmelerinden haberi olmadığını bildirmiştir. Osmanlı ile olan ilişkileri bozmak istemediğini, bilakis sevgi ve dostluk içerisinde yaşamayı arzuladıklarını söylemiştir. Rus hükümeti, Kazaklara yazılar göndererek, Azak’ı kendi inisiyatifleri ile aldıklarını Osmanlılara bildirmelerini istemiştir. Osmanlı Devleti ise, İran seferinden sonra 1641’de Azak’a sefer düzenlemiş ancak netice elde edememiştir.⁶⁸ Azak 1642’de Rusların telkinleri neticesinde Kazaklar tarafından tahrip edilerek boşaltılmış ve Osmanlı’nın eline geçmiştir.⁶⁹

Osmanlı-Rus dostluk münasebetleri inişli-çıkışlı devam etmiş ve 1647’den sonra yerini düşmanlığa bırakmıştır. 1654’te Zaporog Kazakları Rus egemenliğini benimsemiş ve Ruslar, Ukrayna’yı himaye etmeye başlamıştır. Bu durum Rusya’nın, Karadeniz’e açılmasına yönelik etkin bir siyaset izlemesinin ilk adımı olmuştur. Daha

⁶⁶ İnalçık, “Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei”, s. 391-392; Öztürk, “Osmanlı Devleti’nin Rusya’ya Yönelik Dış Politikası”, s. 246.

⁶⁷ Saray, Türk-Rus Münasebetleri, s. 213-214; Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 251; Dündar Yiğitbaşı, *Tarihte Türk-Rus İlişkileri*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1975, s. 40-41; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III/2*, TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 152-153.

⁶⁸ Sinan Yüksel, “Don Kazaklarının Azak’ı İşgalleri (1637-1642)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXX, S. 49, Ankara 2011, s. 211-215.; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. IV, Baha Matbaası, İstanbul 1960, s. 1930-1931; Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 233-234.

⁶⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III/2*, s. 154; Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 234.

sonra Rusya, Ukrayna üzerine baskı kurmaya başlamıştır. Ukrayna krizi Osmanlı, Rus, Leh ve Kazaklar arasında sorun olmuştur. Rus çarı, IV. Mehmet'e tehdit mektubu göndermiş ve Lehistan'da bulunan kuvvetlerini çekmesini, aksi takdirde Hıristiyan devletleri harekete geçireceğini bildirmiştir. Ukrayna'daki bu nüfuz mücadelesi Osmanlı-Rus kuvvetleri arasında Çehrin Savaşı'na neden olmuştur.⁷⁰ İki devlet arasında yapılan ilk büyük savaşı Osmanlı Devleti kazanmıştır. Bu savaş ile Osmanlı Devleti, Rusların savaş yeteneğini ve askeri gücünü yakından görmüştür. Savaş sonrası 1681'de ki ülke arasında yirmi yıl geçerli Bahçesaray Antlaşması imzalanmıştır.⁷¹ Bu antlaşma ile iki ülke sınırları çizilirken, çarın lakaplarının tam olarak yazılması Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiştir.⁷² Bu antlaşmaya göre Osmanlı Devleti, Rusya'nın gücünü ve varlığını kabul etmiştir. Karadeniz'in kuzeyinde yeni bir siyasi gücün ortaya çıktığı yakından görülmüştür.

1.3.3. Osmanlı-Rus İlişkilerinin Seyrinin Değişmesi, Azak'ın Düşüşü ve 1700 İstanbul Antlaşması

1683 yılında Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya karşı Viyana kuşatmasında başarısız olması Osmanlı-Rus ilişkilerinin seyrini değiştirmiştir. Osmanlı'ya karşı 1684'de oluşturulan Kutsal İttifak'a 1686'da Rusya da katılarak ilk defa Avrupa Devletleri koalisyonuna girmiştir. Buradan aldığı güçle Kırım'a saldırılarda bulunmuştur.⁷³ Türk düşmanı olarak yetiştirilen I. Petro, 1689'da tam olarak tahta geçmiştir. Sıcak denizlere inmeye çalışan çar, 6 Ağustos 1696'da Azak kalesini ele geçirmiştir.⁷⁴ Bu sayede Ruslar, iç denizlere inme imkânı elde etmiş, Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkaslarla olan irtibatını kesmiş ve Kırım'ı doğrudan tehdit eder hale gelmiştir. Bunun sonucunda ise bu bölgedeki halkın, Osmanlı'ya olan güveni sarsılmış ve siyasi açıdan Rusya'ya yönelmelerine sebep olmuştur.⁷⁵

⁷⁰ Sinan Yüksel, "Rusların Karadeniz Yönünde Yapmış Oldukları İlk Yayılma Faaliyetleri (18. Yüzyılın Başlarına Kadar)", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 28, Nisan 2013, s. 110- 111; Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 252; Mufassal Osmanlı Tarihi, C. IV, s. 2132-2134.

⁷¹ Mustafa Nuri Paşa, *Netayicül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, C.I-II, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, TTK Yayınları, Ankara 1992. s. 277-279.

⁷² Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 250.

⁷³ Osman Köse, "Rusya'nın Karadeniz'le İlk Buluşması: İstanbul Antlaşması (13 Temmuz 1700)", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.XV, S. 28, (Aralık 2012), s. 202; Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 252-253.

⁷⁴ Haluk F. Gürsel, *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri*, Ak Yayınları, İstanbul 1968, s. 47-49.

⁷⁵ Yücel Öztürk, "Kırım Hanlığı", *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 500.

Petro, Azak Kalesi'ni almakla yetinmeyip Osmanlı Devleti ile savaşı devam ettirmek istemiş, bunun için Avrupa'ya giderek müttefik aramıştır. Ancak aradığını bulamayıp, İsveç'in zayıf durumunu öğrenerek dönmüştür. Osmanlı ile tek başına mücadele edemeyeceğini anlayan Petro, 26 Ocak 1699 Karlofça görüşmelerinde Osmanlı ile iki yıllık mütareke imzalamıştır. Bundan sonra İsveç üzerine hazırlık yapmış ve Osmanlı ile yeni bir savaşa mahal vermemek için, mütarekeyi uzun süreli bir barışa çevirmek istemiştir. Bunun için diplomatik temasa geçip Emelyan İgnateviç Ukraintsev'i elçi olarak İstanbul'a göndermiştir. Çar Petro, Rusya'nın güçlü bir devlet olduğunu ispat etmek için ihtişamlı bir gemiyle elçilik heyetini göndermiştir. Böylece ilk defa bir Rus gemisi Karadeniz'de yol almıştır.⁷⁶

İstanbul'a gelen heyetle yapılan müzakereler sonucu 14 Temmuz 1700'de İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre Azak Ruslara verilmiş ve Özi civarındaki kaleler Osmanlı'ya bırakılmıştır. Bunun yanında Ruslar, ilk defa İstanbul'da sürekli elçi bulundurma imtiyazı elde etmişlerdir. İlk daimi elçi olarak Peter Andreviç Tolstoy görevlendirilmiştir. Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı ilk defa yenik devlet sıfatıyla antlaşma yapmıştır. Uluslararası ilişkilerde Rus hükümdarlarına yapılan muamele ilk defa bu antlaşma ile diğer devletlerle eş değer duruma getirilmiş ve antlaşmalarda buna uyulmaya çalışılmıştır.⁷⁷

1.3.4. Prut'a Giden Yol

Yapılan antlaşmadan sonra iki ülke arasındaki barış, İsveç Kral'ı Demirbaş Şarl'ın, 1709'da Poltava savaşında Ruslara yenilerek Osmanlı'ya sığınmasıyla bozulmuştur.⁷⁸ Çar Petro, 21 ve 25 Temmuz 1709'da III. Ahmet'e iki adet mektup göndermiş ve İsveç Kral'ının kendisine teslim edilmesini istemiştir. Aynı zamanda İstanbul Rus büyükelçisi Tolstoy da İsveç Kral'ının iade edilmesine çalışmıştır. Ancak Osmanlı Devleti bunu kabul etmemiştir.⁷⁹ Bu arada İsveç Kralı XII. Şarl'da boş durmamış, eski şöhretine kavuşmak için iki ülkeyi savaşa sürüklemeye çalışmıştır. İki

⁷⁶ Fatih Ünal, "Karadeniz'e Çıkan ilk Rus Savaş Gemisi "Krepost" ve Ukraintsev'in İstanbul Elçiliği (1699 – 1770)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 20, Kış 2012, s. 223-227.

⁷⁷ Köse, "Rusya'nın Karadeniz'le İlk Buluşması", s. 206-209; Gürsel, *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri*, s. 51-52.

⁷⁸ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*, C. III-IV, s. 25-26.

⁷⁹ Akdes Nimet Kurat, *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711)*, C.1, TTK Yayınları, Ankara 1951, s 115-135.

ülke arasındaki bu anlaşmazlık Prut Savaşına sebep olmuş ve Rus elçisi Tolstoy, Yedikule’de hapsedilmiştir.⁸⁰

Osmanlı Devleti’nin galibiyeti ile sonuçlanan Prut Savaşı, Rusya’nın diplomatik temasları sonucu 23 Temmuz 1711 Prut Antlaşması’yla son bulmuştur. Bu antlaşma ile Azak Kalesi Osmanlı’ya bırakılacak, Rusların yaptıkları kaleler yıkılacak, İsveç Kralı ülkesine dönecek ve İstanbul’da bulunan daimi elçilik kaldırılacaktı.⁸¹ Ancak Rusya bu antlaşmaya uymamış, Osmanlı Devleti ise anlaşma koşullarının ifa edilmesi için Rusya’ya karşı iki kez harp ilan etmiştir. Sonunda 27 Haziran 1713’te Rusya ile Edirne Antlaşması yapılmıştır ve Prut Antlaşması’nın hükümlerine ilaveler yapılmıştır.⁸² Bu antlaşma sonrası Osmanlı-Rus sorunu kapanmış ve Rusya, İsveç üzerine gitmiştir. Osmanlı Devleti ise kaybettiği yerleri almak için Avusturya ve Venedik’le savaşa tutuşmuş, ancak mağlup olarak 1718 yılında Pasarofça Antlaşması’nı imzalamıştır. Rusya’nın Baltık bölgesinde güçlenmesini istemeyen İngiltere, Avusturya ve Lehistan’la birlik oluşturmuş ve Osmanlı’yı Ruslarla savaştırmaya çalışmıştır. I. Petro, bu durumu önlemek için İstanbul’a elçi göndermiştir.⁸³

Osmanlı Devleti ise Pasarofça sonrası yalnız kalmış olup, Rusya’nın Baltık meselesindeki anlaşmazlığını değerlendirerek Rusya ile 5 (16) Kasım 1720 tarihinde, önceki antlaşmalarda bir takım değişiklikler yapılarak İstanbul Antlaşması’nı imzalamıştır.⁸⁴ Bu antlaşma sonrası Rus tüccarları ilk kez Osmanlı topraklarında serbestçe ticaret yapma imtiyazı elde etmişlerdir.⁸⁵ Rusların Kırım’a verdikleri vergi kaldırılmıştır. Ruslar İstanbul’da tekrar sürekli elçi bulundurma yetkisi elde etmiş ve her iki devlet askerlerinin Lehistan’a girme hakları tanınmıştır.⁸⁶

Rusya’nın İsveç’e karşı elde ettiği galibiyet sonrası Çar Petro, 22 Kasım 1721’de “Büyük” unvanı almış ve Rusya, bu vesile ile Doğu Avrupa’nın en etkili

⁸⁰ Süleyman Kocabaş, *Kuzeyden Gelen Tehdit Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, Vatan Yayınları, İstanbul 1989, s. 76-81.

⁸¹ Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l-Vukuat, III-IV*, s. 26-28.

⁸² Sinan Yüksel, “Kuzey Savaşları Sırasında Rusya’nın Karadeniz’e Yönelik Faaliyetleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 31, S. 52, (2012), s. 183-184.

⁸³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi IV/2*, s. 180-181.

⁸⁴ Yüksel, “Rusya’nın Karadeniz’e Yönelik Faaliyetleri”, s. 187.

⁸⁵ Kuzucu, “Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri”, s. 66.

⁸⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi IV/2*, s. 181.

devleti durumuna gelmiştir.⁸⁷ Daha sonra Kafkas harekâtına başlamış, 1723'te ise Bakü'yü ele geçirmiştir. Bu durum karşısında Rusya'nın Karadeniz'e yöneleceğinden endişe eden Osmanlı Devleti, Kafkas sınırlarını emniyete almaya çalışmıştır. İran'a karşı ittifak teklifinde bulunmak için Nişli Mehmet Ağa'yı Moskova'ya elçi olarak göndermiştir.⁸⁸ Hazar kıyıları ve Güney Kafkasya'yı ele geçirme mücadelesi gerginliğe sebep olmuş, Fransız elçisinin araya girmesiyle 24 Haziran 1724'te iki devlet arasında İran Mukasemenamesi yapılmıştır.⁸⁹ Petro Karadeniz'i elde edememiş ve bu yüzden Türk meselesini çözememiştir. Ancak İsveç sorununu hallederek büyük kazançlar elde etmiştir. Rusya'yı önemli bir güç haline getirmiştir.

1.3.5. 1736-1739 Savaşı ve Belgrat Antlaşması

Büyük Petro'dan sonra yerine geçen karısı I. Katerina, Osmanlı'ya karşı Avusturya ile gizli ittifak kurmuş ve 1726'da Viyana Antlaşması imzalamıştır.⁹⁰ Çariçe Anna ise Kırım Tatarlarının akınlarda bulunduğu bahanesiyle 1713'te imzalanan Edirne Antlaşması'nı geçersiz saymıştır. 30 Mart 1736'da Azak ve sonrasında Kızılburun kalelerini ele geçirmiş, Kırım'a asker sevk etmiştir. Osmanlı Devleti ise Rusya'ya savaş açmış, böylece 1736-1739 savaşı başlamıştır. Osmanlı'nın galip gelmesi sonucu 18 Eylül 1739 tarihinde Belgrat Antlaşması imzalanmıştır. Bu Antlaşma hükümlerine göre Azak kalesi yıkılacak, Ruslar Karadeniz ve Azak denizinde ticaret ve savaş gemisi bulundurmayacak, Rus hükümdarına imparator unvanıyla hitap edilecekti.⁹¹ Ayrıca Rusya, Rus din adamlarının Kutsal Yerler'i serbestçe gezme imtiyazını elde etmiş, Rus Çariçe'si Anna da kendisini İmparatoriçe olarak Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmiştir.⁹² Böylece Osmanlı Devleti tarafından Rusya'nın imparatorluğu resmen kabullenilmiştir.

⁸⁷ Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 281.

⁸⁸ Mustafazade Tefik Teyyuboğlu, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kafkaslarda Osmanlı-Rus İlişkileri", *Osmanlı*, C. 1, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 561-565.

⁸⁹ Osman Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Osmanlı*, C. 1, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 540.

⁹⁰ Teyyuboğlu, "Kafkaslarda Osmanlı-Rus İlişkileri", s. 566.

⁹¹ Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", s. 542; Öztuna, *Siyasi Tarih 1*, s. 388.

⁹² Uğur Kurtaran, "Sultan I. Murad'ın Rusya'ya Verdiği 1739 Tarihli Ahidnamesinin Diplomatik Açından Tahlili", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXIX, S. 1, (2014), s. 226.

Belgrat Antlaşması'ndan sonra Osmanlı-Rus ilişkileri 1768 savaşına kadar uzun bir barış devresine girmiştir. Bu barış döneminde bir takım sınır ihlalleri olmasına rağmen diplomatik kanallarla çözüme kavuşturulmuştur.⁹³

1.3.6. 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşları ve Küçük Kaynarca Antlaşması

Kocası III. Petro'yu öldürterek 1762 senesi tahta geçen II. Katerina, I. Petro'nun yarım bıraktığı işleri devam ettirmiştir. Avrupa savaşlarından uzak durmuş, ölen Lehistan kralı III. August'un yerine gözdesi Stanislav Ponyatovski'yi IV. August adıyla Lehistan tahtına çıkarmıştır. Osmanlı Devleti yeni kralı tanımazken, Lehliler Osmanlı'dan yardım istemişlerdir. Diplomatik yoldan sorunu çözmeye çalışan Osmanlı hükümeti, Rusya'ya elçi göndermiş ama Rusya, Lehistan'dan askerlerini çekmeyi reddetmiştir. Sonunda 3 Ekim 1768 tarihinde Rusya'ya karşı savaş açan Osmanlı Devleti, Rus sefirini Yedikule zindanına atmıştır.⁹⁴

Savaşın görünür nedeni Lehistan meselesi olsa da savaşın arka planında Rusya'nın, Osmanlı tebaası üzerinde ihtilal çıkarma çabası ve sınırlar üzerinde kaleler inşa etmesi etkili olmuştur. Ruslar, 21 Eylül 1769'da Hotin kalesini ele geçirmişler ve 6 Temmuz 1770'de Çeşme'de Osmanlı donanmasını imha etmişlerdir. 8 Temmuz 1771'de ise Ur kalesini alarak Kırım'ı denetimlerine geçirmişlerdir.⁹⁵ 21 Ocak 1774'te I. Abdülhamid'in tahta geçmesi üzerine Rus mareşali Romanzov, taziye ve cülus tebriki için elçi göndermiş ve sulh teklifinde bulunmuştur. Görüşmeler neticesinde 17 Temmuz 1774'te 28 maddelik Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır.⁹⁶ Antlaşma'nın en ağır maddesi Kırım'a bağımsızlık verilmesidir. Bunun dışında Ruslar, İstanbul'da daimi ortaelçi bulundurma, ticaret gemilerinin Boğazlardan serbestçe geçiş hakkı, bütün antlaşmalarda Rus imparatoriçesine, Türk dilinde Rusyalıların padişahı tabiri, İstanbul'da kilise inşası gibi haklar elde etmişlerdir.⁹⁷

⁹³ Binark, "Osmanlı-Rus Münasebetleri", s. 202-204; Erhan Afyoncu, *Baltacı ve Katerina*, Yeditepe Yayınları İstanbul 2015, s. 79-83.

⁹⁴ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 24; Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat*, s. 27; Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", s. 542; Afyoncu, *Baltacı ve Katerina*, s. 82-83; Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, III-IV, s. 56-57.

⁹⁵ Şahin, "Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası", s. 294-295; Zuhuri Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* C. XI, Zuhuri Danişman Yayını, İstanbul 1966, s. 27-30; Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, III-IV, s. 58-67.

⁹⁶ Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", s. 542.

⁹⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 64-70.

Küçük Kaynarca Antlaşması Osmanlı Devletinin o tarihe kadar imzaladığı en ağır antlaşmadır. Antlaşma sonrası 300 yıl Osmanlı idaresinde bulunan Kırım istiklaline kavuşmuş ve Rusya'nın idaresine girmenin ilk aşamasını oluşturmuştur. Kırım'ın kaybedilmesiyle Karadeniz ve Boğazlar, doğrudan Rus tehlikesine maruz kalmıştır.

Kırım bağımsız olmasına rağmen han seçiminde Rusya müdahale ederek Şahin Giray'ı han seçirmiştir. Kırım'da isyan çıkartarak askeri kuvvete başvurmuştur. Kırım halkı Osmanlı'dan yardım beklerken, Osmanlı Devleti buna cesaret edememiştir. Ancak Karadeniz'de dolaşan Rus gemilerine el koymuş, bu yüzden de Rusya ile savaşın eşiğine girmiştir. Araya Fransız elçisinin girmesiyle 21 Mart 1779'da Aynalıkavak Tenkihnamesi imzalanmıştır. Buna göre Şahin Giray, Osmanlı Devleti tarafından Han olarak tanınmış ve Rusya ise Kırım'dan askerlerini çekmiştir.⁹⁸

İmparatoriçe II. Katerina, Kırım'ı doğrudan topraklarına katmak istemiş ve uluslararası konjonktürün de elverişli olması nedeniyle bir oldubittiye getirip 1783 yılında Kırım'ı işgal etmiştir. Zira bu arada Avrupa devletleri, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'yla meşgul olmaktadır. II. Katerina, Kırım'ın işgalini meşru göstermek için beyanname yayınlamış ve tüm devletlere iletilmiştir. Osmanlı Devleti ise *“Hazırlığımız yok, durup dururken kafa tutup başımıza yeni bir bela almayalım”* diyerek bu duruma sessiz kalmıştır.⁹⁹ Kırım'ın işgali karşısında çaresiz kalan Osmanlı Devleti, Prusya'dan aradığı desteği bulamayınca Rusya'nın eline kalmış ve 8 Ocak 1784'te imzalanan bir senetle Kırım'ı Rusya'ya terk etmiştir.¹⁰⁰

1.3.7. 1787-1792 Savaşı ve Yaş Antlaşması

Kırım'ı ele geçiren Rusya, bir yandan da Avusturya ile Osmanlı topraklarını taksim etmeye başlamıştır. Fransa'nın bu ittifaka katılmasıyla endişelenen İngiltere ve Prusya, Osmanlı'yı Rusya'ya karşı savaşa teşvik etmişlerdir.¹⁰¹ Rusya'nın, Küçük Kaynarca Antlaşması'na dayanarak ticaret gemilerini Boğazlardan geçirip, Ege

⁹⁸ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, III-IV, s. 161-169; Osman Köse, “Kırım'ın Ruslar Tarafından İşgal ve İlhakı”, *Türkler*, C. XVIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 808-810.

⁹⁹ Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, s. 163-166.

¹⁰⁰ Kemal Beydilli, *1790-Osmanlı-Prusya İttifakı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981, s. 29.

¹⁰¹ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, III-IV, s. 172-173; Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'ât-i Hakikat*, s. 28.

Adalarındaki asi Rum ve Karadağlı çetecilere silah dağıtması ve bu isyancıları ayaklanmaya teşvik etmesi savaşın çıkmasına neden olmuştur.¹⁰² Osmanlı Devleti 19 Ağustos 1787 tarihinde Rusya'ya savaş açmıştır. Avusturya da ittifak ettiği Rusya yanında yer almıştır.¹⁰³

Savaş devam ederken Osmanlı Devleti, 31 Ocak 1790 tarihinde Prusya ile savunma ve saldırı ittifak antlaşması imzalamıştır. 20 Şubat'ta ise Avusturya'da imparator değişikliği olmuştur. Aynı zamanda Fransa'da meydana gelen ihtilalin uyandırdığı endişe ve Osmanlı'nın Yergöğü galibiyeti, Avusturya'yı barışa zorlamıştır. 4 Ağustos 1791'de Osmanlı-Avusturya arasında Zıştovi Antlaşması imzalanmıştır. Avrupalı devletlerin isteği üzerine de 9 Ocak 1792'de Rusya ile Yaş Antlaşması yapılmıştır.¹⁰⁴

Bu antlaşmaya göre 1774 Küçük Kaynarca ile 1779 Aynalıkavak Sözleşmesi ve 1783 Ticaret Antlaşması yürürlükte kalıyor, Kura nehri sınır oluyor, Kili, Akkerman ve İsmail kalesi Osmanlı Devleti'ne veriliyordu. Böylelikle Kırım ve Özi elden çıkmış bulunuyordu.

1.3.8. Yaş Antlaşması Sonrası Diplomatik Temas ve Osmanlı-Rus İttifakı

Yaş Antlaşması'ndan sonra Mustafa Rasih Paşa büyükelçi sıfatıyla Rusya'ya gönderilmiştir. III. Selim'in özel talimatıyla giden Paşa, bir takım hediyeler ve padişahın mektubunu II. Katerina'ya takdim etmiş¹⁰⁵ ve kısa bir mülakat yapmıştır. Osmanlı elçisi Yaş Antlaşması'na dayanarak esirlerin serbest bırakılması konusunda müzakere etmiştir. İstanbul'a dönerken imparatoriçenin mektubunu törenle teslim almıştır. Bu mektupta sınırlarda refahı bozacak durumların yaşanmayacağı belirtilerek barış isteği bir kez daha yinelenmiştir. II. Katerina da yine antlaşma gereği elçi olarak Goleniçef Kutuzov'u İstanbul'a göndermiştir. Kudret ve azametini göstermek isteyen imparatoriçe, 500 kişilik bir heyet yollamıştır. Maksadı Lehistan'ın paylaşımı sırasında İstanbul'da oluşacak kötü durumu bu heyetle meşgul etmek olmuştur.¹⁰⁶

¹⁰² Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 24.

¹⁰³ Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", s. 546-547.

¹⁰⁴ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat, III-IV*, s. 175-195; Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 40-42; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi V, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri*, (1789-1856), TTK, Yayınları, Ankara 2011, s. 14-41.

¹⁰⁵ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Haz. Bekir Sıtkı Baykal, TTK Yayınları, Ankara 1968, s. 163-167.

¹⁰⁶ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye IV*, s. 276-283.

Osmanlı Devleti Zıştovi ve Yaş Antlaşması'ndan sonra ıslahat yapmanın gerekli olduğunu görmüş ve bunu ancak yabancı bir devletin yardımıyla gerçekleştireceğini anlamıştı. Bu devlet ise hem Rusya ve Avusturya'ya karşı siyaset güden hem de askeri anlamda iyi seviyede bulunan Fransa olmuştur.¹⁰⁷ Ancak Fransa 1797 yılında Avusturya ile yaptığı Campo Formio Antlaşması ile Yunan Adalarını ele geçirmiş ve Osmanlı ile komşu olmuştu. Napolyon, Temmuz 1798'de Mısır'a karşı harekete geçerek Osmanlı'ya cephe açmıştır. Öte taraftan Fransa'nın Osmanlı sınırlarına konuşlanması Rusya'yı da tedirgin etmiştir. Napolyon'un hem Mısır'a hem de Malta'ya asker çıkarması Osmanlı-Rus ittifakını zorunlu kılmıştır.¹⁰⁸

Fransa'ya karşı Osmanlı-Rus ittifakı 23 Aralık 1798'de yapılmıştır. Bu ittifak Osmanlı açısından büyük öneme sahiptir. Zira bu zamana kadar devletlerarası ittifak sistemine girmeyen Osmanlı Devleti ilk defa bu antlaşma ile girmiştir. Daha sonra 5 Ocak 1799'da İngiltere ile ittifak yapmıştır. Böylece hem savaşta hem de diplomasi de yetersiz kalan Osmanlı Devleti, bunu telafi etmek için Hıristiyan devletlerle ittifak prensibini kabullenmiştir. Bu ittifak Osmanlı-Rus münasebetlerinde bir dönüm noktası haline gelmiştir. Çünkü birbirlerini yok etmeye çalışan iki devlet başka bir devlete karşı birlikte olmuştur. Böylece Rusya, ilk defa dost devlet sıfatıyla Boğazlardan gemi geçirme hakkını sekiz yıllığına elde etmiştir.¹⁰⁹

1.3.9. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşları ve Bükreş Antlaşması

19. Yüzyıla Mısır sorunuyla başlayan Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya'nın yardımı ile 30 Ağustos 1801'de Fransızları Mısır'dan çıkarmıştır. Ancak bu sefer de İngiltere Mısır'a yerleşmek istemiş ve Rusya da Yedi Ada'da temaslarda bulunmuş, Boğazlardan geçiş hakkını kalıcı hale getirmeye çalışmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, Fransa ile temasa geçerek 25 Temmuz 1802'de Paris Antlaşması'nı imzalamıştır.¹¹⁰ Napolyon'un imparatorluğunu 2 Aralık 1804'te ilan etmesi üzerine Osmanlı Devleti bunu tanımak istemiştir. Ancak İngiltere ve Rusya buna karşı çıkmışlardır. Bu yüzden Osmanlı Devleti Napolyon'un imparatorluğunu tanımaktan uzak durmuştur. Böylece Osmanlı-Fransız ilişkileri bozulmaya başlamış ve Osmanlı

¹⁰⁷ Karal, *Osmanlı Tarihi V*, s. 21.

¹⁰⁸ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s.40-45.

¹⁰⁹ Karal, *Osmanlı Tarihi V*, s. 31-34, 205.

¹¹⁰ Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa", *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, IRCICA, İstanbul 1999, s. 77-78.

yalnızlığa itilmiştir. Rusya bunu fırsat bilerek 1798 Antlaşmasını yenilemek istemiş ve zor durumda kalan Osmanlı Devleti 24 Eylül 1805’de ittifakı yenilemiştir. Bu Antlaşma ile Rusya Boğazlardan geçiş hakkı elde etmiştir.¹¹¹

Fransa, 1806 yılında Rusya üzerine yürürken Osmanlı Devleti Fransız elçisinin etkisiyle 24 Ağustos 1806’da Eflak-Boğdan Beyini görevinden almıştır. Bu duruma İngiltere ve Rusya şiddetli tepki göstermiş ve Rus askerleri ansızın Osmanlı sınırını geçerek¹¹² Hotin, Bender, Kili, Akkerman’ı ele geçirmiş ve İsmail kalesi önünde durdurulmuştur. Bunun üzerine Osmanlı Devleti 22 Aralık 1806 tarihinde Rusya’ya savaş ilan etmiştir. Böylece Mısır seferi sırasında oluşan Osmanlı-Rus-İngiliz ittifakından ayrılmıştır. Müttefikine destek veren İngiliz deniz filosu 20 Şubat 1807’de Boğazlardan geçerek İstanbul önlerine gelmiştir.¹¹³ Napolyon ise Osmanlı dostluğunu satarak 9 Temmuz 1807’de Rusya ile Tilsit Antlaşmasını yapmış, 12 Ekim 1808’de Erfurt’ta görüşerek ittifak etmeye başlamış ve Eflak-Boğdan’ın Rusya tarafından işgalini onaylamıştır.¹¹⁴ Osmanlı Devleti bunu öğrenince İngiltere ile iletişime geçerek 5 Ocak 1809’da Kale-i Sultaniyye (Çanakkale) Antlaşması’nı imzalamıştır. Bu antlaşma ile İngiltere Boğazların barış zamanında tüm harp gemilerine kapalı olduğu ilkesini kabul etmiştir.¹¹⁵ Bu madde ilk defa bir antlaşmada yer almış ve uluslararası mesele haline gelmiştir. İngiltere ile savaş durumundan barış durumuna geçilmiştir. Rusya ile devam eden savaş, Napolyon’un Rusya’ya yeniden yönelmesi sonucu Rusya’nın barış istemesiyle son bulmuştur. 16 Mayıs 1812’de Osmanlı Devleti, Rusya ile 16 maddeden oluşan Bükreş Antlaşmasını imzalamıştır. Buna göre Baserabya Rusya’ya verilmiş, Eflak-Boğdan Osmanlı’ya bırakılmıştır. Prut Nehri sınır kabul edilmiş ve Sırlara imtiyazlar verilmiştir.¹¹⁶

Rusya ile Bükreş Antlaşması yapılmasından sonra yeniden iyi ilişkiler içerisine girilmiş ve buğday ticaretine yönelik antlaşma yapılmıştır. Rus imparatoru I. Aleksandr, bu antlaşmayı tasdik ettiğine dair Sultan II. Mahmut’a mektup göndermiştir. Mektubunda barış ve dostluğa gereken önemin verileceğini bildirerek

¹¹¹ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 105-107.

¹¹² Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1975, s. 57.58.

¹¹³ Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C. XI*, s. 151-152.

¹¹⁴ Karal, *Osmanlı Tarihi V*, s. 98-100.

¹¹⁵ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 50.

¹¹⁶ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 113; Karal, *Osmanlı Tarihi V*, s. 100.

zarar verecek durumlardan uzak duracağını beyan etmiştir. Buna karşın II. Mahmut cevabi mektubunda Rusya'nın buğday ticareti için yapılan antlaşmayı imzalamasıyla aralarında barış ve muhabbetlere verdiği önemi ortaya koyduğunu ve kendi arzusunun da bu barışın devam etmesinden yana olduğunu bildirmiştir.¹¹⁷

Bükreş Antlaşması'nın 5. maddesinde Eflak-Boğdan'a verilen imtiyazlar, 6. maddesinde Osmanlı-Rus sınırları ve 8. maddesinde Sırlara verilen imtiyazlar açıkça belirtilmediği için Rusya ile sorun yaşanmaya başlamıştır. Rusya bu maddelerin açıklığa kavuşturulması için Osmanlı'yı müzakereye zorlamıştır. Ancak 1821'de Rum isyanı çıkmasıyla müzakere yapılamamıştır. 1825'te Rus tahtına I. Nikola geçmiş Mart 1826'da Prut kenarına asker yığmış ve 5 Nisan'da ise Osmanlı'ya ültimatom vererek Bükreş Antlaşması'nı tadil etmek istemiştir.¹¹⁸ Bu arada Mehmet Ali Paşa Rum isyanını bastırması, Mora ve Girit'i nüfuzuna almadan Rusya ve İngiltere bir araya gelerek kendi himayelerinde Yunanistan kurulması yolunda 4 Nisan 1826'da Petersburg Protokolü'nü imzalamışlardır. Osmanlı Devleti ise kontrol altına alınan isyanın tahrikler sonucu tekrar alevlenmemesi için¹¹⁹ Rusya ile başlattığı müzakereleri 30 Eylül 1826'da tamamlanmış ve 9 Kasım'da Akkerman Sözleşmesi imzalanmıştır. Yukarıda belirtilen maddeler Rusya lehine açıklığa kavuşturulmuştur. Böylece de Rusya'nın Osmanlı ve Balkanlar üzerinde nüfuzu artmıştır.¹²⁰

Petersburg Protokolü, Nisan 1827'de Osmanlı Devletine tebliğ edilmiş ancak reddedilmiştir. Bunu Avusturya ve Prusya'da reddetmiş, Fransa ise imzalamıştır. Bundan sonra Rusya, İngiltere ve Fransa ile 6 Temmuz 1827'de Londra Protokolü imzalayarak Yunanistan'ın bağımsızlığına doğru ortak karar almışlardır. 16 Ağustos 1827'de Osmanlı'ya sunulan protokol yine reddedilmiştir. Bunun üzerine müttefikler, Mora ve çevresinde bulunan Osmanlı-Mısır kuvvetlerinin çekilmesini talep etmişlerdir. Red cevabı üzerine müttefiklerin donanmaları, Osmanlı donanmasını 20 Ekim 1827 tarihinde Navarin'de imha etmişlerdir.¹²¹

¹¹⁷ Binark, "Osmanlı-Rus Münasebetleri", s. 206.

¹¹⁸ Selim Aslantaş, Osmanlı-Rus İlişkilerinden Bir Kesit: 1826 Akkerman Antlaşması'nın "Müzakereleri", *Uluslararası İlişkiler*, C. IX, S. 36, (Kış 2013), s. 1150.

¹¹⁹ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 190.

¹²⁰ Aslantaş, 1826 Akkerman Antlaşması'nın "Müzakereleri", s. 158-169.

¹²¹ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-1994*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s. 145-146.

Navarin'de donanmasını kaybeden Osmanlı Devleti, durumu protesto ederek tazminat istemiştir. Rum isyanının yeniden çıkması ihtimaline karşın Boğazları tüm devletlere kapattığını ilan etmiş ve müttefiklerle ilişkileri kestiğini bildirmiştir. Bunun üzerine üç devletin elçileri İstanbul'u terk etmişlerdir.¹²² Osmanlı Devleti üç devlete karşı savaş ilan edemeyeceği için olası Rus istilasına karşın Tuna'ya asker sevk etmiştir.¹²³ Rusya ise İran'la Türkmençay Antlaşması'nı yaparak Osmanlı'yı yıkma peşinden koşmuş ve uzlaşmaya yanaşmamıştır. Bu arada Osmanlı donanması imha olmuş, yeniçeriler dağıtılmış, yeni kurulan ordu henüz tamamlanmamıştı. Bunu fırsata çeviren Rusya 26 Nisan 1828'de Osmanlı Devletine savaş açmıştır.¹²⁴ Rus kuvvetleri Prut'u geçerek saldırıya başlamış, Batı'da Varna, Silistre ve Edirne doğuda ise Erzurum, Kars, Ahıska ve Anapa Rusların eline geçmiştir. İstanbul ve Boğazlar tehlikeyle karşı karşıya kalmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Devleti barış istemek zorunda kalmıştır.¹²⁵

Bu arada İngiltere ve Avusturya, Rus ilerleyişi karşısında seslerini çıkarmaya başlamışlar, Rus kuvvetleri yorgun düşmüş ve ana kuvvetleri uzakta kalmıştır. Ayrıca Rusya'da anarşi meydana gelmiştir. Bu şartlar altında Rusya barış isteğini kabul etmiştir. İki ülke arasında 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması ile Yunanistan'ın bağımsızlığı onaylanmıştır. Rusya, Boğazlardan Rus ticaret gemilerine geçiş hakkı sağlamıştır. Eflak-Boğdan ve Sırbistan'a ayrıcalıklar verilmiştir. Bu antlaşma Küçük Kaynarca'dan sonra imzalanan en ağır antlaşmadır. Çünkü Yunanistan'ın bağımsızlığı çözülmenin başlangıcı olmuştur.¹²⁶

Edirne Antlaşması'nın tasdikli metnini Petersburg'a götüren Halil Paşa görkemli törenden sonra I. Nikola'nın huzuruna kabul edilmiştir. I. Nikola, II. Mahmut'a olan hakiki dostluğundan bahsetmiş ve veda merasiminde samimi hislerinden dolayı sultana iletilmesi için herkesin huzurunda "*Sultan II. Mahmut'un saltanatı ve sülalesinin devamının en emin yolu, padişahın tebaasının ekseriyetinin*

¹²² Ahmet Şimşirgil, *Kayı IX*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018, s. 58.

¹²³ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 56.

¹²⁴ Stanford J. Shaw; Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye C. II*, Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul 2010, s. 64.

¹²⁵ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül-Vukuat*, III-IV, s. 1257-259.

¹²⁶ Karal, *Osmanlı Tarihi V*, s. 120-121.

dinini teşkil eden Hıristiyanlık-Ortodoksluğa intisap etmesidir” diyerek Sultan II. Mahmut’u Hıristiyanlığa davet etmiştir.¹²⁷

1.3.10. Osmanlı Rus Yakınlaşması ve Hünkâr İskeleyi Antlaşması

Osmanlı Devleti Rusya ile yaptığı savaşın neticelerinden kurtulmadan bu sefer de Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ayaklanması ile karşılaşmıştır. Suriye valiliğini isteyen ve birtakım ihtirasları bulunan Mehmet Ali Paşa’nın kuvvetleri Osmanlı ordusunu peş peşe mağlup etmiş ve İstanbul tehlike ile karşılaşmıştır. Rusya, Osmanlı Devleti’nin yıkılmasına taraftar olmazken güçlü bir Osmanlı da istememiştir. Rusya’nın amacı Osmanlı Devleti’nin zayıf halinden yararlanarak nüfuzu altına almaktır. Bu yüzden Osmanlı kuvvetlerinin yenilmesi üzerine Rus elçisi Babiali’ye gelerek Rus imparatorunun samimi dostluğunun kesin bir delili olarak zor durumda kalan Sultan II. Mahmut’a arzu ettikleri takdirde yardımda bulunacağını bildirmiştir. II. Mahmut İngiltere’den istediği yardımı alamayınca *“denize düşen yılanı sarılır”* diyerek Rusya’nın yardım talebini kabullenmek mecburiyetinde kalmıştır.¹²⁸

Osmanlı-Rus yakınlaşmasından diğer Avrupa devletleri rahatsız olmuşlar ve araya girerek Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa ile anlaşma yaparak Anadolu’dan çekilmesini sağlamışlardır.¹²⁹ Ancak Rusya bu anlaşmadan memnun olmamıştır. Çünkü İstanbul’da İngiltere ve Fransa’ya karşı Rus üstünlüğünün sağlanmasını istemiştir.¹³⁰ İngiltere ve Fransa ise Rus askerlerinin İstanbul’u terk etmesini istemişlerdir. Bu yüzden Rus İmparatoru I. Nikola, A. F. Orlof’u İstanbul’a olağanüstü elçi olarak göndermiş ve İstanbul’u terk etmeden Osmanlı ile ittifak anlaşması yapmaya çalışmıştır. Görüşmeler neticesinde iki ülke arasında 8 Temmuz 1833 tarihinde Hünkâr İskeleyi Antlaşması yapılmıştır. 10 Temmuz’da Ruslar İstanbul’u terk etmişlerdir.¹³¹ Yapılan antlaşmanın en önemlisi maddesi gizli olanıdır. Buna göre Rusya’nın Avrupa devletleri ile savaşması halinde Osmanlı Devleti, dostu olan Rusya’ya Çanakkale Boğazı’nı açık tutacak ve diğer devletlere kapatacağı.¹³² Rusya

¹²⁷ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 58-59.

¹²⁸ Gürsel, *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri*, s. 91-94.

¹²⁹ Binark, “Osmanlı-Rus Münasebetleri”, s. 206

¹³⁰ Shaw; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, s. 64.

¹³¹ Kocabaş, *Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, s.232-234.

¹³² Karal, *Osmanlı Tarihi V*, s. 137-138.

bu antlaşma ile Osmanlı Devletini himayesine alıyor ve Karadeniz'e yabancı gemilerin girmesine set çekmiş oluyordu.¹³³

Sultan II. Mahmut Rusya'nın yardımına karşı memnuniyetini bildirmek için Rus imparatoruna mektup göndermiştir.¹³⁴ Bu mektubu götürme vazifesi fevkalade büyükelçilik sıfatıyla hassa müşiri Ahmet Fevzi Paşa'ya 19 Eylül 1833'de verilmiştir.¹³⁵ Ancak büyükelçinin asıl görevinin Edirne Antlaşması'nda belirtilen on bir buçuk milyon dukalık savaş tazminatının taksitlendirilmesi ve azaltılması ile Silistre'nin boşaltılmasıdır. Uzun görüşmelerin sonucunda savaş tazminatı dört bin dukaya indirilmiş ve Silistre'nin boşaltılması Rusya tarafından kabul edilerek Rus askerleri Silistre'yi 1836'da boşaltmışlardır.¹³⁶

Hünkar İskelesi Antlaşması başta İngiltere'nin çıkarlarını büyük oranda sarsmış ve harekete geçmesine neden olmuştur. Mehmet Ali meselesini ele almak için 15 Temmuz 1840'ta Londra Antlaşması yapılmış, Mısır sorununda Rusya'nın tek başına hareket etmesi engellenmiş ve Mısır uluslararası mesele haline getirilmiştir. Ardından Rusya'nın Boğazlarda elde ettiği üstünlüğünü kabul etmeyen İngiltere ve Fransa Boğazların kapalılığı ilkesini devletlerarası statüye bağlamak istemişlerdir. Prusya ve Avusturya da çıkarları doğrultusunda bu iki devletin yanında yer almıştır. Böylece Rusya'nın da katılımıyla 13 Temmuz 1841 Londra Boğazlar Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre Osmanlı Devleti barış halinde hiçbir savaş gemisini Boğazlardan geçirmeyecektir. Bu durumda Rusya'nın Boğazlardaki üstünlüğü tekrar sona ermektedir.¹³⁷

1.3.11. Macar Mültecileri ve Eflak-Boğdan (Memleketeyn) Meselesi

1848 ihtilalleri neticesinde Macarlar, yalnız kendilerinden oluşan kabine kurmak istemişlerdir. İmparator Ferdinand ise önce kabul edip sonra bir Hırvat başkomutan göndererek kabineyi etkisiz kılmaya çalışmıştır. Macarlar bunu kabul etmeyerek Layoş Kossuth önderliğinde isyan etmişlerdir. Avusturya ise Macaristan'ı ilhak ettiğini beyan etmiş fakat Macar Diyet Meclisi ise bu ilhakı tanımayarak Layoş'u

¹³³ Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 345.

¹³⁴ Binark, "Osmanlı-Rus Münasebetleri", s. 207.

¹³⁵ Salname-i Nezaret-i Hariciye, 1302, Kostantiniyye 1302, s. 188.

¹³⁶ Hayrettin Pınar, "Ahmet Fevzi Paşa'nın Petersburg Seyahati ve Petersburg Antlaşması", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 29, (2013), s. 182-187.

¹³⁷ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 186-188.

Cumhurbaşkanı yaparak Macaristanda Cumhuriyet kurduklarını ilan etmişlerdir. Buna karşın Avusturya ise Ruslardan yardım istemiştir.¹³⁸ Rus İmparatoru I. Nikola asker göndererek bu isyanı bastırınca isyancı liderler Osmanlı'ya sığınmıştır. Bunların yanında Polonyalılar da Osmanlı'ya sığınmışlardır. Ruslar bu ihtilalcilerin iadesini istemişler fakat Osmanlı Devleti bunu reddetmiştir. Bunun üzerine iki ülke arasındaki ilişkiler kopmuştur. İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devletine destek vererek donanmalarını Çanakkale Boğazına göndermişlerdir. Fuat Paşa ise uzlaşmak için Petersburg'a gitmiştir. İhtilalci mültecilerin Rus sınırlarından uzak durmaları neticesinde iadeleri istenmeyerek mülteci sorunu sona ermiştir.¹³⁹

1848 ihtilallerinden Eflak ve Boğdan da etkilenmiş ve bölgenin yerlileri ile yine yerli olup eşraftan olan Boyarlar arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Rusya'nın desteğini alan Boyarların baskıları neticesinde ihtilal hareketleri yayılmıştır. Bunun üzerine Rusya, Eflak'ın kuzeyini işgal etmiştir. Buna karşın Osmanlı Devleti ise Eflak'ın güneyini işgal etmiştir. Halk ise geçici bir hükümet kurarak anayasa ilan etmiş ve Rus baskısına karşın Osmanlı idaresini tercih etmiştir. İki devleti karşı karşıya getiren bu soruna çözüm bulmak adına Osmanlı Devleti'ni temsilen Sadrazam Mustafa Reşid Paşa ve Rusya'yı temsilen de Vladimir Titoff arasında 1 Mayıs 1849'da yedi maddeden oluşan Balta Limanı Muahedesi imzalanmıştır. Antlaşmaya göre padişah ve imparator Eflak ve Boğdan'ı ihtilalcilerden ve kargaşa hareketlerinden korumak için birlikte hareket edecekler, voyvodalar halk tarafından seçilip padişah tarafından yedi yıllığına atanacaktır. Yönetimde beylerin yanında Boyarlardan ve ruhbanlardan bir divan oluşturulacaktır. Osmanlı ve Rusya tarafından komiserler atanacak ve bunlar divanın verdiği kararları onaylayacaktır. Böylece anlaşmazlık çözüme kavuşurken Rusya, bölgedeki nüfuzunu artırmış, Osmanlı Devleti ise azaltmıştır.¹⁴⁰

1.3.12. Kutsal Yerler Meselesi ve Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması

Macar Mültecileri meselesi üzerine Osmanlı Devleti Katoliklerin sempatisini kazanırken Rusya'nın nüfuzu sarsılmıştır. Bu durumdan etkilenen Rusya, Osmanlı

¹³⁸ Karal, *Osmanlı Tarihi V*, s. 213-214.

¹³⁹ Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi IV*, (Sad: Seyitali Karaman ve diğerleri), Hikmet Neşriyat, İstanbul 2000, s. 198-199; Sina Akşin "Siyasal Tarih 1789-1908" *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1300-1600*, (Yayın Yönetmeni Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul 1988, s.129-130.

¹⁴⁰ Mustafa L. Bilge, "Mustafa Reşid Paşa ve Osmanlı-Rus Görüşmesi Balta Limanı Muahedesi, 1849", *Türk-Rus İlişkileri Üzerine Makaleler*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, s. 63-69; Karal, *Osmanlı Tarihi V*, s. 214-215.

üzerinde nüfuzunu tekrar kazanmak için fırsat kollamaya başlamıştır. Bu doğrultuda Fransa'nın Kudüs Kamame Kilisesi'ndeki yeni haklarını bahane ederek kendisi de Küçük Kaynarca Antlaşmasına dayanarak Osmanlı tebaası Ortodoksları himaye etmeye kalkışmıştır.¹⁴¹

Rusya bu isteğini gerçekleştirmek için Prens Mençikof'u fevkalade elçi statüsüyle İstanbul'a yollamıştır. Mençikof, Ortodoks tebaanın himayesi ve Kutsal Yerlerin bakımı ile ilgili isteklerde bulunmuş sert tavır takınarak Osmanlı'ya ultimatom vermiştir. Osmanlı Devleti ise Ortodoks kilisesinin haklarının korunacağını ancak egemenlik haklarıyla bağdaşmayan meselelerin kabul edilemeyeceğini bildirerek isteklerini reddetmiştir. Bunun üzerine Mençikof, İstanbul Rus büyükelçilik mensuplarını alarak İstanbul'u terk etmiş ve iki devlet arasındaki diplomatik münasebet 19 Mayıs 1853'te kesilmiştir.¹⁴²

Osmanlı-Rus ilişkilerinin kesilmesi sonucu her iki taraf ta savaş hazırlığına başlamış ve Rusya Osmanlı sınırlarına asker ve donanma göndermeye başlamıştır. Buna karşın Osmanlı Devleti de 26 Mayıs 1853'te İstanbul'da bulunan büyük devletlerin sefaretlerine nota göndererek Anadolu sahillerinde Tuna kıyılarında ve Boğazlarda tedbir almaya başladığını bildirmiştir. I. Nikola 31 Mayıs'ta Osmanlı'ya bir nota daha vererek Mençikof'un tekliflerinin kabul edilmesini istemiş aksi halde Eflak-Boğdan'ı işgal edeceğini bildirmiştir. Bu istek de reddedilmiş ve İngiltere ve Fransa donanmaları 25 Haziran'da Çanakkale Boğazı'na gelerek demir atmışlardır. Rus kuvvetleri de 22 Haziran'da sınırları geçerek 2 Temmuz'da Eflak-Boğdan'ı işgal etmişlerdir.¹⁴³ Bunun üzerine Osmanlı Devleti 4 Ekim'de Rusya'ya nota vererek kuvvetlerini çekmesini istemiştir. Rusya'nın reddetmesi üzerine Osmanlı Devleti savaş ilan etmiştir.¹⁴⁴ Osmanlı kuvvetleri Tuna boylarında Ruslara karşı başarılı olurken 30 Kasım 1853 tarihinde Rus donanması ani baskınla Sinop Limanı'nda bulunan Osmanlı deniz kuvvetlerini ortadan kaldırmıştır.¹⁴⁵ Bunun üzerine İngiltere, Fransa ve Sardunya, Osmanlı ile ittifak antlaşması yaparak Rusya'ya savaş ilan

¹⁴¹ Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'ât-i Hakikat*, s. 32.

¹⁴² Karal, *Osmanlı Tarihi V*, s.222-230; Üçok, *Siyasal Tarih*, s. 117-118.

¹⁴³ Erdoğan Keleş, "Kırım Savaşında (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meslesi", *OTAM*, 2010, s. 163-166.

¹⁴⁴ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 249.

¹⁴⁵ Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 346.

etmişlerdir. Kırım'a asker ve donanma sevk ederek Rusya'nın donanmasını Sivastopol Limanı'nda tamamen imha etmişlerdir. Bu arada Rus imparatoru I. Nikola ölmüş yerine II. Aleksandr geçmiştir. Yeni imparator Fransa'ya yakınlaşarak barış temennilerinde bulunmuş ve neticede Rusya, Avusturya, İngiltere, Prusya, Fransa, Sardunya ve Osmanlı Devleti temsilcileri Paris'te bir araya gelerek 30 Mart 1856 tarihinde Paris Antlaşmasını imzalamışlardır.¹⁴⁶

Osmanlı Devleti ilk defa bu antlaşma ile devletler genel hukukundan yararlanma hakkını elde etmiştir. Antlaşmaya katılan devletler Osmanlı Devletinin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü kabul etmişler ve saygı duyacaklarına kefalet etmişlerdir. Karadeniz tarafsız hale getirilerek savaş gemilerine kapalı tutulacaktır. Ne Osmanlı ne de Rusya Karadeniz'de tersane ve donanma bulundurmayacaktır. Paris Antlaşmasının Avrupa devletleri açısından önemi Rusya'nın bozduğu devletlerarası dengenin yeniden tesis edilmiş olmasıdır.¹⁴⁷ Osmanlı Devleti açısından faydası ise Avrupa'dan gelen mültecilerin kentlere yerleşerek sultana ve bakanlarına uzman danışman kadrosu oluşturması olmuştur. Bunun yanında yerel halk Avrupa yaşayış tarzını öğrenmiştir. Avrupa devletlerinin garantisi üzerine Tanzimatçıların reformlarını dışarıdan baskı görmeden yapmalarını sağlamıştır.¹⁴⁸ Ayrıca bu antlaşma ile Rusya, bir süreliğine sıcak denizlere inme ve Osmanlı topraklarını ele geçirme planlarından uzak kalmıştır.

Sultan Abdülaziz'in 1861'de tahta geçmesi üzerine II. Aleksandr, cülusunu tebrik etmek üzere General İgnatiyev'i görevlendirmiştir. İstanbul'a ulaşan İgnatiyev, Hariciye Nazırı Ali Paşa tarafından karşılanarak Sultan Abdülaziz'in huzuruna çıkarılmıştır. İmparatorun mektubunu takdim eden İgnatiyev, padişaha cülus tebrikinde bulunmuş ve padişah tarafından kendisine birinci dereceden Mecidi Nişanı verilmiştir. Daha sonra 4 Eylül 1864 yılında ortaelçi olarak İstanbul'a tayin edilmiş olan İgnatiyev itimatnamesini Sultan Abdülaziz'e takdim etmiştir.¹⁴⁹ II. Aleksandr 25 Mart 1867 tarihli mektubunda iki ülke arasındaki dostluk münasebetlerinin

¹⁴⁶ Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'ât-i Hakikat*, s. 32-33.

¹⁴⁷ Karal, *Osmanlı Tarihi V*, s.

¹⁴⁸ Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* s. 181.

¹⁴⁹ Hasan Demiroğlu; Feyzullah Uyanık; "Osmanlı ve Rus kaynaklarına Göre General İgnatyev'in Sultan Abdülaziz Dönemi Faaliyetleri", *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu* 12-13 Aralık 2013, Ankara, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 185-187.

sağlamlaştırılması ve iki ülke halkının büyük fayda sağlaması için ortaelçi bulunan yaver İgnatiyev'in fevkalade murahhas büyükelçi olarak tayin edildiğini beyan etmiştir.¹⁵⁰

1871 yılında Ali Paşa'nın ölmesi sonucu yerine Mahmut Nedim Paşa sadrazam olmuş ve Ali Paşa'nın tüm kadrolarını değiştirmiştir. Bu ise Rusya'nın işine gelmiş, padişah ve sadrazamı kışkırtarak devleti yıkıma götürecek büyük iç hadiselerin çıkarılmasına çalışmıştır. Rus büyükelçisi İgnatiyev de saraya sokularak entrikalar çıkarmaya uğraşmıştır. Mahmut Nedim Paşa'yı ele alarak Ali Paşa'nın ertelemiş olduğu Bulgar Eksarhlığı beratını elde etmiştir. Böylece Bulgaristan'da Rusya'nın nüfuzu artmıştır.¹⁵¹

1.3. 13. Doksan Üç Harbine Giden Yol: Savaş ve Barış

Rusya, Paris Antlaşması'nda yer alan Karadeniz'le ilgili maddeyi her fırsatta kaldırmaya çalışmıştır. Nitekim İtalyan ve Alman birliklerinin kurulması üzerine Avrupa'daki güçler dengesi değişmeye başlamış ve Rusya bunu fırsat olarak görüp, Karadeniz'in tarafsızlığı ve silahsızlandırılması maddesini 17 Ocak 1871'de toplanan Londra Konferansı neticesinde 13 Mart 1871 tarihinde kabul ettirmiş ve Karadeniz'in yeni statüsünü kabul eden antlaşma imzalanmıştır. Rusya'nın bu başarısı Panslavizm hareketine hız kazandırmıştır.¹⁵² Rusya'nın Karadeniz meselesindeki bu tavrını Osmanlı Devleti uzun süre istişare etmiş ancak yardım sağlanmadan Rusya'yı bu konuda reddetmek savaşa davetiye çıkaracağından durumu kabullenmek zorunda kalmıştır. Bu durumda amacına ulaşan Rusya diğer devletlere isteklerini kabul ettirmiş, onları kenara iterek gücüne güç katmıştır. İngiltere ise doğu meselelerinde tek başına karşı koyacak gücü yitirmiştir.

İstekleri bitmeyen Ruslar, Balkanları karıştırmaya devam etmiş ve ilk kıvılcım Hersek'te başlamıştır. 1875 yılında Hersek'te yabancıların kışkırtması sonucu Hıristiyanlar huzursuzluk çıkararak isyana kalkışmış ve meseleyi uluslararası boyuta taşımışlardır. Rusya ise Hersek isyanını, Müslümanların Hıristiyanları katlettiği

¹⁵⁰ BOA,(Başbakanlık Osmanlı Arşivi), *İ. HR*, (İrade Hariciye), 225/13168, 25 Mart 1867.

¹⁵¹ Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat*, s. 44-46.

¹⁵² Besim Özcan, "Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış politikası (19.yy. ve 20. yy. Başı)", *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi*, Ed. Mustafa Bıyıklı, Bilimevi Yayınları, İstanbul 2008, s. 328, 329; Gürsel, *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri*, s. 115-116.

şayiasıyla Avrupa'ya yaymış ve Hıristiyan halklara muhtariyet verilmesini istemiştir. Yine Bulgarlar dini bağımsızlığı elde ettikten sonra Rusların teşvik ve tahrikleriyle bağımsızlık için 2 Mayıs 1876'da isyan etmişlerdir. Bu isyan hızlıca etrafa yayılmaya başlamış ve 9 Haziran 1876'da Osmanlı kuvvetleri tarafından bastırılmıştır.¹⁵³

Bu sıralarda Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi üzerine yerine 30 Mayıs 1876 tarihinde V. Murat tahta geçmiştir. Hersek isyanının devam ettiği sırada Sırbistan ve Karadağ'da isyanlar baş göstermiş ve Osmanlı Devleti bunları bertaraf ederken Rusya hemen araya girmiştir. Babıali'ye nota vererek savaşı durdurmasını aksi takdirde ilişkileri sonlandıracağını bildirmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti ateşkes antlaşması imzalamıştır.¹⁵⁴

Sultan V. Murat 31 Ağustos 1876 tarihinde tahttan indirilerek yerine Sultan II. Abdülhamit geçmiştir. Balkanlarda meydana gelen bu kargaşaya son vermek için büyük devletler 23 Aralık 1876'da İstanbul'da Tersane Konferansı tertiplemişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti buradan çıkan tasarıları ağır bularak reddetmiştir. Bunun üzerine 20 Ocakta konferans dağılmış ve ilgili devletler büyükelçilerini İstanbul'dan çekerek yerlerine maslahatgüzarlar bırakmışlardır.¹⁵⁵

Rus İmparatoru II. Aleksandr, İgnatiyev'i Avrupa başkentlerine göndererek devletlerin fikirlerini kendi tarafına çekmek istemiştir. Berlin'e ulaşan İgnatiyev orada Bismarck ile istişare ettikten sonra Osmanlı maslahatgüzarıyla görüşmüş ve *"...Devletiniz pek basit bir hareketle savaşın çıkışını önleyebilir. O hareket te Karadağ'la barış yapmak, taahhüt ettiği ıslahatı gerçekleştirmek ve Rusya ile müzakerelere girilerek iki devlet arasındaki eski münasebetleri yeniden kurmak için Petersburg'a liyakatli bir elçi göndermekten ibarettir. Belki Avrupa bunu sizden isteyecektir. İstenilmeden önce, kendiliğinizden yapmanız akıllıca bir hareket olur. Yoksa savaşın çıkması muhakkaktır..."* demiştir. Bu arada Rusya'nın Londra elçisi Şuvalof da Osmanlı elçisi Musurus Paşa'ya Petersburg'a elçi gönderilmesi halinde

¹⁵³ Zuhuri Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi XII*, Zuhuri Danişman Yayınevi, İstanbul 1966, s. 191-193, 197-199.

¹⁵⁴ Üçok, *Siyasal Tarih*, s. 155-157.

¹⁵⁵ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 498-505.

imparatorun bundan memnun olup askerlerini geri çekebileceğini ve dostluk temayülleri neticesinde Şark Meselesi'nden tamamen vaz geçeceğini bildirmiştir.¹⁵⁶

Daha sonra İgnatiyev ve Şuvalof'un girişimleriyle büyük devletler arasında Londra Protokolü adıyla bir metin hazırlanarak Osmanlı'ya ültimat olarak verilmiştir. Fakat Osmanlı Devleti bunu reddetmiştir. Bu yüzden Rusya, Osmanlı'ya karşı savaş kararını Avrupa'ya bildirmiş ve 23 Nisan 1877'de İstanbul Rus elçiliği tarafından Hariciye Nezareti'ne nota verilerek iki ülke arasında siyasi ve diplomatik ilişkiler kesilmiştir.¹⁵⁷ Diplomatik ilişkilerin kesilmesi üzerine Rusya, Osmanlı'ya karşı 24 Nisan 1877 tarihinde savaş açmıştır. Rusya mümkün olduğu kadar hızlı hareket ederek İstanbul ve Çanakkale Boğazlarını ele geçirmek, doğuya inerek Kars, Ardahan ve Erzurum'u almak ve Osmanlı Devleti'ne isteklerini kabul ettirmek düşüncesindedir. Karadeniz'i ele geçirince Akdeniz'e rahatça ulaşacak ve Avrupa devletlerine karşı gücünü artırmış olacaktır.¹⁵⁸

Savaş taraftarı olmayan Sultan II. Abdülhamid, barış yapılması için Avrupalı devletlere telgraflar çektirmiştir. Paris Antlaşması'nın sekizinci maddesine dayanarak büyük devletlerden yardım talebinde bulunmuştur. Devletler hukukuna göre Rusya'nın savaş ilan etme hakkının bulunmadığını bildirmiştir.¹⁵⁹ Ancak büyük devletler tarafsızlıklarını ilan etmişlerdir. İngiltere ise Paris Antlaşması ve 1871 antlaşmalarına aykırı hareket etmesinden dolayı Rusya'ya nota vermiş ancak İstanbul ve Boğazlara dokunulmadığı müddetçe tarafsızlığını bildirmiştir. Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın da yardımlarıyla cephelerde başarı sağlayan Ruslar doğu cephesinde Erzurum'a, batı cephesinde ise Edirne içlerine kadar gelmiştir. İstanbul ve Boğazların Rusların eline geçeceğinden endişe eden İngiltere duruma müdahale ederek Çanakkale'ye büyük bir donanma göndermiştir.¹⁶⁰ Osmanlı Devleti bu durum karşısında büyük devletlerden barış için yardım istemiş ve bir netice alamayınca Sultan II. Abdülhamid Rus imparatoru II. Aleksandr'a telgraf çekerek barış istemiştir. İmparator ise Başkomutan Grandük Nikola ile görüşülmesini bildirmiştir. Bunun

¹⁵⁶ Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat*, s. 260.

¹⁵⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi VIII, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, TTK, Yayınları, Ankara 2011, s. 14-41.

¹⁵⁸ Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, s. 229.

¹⁵⁹ *Mufassal Osmanlı Tarihi VI*, Güven Yayınevi, İstanbul 1972, s. 3298-3299.

¹⁶⁰ Üçok, *Siyasal Tarih*, s. 155-157.

üzerine 8 Ocak 1878'de Nikola'dan ateşkes istenmiş ve 31 Ocak 1878'de Edirne'de ateşkes antlaşması imzalanmıştır. Barış şartlarını öğrenen İngiltere ve Avusturya tepki göstermiş, Fransa ve İtalya bu durumdan memnun olmazken Almanya ise Ruslar kadar memnun olmuştur. Daha sonra Ayastefanos'ta barış antlaşması hazırlanmaya başlamıştır.¹⁶¹

Ayastefanos Antlaşması'nın hazırlanmasında Osmanlı tarafından Hariciye Nazırı Safvet Paşa ile Berlin Sefiri Sadullah Bey görev alırken Rusya adına ise İgnatiyev ve Nelidov tayin edilmişlerdir. Neticede yirmi dokuz maddeyi ihtiva eden Ayastefanos Antlaşması 3 Mart 1878 tarihinde imzalanmıştır. Buna göre Karadağ, Sırbistan ve Romanya bağımsız olacak, Bulgaristan'da prenslik kurulacak ve Osmanlı askeri bulundurulmayacak, Bosna-Hersek Avusturya'ya verilecek, Girit, Arnavutluk ve Tırhala ile Ermenilerin bulunduğu yerlerde ıslahat yapılacak, savaş tazminatı olarak Osmanlı Devleti bir milyar dört yüz on milyon ruble tazminat verecektir. Ancak Osmanlı'nın maddi sıkıntısı göz önünde bulundurularak savaş tazminatına karşılık Tuna adaları, Batum, Ardahan ve Kars Rusya'ya terk edilecektir.¹⁶²

Osmanlı Devleti bu antlaşma ile büyük kayıplar yaşamıştır. Aynı zamanda Osmanlı'yı parçalayan ve Rusya'ya bağımlı hale getiren bu antlaşmayı özellikle İngiltere ile Avusturya ve diğer büyük devletler çıkarları açısından zararlı bularak kabul etmemişlerdir. Bismark'ın önerisiyle bu antlaşmanın maddelerinin tekrar gözden geçirilmesi için devletler Berlin'e davet edilmiştir. Bu arada İngiltere, Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki toprak bütünlüğünün sağlanması adına Berlin'de Osmanlı'ya yardım edilmesi karşılığında Kıbrıs'ın kendileri tarafından işgal edilmesini Osmanlı'ya kabul ettirmiş ve 4 Haziran 1878'de Kıbrıs Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre İngiltere adayı Padişah adına yönetecek ve giderlerden kalan gelirleri Osmanlı'ya verecektir.¹⁶³ Ruslar işgal ettikleri Kuzey Doğu Anadolu şehirlerini Osmanlı'ya iade ederse Kıbrıs'ın yönetimi de Osmanlı'ya bırakılacaktır.¹⁶⁴

Bismark'ın Berlin davetini kabul eden devletlerin katıldığı Berlin Kongresinde Osmanlı Devletini Karatodori Paşa, Mehmet Ali Paşa ve Sadullah Bey temsil etmiş,

¹⁶¹ Karal, *Osmanlı Tarihi VIII*, s. 58-63.

¹⁶² Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat*, s. 575-581.

¹⁶³ Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, s. 236-237.

¹⁶⁴ Öztuna, *Siyasi Tarih 1*, 511.

Rusya'yı Başvekil Gorçakof, Londra Büyükelçisi Şuvalof ve Berlin Büyükelçisi Dubril temsil etmiş ve kongreye Bismark başkanlık etmiştir. Kongre 13 Haziran 1878 tarihinde toplanmış ve 13 Temmuz 1878'de ise Berlin Antlaşması'nın imzalanmasıyla son bulmuştur.¹⁶⁵ Bu antlaşmaya göre Balkan Dağları ile Tuna arasında Osmanlı Devleti'ne bağlı ve vergi veren Bulgar Prensiği ile güneyde Doğu Rumeli vilayeti oluşturulmuştur. Makedonya ıslahat yapılması şartıyla Osmanlı Devletine bırakılmıştır. Romanya, Karadağ ve Sırbistan bağımsız olmuştur. Bosna-Hersek ve Yenipazar Avusturya'nın yönetim ve işgaline bırakılmış, Batum, Ardahan ve Kars Ruslara terkedilmiştir. Osmanlı Devleti, Rusya'ya sekiz yüz iki milyon beş yüz bin frank savaş tazminatı ödeyecektir.¹⁶⁶

Berlin Antlaşması sadece Ayastefanos Antlaşmasının düzeltilmesi şeklinde olmamıştır. Balkan topraklarında düzeltilme yapılmakla birlikte Osmanlı topraklarının bütününe taksim edilmesine zemin hazırlamıştır. Zira bu antlaşma Osmanlı-Rus savaşını sonlandırmak için yapılmıştı ama görüldüğü gibi Avusturya Bosna-Hersek'e yerleşmiş, İngiltere Kıbrıs'ı almış, Yunanistan'a Teselya'nın, Fransa'ya Tunus'un kapıları açılmıştır. Dolayısıyla Berlin Antlaşması Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü değil paylaşılmasını sağlamıştır.¹⁶⁷

Osmanlı-Rus ilişkileri başlangıcında Kırım vasıtasıyla sağlanmış ve 1700 yılına kadar Rusya muhatap alınmamıştır. Osmanlı Devleti bu tarihe kadar Rusya'ya karşı üstünlüğünü korumuştur. Ancak 1700 Edirne Antlaşması'nı yenik devlet sıfatıyla imzalamış ve ilk defa Rusya ile karşılıklı müzakereye girişmiştir. Bundan sonra Rusya Osmanlı'ya karşı aktif politika izlemeye başlamıştır. Toprak kazanmakla birlikte ticari imtiyazlar da elde etmiştir. Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Osmanlı'nın gücünü gölgede bırakmış ve Osmanlı'nın içişlerine karışmaya başlamıştır. Azınlıkları kışkırtarak Osmanlı'yı zor duruma sokmuş ve Osmanlı ile yaptığı savaşlar neticesinde Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsız olmasını sağlamıştır. Berlin Antlaşması'ndan sonra iki ülke arasındaki ilişkiler düzelmeye başlamış ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar dostluk ilişkileri sürdürülmüştür. II. Abdülhamid dönemi Rus ilişkilerinde diplomasi ön plana çıkmıştır.

¹⁶⁵ Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat*, s. 260.

¹⁶⁶ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 515-517; Akşin "Siyasal Tarih", s. 163.

¹⁶⁷ Karal, *Osmanlı Tarihi VIII*, s. 78.

İKİNCİ BÖLÜM

SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN DEVLET İŞLERİNE AİT KONULARDA RUS İMPARATORLARIYLA MEKTUPLAŞMASI

Osmanlı padişahlarının yabancı devlet hükümdarlarıyla mektuplaşmaları devletin ilk yıllarından itibaren görülmektedir. Özellikle siyasi içerikli mektuplar dikkat çekmektedir. Mektuplaşmalara bakıldığında ilk dönemlerde daha sert ve tehdit içerikli oldukları görülmektedir. Örneğin Ankara Savaşı öncesinde Yıldırım Bayezid ile Timur arasındaki mektup diplomasisinde hakaret dolu sözlere yer verilmiştir. İki hükümdar arasında dörder adet mektup teatisi olmuştur. Esasında her iki hükümdar mektuplarına hamd ve selamla başlamışlar ve ardından üsluplarını sertleştirmişlerdir. Burada dikkati çeken her iki hükümdarın da kendisini güçlü görmesidir. Zira Timur'un tehditlerine karşı Yıldırım Bayezid kendisine olan güveni ortaya koymaya çalışmış ve Timur'u basite almıştır. İlk mektupların karşılıklı tehditlerine bakılarak

sonraki mektuplar daha yumuşak bir üslupla yazılmıştır. Ancak Timur'un her defasındaki yeni istekleri savaşı kaçınılmaz hale getirmiştir.¹⁶⁸

Yıldırım-Timur mektuplaşmasında olduğu gibi II. Bayezid ile Şah İsmail arasında da siyasi içerikli mektuplaşmalar olmuştur. Ancak Yıldırım Bayezid ve Timur mektuplarının sert üslubuna nazaran II. Bayezid, daha ılımlı bir diplomatik dil kullanmıştır. Şah İsmail'e dostluk içerikli mektuplar göndermiştir. Buna karşın şah istek ve faaliyetleriyle padişahın bu iyi niyetini suiistimal etmiştir.¹⁶⁹ Yavuz Sultan Selim ise Şah İsmail'e gönderdiği ilk mektuplarda ağır hakaretler etmemiş fakat onun yaptığı hataları ve ihanetleri belirterek doğru yola gelmesini istemiştir. Bu mektuplar nasihat ve tehdit içeriklidir. Buna karşın Şah İsmail, kendisinin Osmanlı Devleti'nin dostu olduğunu söyleyerek sultanın üslubunu kendisine yakıştıramadığını bildirmiştir. Padişaha dostluk mektubu gönderdiğini bildirip bunun hüsnükabul görmemesi durumunda savaşa hazır bulunduğunu ifade etmiştir. Padişah ise Şah'ın toprakları üzerinde yürüdüğünü belirterek onu korkaklıkla itham etmiş ve kendisine kadın elbisesi göndererek rencide etmiştir.¹⁷⁰

Yukarıda görüldüğü üzere katı üslupla yazılmış olan mektuplar farklı dinlere mensup kişiler tarafından kaleme alınmamıştır. Fakat burada esas gaye güç ve hâkimiyet meselesidir. Gerek Osmanlı sultanları ve gerekse muhatapları bu hâkimiyet mücadelesinde taviz vermemeye çalışmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin gücünün zirvede bulunduğu Kanuni döneminde mektupların üslubu daha çok güç ile bağlantılı olarak görülmektedir. Zira Fransa Kralı Françesko, İspanya Kralı'na esir düşünce kendisini ancak Osmanlı Sultanının kurtaracağına kanaat getirmişti. Hem Françesko hem de annesi Kanuni'ye ayrı ayrı mektup göndermişler ve yardım istemişlerdir. Kraliçe, Kanuni'ye iltifatta bulunmuş oğlunun düşman pençesinden kurtarılmasını talep etmiştir. Françesko ise padişaha

¹⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurrahman Daş, "Ankara Savaşı Öncesi Timur İle Yıldırım Bayezid'in Mektuplaşmaları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, 2004, s. 141-167; Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi I*, (Sad: Seyitali Kahraman ve Diğerleri), Hikmet Neşriyat, İstanbul 2000, s. 282-284. Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi I*, TTK Yayınları, Ankara 2010, s. 189-190.

¹⁶⁹ Qiyas Şükürov, "*Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve I. Şah İsmail Devri (907-930/1501-1524)*", (basılmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi Ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul 2006, s. 132-139.

¹⁷⁰ Selahattin Tansel; *Yavuz Sultan Selim*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1969, s. 40-48.

övgüler yağdırıp kendisini kurtarmasını istemiş, İspanya Kralı'na karşı birlikte hareket etme teklifinde bulunmuştur. Kanuni Sultan Süleyman, Fransa Kralı'na gönderdiği cevabi mektupta kendi sıfatlarını uzunca sıralayıp sultanlar sultanı ve bir çok yerin hâkimi olduğunu bildirmiş, Françesko'yu ise Fransa eyaletinin kralı olarak değerlendirmiştir. Ardından Françesko'yu teselli etmeye çalışıp onu kurtaracağını bildirmiştir.¹⁷¹ Daha sonra Kanuni, Françesko'nun serbest bırakılması için İspanya Kralı Şarlken'e mektup göndermiştir. Yine burada kendi unvanlarını yazdıktan sonra “... *Sen ki Almanya eyaletinin kralı Şarlken'sin sana deriz ki, tez Fransız kralı kulumuzu serbest bırakasın...*” sözleriyle tehdit etmiştir. Yine Şarlken'i savaşa davet eden mektubunda onun er meydanına çıkmayışını kadınlara benzeterek hakarete bulunmuştur.¹⁷²

Görüldüğü gibi Kanuni Sultan Süleyman, gücünü hem Fransa'ya hem de İspanya'ya göstermiştir. Bu dönem Osmanlı diplomasisinin zirvede olduğu dönemdir. Daha öncesinde karşılıklı sert diplomasi yerini esasında tek taraflı diplomasiye bırakmıştır. Yani Kanuni'nin karşısına çıkacak büyük güç bulunmamaktadır. Kanuni sonrası dönemde ise bu güç sekteye uğramıştır. Devletin gücüne bağlı olarak kullanılan diplomatik dil, zamana bağlı olarakta dönem dönem değişime uğramıştır. Klasik dönemde karşı tarafa dikte ettirilen üslup XVIII. Yüzyılda farklılaşmıştır. Örneğin Rus Çar'ı Aleksey Mihailoviç 1672'de Osmanlı Sultanı IV. Mehmet'e tehdit mektubu göndermiştir. Burada padişahın Lehistan seferinden vaz geçmesini istemiştir.¹⁷³ XIX. Yüzyılda ise uluslararası diplomasi dili daha yumuşak hale gelmiş eskinin katı ve sert uslubu terkedilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in yabancı hükümdarlarla mektuplaşmalarına bakıldığında sorunlar ne olursa olsun itinalı davranılarak karşılıklı olarak yumuşak bir **dil** kullanılmıştır.

Osmanlı padişahları tarafından yabancı hükümdarlara gönderilen mektuplara name-i hümayun denilmiştir. Nmeler birçok nedenlerle gönderilmekte olup tahta yeni çıkan padişahın cülusunu haber vermek adına komşu ve dost devletlere gönderilmesi adet haline gelmiştir.¹⁷⁴ Örneğin III. Mustafa'nın 31 Ekim 1757'de tahta çıkması

¹⁷¹ Harold Lamb, *Muhteşem Süleyman Kanuni*, Tutku Yayınevi, Ankara 2012, s. 153-158.

¹⁷² Hakan Boz, *Tarihi Değiştiren Mektuplar*, Yediveren Yayınları, İstanbul 2011, s. 63-69.

¹⁷³ Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 252-253.

¹⁷⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 295.

üzerine cülusunu bildirmek üzere Ahmet Resmi Efendi Viyana'ya gönderilmiştir. Ahmet Resmi Efendi beraberinde götürdüğü mektubu “...bu günkü günde Osmanlı Devleti'nin şerefler dağıtan tahtında oturan ulu, soylu ve dünya sığınağı padişahımız, efendimiz hazretlerinin tahta çıkmaları haberini siz dostlarına bildiren müjde mektuplarıdır...” diyerek imparatora sunmuştur. Yine benzer ifadeler ile Prusya kralına da cülus tebliği bir name ile bildirilmiştir.¹⁷⁵ Aynı şekilde III. Mustafa'nın cülus namesi, Rus imparatoriçesi I. Elizabeth'e Şehdi Osman Efendi ile gönderilmiştir.¹⁷⁶

Osmanlı sultanları Müslüman ve Hıristiyan devlet başkanlarına mektup gönderdiği gibi; onlar da muhtelif meselelerde mektup göndermişlerdir. Söz konusu mektuplar, dönemin diplomasisinin en önemli araçlarından biri olarak kullanılmışlardır. Mektuplar, sınır ihlalleri mevzusunda, muhtelif siyasi meselelerde, dostluk ilişkileri kurmak ve geliştirmek, cülus tebliği ve tebriki, hükümdarların birbirlerine verdikleri nişanlar ve hediyeler bildirilirken gönderildiği gibi; hükümdarların veya aile mensuplarının evlenmelerinde veya bunların yeni doğan çocuklarının bildirilmesinde, taç giyme merasimi tebriki için, geçmiş olsun dileklerinde ve taziyeler için de gönderilmiştir. Arşiv belgelerinde bunların birçok örnekleri mevcuttur. Gönderilen mektuplar hangi mevzuda olursa olsun konu ile ilgili bilgi verildikten sonra genelde ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik dostluk içerikli olmuştur. Yine Osmanlı'nın nüfuzunu ve gücünü göstermek esas alınmıştır.

Osmanlı-Rus ilişkilerine bakıldığında belli dönemlerde iki devlet arasında ciddi çatışmalar yaşanmıştır. Ancak yine de yeri geldikçe diplomatik ilişkiler kurulmuş ve ittifaklar yapılmıştır. XIX. Yüzyılın başından beri hemen her yirmi yılda bir defa gerilen ve savaşa dönüşen Osmanlı-Rus ilişkileri, Sultan II. Abdülhamid'in iktidarının ilk senelerinde de büyük bir harbe dönüşmüştür. 1877-1878 ya da 93 Harbi adıyla meşhur olan bu çatışma döneminde bile iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin icra edilebileceği bir kapı aralığı bırakılmıştır. Savaş sonrası hemen diplomatik temasa geçilerek büyükelçiler tayin etmişlerdir. Bundan sonra meydana gelen tüm meseleler diplomasi yoluyla çözülmeye çalışılmıştır. Sultan II. Abdülhamid, diplomasiyi silah

¹⁷⁵ Ahmet Resmi Efendi, *Viyana ve Berlin Sefaretnameleri*, Haz: Bedriye Atsız, Tercüman 1001 Temel Eser, s. 22, 64-65.

¹⁷⁶ Binark, “Osmanlı-Rus Münasebetleri”, s. 204.

gibi kullanmaya gayret göstermiştir. Bu bağlamda hem Rus imparatorlarıyla hem de aile fertleriyle iyi ilişkiler kurmuştur. Onlara çeşitli hediye ve nişanlar vererek sempatilerini kazanmıştır. Yeri geldikçe acılarına ve sevinçlerine ortak olmuştur. Padişah, bu ilişkileri daha çok elçi, mektup ve telgraflar vasıtasıyla yürütmüştür. Mektuplar, aynı zamanda siyasi meselelerin çözümünde de oldukça sık kullanılmıştır.

Bu bölümde bahsedilecek olan mektuplar, devlet işlerine dair konular olacaktır. Burada uluslararası mesele haline gelen bir takım sorunların çözüme kavuşturulması ve iki ülke arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi adına yapılan yazışmalar incelenecektir.

2.1. Ermenilerin Rusya'ya Göçü Meselesi

Ermeni sorunu her ne kadar 1878 Berlin Antlaşması'yla ortaya çıkmış ise de Rusların Ermenilerle ilgilenmeye başlaması I. Petro dönemine kadar gitmektedir. Doğu ticareti için Ermenilerden istifade etmek isteyen Petro, Ermenileri Rus topraklarında yerleşmeye davet ederek her türlü imtiyazın kendilerine tanınacağını bildirmiştir.¹⁷⁷ Daha sonra Ermenileri siyasi çıkarları için kullanmaya çalışan Rusya, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra onları kendi topraklarına göçe zorlamış ve onlara Rus koruyuculuğu öneren belgeler vermiştir.¹⁷⁸ Ermenilerin zorla göçürülmeleri yanında, ihanetlerinden dolayı intikam alınacağı korkusuyla göç ettikleri de bilinmektedir. Ancak aradan yıllar geçtikten sonra rahat bir yaşam bulamayan Ermeniler, tekrar Osmanlı topraklarına müracaat ederek ve kaçak yollarla geri gelmeye başlamışlardır. Bu dönüş Tanzimat'tan sonra başlayarak 93 Harbi'ne kadar devam etmiştir.¹⁷⁹

Rusya 10 Şubat 1828 tarihinde İran ile Türkmençay Antlaşması yaparak Ermenilerin kutsal şehri olan Eçmiyazin'i ele geçirmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminden beri Eçmiyazin kilisenin ruhani liderleri Osmanlı tarafından belirlenirdi.¹⁸⁰ Rusya burayı ele geçirdikten sonra Eçmiyazin kilisesi vasıtasıyla bütün

¹⁷⁷ Kemal Beydilli, "1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler", *Belgeler*, XIII/17, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 368.

¹⁷⁸ Salahi Sonyel, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Koruma (Protege) Sistemi ve Kötüye Kullanılışı", *Belleten*, C. LV, S. 213, Ağustos 1991, s. 364.

¹⁷⁹ Muammer Demirel, "1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermenilerin Geri Dönüşü", *XIV. Türk Tarih Kongresi C. II, 1. Kısım*, 09-13 Eylül 2002, Ankara, s. 265-274.

¹⁸⁰ Zekeriya Türkmen, "XIX. Yüzyıl Başlarında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası (1800'lerin Başından 1828 Türkmençay Antlaşmasına Kadar)", *IX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar*,

Ermenileri tarafına çekmeye çalışmıştır. İstanbul Rus sefaretı baş tercümanı, Reisiülküttap Akif Paşa'ya "... mukaddemâ Eçmiyazin Devlet-i alıyyeye nisbetle küçük bulunan Devlet-i İraniyye yedinde bulunmağla İstanbul orasını buraya çekerdi. Şimdi Rusya gibi kavî ve şedîdü'ş-şekine bir devlet eline geçti. Bundan sonra burasını o tarafa çeker. Bu tarik ile Ermenilerden Rusya'ya meyl edenler olur. Devlet-i alıyye dahi bunu görüp Ermenilerden soğur...", diyerek Ermenilerin Ruslara meyl edeceğinden bahsetmiştir.¹⁸¹

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında Rusya, Ermeni politikasında yeni bir hamleyle başvurmuştur. Ermenilerden yardım ve destek temin ederek onları bağımsızlık yolunda ümitlendirmiştir. Savaş sonunda desteklerinin karşılığını almak isteyen Ermeniler, Edirne görüşmelerine temsilciler göndermişler ve Rus İmparatoru II. Aleksandr'a isteklerini iletmişlerdir. Ermenileri tatmin etmek isteyen Rusya, Ayastefanos Anlaşması'nın 16. Maddesine Ermenilerin oturdukları yerlerde ıslahatların yapılması, Ermenilerin Kürtlere ve Çerkeslere karşı korunmaları hükmünü koymuştur. Böylece Ermeni meselesi ilk kez uluslararası bir anlaşma metnine girmiştir. Ancak Rusya'nın bu hamlesini kendi çıkarları açısından zararlı gören İngiltere, 1856 Paris Anlaşmasının ihlal edilmesini gerekçe göstererek yeni bir konferansın toplanmasını ve anlaşma hükümlerinin yeniden müzakere edilmesini istemiştir. Bunun üzerine düzenlenen Berlin Kongresine, Ermeni Kilisesi yine heyet göndermiştir. Bu heyet Avrupa başkentlerini dolaşarak ilgili devletlerin yardımlarına başvurmuştur. 13 Temmuz 1878'de yapılan Berlin Anlaşması'nın 61. Maddesine Osmanlı Devleti tarafından Ermenilerin oturdukları yerlerde ıslahatlar yapılması ve bu ıslahatlar hakkında diğer devletlere bilgi verilmesi hükmü konulmuştur.¹⁸²

Berlin Kongresi'nde umduğunu elde edemeyen Ermenilere en büyük destek İngilizlerden gelmiştir. Nitekim 1880 yılında iktidara gelen William Ewart Gladstone Ermeni ıslahatı yapılması için Berlin Kongresi'ne katılan devletleri de ikna ederek Osmanlı'ya ultimatı vermiştir. Bundan cesaret alan Ermeniler bağımsızlık

Sekizinci Askeri Tarih Semeineri Bildirileri I, 24-26 Ekim 2001, İstanbul, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 2003, s. 33-34.

¹⁸¹ Ahmet Cevdet Paşa, *Tezakir (21-29)*, Yay. Cavit Baysun, TTK Yayınları, Ankara 1963, s. 236.

¹⁸² Cevdet Küçük, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı (1878-1897)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1986, s. 1-15; Taha Niyazi Karaca, *Yozgat Ermeni Ayaklanmaları ve Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey Olayı*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2010, s. 54-57.

hareketlerine hız vererek dernekler kurmaya başlamışlar ve açıkça Osmanlı'ya savaş ilan etmişlerdir.¹⁸³

İngiliz ve Rusların desteğiyle ayrılıkçı faaliyetlerini artıran Ermeni komiteleri 1890'lı yıllarda Anadolu'da isyanlar çıkarmaya başlamışlardır. Müslümanları yıldırarak kaçırmak isteyen Ermenilere karşı, Müslümanları korumak amacıyla Hamidiye Alayları kurulmuştur. Bundan memnun olmayan Rusya, Ermenileri göçe teşvik etmiştir. Rusya'nın amacı, Osmanlı Devleti'nin aşiretleri silahlandırarak Ermenilere saldırılar düzenlediğini, onların da Rusya'ya sığınmak zorunda kaldığı izlenimini vermektir. Böylece de Avrupa'nın dikkatini bölgeye çekmektir.¹⁸⁴ Bu yüzden Rus askerlerinin çekilmesiyle Müslümanların, Ermenileri yok edeceği propagandasını yaymaya başlamıştır. Avrupa kamuoyunda ise Türklerin, Ermenileri katlederek göçe zorladıkları şayiisi dolaşmaktadır. Ermeniler gerçekten göç etmeye başlamışlardı. Ancak bu Osmanlı'nın baskısıyla değil kendi ihanetlerinden korktukları içindi. Ermenilerin Rusya'ya göç etmeye devam etmesi, Ermeni Meselesinin devletlerarası bir sorun olma yolunda ilerlemesini hızlandırmıştır.¹⁸⁵

Birçok kanlı olaylara bulaşan Ermeniler, cezalandırılacaklarını ya da Müslümanların intikam almaya kalkışacaklarını düşünerek 1894 yılından itibaren Rus sınırlarına, Avrupa ve Amerika gibi çeşitli yerlere göçmeye başlamışlardır. Oysa Rusya bu isyancı gurubun kendi topraklarına yerleşmesini istememiştir. Rusya'nın asıl amacının Doğu Anadolu bölgesinde Ermeni devleti tesis etmek olmayıp, aksine Ermenileri kullanarak bölge topraklarını ele geçirmektir. Nitekim Rusya Hariciye Nazırı Prens Lubanof, Rusya hududunda Ermeni'siz bir Ermenistan istediğini bildirmiştir.¹⁸⁶ Lubanof "... biz Garptaki hatamızı Şarkta tekrar etmeyeceğimiz için bir Ermeni Bulgaristan'ı istemeyiz ..." diyerek Rusların hedefinin Ermeni Kiliselerinin dilini ve kültürünü değiştirmek olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla Eçmiyazın Kilisesini ve çevresini yeterince Hıristiyanlaştırınca Rusya'da bulunan

¹⁸³ Taha Niyazi Karaca, *Büyük Oyun İngiltere Başbakanı Gladstone'un Osmanlı'yı Yıkma Planı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s. 239-258.

¹⁸⁴ Nedim İpek, "Anadolu'dan Amerika'ya Ermeni Göçü", *OTAM*, S. 6, 1995, s. 261, Hasan Babacan, "Yurt Dışına Kaçan Ermenilerin İkinci Meşrutiyetin İlanı Üzerine Geri Dönme Çabaları", *Ermeni Araştırmaları*, C. III, S. 10, Yaz 2003, s. 49.

¹⁸⁵ Küçük, Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı, s. 30-34.

¹⁸⁶ Ercüment Kuran, "Osmanlı-Rus İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Sorunu (1912-1914)", *OTAM*, sayı 5, 1994, s. 228.

Ermenilere “... ya *Rus tabiiyetine geçersiniz ya da Rusya’yı terk edersiniz ...*” diyerek baskı yapmaya başlamıştır.¹⁸⁷

Rusya hükümeti Ermenilerle ilgili düşüncelerini sefir Zinoviye’f vasıtasıyla 27 Mart 1898’de bildirmişti. Kafkasya’ya göç eden Ermenilerin maddi sıkıntılar çekerek zor durumda kaldıkları, şimdiye kadar komşuları tarafından işlerinin temin edildiğini, ancak onların tahammülleri kalmadığı tespiti yapılmıştı. Çözüm olarak Ermenilerin tekrar Osmanlı topraklarına dönmeleri gerektiği ifade edilmişti.

Zinoviye’f’in mesajı Osmanlı hükümetince yankı bulmuş ve kısa sürede cevaplandırılmıştı. Hükümet, Ermenilerin pasaport alarak geri gelmemek amacıyla gittiklerini ve bu asilerin Osmanlı Devleti’nde fesada karıştıklarını belirtmişti. Devamında geri dönmeleri halinde hoş olmayan davranışlar sergileyerek huzursuzluk çıkaracakları endişesi dile getirilmişti.¹⁸⁸

1898 yılında Livadya’ya giden İmparator II. Nikolo’ya hoş geldin demek için gönderilen Turhan Paşa, imparatorla görüşmesinde bu meseleye değinmiştir. Sorunun Osmanlı hükümeti ile İstanbul Rus sefaretleri arasında muallakta kaldığı belirtilmiştir. Ermenilerin Osmanlı topraklarına dönmelerine padişah tarafından karşı çıkılmamış fakat bir komisyon kurularak bunların isimleri ve memleketlerini gösterir cetvelin hazırlanarak gönderilmesi istenmiştir. İmparator ise istenilen cetvellerin yerel memurlar tarafından düzenlenerek gereken yerlere emirler verileceğini bildirmiştir.¹⁸⁹

Rusya sefaretinden Hariciye Nezareti’ne gelen 14 Mart 1899 tarihli belgede belirtildiği üzere, Rusya’nın 1899 yazında Ermenileri kabileler halinde Osmanlı topraklarına gönderme planı yaptığı anlaşılmaktadır. Rusya tarafından tespit edildiğine göre topraklarındaki Ermenilerin sayısı otuz bindir. Bunların bir anda gönderilmelerinin zorluk çıkaracağı hesabıyla iki yüzer kişilik kabileler halinde

¹⁸⁷ Davut Kılıç, “Rusya’nın Doğu Anadolu Siyasetinde Eçmiyazin Kilisesi’nin Rolü (1828-1915)”, *Ermeni Araştırmaları*, S. 2, Ankara Haziran-Temmuz-Ağustos, 2001, s. 59.

¹⁸⁸ *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Rus İlişkileri* (1841-1898), C. 1, Yay. Haz. Recep Karacakaya ve diğerleri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 2006, s. 124-126.

¹⁸⁹ *BOA, Y. PRK. HR, 26/52.*

iadeleri söz konusu olmuştur. Sınıra kadar bu kabilelerin başında bir Rus subay bulunacak ve burada Osmanlı subayına teslim edilecektir.¹⁹⁰

Buna karşın Osmanlı Devleti, Ermenilerin hem Osmanlı hem de Rusya'nın şimdi ve gelecekte menfaatlerine zarar vereceğini belirterek iade edilmelerini uygun görmemiştir. Bunun yerine Rusya'nın geniş topraklarında iskân edilmeleri halinde iki devletin faydasına olacağını bildirmiştir. Ermenilerin Rusya'da iskân edilmeleri durumunda masraflar için yüz bin liranın Osmanlı Devleti tarafından ödeneceğini ve yer tedariki için de Rusya'dan Osmanlı Devleti'ne göç etmiş olan Tatar, Çerkes ve Müslümanların yerlerine yerleştirilmelerini istemiştir.¹⁹¹

Rus imparatoru II. Nikola ile Sultan II. Abdülhamid arasında bahsi geçen sorunla ilgili birkaç defa diplomatik temas gerçekleşmiştir. Örneğin II. Nikola, gönderdiği bir telgrafta Kafkaslara hicret eden Ermenilerin alıkonulmasının mümkün olmadığını “...Kafkasya'ya muhâceret etmiş olan Ermenileri orada alıkoymak benim için mümkün olamayıp...” cümleleriyle dile getirmiştir. Devamında Ermenilerin Osmanlı topraklarına yerleştirilmelerinin gerekliliğini belirtmiştir. Bunun iki devlet arasında komşu ve dostluk münasebetleri gereği olduğunu ve bu meseleyi defalarca sefirleri vasıtasıyla beyan ettiğini bildirmiştir. Bununla birlikte Sultan II. Abdülhamid'e olan değişmez dostluğunun yeni bir delili olarak Osmanlı tebaası olan Ermenilerden memleketlerine dönecek olanların senelik on bin kişiyle sınırlandırılmasını emir verdiğini beyan etmiştir. Ayrıca bunların memleketlerine dönmek için hazırlık yaptıklarını iletmiştir.¹⁹²

Sultan II. Abdülhamid, Rusya'ya göç etmiş Osmanlı tebaası Ermenilerin iki ülke arasında sorun çıkarmaması için diplomatik temaslarını sürdürmüştür. II. Nikola'ya gönderdiği telgrafında Ermeniler hakkında iki devletin menfaatine uygun bir politika üretilmesini istemiştir. Bu bağlamda özel bir görevli memuru Rusya'ya göndermiştir. Telgrafnamede iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin öneminden

¹⁹⁰ *Osmanlı Belgelerinde Ermeni Rus İlişkileri* (1899-1906), C. II, Yay. Haz: Recep Karacakaya ve diğerleri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 2006, s. 4-6.

¹⁹¹ *Osmanlı Belgelerinde Ermeni Rus İlişkileri* II, s. 6-8.

¹⁹² “...bu sûret devletlerimiz beyninde mevcûd olan münâsebât-ı hasene-i hemcivârî icâbâtından olduğunu sefirlerimiz vasıtasıyla defe'âtle zâtı hümayûn-ı tâcdarânelerine ibla' etmeyi vazifeden ad eylemiş idim...”, *BOA, Y. PRK. NMH*, (Yıldız Perakende Name-i Hümayûn) 7/79, v. 18, 16 Mayıs 1899.

bahsederek Rusya'ya göç eden Osmanlı vatandaşı Ermenilerin durumunu iki ülkenin çıkarlarını bozmadan çözebilme yolunu önermiştir. Bunun için de 1899 yılında tafsilatlı bilgi aktarması için hususi bir memur görevlendirdiğini bildirmiştir.¹⁹³

Sultan II. Abdülhamid'in telgrafına cevaben II. Nikola, Ermenilerin yerlerine dönmesi mevzusunda uzun uzadıya görüşmeler yapıldığını belirtmiştir. Kesinlikle Ermenilerin kendi topraklarında belirli ve sınırlı bir alanı işgal etmelerinin kabul edilemez olduğunu altını çizmiştir. Bu konuda İstanbul sefiri bulunan Zinoviye'ın görev mahalline ulaşmasıyla birlikte her türlü gerekli izahatı yapacağını beyan etmiştir.¹⁹⁴

İstanbul'a dönen Zinoviye imparatorundan aldığı talimatı bir tezkere ile Sultan II. Abdülhamid'e sunmuştur. Buna göre Rusya'ya göçen Ermenilerin otuz bin kişi olduğunu ve bunların yaşam şartlarından mahrum kaldıklarını, dolayısıyla bunların Osmanlı topraklarına geri dönmeleri gerektiğini bildirmiştir. Geri dönen Ermenilerin arazilerinin kendilerine geri verilerek onların ziraat yapmaları sağlanmalı ve böylelikle sefaletten kurtulmaları gerektiği söylenmiştir.¹⁹⁵

Sultan II. Abdülhamid, Ermeni göçü meselesinin peşini bırakmayarak Rusya sefiri Zinoviye'le temaslarını sürdürmüştür. Zinoviye'ın de teşebbüsleriyle Osmanlı tebaası yirmi bin Ermeni'nin şimdilik Rusya'da ikametleri uzatılmıştır. Bunun dışında on bin Ermeni'nin yakında dönüş yapacağı ve bunlara her türlü kolaylığın sağlanacağı ifade edilmiştir.¹⁹⁶

Ermenilerin bir müddet Rusya'da ikamet edecek olmaları üzerine Sultan II. Abdülhamid, teşekkür bildiren bir mektubunu II. Nikola'ya göndermiştir. Mektupta Ermenilerin alıkonulmalarının iki devlet açısından da önemine dikkat çekilerek bu yardımın Sultan II. Mahmut döneminde Mısır Meselesi sırasındaki yardımdan daha önemli olduğu bildirilmiştir. Bundan dolayı II. Nikola'ya teşekkür eden Sultan II.

¹⁹³ "...bazı tafsilât-ı mutâla'atın dahi arzı zımnında bir me'mûr-ı mahsûs müteheyi-i hareket olmasıyla mine'l-kadîm meşmûl olan âsâr-ı dostî ve mu'âvenat-ı mahsûsa-ı imparatorilerine bir lâhika-ı menâzime olmak üzere..." BOA. Y. PRK. NMH, 7 / 79, v.16, 6 Mayıs 1315 [18 Mayıs 1899].

¹⁹⁴ "...Kafkasya ya hicret etmiş olan Ermenilerin yerlerine avdeti maddesinde tûl u dirâz mükâlemât ile senâverlerince kat'iyen ta'yin ve tahdîd edilmiş nazarıyla bakılan bu dâire-i tecâvüz olamaz mahalli me'mûriyetine avdet etmek üzere bulunan sefirimin bu bâbda şevketmeab mülûkânelerine her türlü izâhât-ı lâzimeyi arz edeceği derkârdır..." BOA. Y. PRK. NMH, 7/79, v. 21, 19 Mayıs 1899.

¹⁹⁵ Osmanlı Belgelerinde Ermeni Rus İlişkileri II, s. 19-21.

¹⁹⁶ Osmanlı Belgelerinde Ermeni Rus İlişkileri II, s. 27-29.

Abdülhamid, Rus sefiri Zinoviyev'in iki devlet münasebetlerinin ebediliği için mesai harcadığını ve bundan memnuniyet duyduğunu bildirmiştir.¹⁹⁷

Petersburg Büyükelçiliği Müsteşarı Es-Seyyid Mehmed Bahaeddin, Rusya Nafia Nazırı Yermolov ile Rusya'daki Ermenilerin Osmanlı topraklarına gönderilip gönderilmeyeceği meselesiyle ilgili görüşme yapmıştır. Müsteşar, Ermenilerin ziraatçı olduklarını bu yüzden bunların Sibiryaya yerleştirilip boş kalan tarım arazilerinde ziraatla uğraşmalarının sağlanmasını önermiştir. Fakat Yermolov, bu Ermenilerin çiftçi ya da ziraatçı olduklarının meçhul olduğunu, ayrıca faizcilikle iştiğal ettiklerinden Rus topraklarında kalmasını uygun görmediğini söylemiştir. Bunların yerinde on bin Türk ve Müslüman olsaydı memnuniyetle kabul edeceklerini bildirmiştir. Bunun üzerine Bahaeddin Efendi, iki tarafın da istemediğini bildirmesi üzerine Yermolov, “ *canım sizde hiç boş bir ada yok mu doldurmalı bir adaya*” şeklinde enteresan bir cevap vermiştir.¹⁹⁸

Rus imparatoru II. Nikola ile Livadya'da görüşen Turhan Paşa, yine bu konuyu dile getirmiştir. Turhan Paşa, Ermenilerin uzun yıllar Osmanlı Devleti himayesinde güven içerisinde yaşadıklarını, dini görevlerini istedikleri gibi yerine getirdiklerini ve Osmanlı Devleti'nin bunlara itimat ettiğini beyan etmiştir. Devamında ise Ermenilerin büyük bir ihanet içerisine girdiklerini imparatora bildirmiştir. Yine Ermenilerin, Osmanlı Bankası'na saldırdıklarını, buradan Rus Büyükelçiliğinin baş tercümanı Maksimof tarafından çıkarıldıklarını bildirdiğini ifade etmiştir. II. Nikola'dan Ermeni çetelerinin Rusya'ya sığınmalarının önlenmesini ve sınır güvenliğinin artırılmasını isteyerek bunların tekrar örgütlenip Osmanlı'ya saldırmalarından çekindiğini bildirmiştir. İmparator ise bunların birçoğundan haberi olmadığını ve öğrendiğine memnun olduğunu belirtmiş, Ermeniler hakkında Sultan II. Abdülhamid'le aynı fikirde olduğunu söyleyerek sınır görevlilerinin artırılması için emir vereceğini söylemiştir. Daha sonra biz Ermenilerin tahriklerini yok etmek için padişahın isteğini

¹⁹⁷ “...zât-ı haşmet-simât-ı hükümdârilerince is'âf buyurulması cedd-i cennetmekân Sultan Mahmud Han hazretlerinin zaman-ı saltanatlarında devlet-i 'âliyyemiz hakkında cedd-i emced haşmetâneleri tarafından vaki' ve tesîrât-ı hasenesi el'ân bâkî olan muâvenet-i dostânededen ziyâde te'sîrât-ı minnetdârâne hâsıl etmiştir...” BOA, Y. PRK. NMH, 8/7, 1 Eylül 1315, [13 Eylül 1899].

¹⁹⁸ Osmanlı Belgelerinde Ermeni Rus İlişkileri II, s. 50.

yerine getirmede kusur etmeyeceğiz, fakat siz de Kürtlerin bize fenalık etmelerini yok etmelisiniz demiştir.¹⁹⁹

Turhan Paşa, 1902 yılında yine Livadya'da II. Nikola ile görüşmesinde Sultan II. Abdülhamid'in iradesini imparatora bildirmiştir. Hududa yakın bulunan yerlerde bazı Ermenilerin, Osmanlı topraklarına girme hazırlığında buldukları ve bunlara müsaade edilmemesi istenmiştir. Ermenilerin anarşist ve nankör oldukları, onlara en önemli hizmetlerde görev verilmesine rağmen isyan çıkararak huzursuzluk yarattıkları dile getirilmiştir. Eğer onlar geri dönecek olurlarsa asayışı bozacakları bildirilmiş ve geri dönmelerinin engellenmesi istenmiştir. İmparator ise Ermenilerin Rus mekteplerinde düzeni bozduklarını belirtmiş, bunların kendi topraklarında da işi olmadığını söylemiştir. Fakat padişahın bunları istemediğini, bu yüzden isteğinin geri çevrilmeyip gerekli tedbirlerin alınacağını bildirmiştir.²⁰⁰

Ermeni göçü meselesi uzun bir süre gündemi meşgul etmiş ve bazı Ermeniler kaçak yollardan Osmanlı topraklarına giriş yapmışlardır. Nihayetinde Rusya hükümeti kendi topraklarına göç eden Ermenileri vatandaşlığa kabul edeceğini bildirmiştir. Tiflis Başkonsolosluğu'ndan bildirildiğine göre, Rusya hükümeti meydana gelen huzursuzluklara son vermek için Ermenilere vatandaşlık hakkı vereceğini beyan etmiştir.²⁰¹

Görüldüğü gibi Ermeni meselesinde iki ülke arasında diplomatik temaslar yoğun bir şekilde devam etmiştir. Sultan II. Abdülhamid ile II. Nikola arasında olduğu gibi elçilikler vasıtasıyla da sorun çözülmeye çalışılmıştır. Ermeni krizinde olduğu gibi Girit meselesinde de iki ülke arasında diplomatik temaslar sürdürülmüştür.

2.2. Girit'e Vali Tayin Edilmesi ve Osmanlı Askerinin Tahliyesi

Girit Adası Osmanlı Devleti tarafından Fatih Sultan Mehmet döneminde 1469 yılında fethedilmeye başlanmıştır. Uzun uğraşlar neticesinde 6 Eylül 1669'da Venediklilerle yapılan bir anlaşma sonucu tamamen Osmanlı hâkimiyetine

¹⁹⁹ Selim Deringil, *Simgeden Millete II. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 237-238; Mahir Aydın, "Livadya Sefaretleri ve Sefaretnameleri", *Belgeler*, C.XIV, S. 18, 1989-1992, TTK Yayınları, Ankara 1992, s. 340-341.

²⁰⁰ *BOA, Y. EE*, 13/19-3-2,

²⁰¹ *Osmanlı Belgelerinde Ermeni Rus İlişkileri II*, s. 59.

geçmiştir.²⁰² Rus imparatoru I. Petro (1682-1725) döneminden itibaren Rusların kışkırtmaları ve Fransız İhtilali sonrası milliyetçi akımlar, Girit halkını etkilemiştir. Bu tarih sonrasında Girit, idari açıdan sorunlu hale gelmeye başlamıştır.²⁰³ Ocak 1869'da Paris'te yapılan konferansta, Girit'in Osmanlı'ya ait olduğu belirtilmiş ve Girit'e özerklik niteliğinde bir takım yetkiler verilmiştir.²⁰⁴

1875 yılı Balkan isyanları sonrası, 1876'da Girit Rumları, özerklik için isyan etmişlerdir. Akabinde Osmanlı-Rus savaşının başlamasıyla da Girit'teki çatışmalar uzamıştır.²⁰⁵ Rusya, 3 Mart 1878 Ayastefanos Antlaşması'na Girit'te ıslahat yapılmasını içeren madde koydurmuştur. İngiltere ise Rusya'nın Girit'te etkin olmasını istemeyerek, Girit meselesini Berlin Konferansı'na taşımış ve Girit'te ıslahat yapılması kararlaştırılmıştır.²⁰⁶ Osmanlı Devleti Girit'te meydana gelecek anlaşmazlıkları önlemek için Girit isyancıları ile 25 Ekim 1878'de Halepa Sözleşmesi'ni yapmıştır. Böylece Girit'te sükûnet hâsıl olmuş ancak 1885 yılında Doğu Rumeli ile Bulgaristan'ın birleşmesi Girit meselesine yeni bir boyut kazandırmıştır.²⁰⁷ Girit halkı Yunanistan ile birleşmek istemiş ve 1889'da isyan çıkarmıştır. Osmanlı Devleti, Şakir Paşa'yı fevkalade komiser ve vali yardımcısı olarak Girit'e göndererek isyanı bastırmış ve bir fermanla Girit Adası'na verilen haklarda sınırlamalar getirilmiştir.²⁰⁸

Osmanlı Devleti Girit'e dirayetli valiler gönderse de sükûneti sağlayamamıştır. 1896'da Ermeni ayaklanmalarından yararlanmak isteyen Girit Rum halkı, istediğini elde etmek için ayaklanmıştır. Yunanistan'ın destek vermesi ve Yunan gönüllülerinde katılmasıyla isyan tüm adaya yayılmıştır. Bunun üzerine büyük devletler araya girmişlerdir.²⁰⁹ 25 Haziran 1896'da Osmanlı Devleti'ne ortak bir nota vererek Girit'e Hıristiyan bir valinin atanmasını ve Halepa Sözleşmesi'nin uygulanmasını istemişlerdir. Bundan dolayı Sultan II. Abdülhamid Sisam Bey'i Beroviç Paşa'yı

²⁰² Mehmet Ali Beyhan, "Girit'e Dair Önemli Bir Kaynak: Mahmud Celaleddin Paşa'nın Girit İhtilali Tarihi", *Sosyoloji Dergisi*, III/22, 2011, s. 135.

²⁰³ Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 286.

²⁰⁴ Üçok, *Siyasal Tarih*, s. 191

²⁰⁵ Ercüment Kuran, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2013, s. 241.

²⁰⁶ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 363.

²⁰⁷ Karal, *Osmanlı Tarihi VIII*, s. 319-321.

²⁰⁸ Cemal Tukin, "Girit", *DİA*, C. XIV, Ankara 1996, s. 90.

²⁰⁹ Üçok, *Siyasal Tarih*, s. 192.

Girit'e vali tayin etmiştir.²¹⁰ Fakat kısa süre sonra yeniden ayaklanmaya başlamışlardır. Buna karşın 4 Şubat 1897'de Müslümanlar da ayaklanmışlardır. Böylece Girit'te yeniden bir iç savaş başlamıştır. Avrupa devletleri ise bölgede karışıklığın çıkmasını istemediğinden hem Osmanlı'ya hem de Yunanistan'a baskı yapmışlardır. Buna rağmen Yunan savaş filosu 10 Şubat 1897'de Girit'e gelmiştir. Hanya'da karaya çıkan Yunan kuvvetleri de Girit'in Yunanistan'a intisap ettiğini ilan etmiştir. Böylece iki devlet arasındaki gerilim daha da artmıştır.²¹¹

Nisan 1897'de Yunan birlikleri Makedonya'yı ayaklandırmak için Osmanlı sınırlarına saldırılar düzenleyince, Osmanlı Devleti tarafından Yunanistan'a 8 Nisan 1897 tarihinde harp ilan edilmiştir. Türk ordusu 17 Mayıs'ta Dömeke'de zafer elde edince Atina savunmasız hale gelmiş ve Yunanlılar büyük devletlerin aracılığına başvurmuştur.²¹² Rusya'nın araya girmesiyle ateşkes ilan edilmiş ve Yunanistan büyük bir felaketin eşiğinden dönmüştür. 4 Aralık 1897'de İstanbul Antlaşması imzalanarak Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne tazminat ödemesi karara bağlanmıştır.²¹³

Yapılan anlaşmadan sonra Girit'e vali atanması konusunda Osmanlı ve Yunan taraflarında tartışmalar yapılırken, 6 Eylül 1898'de Kandiye'de Müslümanlarla İngiliz askerleri arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Bunun üzerine büyük devletler, Osmanlı Devleti'ne ultimatom vererek Osmanlı askerlerinin bir ay içerisinde Girit Adası'ndan çekilmesini istemişlerdir.²¹⁴ Sultan II. Abdülhamid hemen diplomatik temasa geçerek Rus imparatoru II. Nikola'ya telgraf çekmiş ve Türk askerlerinin tahliyesinin engellenmesini istemiştir. Rus imparatoru ise padişahın bu arzusunun güç olduğundan bahsetmiştir. Girit Adası'ndaki halkın büyük kısmında huzursuzluk olduğunu, Osmanlı askerlerinin kalması durumunda şiddetli çatışmalara sebep olacağını bildirmiştir. Böyle olunca da daima yabancıların himayesine müracaat edileceğini ve bu durumda büyük devletlerin askeri kuvvetlerinin itibar ve şerefine yakışmayan durum söz konusu olacağını beyan etmiştir. Telgrafın devamında padişahla dostluk münasebetlerinde samimi olduğunu ve bu samimiyetine yeni bir delil ortaya koyma emelinde bulunduğunu bildirmiştir. Bu doğrultu da Girit Adası'nda padişahın

²¹⁰ Kuran, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, s. 242.

²¹¹ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 369.

²¹² Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 550-551.

²¹³ Kuran, *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, s. 243.

²¹⁴ Karal, *Osmanlı Tarihi VIII*, s. 124.

haklarına zarar gelmemesi için İngiltere, Fransa ve İtalya ile ittifak ederek bütün tedbirleri düşünmekten geri durmadığını söylemiştir.²¹⁵

Sultan II. Abdülhamid, II. Nikola'ya yine bir telgraf göndererek büyük pederi I. Nikola'nın Sultan II. Mahmut'a yaptığı yardım gibi kendisinin de Girit meselesinde tehdit unsurlarını ortadan kaldırması için gerekli yardımı yapmasını istemiştir. Yapılacak yardımın ebediyen unutulmayacak öneme sahip olacağını bildirmiştir.²¹⁶ Sultan II. Abdülhamid'in girişimi istediği neticeyi vermemiş ve büyük devletlerin müdahalesiyle 5 Kasım 1898'de Osmanlı askerleri ve sivil memurları Girit Adası'nı terk etmek zorunda kalmışlardır.²¹⁷

Turhan Paşa, Livadya'da İmparator II. Nikola ile Girit meselesini de konuşmuştur. II. Nikola Girit'in öneminden bahsetmiş ve buranın Osmanlı Devleti'nden ayrılıp başka bir devletin himayesine verilmesinin, Osmanlı kadar kendilerini de ilgilendirdiğini bildirmiştir. Turhan Paşa, Girit'te daha önce valilik yapmış birisi olarak büyük devletlerin Girit konusunda Osmanlı hukukuna riayet etmediklerini bildirmiştir. Osmanlı askerlerinin Girit'te kalmasına dikkat çekmiştir. Fakat imparator, Osmanlı Devleti'nin Girit'teki varlığını destekler sözler sarf etmiş olmasına rağmen askerlerin kalması konusunda cevap vermekten kaçınmıştır. İngiltere'nin adada kalması halinde Rusya'nın da orada bulunacağını söylemiştir. Bu durum Osmanlı askerinin tahliyesinde Rusya'nın da diğer devletlerle aynı fikirde olduğu sonucunu vermektedir.²¹⁸

Bu sırada Girit, büyük devletlerin amiralleri tarafından yönetilmekteydi. Devletlerin kararıyla Yunan Prensi Yorgi Girit'e vali olarak atanmıştı. Alınan bu karar II. Nikola tarafından Sultan II. Abdülhamid'e telgrafname ile bildirilmiştir.

²¹⁵ "... Cezîre ahâlisinin kısm-ı a'zamında müşâhid olan eseri galeyân-ı hasmâne nümâyüşlere ve hatta asker-i osmâniye hakkında mu'âmelât-ı şedîdeye bâdi olabilir ... bununla berâber memalik-i şâhânelerinin tamâmiyetini muhâfaza etmek kuvvesinde olduğumdan ve zât-ı şevket-simât mülükâneleriyle gayet dostâne münâsebâta bulunmak husûsundaki arzû-yı hâlisâneme bir delil-i cedîd ibrâz etmek emelinde bulunduğumdan...", BOA, Y. PRK NMH, 7/98, v. 3, 26 Ekim 1898.

²¹⁶ "Büyük pederî haşmetâneleri tarafından ceddîm Sultan Mahmud ve merhûma icrâ olunmuş olan muâvenet-ı 'âliyye misüllü Girid'de hükümdârânımızın eseri bulunan askeriyemizin bekâsını tehdîd eden ahvâlin bertaraf edilmesi husûsunca sezâvar (layık) buyurulacak muâvenât nâme ...", BOA, Y. PRK. NMH, 7/98, v. 5, 4 Kasım 1898.

²¹⁷ Karal, *Osmanlı Tarihi VIII*, s. 124

²¹⁸ Hacer Topaktaş, "Rus Çarına Livayda'da Hoş-Âmedî: Turhan Paşa'nın II. Nikolay Nezinde Fevkalade Elçiliği (1898)", *Osmanlı'da Siyaset ve Diplomasi*, Mahya Yayınları, Ed. Haşim Şahin, Hacer, Kılıçaslan, İstanbul 2017, s. 247-248.

Telgrafında Yunan Prensi Yorgi'nin geçici komiserlik göreviyle Girit'e tayin edildiğini ifade etmiştir. Girit Adası'nın huzur ve asayişini dört büyük devlet uhdesine aldığı ve kendi amiralleri tarafından yürütülen hükmün Prens Yorgi tarafından icra edileceğini bildirmiştir. Büyük devletlerin Sultan II. Abdülhamid'in kutsal haklarına zarar verme fikrinde olmadıklarını ve Prens Yorgi'ye bu memuriyetin verilmesinde Girit Adası'nın acilen sükûnete ermesi ve Girit halkının arzu ettiği mutluluğa kesin surette kavuşması etkili olmuştur. Bu hususta dört devletin birlikte seçim yaptığını Rusya'nın bu seçime karşı gelmesinin mümkün olmayacağını bildirmiştir. Sultan II. Abdülhamid'den bu seçim hakkında asla tereddütte bulunmamasını istemiştir. Uzun süreden beri kendilerini meşgul eden Girit'in asayiş meselesinin kesin şekilde çözüme kavuşturulması, komşu olan iki devletin yakın münasebetlerini ve samimi dostluğunu bir kat daha sağlamlaştıracağını bildirmiştir.²¹⁹

Sultan ise yabancı uyruklu birisinin Girit'e genel vali olarak tayin edilmesine sıcak bakmamış, zira adanın elden çıkabileceğini düşünmüştür. Fakat teklifin II. Nikola tarafından gelmiş olması, bunu reddetmeye engel olmuştur. Bu yüzden Sultan II. Abdülhamid, Rus imparatoruna mesaj ileterek Prens Yorgi yerine Osmanlı uyruklu Rum bir valinin atanmasını istemiştir. Fakat II. Nikola fikirlerinde ısrar etmesi üzerine Prens Yorgi'nin valiliği kabul edilmek mecburiyetinde kalınmıştır. Prens Yorgi, 21 Aralık 1898'de Girit'e gelerek idareyi ele almıştır. Böylece Osmanlı Devleti'nin Girit'le olan fiili bağları kopmuş, hâkimiyeti sona ermiştir. Buradaki Müslümanlar Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardır.²²⁰

Osmanlı Devleti'ne sözde özerk biçimde bağlı olan Girit, Balkan Savaşları sonunda hukuken Yunanistan'a bağlanmıştır. Böylelikle Girit meselesi son bulmuştur. Sultan II. Abdülhamid'in diplomatik temasta bulunduğu bir diğer mesele ise

²¹⁹ "... Girid Cezîresinin huzûr ve asâyiş mes'ûliyetini der'uhde etmiş olan düvel-i erba'anın kendi amiralleri tarafından icrâ edilen hükm ü nüfûzun Prens müşârunileyh yedinde ictimâ'ından ve bu suretle usul-ı irâde-i kat'îyyenin idhâlini ta'cilden başka maksadları yokdur. Hukuk-ı mukaddese-i hazret-i pâdişâhîlerini haleldâr etmek fikrinde bulunmayan düvel-i muazzama iş bu me'mûriyetin Prens Corc'a tevdi'i cezîrenin 'âcilen husûl-i sükûnete ve zât-ı şevket-simat pâdişâhîlerinin Fransa ve İngiltere ve İtalya ile ittihâd-ı tâm üzere bâ mahreke hasâil-i lütüfperver vechle bütün Girid ahâlîsinin her şeyden evvel bittabi arzu buyuracakları sa'adet hâlini sûret-i kat'îyyede te'mîne vâsita-ı yegâne ad itmek üzere...", BOA, Y. EE, 114/58, 24 Kasım 1898.

²²⁰ Karal, *Osmanlı Tarihi VIII*, s. 124-125; Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.551.

Bulgaristan ve Doğu Rumeli’de Müslümanlara yapılan zulümler ve bunların engellenmesi için Rus imparatoruna müracaatıdır.

2.3. Bulgaristan ve Doğu Rumeli Olaylarının Teskini Teşebbüsü

Bulgar milliyetçiliği, 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşından itibaren Ruslar tarafından işlenmeye başlamıştır. Rusların tahrikleri sonucu İhtilal Komitesi etrafında birleşen Bulgar milliyetçileri, 1876’da Filibe’de ayaklanmışlardır. Amaçları Avrupa’nın dikkatini bölgeye çekmektir. Bu ayaklanmaya zemin hazırlayanların başında İstanbul Rus sefiri İgnatiyef gelmektedir.²²¹

Bulgar isyanında ikili oynayan İgnatiyef, hem isyancıların sert bir şekilde cezalandırılmalarını tavsiye ederken hem de yeteneksiz kişilerin askeri ve politik görevlere atanmasını sağlayarak isyanın bastırılmasını engellemeye çalışmıştır. Diğer taraftan isyancıları kışkırtmıştır. Bu da bir dizi isyanın peş peşe gelmesine sebebiyet vermiştir. Bunun neticesinde binlerce Müslüman katledilmiştir. Ancak İngiliz basını Hıristiyanların katledildiğini bildirerek Müslümanları görmezden gelmiştir. Gladstone ise Müslümanları vahşetle suçlamıştır. Bu da Avrupa’da büyük yankı uyandırmıştır.²²²

Rusya, Balkanlarda Slav Bulgar devleti kurma ümidiyle 16 Kasım 1876’da Bulgaristan mülki idare teşkilatının temelini atarak başına Prens Vladimir Aleksandroviç Çerkaski’yi getirmiştir. Rusya kurmak istediği Bulgar devletinin örgütlenmesini bu teşkilata vermiştir. Slav halka dayalı devlet kurmak isteyen teşkilat üyeleri, kısa sürede Bulgar ihtilalinin en önemli unsuru olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşında ise Türkleri yok etme siyasetine başlamıştır.²²³

Savaşın devam ettiği sıralarda Rumeli’nin her yerinde Müslüman Türklere baskılar yapılarak zulme uğratılmışlardır. Ruslar ve Bulgarlar, büyük bir kıyıma başlamışlardır.²²⁴ Doksanüç harbinden sonra imzalanan Ayastefanos Antlaşması’nda Osmanlı’ya bağlı Bulgar Prensligi’nin kurulması kabul edilmişti.²²⁵ Fakat başta

²²¹ Karaca, *Büyük Oyun*, s.153-156.

²²² Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, s. 205.

²²³ Osman Köse, “Bulgaristan Emareti ve Türkler 1878-1908”, *Turkish Studies*, C. I, S. 2, Erzincan 2006, s. 243, 246.

²²⁴ İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989)*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara 1990, s. 17-21.

²²⁵ Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir’ât-i Hakikat*, s. 576.

İngiltere olmak üzere Avrupa devletleri yapılan antlaşmayı kabul etmeyince, 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Anlaşması imzalandı. Ayastefanos Anlaşması ile kurulan Büyük Bulgaristan üçe ayrıldı.²²⁶ Bu durum, Bulgar milliyetçilerine büyük bir darbe oldu. Fakat Bulgar milliyetçilerinin Büyük Bulgar devletini kurma hayalleri sona ermeyip aksine milli hedefleri haline geldi. Bulgarlar, savaştan kaçan Müslümanların mallarına ve topraklarına el koymuşlardı. Berlin Antlaşması, Müslümanlara haklar vermiş olsa da ne Ruslar ne de Bulgarlar Müslümanların bu bölgede yaşamalarına izin vermeye eğilim göstermemişlerdir.²²⁷

Bulgar Prensiği, Avrupa'nın olaylara duyarsız kalmasıyla bundan güç almış ve Türklere yapılan zulümleri her geçen gün artırmıştır. Bu mezalim Balkan savaşlarına kadar devam etmiştir.²²⁸ Berlin Antlaşması sonrası oluşan Doğu Rumeli'nin, Rusların telkinleri ile Bulgaristan'la elbet bir gün birleşeceği fikri yaygınlaşmıştır.²²⁹ Bulgarlar, Türklerin sayısını azaltarak Bulgarların çoğunluğunu sağlamak için Türkleri Bulgarlaştırmaya çalışmışlardır. Bunu yapmak için öncelikle camileri tahrip etmişler ve kiliseye çevirmişlerdir. Ardından Hıristiyanlaştırma faaliyetlerine başlamışlardır.²³⁰

Sultan II. Abdülhamid, yaşanan dramın sona ermesi için diplomatik temas yolları aramıştır. Bu bağlamda Rus imparatoru II. Aleksandr'a mektup göndermiş ve katliamların durdurulmasını istemiştir. Padişah, 6 Ağustos 1878 tarihli mektubunda Doğu Rumeli ve Bulgaristan'da İslam ahalisine yapılan mezalimin vahametinden bahsetmiştir. Adam öldürme, malları gasp etme, kadınların ırzına geçme gibi şeylerin hiç birinin esirgenmediğini ve bunların her gün yapıldığını bildirmiştir. Müslümanların bütün mal varlıklarından mahrum olduklarını ve çaresiz muhacirlerin evsiz kaldıklarını, sokaklarda dolaşmaktan ve açıkta yatmaktan başka çareleri olmadığını bildirmiştir. Bu durumda imparatorun insanlık anlayışına müracaat ettiğini

²²⁶ Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 353.

²²⁷ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, Tercüme: İhsan Durdu ve diğerleri, Küre Yayınları, İstanbul 2015, s. 396-397.

²²⁸ Köse, "Bulgaristan Emareti ve Türkler, s. 246.

²²⁹ Emine Şam, "Prens Alexandre Battenberg'in İttihat Beyannamesi ve Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a İlhâkı", *History Studies*, III/1, (2011), s. 238.

²³⁰ Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi* s. 22-33.

ve İslam ahâlisinin can, ırz ve mallarının emniyet altına alınması konusunda yardımlarını istemiştir.²³¹

Rus imparatoru II. Aleksandr, Sultan II. Abdülhamid'in gönderdiği mektubun büyük üzüntüye sebep olduğunu bildirmiştir. Ancak Bulgaristan ve Doğu Rumeli'deki Müslüman halkın çektiği sıkıntılara dair ulaşan bilgilerin abartılı olduğu kanaatini izhar etmiştir. Böyle bir durumun meydana gelmesine rıza göstermeyeceğini ve buna itimat edilmesini beyan etmiştir. Hem Rus ordu kumandanının hem de Bulgaristan'da bulunan Rus komiserinin mezhep ve milliyet farkı gözetmeden tüm halkın emniyet ve huzur içerisinde yaşamaları için emir aldığını bildirmiştir. II. Aleksandr, bölge halkına karşı yapılacak her türlü haksız harekete şiddetle karşı gelineceğini ve bunda her hangi bir kusurun olamayacağını kesin bir dille belirtmiştir.²³² Bulgarların Müslüman halka yaptıkları zulmün önlenmesi için Rus imparatoruna başvuran Sultan II. Abdülhamid, bundan bir sonuç elde edememiştir.

Doğu Rumeli'nin Berlin Antlaşması ile Bulgaristan'dan ayrılarak Osmanlı Devletine bırakılması Rusya'nın hoşuna gitmemiştir. Rusya, Bulgaristan ile Doğu Rumeli halkını birleşmeye teşvik etmiştir. Bulgar Prensiği'ni kendi eseri olarak gören Rusya, burada çıkan buhranları Osmanlı Devleti ile aralarında çözmek ve diğer devletleri işin içine katmak istememiştir. Doğu Rumeli'deki buhranı kendi lehine çözmek isteyen II. Aleksandr, Sultan II. Abdülhamid'e mektup göndererek yardım teklifinde bulunmuştur.²³³

İmparator mektubunda yaverlerinden olan General Obruçof'u İstanbul'a elçi olarak memur ettiğini bildirmiştir. Generalin Doğu Rumeli halkına, imparator namına nasihatte bulunacağını belirtmiştir. Bulgarların, Berlin Antlaşması'na uymaları gerektiğini bunun hem kendileri hem de tüm taraflar için faydalı olacağını ifade etmiştir. Aksi takdirde generalin, Bulgarların kendilerine zarar edeceklerini

²³¹ “Gerek Rumel-i Şarkîde ve gerek Bulgaristan'da bulunan ahâli-i islâmiyenin hâl-i felâket-i iştîmâllerine müteallik devletim tarafından alınan haberler merhamet-i müsellaha-ı imparatorilerini tahrik edecek sûrettedir. Bulgarların binlerce ebnâ-yı beşer hakkında icrâ ettikleri mezâlîmi tasavvur kâbil değildir. Katl-i nüfus ve gasb-ı emvâl ve hetk-i ırz ve nâmus gibi şeylerin hiç biri esirgendiği yoktur ve bunların küllü yevm irtikâb olunan muamelelerdir bi'l-cümle mâmelekden mahrûm kaldıkları halde biçâre muhâcirlerin bilâ-mesken ve me'vâ sokaklarda dolaşmaktan ve açıkta yatmaktan başka çâreleri kalmamıştır...”, BOA, Y. PRK. NMH, 1/29, 7 Şaban 1295, [6 Ağustos 1878].

²³² Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat*, s. 618.

²³³ Karal, *Osmanlı Tarihi VIII*, s. 104-105.

bildireceğini söylemiştir.²³⁴ Bu teklifi Osmanlı hükümeti kabul edince General Obruçof Doğu Rumeli'ye giderek halka hitaben Padişahın Osmanlı askerlerini şimdilik Doğu Rumeli'ye göndermeyeceğini, akilane bir hareketle eyalet idaresini tesis etmelerini ve Berlin Antlaşmasına aykırı fikirlerden uzak durmalarını bildirmiştir. Rusya'nın bu müdahalesi neticesinde Doğu Rumeli'de sükûnet sağlanmıştır.²³⁵

Osmanlı Devleti açısından Ermeni, Girit ve Bulgar meselesi önemli birer siyasi mesele olmuş ve Rusya ile yapılan temaslar neticesinde çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu meselelerin dışında iki devlet arasında kopmuş olan ilişkileri yeniden tesis etmek ve sağlamlaştırmak için gayret gösterilmiştir. Bunun temini için Sultan II. Abdülhamid ile Rus imparatorları arasında mektuplaşmalar olmuştur.

2.4. Petersburg ve İstanbul'a Daimi Elçi Tayini

1877-1878 savaşı sonunda 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştı. Bu anlaşmanın 29. Maddesine göre tasdikname belgeleri on beş gün içerisinde teati edilecekti. Rusya tasdik belgelerini bir an evvel alıp vererek Avrupa devletlerinin araya girmesini engellemek istiyordu. Osmanlı Devleti ise biraz olsun sözleşme şartlarını hafifletme çabasında idi.²³⁶ Tasdiknameyi Petersburg'a götürmek için hususi elçi olarak Serasker Rauf Paşa görevlendirilmişti. Padişah, imparatora hususi olarak yolladığı mektubunda tasdiknamenin teatisi için Serasker Rauf Paşa'yı fevkalade elçi olarak gönderdiğini bildirmiştir. Sultan II. Abdülhamid, Rauf Paşa'nın hem kendisinin hem de devletin fikir ve düşüncelerine tamamıyla vakıf olduğunu, dolayısıyla kendisine güvendiğini ifade etmiştir. Mektubun devamında iki devletin hayır ve menfaati için dostluğun yenilenmesi ve pekiştirilmesinin büyük öneme sahip

²³⁴ "...Ceneral Obruçof'u makâsıd-ı sulhpverânem hakkında kimsenin şübhesi kalmamak için İstanbul'a azîmet'e me'mur eylerim. Rumeli-i Şarkî ahâlisine nâm-ı muhlisâneme olarak bu yolda ifâde-i merâm etmeğe ve benim menâf'îim ile anlarıñki ve devlet-i 'âliyye ve Avrupa'nunki Berlin Muâhedesinin hâlisâne icrâsını iktizâ eylediğini ve kendimce bunu icrâ etmeğe kat'îyyen karar vermiş olduğumu ve ona sed çekecek olursa kendi kendilerine zarar etmek olacaklarını açıkdan açığa ahâli-i merkûmeye tefhîm eylemeye me'mûrdur..." , BOA. Y. PRK. NMH, 1/56, 18 Rebiülahir 1296, [11 Nisan 1879].

²³⁵ Karal, *Osmanlı Tarihi VIII*, s. 105.

²³⁶ Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat*, s. 585.

olduğunu, bunu beyan etmek için özel memuriyetle görevlendirilen Rauf Paşa'nın imparator tarafından samimiyetle karşılanacağını vurgulamıştır.²³⁷

Gerçekten de Rauf Paşa, Rusya tarafından iyi karşılanmış, tasdikname görüşülmüş ve II. Aleksandr, Sultan Abdülhamid'e Rauf Paşa ile bir mektup göndermişti. İmparator mektubunda iki taraf temsilcileri arasında yapılan anlaşmayı kendilerinin de tasdik ettiğini ve teatinin yapıldığını bildirmiştir. Bu anlaşmanın samimi surette dostluk ilişkilerinin devamına bir başlangıç olmasını temenni etmiştir. Mektubun devamında Rauf Paşa'dan ziyadesiyle memnun olduğunu ve bunu kendisine de bildirdiğini söylemiştir. 93 Harbi'nin iki ülke açısından da bir takım sıkıntılara sebebiyet verdiğini ifade etmiştir. Bunların giderilmesi için karşılıklı çaba sarf etmekten ve emniyeti sağlamaktan memnuniyet duyup mutlu olacağını beyan etmiştir. II. Aleksandr son olarak fikirlerine padişahın güvenmesini istemiş ve samimi muhabbetlerini iletmiştir.²³⁸

23 Aralık 1876 tarihinde yapılan İstanbul Konferansı'nın kararlarının Osmanlı tarafından reddedilmesi üzerine konferansa katılan devletler, temsilcilerini ve sefirlerini çekerek yerlerine maslahatgüzar bırakmışlardı. Rus sefiri İgnatıyef de yerine maslahatgüzar olan Nelidof'u bırakmıştı.²³⁹ Daha sonra Nelidof da Hariciye Nazırı Saffet Paşa'ya bir nota vererek iki ülke arasında ilişkilerin kesildiğini bildirmiş ve sefaret memurlarıyla birlikte vapura binerek Petersburg'a gitmiştir. Bunun üzerine Safvet Paşa, Petersburg Osmanlı sefaret heyeti ve Rusya'da bulunan konsolosların İstanbul'a dönmelerini bildirmişti.²⁴⁰

Yukarıda belirtildiği üzere her iki ülke elçilerini geri çekmişler ve savaşa tutuşmuşlardı. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sona erip barış anlaşması imzalanınca

²³⁷ "...bil-cümle i'timâd ve emniyetimize mâlik ve bizim ve devletimizin efkâr ve tasavvurâtına tamamıyla vâkıf olmak hasebiyle kendisine vukû'ât-ı müellimeden nâşî münkatı' olub el-yevm iki memleketin hayır ve menfa'ati için teceddüdü lâzım gelen sebât-ı dostânenin tecdîd ve te'kîdi nezdimizde pek kıymetdâr olduğunu zât-ı hazret-i imparatorilerine beyân eylemek me'mûriyet-i mahsûsasını tevdi' eyledik..." , BOA, İ. HR, 276/16826, v. 2, 6 Rebiülevvel 1295, [10 Mart 1878].

²³⁸ "...saltanat-ı seniyyeleri murahhasları ile murahhaslarımızın tanzîm ettikleri muâhedât-ı ibtidâiye tarafımızdan dahi tasdîk olunarak mübâdelesi icrâ kılınmıştır bunun tarafımızdan sûret-i samimiye ve dostânede riâyet olunacak münasebât-ı ittihâdkârâneye bir mukaddeme olmasını temennî eylerim..." BOA, Y. PRK. NMH, 1/18, 6 Mart 1878.

²³⁹ Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat*, s. 258.

²⁴⁰ Osman Nuri, *Abdülhamid-i Sani ve Devri Saltanatı Hayat-ı Hususiyye ve Siyasiyye*, C. I, İstanbul 1327, s. 218-220.

iki devlet arasındaki ilişkilerin ve politik işlemlerin yeniden tesis edilmesi için tekrar elçilerin gönderilmesi gündeme gelmiştir.

Nitekim Rusya imparatoru II. Aleksandr, Sultan Abdülhamid'e elçi konusunda bir mektup göndermiş ve ilişkilerin yeniden temini çabasını ifade etmiştir. İki devlet arasındaki dostluğun yenilenmesi için muhtelif rütbelere sahip olan müsteşar Prens Lubanof Rustovski'yi İstanbul büyükelçiliğine tayin etmiştir. Rus imparatoru, övgüyle bahsettiği Lubanof'un padişahın huzuruna kabul edilmesini rica etmiştir. Resmi işlerin yürütülmesinde yeni elçisine itimat edilmesini söylemiştir. Mektubun sonunda ise Sultan II. Abdülhamid'e uzun ömür sürmesi hayır duasında bulunmuştur.²⁴¹

Elçi olarak tayin edilen Lubanof, 30 Aralık 1824'de doğmuştur. 1844 yılında Petersburg İmparatorluk Lisesi'ni bitirmiş ve Hariciye Nezareti dairesine memur olarak girmiştir. Burada müsteşar olarak çalışmış ve Londra'ya özel bir memuriyetle gönderilmiştir. 1850'de Berlin sefaretine başkâtip olarak atanmıştır. 1856 yılında Rusya sefarethanesi müşavirliği ile İstanbul'a gelmiş ve ertesi yıl maslahatgüzar olmuştur. 10 Haziran 1859'da Bâbîâli nezdinde fevkalade murahhas elçi olarak tayin edilmiştir. Dört sene bu memuriyette bulunduktan sonra istifa ederek birkaç ay memuriyetsiz kalmıştır. Ardından Hariciye Nezareti'ne girmiş ve 1866'da dahiliye işlerinde çalışmaya başlamıştır. Önce Orel Vilayeti valisi olmuş ardından meclis-i ayan azalığı ve dâhiliye nazırı vekilliğine atanmıştır.²⁴² Nihayetinde 93 Harbi sonrası iki ülkenin barış sürecine girmesi sonucu 4 Mayıs 1878'de büyükelçi olarak İstanbul'a tayin edilmiştir.²⁴³

14 Mayıs 1878'de İstanbul'a gelen Lubanof,²⁴⁴ 18 Mayıs 1878'de Yıldız Sarayı'nda Sultan II. Abdülhamid'in huzuruna çıkarak itimatnamesini protokol usulünce sunmuş ve maiyetini de aynı şekilde takdim etmiştir. İki devlet arasında dostluk, barış ve düzeni sağlamak adına iyi niyet ve iltifatlarda bulunan Lubanof,²⁴⁵

²⁴¹ “ ... Devleteyn beyninde mukaddemâ cârî olmuş olan münâsebât-ı dostî ve hüsni ittifâkı teccid eylediğim münâsebetle bir çok nişanların şövalye rütbelerini hâiz ve hâmil bulunan a'yandan müsteşar-ı hâssamız prens Lubanof Rustovski bâ-nezd-i saltanat-ı seniyyelerine fevka'l-âde ve murahhas büyükelçi ta'yîn etmekliği münâsib addeyledim..., BOA, Y. PRK. NMH, 1/21 v. 1, 10 Nisan 1294 [22 Nisan 1878].

²⁴² *Tercüman-ı Şark*, No: 41, 20 Mayıs 1818, s. 2.

²⁴³ *Vakit*, No: 911, 6 Mayıs 1878, s. 2.

²⁴⁴ *Vakit*, No: 920, 15 Mayıs 1878, s 1, *Tercüman-ı Şark*, No: 37, 16 Mayıs 1878, s. 2.

²⁴⁵ “Rusya sefir-i cedîdi prens Lubanof... huzûr-ı şevket-nüşûr-ı cenâb-ı pâdişâhiye kabûl olunarak hâmil olduğu itimâdnâme-i imparatoriyi teşrifât-ı mu'tadesiyle arz ettikten ve mâ'iyetini dâhi ber-

büyükelçi olarak atandığını beyan eden bir nutuk okumuştur. Okuduğu nutukta iki devlet arasında eski dostluk ilişkilerini pekiştirmeye memur edildiğini bildirmiştir. Lubanof daha önceden özel memuriyetle Sultan nezdinde bulunduğunu beyan ederek, şimdi de mesaisini iki ülkenin faydasına olan dostluk bağlarını sağlamlaştırmaya harcayacağını bildirmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in bu memuriyetini kolaylaştırmasını ümit etmiştir.²⁴⁶ İtimatnamesini sunan Lubanof, daha sonra maiyetiyle birlikte Bâbîâli'ye giderek sadrazam Mehmet Sadık Paşa ile resmi görüşme yapmıştır. Sefaret heyetinin Bâbîâli'ye gelişlerini bir tabur asker, bando ile karşılayarak selamlama töreni yapmışlardır.²⁴⁷

Sultan II. Abdülhamid de iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin tekrar tesis edilmesi için önceden olduğu gibi Petersburg'a büyükelçi sıfatıyla temsilci gönderilmesi gereğini duymuştur.²⁴⁸ Bu yüzden II. Aleksandr tarafından Lubanof'un İstanbul büyükelçiliğine tayin edildiği 4 Mayıs 1878'de Sultan II. Abdülhamid, Ahmet Şakir Paşa'ya müşirlik rütbesi vererek Petersburg büyükelçiliğine tayin etmiştir.²⁴⁹ Bu tayini bildiren iki adet name yazılarak Rus imparatoruna gönderilmiştir.²⁵⁰

Ahmet Şakir Paşa, Çapanzade Ömer Hulusi Efendi'nin oğlu olup 30 Mayıs 1838'de İstanbul'da doğmuştur. 1856'da Harbiye Mektebi'nden mezun olmuş, 1857'de yüzbaşı ve 1867'de binbaşı rütbesi almıştır. 1869'da Rusçuk ve Bağdat Mutasarrıflığına, 1871'de Bağdat vali muavinliğine tayin olunmuştur. Sultan II. Abdülhamid dönemine kadar çok kısa sürelerde birçok kez çeşitli memurluklara tayin

mu'tâd takdîm eyledikten ve zât-ı hazret-i şehriyârînin devâm-ı sulh ve salâhı hakkındaki niyât-ı hayriyet-i âyât-ı cenâb-ı mülikânelerine ve devleteyn arasında yeniden sûret-yâb husûl olan dostî ve müsâlemete lâyık...", *Tercüman-ı Şark*, No: 40, 7 Mayıs 1294 [19 Mayıs 1878].

²⁴⁶ "*Metbû'-ı muşâhhamım haşmetlü imparator hazretleri lütfen bendelerini nezd-i hümayûnlarına fevka'l-'âde ve murahhas büyükelçiliğe ta'yîn eylemek olduklarından âna dair hâmil olduğum i'timâdnâmeleri taraf-ı eşref-i pâdişâhîlerine takdim ederim...* BOA, Y. PRK. NMH, 1/21 v. 2.

²⁴⁷ "...Ba'de sefir-i müşârunileyh mâ'îyyet-i mevcûdasıyla bâb-ı 'âliye gelerek başvekil paşa hazretleriyle dahi resmen mülâkât eylemiştir. Bâb-ı 'âlinin meydanına evvelce dizilmiş olan bir tabur asâkir-i şâhâne ve bir bando mızıkâ ile resm-i selâm-ı ihtirâm icrâ kılınmıştır", *Basiret*, No: 2444, 19 Mayıs 1878, s. 1.

²⁴⁸ "...beyne't-tarikeyn münâsebât ve muâmelât-ı politikanın îadesi için cânib-i saltanat-ı seniyyeden kemâfissâbık büyükelçilik ünvanıyla Petersburg'a sefir-i a'zâmî lâzım gelmiş olduğuna ve ferikân-ı kirâmdan sa'âdetlü Şakir Paşa hazretleri ... muâmelât-ı diplomasi dahi vâkif zevâtattan bulunduğuna binâen müşârunileyhin zikr olunan Petersburg sefâreti seniyyesine nasb ve ta'yîni...", BOA, İ. HR, 276/16831, 3 Mayıs 1878.

²⁴⁹ *Vakit*, No: 910, 2 Cemaziyevvel 1295, 5 Mayıs 1878, s. 1. , *Basiret*, No: 2430, 5 Mayıs 1878, s. 1. *Tercüman-ı Şark*, No: 26, 5 Mayıs 1878, s. 1, *Salname-i Nezaret-i Hariciye*, Kostantiniyye, 1302, s. 246, *Salname-i Nezaret-i Umur-ı Hariciye*, Dersaadet 1318, s. 188,

²⁵⁰ BOA, İ. HR, 276/16858, 25 Cemaziyevvel 1295 [27 Mayıs 1878].

edilmiştir. Osmanlı-Rus harbinin patlak vermesi üzerine, kendisine paşa rütbesi verilerek çeşitli kumandanlıklara tayin edilmiştir. Savaş sonrası İstanbul'a dönerek Umum-ı Erkan-ı Harbiye başkanlığına getirilmiş ve Divan-ı Harp ve Tensikatu Askeriye azalığında bulunmuştur.²⁵¹ Daha sonra Petersburg büyükelçiliğine atanan Şakir Paşa bu görevinde on iki sene kalmıştır.

Prens Lubanof bir buçuk yılı aşkın süre İstanbul büyükelçiliğinde bulunduktan sonra görevine son verilmiştir. Yerine büyükelçi olarak Novikof tayin edilmiştir. II. Aleksandr, bu göreve son verdiğini gönderdiği namesinde "*Lubanof Rustovski'nin nezd-i şevket-vefd-i mülükânelerinde bu âna değin hâiz olduğu fevka'l-âde murahhas büyükelçilik hizmetine hitâm vermiş olduğumuzdan keyfiyeti taraf-ı eşref-i pâdişâhîlerine iş'âr ile 'avdetine müsâ'ade buyurulmasını ricâ ederim*" ifadeleriyle beyan etmiştir. Mektubun devamında Lubanof'un memurluk vazifesini yürütürken kendilerinin verdiği talimata uygun hareket ettiğini bildirmiştir. Lubanof'un kendileri ve hükümetleri arasındaki var olan dostluk ilişkilerini sağlamlaştırdığını bildiren II. Aleksandr, aynı zamanda Lubanof'un Sultan II. Abdülhamid'in liyakatini de kazandığını bildirmiştir.²⁵² Prens Lubanof, gerçekten de hem Sultan II. Abdülhamid'in, hem de hükümet yetkililerinin güvenini kazanmıştı.

II. Aleksandr, diğer bir mektubunda ise yine dostluğun devam edilmesi arzusunda bulunmuş ve özel müşaviri Novikof'u İstanbul Rus büyükelçisi olarak tayin ettiğini bildirmiştir. Yeni elçinin itimatnamesini teslim etmek için huzura kabul edilmesini, aynı zamanda bütün resmi yazıları ve teklifleri bildirmesinde kendisine itimat edilmesini istemiştir.²⁵³

Nitekim 1886'da Rus imparatoru III. Aleksandr'ın Livadya'da bulunduğu sırada hoş geldin demek için Ethem Paşa gönderilmişti. Sultan II. Abdülhamid, Livadya'ya çektiği gizli telgrafta iki ülkenin menfaatlerinin korunması için ortak bir

²⁵¹ *Salname-i Nezaret-i Hariciye*, 1306, İstanbul, s. 533-534.

²⁵² "... Müşârunileyhin vezâif-i me'mûresini icrâda tarafımızdan olduğu ta'lîmâta tevfiik hareketle ... hükümetlerimiz meyânında mevcûd olan revâbit-ı dostî ve hüsn-i âmîzişin te'kid ve teşyîdine sarf-ı mâhasal iktidâr ederek tevcihât-ı celîle-i tâcidârîlerine kesb-i istihkâk eylediği cezminde bulunduğumuz beyânıyla...", *BOA, Y. A. HUS*, 163/13, v. 6, 9, 3 Ocak 1880.

²⁵³ "*Hükümet-i seniyyeleriyle Rusya devleti beyninde mevcûd olan münâsebât-ı dostî ve hüsn-i âmîzişin bilâ inkita' devâmı arzusunda bulunduğumuz cihetle müşâvir-i hâssamız şövalye Novikof'u nezd-i saltanat-ı seniyyelerine fevka'l-âde murahhas büyükelçi ta'yin eyledik müşârunileyh i'timâdnâmelerini li-ecli't-tevdi' lütfen huzur-ı âli-i mülükânelerine kabul ile...*", *BOA, Y. A. HUS*, 163/13, v. 7-8, 22 Aralık 1879.

politika yürütmek istemiştir. Bunun sefirler vasıtasıyla yapılacağını bildirerek vaktiyle İstanbul'da sefir bulunan Lubanof'un halkın emniyetini kazanmış, güzel ahlak sahibi ve imparatoruna sadık olduğunu bildirmiştir. Aynı zamanda diğer devlet politikalarına vakıf ve kendi itibarını da kazanmış olduğunu ifade etmiş ve yine Lubanof'un İstanbul sefaretine tayin edilmesini istemiştir. Safvet Paşa'nın ise Lubanof savaştan önce İstanbul'da bulunmuş olsaydı, bu savaş çıkmazdı demesi, Lubanof'un iki ülke ilişkilerinde ne denli önemli bir kişi olduğunu ortaya koymaktadır.²⁵⁴

3 Ocak 1880'de İstanbul büyükelçiliğine atanan Novikof, İstanbul'a geldikten sonra 24 Mayıs 1880'de maiyeti ile birlikte kendisine tahsis edilen arabalarla Mabeyn-i Hümayun'a gitmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in huzuruna çıkarak itimatnamesini sunmuştur. Ardından bir nutuk okuyan yeni büyükelçi, yapılan görüşmeden sonra Bâbîâli'ye yönelmiştir. Büyükelçilerin gelişlerinde adet olduğu üzere bir tabur asker, bando ve mızıkacı ile terennüm etmiştir. Sadrazam Mehmet Said Paşa ve Hariciye Nazırı Sava Paşa, elçilik heyetini resmi üniformalarla karşılamışlardır. Görüşmeler sonunda elçilik heyeti Rusya sefarethanesine dönmüştür.²⁵⁵

Novikof iki buçuk yıl İstanbul büyükelçiliği yaptıktan sonra Şuray-ı Devlet azalığına seçilmiş ve yerine Aleksandr Nelidof tayin edilmiştir. Yeni Rus imparatoru III. Aleksandr, 13 (25) Temmuz 1882 tarihli mektubunda İstanbul'da bulunan sefiri Novikof'u Şuray-ı Devlet azalığına tayin ettiğini bildirmiştir. Yine Şuray-ı Devlet azasından olup birçok nişan ve rütbelere haiz olan ve yakın adamlarından bulunan Mösyö Aleksandr Nelidof'u fevkalade elçi olarak İstanbul sefaretini idare etmesi için görevlendirdiğini belirtmiştir. İki devlet arasında ilişkilerin daha iyi bir düzeyde sağlanabilmesine önem verdiğini belirten imparator, Nelidof'un padişaha arzında ve vekillere sunacağı tekliflerde ona itimat edilmesini istemiştir.²⁵⁶ 27 Temmuz (8 Ağustos) 1882 tarihli mektubunda ise İstanbul sefiri Novikof'un memuriyetine son verdiğini bildirmiştir. Novikof'un memurluğu boyunca vazifesini yerine getirirken kendi emirlerine göre hareket ettiğini bildiren imparator, Novikof'un iki devlet

²⁵⁴ Aydın, "Livadya Sefaretleri ve Sefaretnameleri", s. 331.

²⁵⁵ *Vakit*, No: 1651, 25 Mayıs 1880, s. 1

²⁵⁶ "...Müsteşâr-ı hâssımız Novikof'un şûrây-ı devlet a'zâlığına ta'yîn kılınmış olduğundan birçok nişanların şövalye rütbelerini hâiz bulunan şûrây-ı devlet a'zâsından Mösyö Aleksandr Nelidof'u me'mûriyet-i fevka'l-'âde ile nezd-i şevket-vefd-i pâdişâhîlerine bi'l-i'zâm Dersa 'âdet sefâretimizin idâresini kendisine tevdi' eylemekliğı tensib ettik...", *BOA, Y, A, RES*, 16/57, v. 4, 13 Temmuz 1882.

arasındaki dostluk münasebetlerinin devam ettirilmesi adına çaba sarf ettiğini belirtmiştir. Bundan dolayı Sultan Abdülhamid'in teveccühünü kazandığını düşünen III. Aleksandr, sefirin ayrılmasına müsaade verilmesini istemiştir.²⁵⁷

Sultan II. Abdülhamid, imparatorun gönderdiği mektuplara karşın sefir Novikof'un İstanbul'da ikameti sırasında iki devlet arasında dostluk ve muhabbet bağlarını sağlamlaştırmaya çalıştığını ve kendisinin rızasını kazandığını bildirmiştir.²⁵⁸ Yine Nelidof'un fevkalade memuriyetle İstanbul sefaretine tayin olunduğunu gösteren, imparatorun namesini memnuniyetle aldığını bildirmiştir. Nelidof'un sefarete tayin edilmesiyle, iki taraf arasında barışı güçlendirme adına sefire yardımcı olacağını bildirmiştir.²⁵⁹

Devletlerarası diplomatik ilişkilerde güç büyük öneme sahiptir. Nitekim Kanuni Sultan Süleyman, ben ki diye başlayan ve uzun bir elkabla Fransa Kralına yazdığı mektubunda bu gücü göstermişti. Bu adeta bir meydan okumaydı. Osmanlı'nın eski gücünden yoksun olduğu bu dönemde Rus imparatoru III. Aleksandr da aynı şekilde Nelidof'u büyükelçi olarak tayin ettiğini bildirdiği 14 (26) Haziran 1883 tarihli mektubunda uzunca elkab kullanmıştır. İmparator bu mektubunda *Ben ki; avn u inâyet bâri ile umûm Rusyalıların ve Moskov, Kiev, Vladimir, Novgorod'un imparator fermân-fermâsı ve Kazan'ın çarı ve Astrahan'ın çarı, Polonya'nın çarı, Sibiryâ'nın çarı... Ermenistan eyaletinin senyörü ve Kafkasya prenslerinin ve diğer dağlı prenslerin prens varis ve hükümdarı ve Türkistan'ın senyörü ve Norveçya'nın varis ve halefi... Danimars'ın ve Oldunburg (Edinburg) vesaire vesaire vesairenin dükası biz Osmanlıların padişahı Sultan Abdülhamid Han hazretlerine selâmı muhabbet ve meveddet-peyâm imparatorânemizi arz eyeriz...*, ifadeleriyle uzunca bir giriş yapmıştır. Ardından devletlerarasındaki dostluk bağlarını kuvvetlendirmeyi arzulamıştır. Sadık dostu ve müsteşarı bulunan Aleksandr Nelidof'u Sultan II. Abdülhamid'in nezdinde bulunmak ve İstanbul'daki sefaretlarini temsil etmek maksadıyla murahhas büyükelçi olarak tayin eylediğini bildirmiştir. Nelidof'un hem

²⁵⁷ "... Novikof'un me'mûriyetine hitâm vermeyi tensib eyledik müşârûnileyhin ifâ-yı me'mûresinde taraf-ı muhlisânemizden aldığı talimata bi'l-imitsâl gerek meyânemizde ve gerek hükümetlerimiz beyninde mevcûd olan münâsebât-ı dostâne ve hüsn-i itilâfın idâmesi husûsuna sarf-ı mâ hâsıl ikdâm ettiği..." BOA, Y. A. RES, 17/6, v.3, 27 Temmuz 1882.

²⁵⁸ BOA, Y. A. RES, 17/6, v. 4, 7 Şevval 1299 [22 Ağustos 1882].

²⁵⁹ BOA, Y. A. RES, 17/6, v. 5, 7 Şevval 1299 [22 Ağustos 1882].

şimdi hem de gelecekte huzura kabul edilmesini, kendi adına ara sıra teklif edeceği hususlarda kendisine güven duyulmasını ve uygun cevap ve kararlar verilmesini istemiştir. Mektubun sonunda ise iyi dilek temennilerinde bulunmuştur.²⁶⁰

Anlaşıldığına göre Novikof'un 25 Temmuz 1882'de Şuray-ı Devlet azalığına seçilmesi üzerine Aleksandr Nelidof, İstanbul sefaretini idare etmek üzere elçi tayin edilmiş ve 8 Ağustos'ta Novikof'un elçilik görevi sona ermiştir. İstanbul sefaretine tayin edilen Nelidof'un tam olarak büyükelçi tayin edilmesi ise 26 Haziran 1883'de gerçekleşmiştir. Akdes Nimet Kurat, Nelidof'un 1882'de özel bir görevle İstanbul'a geldiğini ve Lubanov'dan sonra büyükelçi tayin edildiğini bildirmiştir.²⁶¹ Oysa Aleksandr Nelidof, Novikof'dan sonra büyükelçi tayin edilmiştir.

Aleksandr Nelidof (1835-1910), Petersburg Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş ve 1855'te Rusya Dışişleri Bakanlığı Asya bölümünde göreve başlamıştır. 1864 senesi sonrası önce Sofya daha sonra Viyana elçiliklerinde çalışmış ve 1874-1877 yıllarında İstanbul'da maslahatgüzar olarak görev yapmıştır.²⁶² 93 Harbi öncesinde Osmanlı Hariciyesi'ne verdiği notanın ardından İstanbul'u terk etmiştir. Daha sonra yapılan Ayastefanos Antlaşması'nın hazırlanmasında İgnatiyev ile birlikte görev almıştır. 1882 yılında İstanbul sefaretine elçi tayin edilmiş ve 1883'te büyükelçilik unvanıyla 1897'ye kadar bu görevini sürdürmüştür. Görevi esnasında özellikle Boğazların ele geçirilmesi konusunda Petersburg'a birçok defa rapor göndermiştir.²⁶³

Uzun yıllar görev yapan Rus büyükelçisi Nelidof'un memuriyetinden memnun olan Sultan II. Abdülhamid, 1896'da sefarete gönderdiği mektubunda bu memnuniyetini bildirmiştir. Nelidof'un, iki ülke arasındaki dostluk münasebetlerinin idame ettirilmesi yolunda gösterdiği gayretini takdir etmiştir. Mısır Meselesi münasebetiyle Osmanlı Devleti hakkındaki dürüst ve vefalı tutumu nedeniyle gönlünde yer edindiğini bildirmiştir. Son zamanlarda askıda kalan meselelerin

²⁶⁰ BOA, Y. A. RES, 21/3, v. 3

²⁶¹ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 105.

²⁶² İhsan Çomak, "19. YY. Sonunda Rusya'nın Osmanlı Devleti Politikası Ve Rusya Karadeniz Donanması Kaptanı Lev Brusilov'un Gözüyle Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi A. İ. Nelidov", *Karadeniz Araştırmaları*, S. 47, Ankara, (Güz 2015), s. 44; Gülnar Kara, "XIX. Yüzyılın Sonunda Rus Büyükelçisi A. N. Nelidov'un Boğazları İşgal Projesi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, Burdur, (Mart 2016), s. 406.

²⁶³ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 105-112.

halledilmesinde, Bulgaristan prensinin tanınmasında, dış mihrakların tahrikleri ile bazı Anadolu vilayetlerinde meydana gelen üzücü hadiselerin yaşanması sonucu Avrupa'daki siyasi değişiklikler karşısında, imparator adına iki dost devletin hak ve menfaatlerine uygun hareket etmesinden dolayı fevkalade memnun olduğunu söylemiştir. Bu takdirinin bir nişanesi olarak Nelidof'a altın ve gümüş madalyalarla murassa imtiyaz nişanı dostluğun hatırası olarak kalması için verilmiştir. Bundan sonra iki devlet arasındaki iyi ilişkilerin kuvvetlendirilmesi yolundaki gayretlerinden şüphe duymayacağını bildiren Sultan II. Abdülhamid, Nelidof'a duyduğu sempatiyi belirterek imparatoru II. Nikola nezdinde teveccüh ve itibarını koruması için temennilerde bulunmuştur.²⁶⁴ Rus imparatoru II. Nikola sultanın bu tebrik ve temennilerinden dolayı teşekkür mektubu göndermiştir.²⁶⁵

Şakir Paşa, on iki sene Petersburg sefaretinde görev yapmış olup 1889'da Girit Vali vekili olarak tayin edilmiştir. Boş kalan Petersburg sefaretine ise Çetine sefiri Hüseyin Hüsnü Paşa 16 Ağustos 1889'da tayin edilmiştir.²⁶⁶ Hüseyin Hüsnü Paşa, 1839'da doğmuştur. Paris'te tahsil görmüş ve maslahatgüzarlık yapmıştır. İyi derecede Fransızca bilen Hüsnü Paşa, uzun zamandır diplomasi mesleğinde görev almış olmasından dolayı yabancı devletlerin politikalarına vakıftır. Daha önceden Rus imparatoru II. Aleksandr'a hoş geldin demek için Kırım'da bulunmuştur.²⁶⁷ Ağustos 1889'da Çetine sefaretine tayin olunmuştur. Bir yıl görev yaptıktan sonra Petersburg büyükelçiliğine atanmıştır.

Maiyeti ile birlikte yola çıkan Hüsnü Paşa, 28 Ekim 1889'da Gatçina'ya ulaşmıştır. Gatçina'da bulunan Petersburg tren istasyonunda imparatora mahsus olan bir salonda teşrifat müdürü ve kâtipleri tarafından kabul edilmiştir. Buradan saray arabalarına binerek Gatçine sarayına doğru yola çıkmışlardır. Teşrifat gereği alayın önünde dört at koşulmuş olan bir arabada teşrifat kâtipleri, hemen arkasında altı at koşulmuş olan saray arabasında Hüsnü Paşa ile teşrifat müdürü bulunmuşlardır. Dört at koşulu olan diğer arabada ise sefaret heyeti yer almıştır. Gatçina sarayına ulaşan Hüsnü Paşa, saray merdiveninin başında imparatorun mabeyincisi tarafından

²⁶⁴ BOA, Y. PRK. NMH, 7/12, 19 Mayıs 1896.

²⁶⁵ BOA, Y. PRK. NMH, 7/12, 19 Mayıs 1896.

²⁶⁶ BOA, İ. DH, 1148/89487, 19 Zilhicce 1306 [16 Ağustos 1889], BOA, İ. HR, 315/20173, Mürüvvet, No: 382, s. 1, 5 Ağustos 1305 [18 Ağustos 1889].

²⁶⁷ BOA, Y.PRK. TKM, 16/7, v. 1, 4 Eylül 1889.

karşılanmıştır. Teşrifatçılar ve saray memurları önünde bulunduğu halde imparatorun huzuruna çıkmak için hareket eden Hüsnü Paşa'yı, sarayın üst katında imparatoriçe Maria Fyodorovna namına alay askerleri selamlamışlardır. Hüsnü Paşa'yı karşılayanlar arasında imparatorun yaverleri ve miralay da bulunmuştur. Sarayın ilk resmî kabul dairesinde teşrifat müdür vekili tarafından kabul edilen Hüsnü Paşa, akabinde imparator III. Aleksandr tarafından kabul olunmuştur. İtimatnamesini teslim ettikten sonra sefaret heyetini takdim etmiştir. Resm-i kabulden sonra imparatoriçe nezdine gidilerek mülakatta bulunmuşlardır. Daha sonra kendisine tahsis edilen dairede öğle yemeği yedikten sonra aynı teşrifat usulünce Petersburg'a giderek yeni görevine başlamıştır.²⁶⁸

Moskovskiye Vedomosti adıyla Rusça yayımlanan gazetede Hüsnü Paşa'nın, Şakir Paşa gibi Rusya ile dostane münasebetlerde bulunacağı haberi yer almıştır. Bu dostluk politikasının Şakir Paşa ya da Hüsnü Paşa tarafından tesis edilmediğini, bizzat Sultan II. Abdülhamid'in politikası olabileceğini bildirmiştir.²⁶⁹

1883 yılından beri İstanbul Rus büyükelçisi olarak görev yapan Nelidof'un 1897 yılında İstanbul memuriyeti sona ermiş ve Roma sefaretine tayin edilmiştir. İmparator II. Nikola bu değişikliği uygun bulduğunu Sultan II. Abdülhamid'e gönderdiği 14 (26) Temmuz 1897 tarihli mektubunda "... *Zât-ı şevket-vefd hazret-i pâdişâhîlerinde fevka'l-âde murahas sefir-i kebîrimiz bulunan müsteşâr-ı hâssımız şövalye Aleksandr Dö Nelidof'un me'mûriyetine hitâm vermeği tensîb eylemiş olduğumdan...*" ifadeleriyle belirtmiştir. Mektubun devamında Nelidof'un, İstanbul büyükelçiliği esnasında kendi aralarındaki dostluk bağlarını sağlamlaştırmaya özen gösterdiğini bildirmiştir. Bundan dolayı da Sultan II. Abdülhamid nezdinde itibar kazandığını ifade etmiştir.²⁷⁰ Yine diğer bir mektubunda iki devlet arasındaki karşılıklı dostluk ilişkilerinin kesintisiz devam etmesi arzusunda bulunan II. Nikola, İstanbul Rus sefaretine büyükelçi olarak özel müsteşarlarından eski Avusturya sefiri Zinoviye'yi, Nelidof'un yerine tayin ettiğini bildirmiştir. Bu itimatname ile

²⁶⁸ BOA, Y. PRK. TKM, 16/11, v. 2, 27 Teşrinievvel 1305 [8 Kasım 1889], Sabah, No: 71, 27 Teşrinievvel 1305 [8 Kasım 1889], s. 2.

²⁶⁹ BOA, Y.PRK. TKM, 16/7, v. 2, 4 Eylül 1889.

²⁷⁰ "...müşârunileyhin müddet-i me'mûriyeti esnâsında beynimizde teyemmünen mevcûd olan münâsebât-ı dostî ve hüsn-i âmiziş te'yîd ve te'kîde ale'd-devâm ...", BOA, Y. A. RES, 89/4, v. 2, 14 (26) Temmuz 1897.

Zinoviye'ın büyükelçi olarak tayininin kabul edilmesini de Sultan II. Abdülhamid'den istemiştir. Zinoviye'ın elinden geleni yapmaya çalışacağını ve buna layık birisi olduğunu bildiren II. Nikola, sefirinin bildireceği tebliğlere güven duyulmasını da mektubunda belirtmiştir.²⁷¹

II. Abdülhamid, cevaben gönderdiği mektubunda Nelidof'un İstanbul'daki büyükelçiliği sırasında, iki devlet arasındaki dostluk ve muhabbeti kuvvetlendirmek adına gerekli çabayı gösterdiğini bildirmiştir. Dolayısıyla Nelidof'dan memnun olduğunu beyan etmiştir.²⁷² İstanbul'a gelen Zinoviye, 11 Ocak 1898'de huzura kabul edilmiş ve itimatnamesini Sultan II. Abdülhamid'e sunmuştur.²⁷³ Ardından maiyeti ile beraber Bâbîâli'ye giderek Sadrazam Halil Rifat Paşa ve Hariciye Nazırı Ahmet Tefkik Paşa'yı ziyaret etmiştir.²⁷⁴ Sultan II. Abdülhamid, göreve başlayan yeni elçiyle ilgili imparatora mektup göndermiştir. Zinoviye'ın tayin edilmesini, barışı ve dostluğu sağlamlaştırmanın açık bir delili olarak görmüştür. İki devlet arasındaki münasebetlerin önceden olduğu gibi geliştirilmesinde Zinoviye'e her zaman yardımcı olacağını bildirmiştir. İmparatora uzun ömürler dilemiş ve iyi dilek temennilerinde bulunmuştur.²⁷⁵

Hüseyin Hüsni Paşa, on dokuz yıl Petersburg sefaretinde büyükelçi olarak görev yapmıştır. Bâbîâli, 1908 yılında onun yerine Turhan Paşa'yı atamayı kararlaştırmış ve durumu Rusya'ya bildirmiştir.²⁷⁶ Rusya imparatoru tarafından uygun

²⁷¹ "... Beynimizde teyemmünen câri olan münâsebât-ı dostânenin mahzûziyet-i mütekâbilemizi müceb ve teb'amızca fevâid-i azîmeyi müstelzim olacak sûrette bilâ-inkita' devâm-ı arzusunda bulunduğum cihetle nezd-i şevket-vefd hazret-i padişâhilerinde fevka'l-'âde ve murahas büyükelçimiz hidmetine müşâvir-i hâssımız şövalye Jan dö Zinovif'i nasb etmeyi münâsib gördüm...", BOA, Y. A. RES, 90/104, v. 3, 14 Temmuz 1897.

²⁷² "... müşârunileyhin Dersa'âdetimizde müddet-i ikâmetinde beynü'd-devleteyn teyemmünen pâyidâr olan revâbit-ı meveddet ve dostînin tekküd ve takarrürü emrinde muktezâ-yı dirâyet ve fetâneti üzere görülen gayret ve mesâ'i-i mütemeddiyesini...", BOA, Y. PRK. NMH, 7/51, 3 Cemaziyelevvel 1315, [30 Eylül 1897].

²⁷³ "...Zinovif'in Dersa'âdet sefâretine ta'yîn olduğunu müş'ir irsâl olunub ... takdîm edilen nâme...", BOA, İ. HUS, 60/84, 31 Kanunievvel 1313, [12 Ocak 1898].

²⁷⁴ Malumat, No: 224, 19 Şaban 1315, 12 Ocak 1898, s. 1, Sabah, No. 2924, 12 Ocak 1898, s. 1, İkdâm, No: 1255, 12 Ocak 1898.

²⁷⁵ "...Zinoviye'ın fevka'l-'âde murahas büyükelçilik unvânıyla Dersa'âdetimiz sefâretine ta'yîn kılındığını ... müşârunileyhin hidmet-i sefârete intihâb ve me'mûriyeti tarafeynin tekküd-i vifâk ve muhâdeneti hakkındaki arzu-yı mahsûsun husûlüne delil-i celi olduğundan mahzûziyet-i muhibbânemizi bâdi olduğu ve münâsebât-ı devleteynin tahkîm ve teşyidi için sefir müşârunileyhin vukû'bulacak mesâ'isinde cânib-i saltanat-ı seniyyemizden herbâr muâvenet güdeceği şüpheden berî idiğü...", BOA, Y. A. RES, 90/104, v. 4, 25 Şaban 1315 [19 Ocak 1898].

²⁷⁶ Tanin, No: 11, 29 Temmuz 1324 [11 Ağustos 1908].

görülen Turhan Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in onayı ile 16 Ağustos 1908'de Petersburg sefaretine tayin edilmiştir.²⁷⁷ 25 Ağustos'ta Petersburg'a ulaşarak yeni görevine başlamıştır.²⁷⁸

Rusya imparatoru II. Nikola, Livadya' da bulunduğu bir sırada komşuluk ve iki devletin değişmeyen samimi dostluğu ve münasebetleri gereği, hoş geldin demek adına bir heyet gönderilmiştir. Aynı zamanda Sultan II. Abdülhamid, Petersburg'a yeni bir elçi tayin ettiğini bildiren mektubunu göndermiştir. Mektubunda dostluk ve samimiyetin teminatını tekrar etmek üzere vezirlerden olup hariciye nazırlığı yapmış bulunan ve bir takım nişanları kendinde bulunduran Turhan Paşa'yı fevkalade elçi olarak Petersburg'a tayin ettiğini bildirmiştir. Turhan Paşa'nın II. Nikola tarafından iyi karşılanacağını ümit eden Sultan II. Abdülhamid, imparatora karşı değişmeyen dostluk ve muhabbetlerinde samimi olduğunu belirtmiştir. Turhan Paşa tarafından vuku bulacak beyanat ve ifadelere imparatorun güven duymasını istemiştir.²⁷⁹

Arnavut asıllı olan Turhan Paşa, 1845 yılında doğmuştur. 1868'de Petersburg sefaretini ikinci, 1871'de birinci kâtipliğine tayin edilmiştir. 1873'te iki ay süreyle sefaret maslahatgüzarlığında bulunmuştur. 1874'te Berlin Sefareti Başkâtipliği'ne ve 1876'da buna ilaveten maslahatgüzarlığa getirilmiştir. 1877'de Viyana Sefaret Maslahatgüzarlığı, yine aynı yıl Roma Sefareti'ne tayin edilmiştir. 1880'de Urfa Mutasarrıflığı'na, 1886'da ise Madrid sefaretine atanmıştır. 1894'de Girit Vali Vekâleti ve aynı yıl Hariciye Nazırlığı, 1895'te Girit Valiliği görevlerinde bulunmuştur. 16 Ağustos 1908'de Petersburg Sefareti'ne tayin edilmiştir. 4 Şubat 1914'te ayrılarak Arnavutluk Başbakanı olmuştur.²⁸⁰

Sultan II. Abdülhamid döneminde yabancı devlet başkentlerine gönderilen büyükelçiler içerisinde Petersburg elçileri uzun süre görev yapmışlar ve başarılı bir politika takip etmişlerdir. İki devlet arasındaki barışın devam ettirilmesine her iki

²⁷⁷ BOA, İ. HR, 414/31, 3 Ağustos 1324 [16 Ağustos 1908].

²⁷⁸ Tanin, No: 26, 13 Ağustos 1324 [25 Ağustos 1908].

²⁷⁹ "...îfây-ı râsime-i hoş-âmedi eylemekle beraber hakk-ı âli-i imparatorilerindeki meveddet ve hürmet-i hâlisem te'minâtını bu vesile ile de beyânı tekrâr etmek üzere vüzerây-ı saltanat-ı seniyyeden olup mukaddemâ hâriciye nezâretinde bulunmuş ve kemâl-i an ve i'timâdımı ihrâz eylemiş olan ve murassa' iftîhâr ve osmanî ve mecîdî nişân-ı zîşanlarını hâmil bulunan Turhan Paşayı sefâret-i fevka'l-'âde ile nezd-i haşmet-vefd imparatorilerine i'zâm ve müşârunileyhin... taraf-ı 'âli-i haşmetpenâhilerinden nâil-i hüsn-i kabul olacaklarını ümîd etmekle berâber ...", BOA, Y. EE, 5/169.

²⁸⁰ Nazif Öztürk, Evkaf-ı "Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırların Hal Tercümeleleri" (V), C. XIX, S. 19, Ankara 1985, s. 68-69.

devletin elçileri de çaba göstermişler ve hükümdarlarına yardımcı olmaya çalışmışlardır.

Tablo 2.1: Tayin Edilen Elçiler

Elçi Tayini ve Görev Süresi	Elçi	Huzura kabul	Sefarethane
4 Mayıs 1878 - 3 Ocak 1880	Lubanov Rustovski	18 Mayıs 1878	İstanbul
4 Mayıs 1878 - 16 Ağustos 1889	Ahmet Şakir Paşa	-	Petersburg
3 Ocak 1880 - 14 Haziran	Novikof	24 Mayıs 1880	İstanbul
14 Haziran 1883- 26 Temmuz 1897	Aleksandr Nelidof	-	İstanbul
16 Ağustos 1889 - 9 Ağustos 1908	Hüseyin Hüsnü Paşa	28 Ekim 1889	Petersburg
26 Temmuz 1889	Zinoviye	11 Ocak 1898	İstanbul
16 Ağustos 1908 - Ocak 1914.	Turhan Hüsnü Paşa	-	Petersburg

2.5. Rus imparatorlarını Kırım'da Resmi Karşılama

II. Abdülhamid'in dış siyasetinin başında Rusya'yı idare etmek vardı. Bunun için Rusya'ya karşı barışçıl bir politika izlemiştir. Bu gaye ile Rus imparatorlarının dinlenmek amacıyla Yalta'da bulunan Livadya'ya gelişlerinde hoşamedi için bir heyet göndermiş ve dostluk münasebetlerini pekiştirmeye çalışmıştır.²⁸¹ Rus imparatorlarının seyahat yeri olan Livadya'ya gelişlerinde hoş geldin deme usulü, Sultan Abdülaziz döneminde başlamıştır.²⁸² Bu dönemde tespit edilen iki sefaretten ilki 1863 diğeri ise 1867'de gerçekleşmiştir.²⁸³

Rus imparatorlarının Kırım'da karşılanması, burasının daha önce Osmanlı toprağı olması nedenine bağlansa da esasında sınır bölgelerine gelen yabancı hükümdarların selamlanması devletlerarası nezaket kuralları içerisinde addolunduğu dönemin kaynaklarında belirtilmiştir. Bu hususta Avusturya hükümdarlarının da Osmanlı sınırlarına gelmeleri neticesinde aynı şekilde karşılama yapılmıştır.²⁸⁴ Sultan

²⁸¹ Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıratı*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1931, s.62.

²⁸² Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 217.

²⁸³ Aydın, "Livadya Sefaretleri ve Sefaretnameleri", s. 321.

²⁸⁴ Beydilli, "Sefaret ve Sefaretnâme Hakkında Yeni Bir Değerlendirme", s. 28; "...Komşu devlet hükümdarlarının Devleti aliye sularına yakın bir muntıkaya gelmesi vesilesi ile beyânı hoşamedi zımında nezaketi siyasiye ibraz etmek ve aynı zamanda münasebatı dostanenin teyidine medar olmak

II. Abdülhamid döneminde önemi artan sefaretlerin ilki 1879'da Namık Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra farklı zaman diliminde Edhem Paşa, Fuat Paşa ve Turhan Paşa bu görevi yerine getirmiştir. Görevlendirilen bu sefirler birçok madalya ve nişanlara sahip olup, dış ilişkilerde tecrübe edinmiş kişilerdir. Bunlar aynı zamanda Fransızca'yı iyi bilmektedirler. Nitekim bu hususta Namık Paşa 1879'da özel elçi olarak Livadya'ya gönderildiğinde "...*Fransız lisânına âşinâ olmaklığımdan dolayı iş bu me'mûriyete intihâb buyuruldum...*" demiştir.²⁸⁵

Livadya'ya gönderilen elçilere özel talimatlar verilmiş, İmparatora hitaben mektup yazılmış ve çeşitli hediyeler verilerek elçilik heyeti gönderilmiştir. Bu heyetin gönderiliş amacı, imparatora hoş geldin demek olmakla birlikte asıl gayesi iki ülke arasında dostluk ilişkileri kurmak ve bazı siyasi meseleler hakkında görüş alış-verişinde bulunmaktır.

Osmanlı-Rus iyi ilişkilerinin yeni kurulmaya başladığı sıralarda Rus imparatoru II. Aleksandr, 1879'da Livadya'ya dinlenmek için gelmiştir. Bu arada İstanbul Rus sefiri Lubanof ile Yıldız Sarayı arasında sıkı ilişkiler mevcuttur. Lubanof'un imparatoru ziyaret etmesi iki ülke ilişkilerinde yakınlaşmanın olacağı kanaatini uyandırmıştır. İmparatora hoş geldin demek için Sultan II. Abdülhamid tarafından Namık Paşa görevlendirilmiştir.²⁸⁶ Namık Paşa, 1804'te İstanbul'da doğmuştur. İyi bir eğitim görmüş olup Arapça ve Farsça yanında İngilizce ve Fransızca öğrenmiştir. Fransızcasını ilerletmesi ve dirayetli olması hızlı bir şekilde yükselmesini sağlamıştır. Bu bağlamda Londra ve Petersburg'da hususi elçi olarak bulunmuş ve birçok önemli vazifeye layık görülmüştür. Tecrübelerinden istifade edilerek imparatoru Livadya'da karşılama görevi uhdesine verilmiştir.²⁸⁷

Namık Paşa'nın imparatorla yapacağı mülakat hakkında Meclis-i Vükela tarafından 10 Mayıs 1879'da talimatname hazırlanmıştır. Burada, görüşmede değinilecek konular ve imparatorun soracağı sorulara nasıl cevap verileceği hakkında bilgiler yer almıştır.²⁸⁸ İmparatora hitaben yazılan mektubu ve Rus memurlara

üzere tarafı şahanedden Çar nezdine bir heyeti mahsusa gönderilmek adet olduğundan...", Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıratı*, s. 94.

²⁸⁵ BOA, Y. A. RES, 3/20, Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıratı*, s. 94.

²⁸⁶ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 103-104.

²⁸⁷ Şehabeddin Akalın, "Mehmed Namık Paşa" *Tarih Dergisi* C. 4. S. 7, İstanbul 1953, s. 127-145.

²⁸⁸ BOA, Y. A. RES, 3/20, 25 Nisan 1295 [10 Mayıs 1879].

verilecek olan hediyeleri alan Namık Paşa'ya iki yüz elli lira, beraberinde bulunan Kaymakam Zeki Bey'e yüz lira yol harçlığı verilmiştir.²⁸⁹ 20 Mayıs'ta İstanbul'dan hareket eden heyet 22 Mayıs'ta Yalta'ya ulaşmıştır. Daha sonra Livadya'ya giden Namık Paşa, İstanbul Rus sefiri Lubanof ve Rusya Hariciye Nazırı ile imparatorun huzuruna çıkmıştır. Yapılan görüşmede imparatorun, İngiltere ve Avusturya'nın Osmanlı politikasından endişeli olduğu anlaşılmaktadır.²⁹⁰

Petersburg sefiri Şakir Paşa tarafından gönderilen 25 Mart 1886 tarihli telgrafnamede Rus imparatoru III. Aleksandr'ın Kırım'a giderek Nisan ayını orada geçireceği bildirilmişti.²⁹¹ Rus imparatorlarının Kırım'a teşriflerinin tebrik edilmesi adet haline gelmiş olduğundan²⁹² bu hoşamedi heyetinin başına Adliye Nazırı Server Paşa tayin edilmiş ve beraberinde Mabeyn-i Hümayun Kâtiplerinden Hüseyin Kazım Bey ile padişah yaverlerinden birisi bulunacaktı.²⁹³ Server Paşa 24 Nisan 1886'da Kırım'a hareket edecekti, ancak hasta olması nedeniyle yerine Hariciye Nazırı Mehmed Said Paşa'nın gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Oysa Serkatip Süreyya Paşa'nın bildirdiğine göre, Said Paşa'nın da durumunun müsait olmadığı, ertesi güne kadar askeri veya mülkiyeden birisinin tayin edileceği bildirilmiştir.²⁹⁴ Sultan II. Abdülhamid'in Rus imparatoruna yazdığı mektupta Said Paşa'nın tayin edildiği anlaşılmaktadır. Burada imparatora olan samimiyetini belirtmiş olan Sultan, imparatorun ziyaretini bu amacına vesile kılmak için “*vükelâ-yı saltanat-ı seniyyemizden murassa‘-ı Osmanî ve birinci mecîdî nişânlarını hâmil olan Hâriciye*

²⁸⁹ “...Rusya imparatoru hazretlerine tastîr buyurulan cevâbnâme-i humâyûnu îsâl ve tevdi‘a me‘mûren Livadya'ya azîmet edecek olan devletlü Namık Paşa hazretlerine azîmet ve avdeti için iki yüz elli ve müşârünileyha terfîk edilen yâverân-ı hazret-i şehriyârîden kaimmakam Zeki Bey'e yüz lira harcırah i'tâsı...” BOA, İ. HR, 279/17172, v. 7, 27 Cemâziyelevvel 1296, [19 Mayıs 1879].

²⁹⁰ BOA, Y. EE, 11/22, 14 Cemaziyelahir 1296 [26 Mayıs 1879].

²⁹¹ BOA, İ. DH, 981/77446, 19 Cemaziyelahir 1303 [25 Mart 1886].

²⁹² “...Rusya imparatorlarının o taraflara seyahatleri vukû'unda taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden li-ecl-it-tebrik bir heyet-i sefâret i'zâmı mu'tad olduğu vechle...” BOA, İ. DH, 983/77621, 26 Cemaziyelahir 1303,[1 Nisan 1886].

²⁹³ “...imparator hazretlerinin tebrik-i kudümü için Adliye Nâzırı devletlü Server Paşa hazretlerinin ta'yîn ve i'zâmı ve paşa-yı müşârünileyh hazretlerine mâbeyn-i hümayûn kâtiplerinden sa'adetlü Kazım Bey ile yaverân-ı hazreti şehriyârîden bir zâtın dâhi terfiki tensib buyurulduğundan...” BOA, İ. HR, 301/19073, v. 2, 8 Receb 1303, [13 Nisan 1886].

²⁹⁴ “...müşârünileyhânın yerine Hâriciye Nâzırı Paşa hazretlerinin ta'yîn ve i'zâmı sûret-i arz ve beyân kılınmış ise de müşârünileyhânın şu aralık i'zâmı münâsib olmayıp bu me'mriyete sınıf-ı askerî veyâ mülkiyeden münâsibi yarına kadar bi't-teemmül ta'yîn kılınacağını...” BOA, İ. DH, 985/77791, 19 Receb 1303, [23 Nisan 1886].

Nâzırı Said Paşa mahsûsen cânib-i meveddet calib-i hükümdârîlerine irsâl ve i'zâm kılınmıştır” sözleriyle Said Paşa’yı tayin ettiğini belirtmiştir.²⁹⁵

Said Paşa’nın tayin edildiğine dair mektup yazılmış ancak Süreyya Paşa’nın bildirdiğine göre Paşa’nın durumu elvermediği için oraya gidememiştir. 25 Nisan 1886 tarihli bir başka belgeden söz konusu göreve Edhem Paşa’nın tayin edildiği anlaşılmaktadır. İlgili vesika, Rus imparatoru III. Aleksandr’ın Edhem Paşanın tayin edilmesini uygun bulduğunu işaret etmektedir.²⁹⁶ Ayrıca Hüseyin Kazım tarafından yazılan Livadya layihâsından da Edhem Paşa’nın tayin edildiği görülmektedir.

Edhem Paşa, 1818’de Sakız’da doğmuştur. 1821 Rum isyanı sırasında henüz üç yaşında iken esir edilerek İstanbul’a getirilmiştir. Kaptanı Derya Hüsrev Paşa tarafından satın alınmıştır. Paris’te eğitim görerek iyi derecede Fransızca öğrenmiş ve Sultan Abdülmecid’e Fransızca hocalığı yapmıştır. 1851’de Mabeyn-i Hümayun Ferikliğine yükselmiştir. 1859’da Rus imparatoru II. Aleksandr’ı selamlamak üzere Hocabay’e gönderilmiş, 1876’da Berlin sefiri, 1877’de sadrazam, 1879’da Viyana sefiri, 1883’te Dâhiliye Nazırı olmuştur.²⁹⁷ 1886’da Rus İmparatoruna hoş geldin demek için Livadya’ya gönderilmiştir.

Edhem Paşa, maiyetinde Tahrirat-ı Hariciye Mümeyyizi Sefer Efendi ve Adliye Encümeni Başkâtibi Halid Bey bulunarak, 26 Nisan 1886’da İstanbul’dan ayrılmıştır. Bir günlük yolculuktan sonra Yalta’ya ulaşan Edhem Paşa, Kırım Valisi ve Yalta Belediye Başkanı tarafından karşılanmış ve ertesi günü imparator ile görüşmüştür. III. Aleksandr, padişahın bir heyet göndererek kendisini Kırım’da karşılaşmasını büyük bir nezaket göstergesi olarak değerlendirmiştir. Padişaha teşekkürde bulunarak hatırını sormuş ve iki devlet arasındaki iyi ilişkilerin önemine vurgu yapmıştır. Kendileri açısından Osmanlı’nın bekasının ehemmiyetini bildirmiştir. Bundan dolayı da Osmanlı hükümeti aleyhinde gizli faaliyetlerde bulunmadığını, aksine haklarını korumayı taahhüt edeceğini ifade etmiştir.²⁹⁸ III.

²⁹⁵ BOA, İ. DH, 986/ 77818, v. 4, 20 Receb 1303 [24 Nisan 1886].

²⁹⁶ BOA, İ. DH, 986/ 77818, v. 5, 21 Receb 1303 [25 Nisan 1886].

²⁹⁷ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Sadrazamlar II, Dergah Yayınları, İstanbul 1982, s. 600-624; Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir’ât-ı Hakikat*, s. 240-241.

²⁹⁸ “...icrâ-yı tebrîke me’mûren bir heyet-i sefâret-i fevka’l-’âde i’zam buyurulması husûsuna şâyân buyurulmuş nezâket-i seniyye-i mülükâneneden dolayı bi’l-hassa beyân-ı teşekkürât ederek... devlet-i aliyye’nin bekâsı Rusya’ca elzem olduğundan Rusya hükümetinin devlet-i ‘âliyye hakkında hiç bir fikr-i hâfisi olmayub bu bâbda deverân eden şâyî’âların hep bî-esas olduğunu ve hukûk-ı şâhânenin

Aleksandr'ın 1888 yılı seyahatinde yine Edhem Paşa gönderilmiştir. İmparator tarafından kabul edilen Edhem Paşa, görüşme sırasında padişahın imparatora hitaben yazılan mektubunu vermiştir. Sultan II. Abdülhamid mektubunda iki ülke münasebetlerinin her geçen gün daha da kuvvet kazanması temennisinde bulunmuştur. Aynı zamanda imparatora muhabbetlerini iletmiştir.²⁹⁹

Rus imparatorlarını karşılamak için gönderilen memurların o anki durumları dikkate alınarak belirlendiği görülmektedir. Zira III. Aleksandr'ın 1888 yılı baharı Livadya seyahatinde yukarıda belirtildiği üzere Edhem Paşa gönderilmiştir. İmparatorun aynı yılın güzündeki seyahatinde Edhem Paşa uygun görülmemiştir. Arifi Paşa ile Sait Paşa düşünülmüş fakat Arifi Paşa'nın bazen sağlık sorunu yaşaması, Sait Paşa'nın ise sert mizaçlı oluşu ve deniz yolculuğu yapamayacağı bildirilmiştir. Münir Paşa'nın ise kısa süre öncesinde Berlin'e gitmiş olması göz önünde bulundurulmuş ve vazife verilmemiştir.³⁰⁰ Dolayısıyla bu vazife için Müşir Fuad Paşa uygun görülmüştür.

Müşir Fuad Paşa, 1835'de Mısır'da doğmuştur. 1872 yılında Mirliya olmuş ve 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşına Ferik rütbesiyle katılmıştır. Elena mevkiinde Rusları bozguna uğratarak Elena Kahramanı unvanı kazanmış ve müşir rütbesi almıştır.³⁰¹ Mert ve cesur, hiçbir şeyden çekinmeyen ve sözünü esirgemeyen bir kişiliğe sahiptir. İyi derecede Fransızca bildiğinden harici işlerde kendisine vazife verilmiştir.³⁰² Özellikle de Rus imparatorunu karşılamak için görevlendirilmiştir.

Rus İmparatoruna hoş geldin demek için, Fuad Paşa ile birlikte Müşir Redif Paşa'nın kardeşi Miralay Hüsrev, Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Mustafa Bey ve Ali Cevad Bey vapura binerek İstanbul'dan ayrılmışlardır. 25 Ekim 1888'de Sivastopol'a ulaşmışlardır. Heyet imparator tarafından hoş karşılanmış ve ilk görüşme vapurun

tamâmiyle muhafazasına gayret etmekden hâli kalmayacağını beyân-ı te'mîn ettiği..." BOA, Y. EE, 8/30, v. 6, 4 Şaban 1303, [8 Mayıs 1886].

²⁹⁹ "...devleteyn beyninde teyemmünen mevcûd ve pâyidâr olan revâbit-ı dostâne-i hemcivârînin te'yîd ve tahkimi hakkındaki arzu-yı samîmiyenin bir delil-i âyinesi olmak ve hânedân-ı fehâmetnişân-ı hükümdârîleri hakkındaki hissiyât-ı ihtirâm-kârânemizin bir eser-i bahri bulunmak üzere mine'l-kadîm i'tibâr olunan usûle ittibâ'en ve bilhassa zât-ı haşmetsimât-ı imparatorîlerine derkâr olan meveddet-i hâlisânemizi ...", BOA, Y. PRK. NMH, 4/20, v. 2, 29 Zilhicce 1305, [6 Eylül 1888].

³⁰⁰ BOA, İ. DH. 1095/85894, 29 Zilhicce 1305 [6 Eylül 1886].

³⁰¹ Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, C. II, S. 161, Koçu Yayınları, İstanbul 1971, 5850,

³⁰² Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıratı*, s. 94.

kamarasında ayaküstü gerçekleşmiştir. Fuad Paşa “...*resm-i hoşâmedîyi icrâ ve devleteyn beyninde teyemmünen mevcûd olan münâsebât-ı hasenenin dâimen ve müstemirren lâ-tağyîr bulunması hakkındaki temenniyât-ı şâhânelerinin zât-ı âli-i hükümrânîlerine tebliğ ve ifâdesine ve iş bu nâme-i hümayûn-ı mülükânelerini zât-ı haşmetânelerine tevdi*’...” diyerek memuriyetinin maksadını beyan etmiş ve padişahın mektubunu imparatora takdim etmiştir.

Daha sonra vapurun geniş odasında ziyafet verilmiş ve İmparator, Fuad Paşa'nın yanına gelerek “...*zât-ı şevket-simât-ı hazret-i pâdişâhînin bu veçhile merâsim-i hoş-âmedîyi icrâ husûsunda ibrâz buyurdıkları nezâket-i hümayûnlarına teşekkür ederim*...” demiştir. Ardından Fuad Paşa'ya küçük donanmayı göstermiş ve bunun Osmanlı Devleti aleyhine kullanılmak için inşa edilmediğini söylemiştir. Aksine ortak düşmanlarımız aleyhine sarf edeceğim diyerek padişahın sebat etmesini, entrikalara kapılmamasını bildirmiştir.³⁰³

Sultan II. Abdülhamid mektubunda, en büyük emelinin iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin sürekli hale gelmesi olduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla imparatora olan samimiyetini ortaya koymaya çalışmıştır. Livadya ziyaretini bir fırsat olarak değerlendirmiş ve hususi bir elçilik heyeti gönderdiğini söylemiştir. Bu tür vesilelerle barışçıl politikayı kuvvetlendirmeyi arzulamıştır.³⁰⁴ 1891 yılında yine Rus imparatoru III. Aleksandr ve eşi Maria, Kırım'a geldiklerinde İstanbul Rus sefiri Nelidof tarafından bildirilmiştir.³⁰⁵ İmparatora hoşamedî tebriki için Fuad Paşa fevkalade elçi tayin edilmiş ve maiyetine Hüseyin Kazım Bey ve Tevfik Bey verilmiştir.³⁰⁶ Livadya'ya giden heyetin başında bulunan Fuad Paşa protokol usulü karşılandıktan sonra huzura kabul edilmiştir. Görüşme esnasında imparator, padişahın sıhhatini sormuştur. Fuad Paşa ise iyi olduğunu söyleyerek kendilerine ve eşine selamlarını iletmiştir. İmparatorun evliliğinin 25. yılı olması hasebiyle onu tebrik eden Fuad Paşa, bu ziyaretin hem tebrik hem de hoşamedî olduğunu bildirmiş ve akabinde padişahın

³⁰³ Aydın, “Livadya Sefaretleri ve Sefaretnameleri”, s. 353-357.

³⁰⁴ “...*münâsebât-ı hasene-i muvâlât-kârî ve revâbıt-ı muhâdenet-şîârînin te'kîdine her-bâr-ı ihtîşâm olunmakta ve zât-ı haşmet-simât imparatorîlerine olan hürmet-i fâikâ ve meveddet-i samîmiyemizin delâil-i fa'aliyesini dâimâ ibrâz için bu misillü vesâil-i münâsebeden istifâde olunması dâhi şerâit-i lâzime-i hemcivârî ve meveddetden add edilmekte olduğu*...” BOA, Y. A. RES, 45/13, v. 2, 8 Safer 1306, [14 Ekim 1888].

³⁰⁵ BOA, İ. DH, 1252/98163, 1 Rebiülahir 1309, [4 Kasım 1891].

³⁰⁶ BOA, İ. DH, 1252/98237, 12 Rebiülahir 1309, [15 Kasım 1891].

mektubunu takdim etmiştir. İmparator III. Aleksandr, Sultan II. Abdülhamid'in bu iyi niyet ve nezaketinden dolayı ona teşekkürde bulunmuştur.³⁰⁷

Sultan II. Abdülhamid imparatora yazdığı mektubunda "... *Kırım'a vuku 'bulan azîmet-i âliye-i imparatorîleri devleteyn beyninde teyemmünen mevcûd ve bâkî olup anbean tezâyüd terakkîsi ehass-ı âmâl-i senâveri olan münâsebât ve revâbit-ı hasene-i muhâlesetkârı hemcivârinin ibrâz-ı müessir bâhiresi için ...*" diyerek aralarındaki ilişkilere dikkat çekmiş ve imparatorun evliliğinin yirmi beşinci sene-i devriyesi olması hasebiyle de tebriklerini iletmiştir.³⁰⁸ Bu ziyaretlerden hoşnut olan III. Aleksandr, memnuniyetini Sultan II. Abdülhamid'e yazdığı mektupta belirtmiştir. Kırım'daki son ikametinde Fuad Paşa ve Hüseyin Kazım'ı gördüğü için mutlu olduğunu bildirmiş, verdiği demeçleri kendilerine iletmiş olmalarını ümit etmiştir. Ayrıca padişahın nezaketinden dolayı uygulandığını belirten imparator, dostluklarının eskiye dayandığını ve değişmeyeceğini belirtmiştir. Kendilerine gönderilen mektup için de teşekkürlerini bildirmiştir.³⁰⁹

1894'te Ermeni isyanlarının yoğun olduğu dönemde Rus imparatoru III. Aleksandr, seyahat için Livadya'ya gelmişti. Sultan II. Abdülhamid, bunu fırsat olarak değerlendirip, hem iyi ilişkilerin devamını sağlamak hem de Ermeni Meselesi üzerine karşılıklı çözüm bulmak istemişti. Bunun için selamlarını iletme ve bu mevzuyu görüşmek için yine Fuad Paşa'yı vazifelendirmişti. Kendisine talimat olarak iki memleketin asayişini bozan Ermenilerin faaliyetlerini engellemek için yardımlaşma zeminini yoklamasını istemişti. Ancak Fuad Paşa, öteden beri Rusların İstanbul'da gözü olduğunu, bu yardımlaşmayı vesile kılıp çanak tutmaya çalışacaklarını düşünmüştür. Dolayısıyla imparatorla yaptığı görüşmede bu konuyu dile

³⁰⁷ BOA, Y. EE, 80/54, 17 Teşrinisani 1307, [29 Kasım 1891].

³⁰⁸ Belgede 18 Rebiülahir 1307, [12 Aralık 1889] olarak yazılmış fakat bunun 1891 olması gerektiğini biliyoruz. Çünkü III. Aleksandr Maria Fyodorovna ile 1866 Kasımında evlilik yapmıştır. Dolayısıyla 25. yılı 1891'e denk gelmektedir. Aynı zamanda Fuad Paşa'nın 1891 tarihli layıhasında imparatorun evliliğinin 25. yılından bahsetmesi, bunu teyit etmektedir. BOA, Y. PRK. NMH, 4/46, 18 Rebiülahir 1307, [12 Aralık 1889].

³⁰⁹ "...âhiren Kırımdaki ikâmetim esnâsında nezdime bir hey'et-i murahhasa-i fevka'l-'âde i'zâmına zât-ı şevketsimât-ı pâdişâhilerince sevk eden niyet-i nâzikânelerinden pek mütehasıs olarak bundan ve müşir Fuad Paşa tarafından yedime teslim olunan nâme-i muhibbânelerinden dolayı zât-ı şâhânelerine pek hâlisâne teşekkür ederim. Bu me'mûr-ı mümtâzı ve Hüseyin Kazım Bey'i gördüğüme ziyâdesiyle memnûn oldum ümid ederim ki zât-ı hümâyûn-ı mülükânelerine isâl etmelerini kendilerinden ricâ eylediğim te'minât-ı hâlisânemi tamamen tebliğ etmişlerdir...", BOA, Y. PRK. NMH, 5/9, 21, Aralık 1891.

getirmemiştir. Dönüş zamanı teşekkür için huzura çıktığında pencereden harp gemilerine bakarken imparatorun: *Ne zaman zat-ı şahane arzu ederlerse, bu filo emirlerine amade ve muavenete hazırdır* sözlerini anlamazdan gelmiştir. İstanbul'a dönüp huzura çıktığında bu meseleye değinmediğini açıkça padişaha arz etmiştir. Neden olarak Rus imparatoriçesinin, İngiliz kralının kız kardeşi olduğunu, bu yardımlaşmayı İngilizlerin duyması halinde Osmanlı Devleti'nin bir takım zorluklarla karşılaşabileceği endişesini ileri sürmüştür. Bunun üzerine Sultan II. Abdülhamid, “*çok iyi ettiniz*” diyerek memnuniyetini bildirmiştir.³¹⁰

Sivastopol'de bulunan Osmanlı şebenderliğinden, Hariciye Nezareti'ne gönderilen telgrafta Rus İmparator'u II. Nikola'nın 6 Eylül 1898'de Sivastopol'den Livadya'ya hareket ettiği³¹¹ ve 21 Ekim'de Livadya'ya geldiği öğrenilmiştir.³¹² Sultan II. Abdülhamid, nezaketen hoş geldin demek ve selamlarını iletmek için Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi Azası Turhan Paşa'yı görevlendirmiştir. İki memleket arasındaki iyi ilişkileri devam ettirmek için gönderilen heyetin ihtiyaçlarını karşılamaları için, Turhan Paşa'ya beş yüz, beraberinde bulunan Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Hamdi Bey'e yüz elli lira yol harçlığı verilmiştir.³¹³

Turhan Paşa'ya, II. Nikola ile görüşmesi esnasında hangi konulara değineceği hakkında talimatname verilmiştir. Buna göre Girit'in Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız olması veya başka bir devletin idaresine girmesi, Osmanlı'ya olduğu gibi Rusya'ya zarar vereceği meselesi, Rusya'da bulunan Ermenilerin, Osmanlı topraklarına göçü halinde verecekleri mahzurun iki ülke ilişkilerine zarar vereceğinin belirtilmesi, Bulgaristan'da Büyük bir Slav Hükümeti kurulması halinde Rusya'nın nasıl bir tavır takınacağı ve Bulgaristan'ın Boğazlardan harp gemilerini geçirme meselesi hakkında konuşulması ve imparatorun fikrinin alınması istenmiştir.³¹⁴

Heyet 8 Kasım 1898'de Yalta'ya ulaşmış ve Rus yetkililer tarafından karşılandıktan sonra huzura kabul edilmiştir. İyi dilek temennilerinin ardından yukarıda belirtilen meseleler üzerine uzun uzadıya durulmuştur. Rus imparatoru ve

³¹⁰ Esad Fuad Tugay, “Rusların İstanbul ve Boğazlar Hakkındaki Gayeleri Üzerine Bazı Hataıralar” Belleten, C. XXXIII, S. 130, Nisan 1969, s. 220-221.

³¹¹ BOA, Y. A. HUS, 388/59.

³¹² BOA, Y. A. HUS, 390/41.

³¹³ BOA, İ. HUS, 69/63. BOA, BEO, 1220/91430; BOA, BEO, 1228/9204,

³¹⁴ BOA, Y. EE, 6/25, 20 Cemaziyelahir 1316 [5 Kasım 1898].

maiyetinde bulunanlardan büyük ilgi gören Turhan Paşa,³¹⁵ dönüşünde padişaha hitaben yazılan imparatorun mektubunu getirmiştir. İmparator mektubunda, Turhan Paşa'nın nezaketen kendilerini karşılamaya gelişinden duyduğu memnuniyeti bildirmiş ve padişaha iyi dileklerde bulunmuştur. İki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin korunmasına önem verdiğini belirtmiştir. Ayrıca Girit ve diğer siyasi meselelerde Osmanlı Devleti hukukuna uygun hareket ettiğini bildirmiştir. Politikalarında bu meselelere daima yer verdiğini ve çaba sarf ettiğini söylemiştir.³¹⁶ Rus imparatoru II. Nikola tarafından Turhan Paşa'nın iyi karşılanması üzerine Sultan II. Abdülhamid, teşekkür telgrafı göndermiştir. Bu telgrafta “...*nezd-i âli-i imparatorîlerine i'zâm eylediğim Turhan Paşa'nın mazhar olduğu hüsn-i kabûl ve hakk-ı senâverânemin irâd ve isti'mâl buyurdukları kelimât-ı meveddet meşmûl-ı muhlislerince pek ziyâde mûceb-i memnuniyet olduğu...*”³¹⁷ ifadeleriyle memnuniyetini bildirmiştir. Turhan Paşa'nın gerek şifahi söylediklerini gerekse dostluk beyanatlarını uygun görmesi kendisini mutlu etmiştir.

1900 yılında Yalta'ya gelen Rus imparatoru II. Nikola'yı karşılamak için elçi olarak yine Turhan Paşa vazifelendirilmiştir. Maiyetinde ise Mirliva Nasır Paşa, Babıali Tercüme Odası Müdür Yardımcısı Agah Efendi, Kolağası Sadık Bey bulunmuşlardır. Turhan Paşa zorlu hava koşulları nedeniyle üç günde Yalta'ya ulaşmıştır. Saray nazırı tarafından karşılandıktan sonra imparatorun huzuruna kabul edilmiş ve padişahın mektubunu takdim ederek geliş sebebini izah etmiştir. İmparator ise nezaketen hoş geldin demek için gönderilen bu heyetten son derece memnuniyet duymuş ve sultana teşekkür etmiş, hatırını sorarak iyi dileklerde bulunmuştur. İki devlet arasındaki dostluğun devamını en az Sultan II. Abdülhamid kadar arzu ettiğini söylemiştir. Karşılıklı iyi dilek temennilerinden sonra siyasi meseleler üzerine sohbet etmişlerdir. Burada Turhan Paşa, Ermenilerin sınırlardaki faaliyetlerinden bahsetmiş ve durdurulmasını istemiştir. İmparator ise Avusturya'nın Bosna ve Hersek'i Selanik'e bağlamak için Yeni Pazar'da demiryolu inşasına başlamasından ve bunun öneminden bahsetmiştir. Ardından Turhan Paşa, Zinoviyef'in İstanbul sefaretine tayininden bahsetmiştir. İmparator, bunun sefir açısından önemli olduğunu, başka bir memuriyete

³¹⁵ BOA, Y. PRK. HR, 26/52, 23 Cemaziyelahir 1316 [8 Kasım 1898].

³¹⁶ BOA, A. DVN. NMH, 34/4, v. 3, 28 Ekim 1898.

³¹⁷ BOA, Y. PRK. NMH, 7/100, 27 Cemaziyelahir 1316, [12 Kasım 1898].

tayini söz konusu olsaydı bile padişahın nezdinden ayırmayacağını söylemiştir. Daha sonra ziyafet faslına geçilmiş ve burada Lahey Konferansı ve Çin Muharebesi hakkında sohbet etmişlerdir. Veda zamanında imparator, padişaha olan dostluğunu yinelemiş ve kendilerine bildirilmesini rica etmiştir.³¹⁸

1902 yılında imparator II. Nikola dinlenmek için Livadya'ya geldiklerinde hoşamedi için yine Turhan Paşa gönderilmiştir. İmparatorun yaverlerinden biri tarafından karşılandıktan sonra belirlenen saatte huzura kabul edilmiştir. Turhan Paşa, buraya geliş amacının imparatoru karşılamak olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine II. Nikola, padişahın hatırını sorduktan sonra dostluğuna değinerek teşekkürde bulunmuştur. Dostluk ve teşekkür faslının ardından Turhan Paşa, izin isteyerek refakatinde bulunan Rıza ve Sadık Paşalar ile vapurun kaptanı Miralay Rıza ve muavinleri Kaymakam Naim ile Kolağası Enver Beyleri imparatorun huzuruna takdim etmiştir. İmparator ve imparatoriçe bunlara ayrı ayrı ilgi göstermiş ve kendilerine nişanlar vermiştir.³¹⁹ Daha sonraki görüşmelerinde ise Turhan Paşa, Bulgaristan ve Ermeni Meselesinden söz açmıştır. İmparator ise İtalya'nın Trablusgarp ve İngiltere'nin Yemen'deki maksatlarına değinmiş, Makedonya Meselesi üzerine beyanda bulunmuştur.³²⁰

Rus imparatoru II. Nikola, Sultan Abdülhamid'in bir heyet göndererek kendisini onurlandırması üzerine teşekkür mektubu göndermiştir. Mektupta Turhan Paşa ve refakatindekileri huzura kabul ettiğini bildirmiştir. Kendi aralarındaki samimiyetin, devletleri arasındaki barışın devamını sağlayacağına dikkat çekmiştir. Eşi ve kendisine gönderilen hediyelerden duyduğu memnuniyeti belirterek içtenlikle teşekkürde bulunmuştur.³²¹

³¹⁸ BOA, Y. PRK. ASK, 165/44, v. 2/1-2. 25 Teşrinievvel 1316 [7 Kasım 1900]; Aydın, "Livadya Sefaretleri ve Sefaretnameleri", s. 338-345.

³¹⁹ "...imparator hazretlerine bu kere Livadya'ya teşrif buyurmaları münâsebetiyle ve hukûk-ı hemcivârî ve öteden beri şevketlü padişâhım efendim hazretleriyle zât-ı haşmetâneleri meyânında mevcûd olup gayet kıymet-dâr ve tagayyür-ı nâ-pezîr bulunan münâsebât-ı samîme-i meveddet-şi'ârî icâbından olmak üzere nâm-ı nâme-i hümâyûn olarak bir râsime-i hoş-âmediyi ifâ...", BOA, Y. EE, 13/19, v.3/1, 23 Teşrinievvel 1318 [5 Kasım 1902].

³²⁰ Aydın, "Livadya Sefaretleri ve Sefaretnameleri", s. 347-353.

³²¹ "...devleteyn-i mütecâvireynimiz arasında teessüs-pezîr olub sulh-ı musâlemet ve huzur ve rahatın bekâsına delîl bulunan münâsebât-ı samîmiyenin tekküd-i senâverlerince pek kıymetdâr olduğundan bu hususda ki hüsn-i niyât şehriyârilerinden ve senâverleri ile haşmetli imparatoriçe hazretleri hakkında bu kere ba'zı masnuât-ı mahsûlât şarkiye-i nakîsenin ihdâsı sûretiyle..." BOA, Y. PRK. NMH, 9/1, v. 1-2, 3 Kasım 1902.

Turhan Paşa'nın İstanbul'a dönmesinden ve imparatorun mektubunu almasından sonra Sultan II. Abdülhamid, cevabi bir mektup göndermiştir. Turhan Paşa ve refakatinde bulunan Rıza ve Sadık Paşalara ayrı ayrı iltifat göstermesi ve gönderdiği hediyeleri kabul etme nezaketinden dolayı memnuniyetini bildirmiştir. Bu şahısların hoş karşılanıp ikramlara mazhar olmalarını aralarındaki dostluğun yeni bir eseri olarak değerlendirmiştir. Buradan hareketle iki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu yönde etkileneceğini bildirmiş ve imparatora teşekkür etmiştir.³²² Turhan Paşa'ya verilen dostluk demeçlerini aldığını bildirerek, hem kendisi hem de Osmanlı Devleti adına imparatorun iyi niyet ve dostça tutumlarına dikkat çekmiştir. Dostluk beyanatını samimiyetlerinin devamı olduğuna yormuştur. Mektubun devamında, imparatorun sadakatini kazanmış olup kendilerinin de itimat ettiğini bildirdiği İstanbul Rus sefiri Zinoviyev'in, İstanbul'a dönmesi durumunda kendisiyle bazı konularda mülakat yapacağını bildirmiştir.³²³

Yukarıda görüldüğü gibi Rus imparatorlarının Livadya'ya her gelişlerinde Sultan II. Abdülhamid tarafından nezaketen hoş geldin demek için bir heyet gönderilmiştir. Sultan II. Abdülhamid, esasında bunu vesile kılarak barışın devamını sağlamak istemiştir. Aynı zamanda bazı siyasi meseleler hakkında, imparatorun görüşünü alarak çözümler üretmeye çalışmıştır. Nezaketen gönderilen elçilerin imparator ve maiyeti tarafından iyi karşılanması her iki tarafın bu durumdan memnun olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 2.2: Kırım'a Gelen Rus İmparatorlarına Hoşgeldin Demek İçin Gönderilen Heyetler

Tarih	Rus İmparatoru	Sefir	Maiyeti
-------	----------------	-------	---------

³²² "...heyet-i sefâretim hakkında fevka'l-âde sûretde şâyân buyurulan iltifât ve ikrâm ve musîka heyetinin dahi huzûr-ı imparatorîlerine nâiliyetleri ile haklarında ayrı ayrı meşmûl olan taltîfât zât-ı haşmet-simât imparatorîlerinin senâverleri hakkındaki meveddet ve muhâdenet hâlisânelerinden eser-i cedîdi olub meyânede müceb ve muvâlât-ı lâ-yetegayyer bulunduğundan...", BOA, Y. PRK. NMH, 9/1, v. 3, 3 Şaban 1320 [5 Kasım 1902].

³²³ "...Turhan Paşa nezd-i haşmet-vefd imparatorîlerinden 'avdetle taraf-ı vâlâ-yı imparatorîlerinden kendisine tevdi' buyurulan beyânât-ı muhibbâne ve dostaneye bi'l-etraf senâverlerine iblâğ etdi. Zât-ı haşmet-simât imparatorîleri gerek hakk-ı senâverânemde gerek devlet-i aliyem hakkında öteden beri ibrâz-ı müessir hayırhâhî ve dostî buyurmakda olduğu gibi bu def'a paşa-yı müşârûnileyha vakı' olan beyânât-ı meveddet-i âyât-ı haşmetâneleri dâhi o cümleden bulunduğu cihetle bilhassa beyân-ı memnûniyet eyler..." BOA, Y. PRK. NMH, 9/1, v. 4, 4 Şaban 1320, [6 Kasım 1902].

1879	II. Aleksandr	Namık Paşa	Kaymakam Zeki Bey
1886	II. Aleksandr	Edhem Paşa	Mabeyn-i Hümayun Katibi Hüseyin Kazım Bey, Sefer Efendi, Halid Bey, Binbaşı Mehmed, Doktor Miralay İshak Bey
1888	III. Aleksandr	Edhem Paşa	
1888	III. Aleksandr	Müşir Fuad Paşa	Miralay Hüsrev Bey, Kaymakam Mustafa Bey, Ali Cevad Bey, Rıza Bey
1891	III. Aleksandr	Müşir Fuad Paşa	Hüseyin Kazım, Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Tevfik Bey, Binbaşı Kenan ve Yüzbaşı Ali Bekir Beyi Kaymakam Rıza Bey
1898	II. Nikola	Turhan Paşa	Kaymakam Hayri Bey
1900	II. Nikola	Turhan Paşa	Yaver Mirliva Nasır Paşa, Bâbîâli Tercüme Odası Müdür Yardımcısı Agah Efendi, Yaveri ekrem Kolağası Sadık Bey, Binbaşı Eşref Bey, Kolağası Rüstem
1902	II. Nikola	Turhan Paşa	Rıza Paşa, Sadık Paşa, Vapur Kaptanı Miralay Rıza Paşa ve yardımcıları, Kaymakam Naim Bey, Kolağası Enver Bey

2.6. Cülus Tebrikleri

Oturmak manasına gelen cülus, Osmanlı Devletinde veliaht şehzadelerin tahta geçmesi anlamında kullanılmıştır. Şehzadelerin cülusları bir önceki padişahın ölüm veya hal edilmesi neticesinde gerçekleşirdi. Yeni padişahın merasimle yapılan cülus, resmi törenlerin en mühimlerindendi. Dolayısıyla herhangi bir kargaşaya sebebiyet vermeden vakit kaybetmeksizin tören yapılarak ardından biat işlemleri gerçekleştirilirdi.³²⁴ Tahta çıkış merasimleri ilk defa Sultan II. Murat döneminde yapılmıştır. II. Murat tahta çıkarken merasim yaptırmış ve devlet büyüklerine, halka ve askere bahşişler dağıtmıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren cülus törenleri adet haline gelmiştir.³²⁵ Cülus merasimi ve biatten sonra top atışları yapılırdı. Nitekim I. Abdülhamid vefat edince yerine III. Selim'in tahta oturması için yapılan

³²⁴ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 186-187; Dündar Ali Kılıç, *İmparatorluk Seromonisi*, s. 39-40.

³²⁵ Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, Haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, ty. s. 147-148.

merasim ve biatten sonra Yedikule, Kızkulesi, Hisarlar, Tersane ve Tophane'den emirler doğrultusunda top atışları yapılmıştır.³²⁶

Tahta yeni bir padişah çıktığı zaman fermanlarla bütün Osmanlı memleketine bildirilerek ilan edilirdi. Yeni padişah adına camilerde hutbe okunur ve para bastırılırdı. Taşralara gönderilen pusulalarda usulüne uygun olarak kalelerden yirmi bir adet top atılarak kutlamalar yapılırdı. Bu haberlerin ulaşmasıyla birlikte merasim için yöre ileri gelenleri ve dini liderleri toplanırdı. Askerlerin “*padişahım çok yaşa*” duasını yapmasının ardından kalelerden top atışları gerçekleştirilirdi.³²⁷

Usul gereği bir hükümdar tahta çıktığı zaman cülusu komşu, dost ve münasebetleri olan devletlere de bildirilirdi. Bu haber, ya nezdinde bulunan yabancı sefirler vasıtasıyla ya da diğer devletlerde bulunan kendi elçileri eliyle veyahut Hariciye Nazırı tarafından muhatap ülkenin Hariciye Nazırlarına bildirilmek suretiyle tebliğ edilirdi. Yeni hükümdar ise tahta çıkışını yabancı hükümdarlara ya mektup ya da telgrafname veyahut hususi memur göndererek duyururdu. İlgili devletler ise usule göre cülus tebrikinde bulunurlardı.³²⁸ Bunların akabinde özellikle devlet ileri gelenleri olmak üzere uç vilayetlerden sancak beyleri ile diğer ecnebi devletlerin temsilcileri cülus tebrikinde bulunurlardı.³²⁹ Cülus tebrikinde gelen elçilerin huzura kabulü törenle olurdu. Tanzimat'tan sonra elçi ve mektupların yanında telgraf göndererek de cülus tebrikleri yapılmaya başlanmıştır.

Sultan V. Murat'ın hal'i fetvası okunduktan sonra Sadrazam Rüştü Paşa, Şeyhülislam Hayrullah Efendi ve Mithat Paşa II. Abdülhamid'e giderek umumun ittifak etmesiyle tahta cülusunuz kararlaştırıldı diyerek Topkapı Sarayı'nda Babüssaade önünde kurulan tahta davet etmişlerdir.³³⁰ Devlet ileri gelenleri Babüssaade önünde toplanmışlar ve burada II. Abdülhamid'e biat edildikten sonra askeri şahane üç defa “*padişahım çok yaşa*” diyerek dua etmiştir. Daha sonra sancaklarla donatılmış olan belirli yerler ile harp gemisinden yüz bir adet top atışı

³²⁶ Esad Efendi, *Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifât-ı Kadime)*, Sad: Yavuz Ercan, Kervan Kitapçılık, İstanbul 1979, s. 106-107.

³²⁷ Abdülkadir Özcan, “Cülüs”, *DİA*, C. VIII, İstanbul 1993, s. 112.

³²⁸ *BOA, İ, HUS*, 31/9. 23 Teşrinievvel 1310, [4 Kasım 1894]

³²⁹ Zeynep Tarım Ertuğ, “Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek”, *Osmanlı*, C. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 138.

³³⁰ Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat*, s. 162; Süleyman Kani İrtem, *Bilinmeyen Abdülhamid Hususî ve Siyasî Hayatı*, Haz: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 2003, s. 24-25.

yapılmış ve sevinç içerisinde II. Abdülhamid'in cülusu ilan edilmiştir.³³¹ Sultan Abdülhamid tahta çıkınca Hariciye Nezareti tarafından İstanbul'daki yabancı sefirlere cülus haberi bildirilmiştir. Yine yabancı devletler nezdinde bulunan Osmanlı sefirlerine telgrafname çekilerek II. Abdülhamid'in cülusunu buldukları devletlerin kabinelerine tebliğ etmeleri istenmiştir.³³² Kaşgar Emiri; Brezilya imparatoru; İspanya, Danimarka, Hollanda, İsveç, Portekiz, Saksonya ve Württemberg Kralları; Almanya Prenslerine nameler gönderilmiştir.³³³ Aynı zamanda Hariciye Nezareti tarafından Sultan II. Abdülhamid'in cülusu Rusya Hariciye Nezareti'ne de bildirilmiştir.³³⁴

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkması ve yabancı devletlere tebliğlerin yapılmasının ardından cülus tebrikleri gelmeye başlamıştır. İşte bunlardan birisi de Rus imparatoru II. Aleksandr'dan gelmiştir. Rus imparatoru, Sultan II. Abdülhamid'in cülusunu mektup vasıtasıyla tebrik etmiştir. Bu mektupta “...*arzû-yı hilâfetpenâhîlerini mübeyyin nâme-i hümâyûnları vâsil-ı dest-i muhibbânem olmuştur...*” diyerek cülus tebrikinde bulunmuştur. İmparator mektubun devamında iki ülke arasında geçmişte bazı üzücü hadiselerin yaşandığını ancak bunun düzeltilerek istikrarlı bir barışın yapılabileceğini bildirmiştir. Barışçıl münasebetlerin komşu olan iki devletinde menfaatine uygun olacağını ifade etmiştir. Bunun için gerekli çabayı göstereceğini bildiren II. Aleksandr, bu barışçıl yaklaşımın kolaylaştırılmasının tamamen Sultan'a bağlı olduğunu da gözden kaçırmamıştır.³³⁵

Görüldüğü gibi II. Aleksandr, Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçmesiyle iki devlet arasında geçmişteki bunalımlı günlerin yerine barışçı politika üretebileceğini, ancak bunun tesisinde ve kolaylaştırılmasında Sultan II. Abdülhamid'in rolü olacağını altını çizmiştir. Burada aslında verilen mesaj imparatorun kendi devlet

³³¹ *Sabah*, No: 163, 13 Şaban 1293 [3 Eylül 1876].

³³² *Vakit*, No: 306, 21 Ağustos 1293 [2 Eylül 1876]. *Sabah*, No: 164, 14 Şaban 1293 [4 Eylül 1876].

³³³ *BOA, İ. HR*, 271/16353, 19 Şaban 1293 [9 Eylül 1876].

³³⁴ *BOA, HR. TO*, 20/53 [1 Eylül 1876].

³³⁵ “... *cülûs-ı hümâyûn-ı mülikâneleri ba'zı hâdisât-ı müellimeye müsâdif bulunmuş ise de ahvâl-i mâziyenin ta'miriyle ber-musâlaha-ı müstakarrenin istihsâli ve devleteyn-i mücâveretinin muvâfik menâfi'i olan münâsebât-ı müsâlemet-kârânenin te'sisine tarafımızdan dahi sarf-ı makderet kılınmasının teshîli bil-küllîye mütevakkıf himem-i şehinşâhîleri olmağla...*” *BOA, Y. PRK. NMH*, 1/3, 17 Eylül 1876.

politikalarına karşı, Sultan II. Abdülhamid'in olumlu yaklaşması halinde barışın tesis edileceğini ima etmektedir.

Sultan II. Abdülhamid'in cülusu sırasında İstanbul Rus sefiri İgnatiyef, Rusya'da bulunmaktaydı. İstanbul'a döndüğünde imparatorundan aldığı güven mektubunu padişaha takdim edeceğini bildirmiştir. Sultan II. Abdülhamid, bunu haber alınca *"bu adamla karşılaşmak bana ezâ ve ıstırap verecek"* diyerek İgnatiyef'in, amcası Sultan Abdülaziz döneminde ne kadar şımartıldığını belirtmiştir. İgnatiyef, mutat merasim üzere huzura kabul edilerek itimatnamesini sultana takdim etmiştir.³³⁶ Ardından iki devlet arasındaki dostluk bağlarının korunması gerektiğini ve imparatorunda iki devletin ortak menfaatlerini korumaya hazır olduğunu bildirmiştir. Alışılacağı sözlerden sonra üslubunu sertleştiren İgnatiyef, Osmanlı memleketinde meydana gelen hadiselerle imparatorun kayıtsız kalamayacağını, çünkü burada mezhepdaşlarının bulunduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla Osmanlı Devleti ahalisinin refah ve saadet içerisinde bulunması, imparatorun arzusu olduğu gibi Rusya'nın da menfaatine olacağını bildirmiştir. Bunun üzerine Sultan II. Abdülhamid, memleketi bayındır hale getirmek ve halkı mutlu etmek imparatorundan evvel benim arzu ve emelimdir demiştir. Bundan dolayı da birçok kimseler Sultan II. Abdülhamid'in geleceğinden ümitlenmişlerdir.³³⁷

Tahta çıkan hükümdarların cüluslarının yıl dönümlerinin kutlanması diplomatik temasın gereği olarak kabul görmüştür. Bu bağlamda söz konusu özel günlerde hükümdarlara kendi tebaasından ve ecnebi devletlerden tebrikler iletilmiştir. Bu doğrultuda Sultan II. Abdülhamid ilk olarak henüz savaşın sona erdiği sırada, 3 Mart 1878'de Rus imparatoruna telgraf çekerek cülusunun sene-i devriyesini tebrik etmiştir. Aynı zamanda 3 Mart 1878 Ayastefanos antlaşmasının imzalandığı gündür. Bu vesile ile ordu kumandanı Grandük Nikola, Ayastefanos'ta bulunmaktadır. İmparatorun cülusunu tebrik etmek adına Nikola nezdine yaverandan olan Miralay Tahir Bey gönderilmiştir.³³⁸ Rusya askeri de Nikola'nın huzurunda resm-i geçit icra etmişlerdir.³³⁹

³³⁶ Ziya Şakir, *Sultan Abdülhamid*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2010, s. 47-48.

³³⁷ İrtəm, *Bilinmeyen Abdülhamid Hususî ve Siyasî Hayatı*, s. 36, Şakir, *Sultan Abdülhamid*, s. 48.

³³⁸ *BOA, İ. HR*, 276/16800, 28 Safer 1295 [3 Mart 1878].

³³⁹ *Vakit*, No: 850, 21 Şubat 1294, [5 Mart 1878], s. 1.

Rus imparatoru II. Aleksandr'ın, 3 Mart 1880 tarihinde cülusunun yirmi beşinci yılı olması münasebetiyle Petersburg'da merasim icra edilmiş ve yabancı devlet temsilcileri bu merasime iştirak etmişlerdir. Saray önünde şenlikler yapılmış ve imparator saray balkonunda yarım saat kalarak asker ve halkın büyük alkışlarına nail olmuştur. Akabinde resmi ziyaretler yapılmış ve imparator ecnebi sefirleri huzura kabul etmiştir. Kendilerine gösterilen dostluk eserlerinden dolayı yabancı sefirlere teşekkür etmiş ve her birine ayrı ayrı yüksek iltifatlarda bulunmuştur.³⁴⁰ Diğer devletlerin böylesine önem verdiği bu cülus merasimi için İstanbul Rus sefaretinin de isteği üzerine iki devlet arasındaki münasebetler gereği Haliç'teki karakol gemisi donatılarak top atışları yapılmıştır.³⁴¹ Resmi tebrik için Divan-ı Hümayun tercümanı ile seryaver Mehmet Paşa, Rusya sefarethanesine gönderilmiştir.³⁴²

II. Aleksandr'ın bir suikast neticesi ölmesiyle yerine oğlu III. Aleksandr, 13 Mart 1881'de tahta geçmiştir. III. Aleksandr, cülusunu bildiren bir namesini Sultan II. Abdülhamid'e göndermiştir. Mektubunda babası II. Aleksandr'ın suikast sonucu öldürüldüğünü “...zât-ı şevket-simât-ı cenâb-ı tâcidârilerine kemâl-i teessüfle iş'âr eder...” diyerek büyük bir üzüntü içerisinde bildirmiştir. Ardından cülûsunu “...bi'l-irsi ve'l-istihkâk vukû'bulan cülûsumuzu ihbâr ve tebliğ itmeği vazîfeden addeylerim...” diyerek tebliğ etmiştir. İki devlet arasındaki ittihat ve ittifak gereğince Sultan II. Abdülhamid'in bu suikasttan hissedar olacağını belirten III. Aleksandr, babasının gösterdiği yakınlaşma ve dostluğu kendisinin de devam ettireceğini bildirmiştir. Ayrıca İstanbul'da bulunan murahhas elçi Novikof'un memuriyetine devam edeceğini de eklemiştir.³⁴³ Sultan II. Abdülhamid, buna karşın cevabi olarak

³⁴⁰ “...imparator hazretleri yarım saat balkonda kalarak asker ve ahâlî tarafından kemâ-lı vücud ile alkışlandı... süferâyı kabul ederken muahharen kendilerine izhâr olunan âsâr-ı dostî ve muvâlâtdan nâşî süferây-ı ecnebiyeye beyân-ı teşekkür ile her birine ayrıca iltifât etmiştir...”, BOA, Y. A. HUS, 163/123, v, 2, 2 Mart 1880.

³⁴¹ “...Rusya imparatoru hazretlerinin yevm-i cülûsunun yirmi beşinci senesi olduğundan yevm-i mezkûrda Haliç-i Dersaadette bulunan karakol sefine-i hümayûn donatılıp top atılması devlet-i müşârunileyh sefâret-i canibinden iltimas olunmuş idiğünden...”, BOA, İ. HR, 281/17363, v. 1, 19 Şubat 1297 [3Mart 1880]

³⁴² “...tercümân-ı divân-ı hümayûn bey efendi hazretleri ile seryâver paşa hazretlerinin dâhi icrâ-yı resm-i tebrik için sefârethâneye i'zâm olunması...”, BOA, İ. HR, 281/17362, 19 Şubat 1297 [3Mart 1880].

³⁴³ “...devleteyn beyninde mevcûd olan ittihâd ve ittifâk iktizâsınca zât-ı meâli-simât pâdişâhîlerinin şu vakı'adan hisse-mend-i teessür olacakları gibi müteveffâ müşârunileyhin izhâr buyurdukları temâyülât-ı dostâneyi hakk-ı senâverlerinde aynen ibrâza devam buyuracakları... fevka'l-'âde murahhas sefirimiz bulunan müsteşar... Novikof'u me'muriyetinde ibkâ eylediğinden...”, BOA, Y. A. RES, 10/31, v. 4, 4/16 Mart 1881.

gönderdiği mektubunda, III. Aleksandr'ın cülusunu tebrik ederek hem imparator ve hanedanının hem de Rusya devletinin saadetleri için içtenlikle temenni de bulunmuştur.³⁴⁴ Bu elim vakadan dolayı imparatorun ve hanedanının üzüntülerine ortak olduğunu bildirmiştir. İki devlet arasında istikrarlı ve kalıcı olan dostluk bağlarının sağlamlaştırılmasının gerekliliğine dikkat çekmiştir.³⁴⁵

III. Aleksandr, cülusunu tebrik etmesinden dolayı Sultan II. Abdülhamid'e teşekkür etmiştir.³⁴⁶ Akabinde sultana seryaveri ile mektup göndermiştir. Mektubunda cülusuna sebep olan durumun hem vahim hem de üzücü olduğunu belirtmiştir. Babasının suikastla öldürülmesinin, sadece kendisi ve Rusya devleti için değil bütün devletler, hükümetler ve cemaatler için de felaket olduğunu bildirmiştir. Bundan dolayı mevcut düzeni korumak için bir araya gelerek bir başkasına yardımda bulunmak ve barışı koruyarak çeşitli milletlerin refah ve mutluluğunu sağlamak bütün insanların vazifesi olduğunu belirtmiştir. Devamında ise babasının Sultan II. Abdülhamid'le olan dostluğuna değinen III. Aleksandr, bu dostluğa mani olacak engelin bulunmadığına ve sulh münasebetlerinin sağlamlaştırılmasıyla iki hükümet adına büyük fayda sağlayacağını bildirmiştir. Bu konuda gerekli yardımı esirgemeyeceğini ve bundan mutlu olacağını ifade etmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in de bu konuda yardımcı olmasını ümit etmiştir.³⁴⁷

1 Kasım 1894'te III. Aleksandr'ın ölmesi üzerine yerine oğlu II. Nikola tahta çıkmıştır. II. Nikola'nın cülusunu bildiren tebliğin gecikmesi üzerine imparatorluğunu ilan edip etmediğini öğrenmek için Osmanlı hükümeti incelemede bulunmuştur. Telgraflardan anlaşıldığına göre II. Nikola imparatorluğunu ilan etmiştir. Bu sefer de Rus devletinin tebliği diğer devletlere ne yolda bildirileceği hususunda Rus sefirinden bilgi istenmiş, Rus sefiri ise sefarete gelecek malumata göre tebliğ edileceğini

³⁴⁴ "...cülûsunu kemâl-i ihlâs ile tebrîk ederim ve zât ve hanedân-ı hükümranîlerinin mes'ûdiyetini nâmeleriyle devlet-i fahimânelerinin sa'adet halini an-samîmü'l-kalb temenni eylerim...", BOA, Y. PRK. NMH, 2/6, v. 1, 15 Mart 1881.

³⁴⁵ BOA, Y. A. RES, 10/31, v.5, 5 Nisan 1881.

³⁴⁶ BOA, Y. PRK. NMH, 2/6, v. 2, 16 Mart 1881.

³⁴⁷ "... peder-i muhabbet-i şîârımın ikmâli enfâs eylemesini müeddî olan felâket azmi yalnız benimle Rusya milleti için hakîki bir kazânın vücûdunu ihzâr etmeyup umum düvel ve hükûmât ve cema'ât sâ'ire için dahî felâket... münâsebât-ı sulhiyenin te'yid ve tahkîmi zımnında hükümeteyn meyânesinde hâlisâne tevâfuk efkâr-ı husûlünden fevâid-i azime tevellüd edeceğine mu'tekid... BOA, Y. PRK. NMH, 2/6, v. 4, 20 Mart 1881.

bildirmiştir.³⁴⁸ Bunun üzerine Hariciye Nezareti tarafından üç kıta telgrafname şimdiden hazırlanmıştır. Ancak II. Nikola, Livadya’da bulunduğundan hazırlanan namelerin imparatorun Petersburg’a dönüş yaptığında gönderilmesi uygun görülmüş ve Rusya sefirinin de aynı fikri beyan etmesiyle tebrik işlemi beklemeye konulmuştur.³⁴⁹

Aradan bir aydan fazla zaman geçmesiyle nihayet Rus imparatoru II. Nikola’ya cülusunu tebrik eden name gönderilmiştir. Bu arada 26 Kasım 1894’te II. Nikola evlilik yaptığı için Sultan II. Abdülhamid, gönderdiği mektubunda cülusunu tebrikle beraber izdivacı da tebrik etmiştir. Ayrıca II. Nikola’ya imtiyaz nişanı ile altın ve gümüş madalyalar da hediye olarak gönderilmiştir. Sultan II. Abdülhamid, mektubun devamında iki devlet arasında mevcut olan samimi münasebetler ve dostluk bağlarına dikkat çekmiş ve bunun açık bir belirtisi olarak çeşitli nişan ve madalyalara haiz olan müşir Fuad Paşa, Mabeyn-i Hümayun Kâtibi Kâmil Bey ve süvari mirlivası Yusuf İzzet Paşa’dan oluşan özel memurları hem cülus ve izdivacı tebrik hem de nişan ve madalyaları teslim etmeleri için gönderdiğini beyan etmiştir. Bu nişan ve madalyaların dost yadigârı olarak kabul edilmesini bildirmiştir. Yine mektubunda evlilikleri münasebetiyle imparatoriçe ile mesut olmaları temennisinde bulunmuştur.³⁵⁰ Petersburg sefiri Hüsnü Paşa tarafından bildirilen telgrafnamede Fuat Paşa, imparatorun huzuruna kabul edilmiştir.³⁵¹ İmparatorun cülusunu bildiren name de henüz Sultan II. Abdülhamid’e takdim edilmiştir. II. Nikola’nın yaveri General Puşkin tarafından takdim edilen namede ve Puşkin’in okuduğu nutukta iki hükümdarın samimiyetlerinin aynı olmasına vurgu yapılmıştır.³⁵²

³⁴⁸ BOA, İ, HUS, 31/9. 23 Teşrinievvel 1310, [4 Kasım 1894].

³⁴⁹ “...imparator müşârunileyh hazretlerine tebriki hâvi şeref-tastîr buyurulacak telgrafnâme-i hümayûnun müşârunileyh imparator hazretlerinin Livadya’dan Petersburg’a muvâsalâtı zamanında keşîde buyurulması münâsib olacağı...vuku’bulan suâl-i âlî üzerine Rusya sefiri tarafından beyan ve ifâde edilmiş olmasıyla imparator müşârunileyh hazretlerine Petersburg’a muvâsalâtı hîn de keşîde buyurulmak üzere...”, BOA, İ, HUS, 31/35, 30 Teşrinisani 1310 [11 Kasım 1894].

³⁵⁰ “zât-ı âli-i haşmetpenâhilerinin sandalye-i imparatoriye ku’udları ve müteâkiben resp-i izdivâc-ı bâisü’l-ibtihâc-ı hükümrânilerinin vukû’ı devlet-i âliyemizle devlet-i fahimeleri beyninde teyyemmünen cârî olan münâsebât-ı hasene-i hemcivârî ve revâbit-ı mahsûsa-ı muhâdenetkârî iktizâsınca...” BOA, Y. PRK. NMH, 6/38, v. 2-3. 14 Cemaziyelevvel 1312 [13 Aralık 1894].

³⁵¹ BOA, Y. PRK. EŞA, 20/102, 26 Aralık 1894.

³⁵² “...imparator hazretlerinin sandâlî-i imparatoriye ku’udlarını müş’ir olan nâmelerini bu gün yâver-i ekrem imparatorî Ceneral Puşkin şevket-simat ahzamız hazretlerine teslim edup gerek iş bu nâme-i imparatorî münderecâtı ve gerek müşârunileyh ceneral irâd eylediği nutukda ifâde ettiği üzere...”, BOA, Y. PRK. EŞA, 20/103, 27 Aralık 1894.

Sultan II. Abdülhamid'in cülusunun yirmi beşinci senesi muhteşem şenlikler yapılmıştır. Padişah o günün sabahında Şale Köşkü'ne geçerek devlet erkânının tebriklerini ve her taraftan gelen muhteşem hediyeleri almıştır. Daha sonra yabancı sefirleri huzura kabul etmiştir. Yabancı devletlerden nişanlar hediye edilmiş ve hangi devletin elçi ve heyeti huzura kabul edilecekse o devletin vermiş olduğu nişan takılmış ve o devletin milli marşı çalınmasına özen gösterilmiştir.³⁵³ Memleketin her tarafında sevinç gösterileri olurken İran, Avusturya, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Fransa, İngiltere, Romanya, Sırbistan gibi devletlerin kral ve kraliçeleri de bu mutlu güne ortak olmuşlar ve nameler göndererek Sultan II. Abdülhamid'in cülusunun yirmi beşinci senesini kutlamışlardır.³⁵⁴ Bunlardan birisi de Rus imparatoru II. Nikola'dır. Ayrıca çeşitli gazetelerde şiirler kaleme alınarak cülus tebrikleri yapılmıştır.

Rus imparatoru II. Nikola, Sultan II. Abdülhamid'in cülusunun yirmi beşinci senesi münasebetiyle gönderdiği mektubunda “...cülusu meyâminin-i men'ûs-ı hazret-i pâdişâhîlerinin yirmi beşinci sene-i devriyesi vesîle-i müteyemminesiyle zât-ı şevket-simât cenâb-ı mülüklânelerine tebrikât-ı hâlisâne ve temenniyât-ı samîmiyemi beyân etmek mültezim-i derûn-ı ihlâs-ı nümûnemdir” diyerek cülusunu tebrik etmiştir. Saltanatının sağlam bir barış içerisinde devam etmesini ve bu barışın hem kendileri hem de komşuları açısından kıymetli olacağını bildirmiştir. Bu mutlu gün vesilesiyle gönderdiği mektup ve hediyeleri Sultan II. Abdülhamid'in, yüksek saygılarının ve değişmez dostluğunun delili olarak kabul etmesini istemiştir.³⁵⁵

Sultan II. Abdülhamid'in yirmi beşinci cülus merasiminde İstanbul Rum patriğinin Rusya Kilisesi vekili Erşimandrin Bafenus, Kuzey Asya'nın Rusyalı Müslümanları, Vatikan Başşehbenderhanesi memuriyeti ve Rustof şehbenderliği ile buralardaki Osmanlı tebaasından tebrik mektupları ve telgrafları gelmiştir.³⁵⁶

³⁵³ Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017 s. 84-85.

³⁵⁴ “...cülüs-ı hümâyûn-ı hazret-i şehriyârînin yirmi beşinci sene-i devriye-i mütemeyyinesi mülâsebesiyle tebrik-i hâvî şehâdetlü İran Şahı hazretleriyle haşmetli Avusturya ve Rusya ve Almanya imparatorları ve İtalya ve Belçika ve Sırbîye kralları ve Flemenk Kraliçesi ve Fransa reisi hükümeti hazerâtı...İngiltere kraliçesi ve Romanya kralı hazerâtı taraflarından irsâl olunan nâmelerin...”, BOA, A. DVN. NMH, 34/21, v. 8, 18 Ağustos 1316 [31 Ağustos 1900].

³⁵⁵ “...iş bu nâme ile berâber takdim eylediğim hediyein zât-ı ma'âlî sıfât-ı şehriyârîlerine derkâr olan ta'zîmât-ı fâika ve meveddet-i gayr-ı mütegayyiremin bir delili mesâbesinde olarak...”, BOA, A. DVN. NMH, 34/11, 10 Ağustos 1900.

³⁵⁶ BOA, İ. HUS, 84/90, 19 Eylül 1316 [2 Ekim 1900].

Sultan II. Abdülhamid'in cülusunun yirmi beşinci sene-i devriyesi oldukça şatafatlı geçmiştir. Rus imparatoru Nikola bu mutlu güne ortak olmuştur. Sultan ise imparatorun bu teveccühüne kayıtsız kalmamış ve Nikola'nın cülusunun sene-i devriyesinde tebriklerini iletmiştir. Nitekim II. Nikola'nın tahta çıkışının on birinci yılında tebrikte bulunmuştur. İmparator ise cevaben gönderdiği mektubunda “...yevm-i ku'ûdum münâsebetiyle lütfen beyân buyurulan hissiyât-ı celîle-i şâhânelerinden pek ziyâde memnûn olarak zât-ı hümâyûn-ı mülükânelerine kemâl-i samimiyetle arz-ı teşekkür eder ve muhâdenet-i samîmiye ve lâ-yetegayyereme i'timâd buyurulmasını ricâ ederim...” diyerek padişahın tebrikinden dolayı oldukça memnun olmuş ve teşekkürde bulunmuştur.³⁵⁷ Yine II. Nikola'nın cülusunun on dördüncü yılında padişah bu özel günü tebrik edince, imparator II. Nikola, tebrik ve temennilerinden dolayı memnun olmuş ve padişaha teşekkür etmiştir.³⁵⁸

2.7. Rus İmparatorlarının Taç Giyme Merasimine Heyet Gönderilmesi

Osmanlı padişahları tahta çıktıktan sonra birkaç gün içinde kılıç kuşanarlardı. İstanbul'un fethinden sonra Eyüp Sultan ziyaret edilerek orada kılıç kuşanmak adet haline gelmiştir. Padişahlar burada İslam büyükleri ve atalarının kılıçlarından birini kuşanmışlardır. Padişahlara kılıç kuşatan kişiler belli olmamakla birlikte genellikle şeyhülislam tarafından yapılmıştır. Sultan II. Abdülhamid'e Hz. Ömer'in kılıcı şeyhülislam Hayrullah Efendi tarafından³⁵⁹ 7 Eylül 1876 Perşembe günü kuşatılmıştır.³⁶⁰ Hükümdarlık alameti olan tacın ilk defa ne zaman kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak en eski tacın Mezopotamya'da giyildiği görülmektedir.³⁶¹ Tahta çıkan Osmanlı padişahları kılıç kuşanmayı bir hafta içerisinde yapmış olmalarına rağmen, Rus imparatorlarının taç giyme merasimleri daha uzun sürede gerçekleşirdi. Sultan II. Abdülhamid yedi gün sonra kılıç kuşanırken, II. Aleksandr cülusundan 1 yıl 6 ay 4 gün sonra, III. Aleksandr 2 yıl 2 ay 14 gün sonra ve II. Nikola ise 1 yıl 6 ay 24 gün sonra taç giymiştir.

Rus imparatoru II. Aleksandr 13 Mart 1881 tarihinde bir suikast neticesinde hayatını kaybetmesiyle yerine oğlu III. Aleksandr tahta geçmiştir. Otoritesini

³⁵⁷ BOA, Y. PRK. NMH, 9/75, 3 Kasım 1905.

³⁵⁸ BOA, Y. PRK. NMH, 10/79, 5 Kasım 1908.

³⁵⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 189-192.

³⁶⁰ Abdülkadir Özcan, “Kılıç Alayı”, *DİA*, C. XXV, İstanbul 2002, s. 410.

³⁶¹ Nebi Bozkurt, “Taç”, *DİA*, C. XXXIX, İstanbul 2010, s. 362.

sağlamlaştırdıktan sonra 18 Şubat 1883'te bir beyanname yayınlayarak Mayıs ayında taç giyeceğini bildirmiştir. Yayınlanan beyanname, Rusya'nın diğer devletlerde bulunan elçilerine bildirilmiştir. Buradan hareketle İstanbul Rus büyükelçisi Nelidof, Hariciye Nezareti'ne gelerek nazır Ahmet Arifi Paşa ile görüşmüştür. Moskova'da yapılacak olan taç giyme merasimine padişah tarafından elçilik gönderilecekse bunların isimlerinin bir an evvel bildirilmesini istemiştir.³⁶² Aynı zamanda taç giyme merasimi için Rusya Hariciye Nezareti'nden, Petersburg sefaretine davetiye gönderilmiştir. Bu davetiyede sefaret üyelerinin Moskova'da icra edilecek merasime katılmaları istenmiş ve bundan imparatorun memnun olacağı bildirilmiştir.³⁶³

Petersburg sefiri Şakir Paşa, İstanbul'a gönderdiği telgrafnamede merasim için elçilik heyeti gönderilecek ise Moskova'da yer tedarikine bir an evvel bakılmasını bildirmiştir.³⁶⁴ Merasim nedeniyle yoğunluk olacağını bildirerek diğer sefirlerin kalacak yer ayarlamaya başladıklarını ifade etmiştir.³⁶⁵ Gönderilecek heyetin kaç kişiden oluşacağını bildirilmesini isteyerek Moskova'da münasip bir yer kiralanması için izin istemiştir.³⁶⁶ Yine ne tür tedbirlerin alınıp merasimde nasıl bir kutlama yapılacağı hakkında malumat istemiştir.³⁶⁷

Rus imparatoru III. Aleksandr'ın taç giyme merasimine katılmak üzere Rauf Paşa, Namık Paşa veya Muhtar Paşa'dan birinin gönderilmesi gündeme gelmiştir. Bu üç isim Rus sefaretine bildirilmiştir Bunun üzerine Rusya sefreti baş tercümanı İvanof, bu üç kişiden hangisi gönderilirse imparator tarafından memnuniyetle karşılanacağını bildirmiştir.³⁶⁸ Buradan hareketle padişah tarafından Namık Paşa uygun görülerek bu göreve tayin edilmiştir. Petersburg sefiri Şakir Paşa ile görüşen

³⁶² "...resm-i mezkûrede hazır bulunmak üzere cânib-i saltanat-ı seniyyeden dahî bir sefâret-i mahsûsa ta'yîn ve i'zâm buyurulacak olur ise intihâb olunacak zât ile refâkat-i me'mûrları esâmîsinin bir ân akdem cânib-i sefârete bildirilmesi...", BOA, Y. A. RES, 19/23, 20 Şubat 1298 [4 Mart 1883].

³⁶³ "...zât-ı 'âli-i sefirânelerini dahî zikr olunan zamanda Moskova şehrine 'azîmete da'vet için taraf-ı imparatorîden emr aldım...", BOA, İ. HR, 336/21690, v. 1, 2 Cemaziyelevvel 1300 [13 Mart 1883].

³⁶⁴ BOA, Y. A. HUS, 172/107, v. 2. 6 Şubat 1298 [18 Şubat 1883].

³⁶⁵ "...rûfekâ-yı 'âcizânenin ekserîsi şimdiden Moskova'da ikâmetgah tedarikine teşebbüs eylemişlerdir binâen'aleyh ileride melhuz olan müşkilâta ducâr olmamak için...", BOA, Y. A. HUS, 172/107, v. 3. 8 Şubat 1298 [20 Şubat 1883].

³⁶⁶ BOA, İ. HR, 336/21690, v. 2, 2 Cemaziyelevvel 1300 [13 Mart 1883].

³⁶⁷ BOA, Y. A. HUS, 173/16, 16 Cemaziyelevvel 1300 [25 Mart 1883].

³⁶⁸ "...i'zâm buyurulacak sefâret-i mahsûsa için devletlü Namık ve Rauf ve Ahmed Muhtar Paşalar hazerâtından birinin intihâb buyurulacağının Rusya sefâretine tebliği hakkında şerefsâdır olub...", BOA, İ. HR, 289/18124, 19 Mart 1299 [21 Mart 1883].

Mösyö Giers, bu memuriyete Muhtar Paşa'nın tayin edilmesini istemiş ve imparator tarafından daha memnuniyetle karşılanacağını bildirmiştir.³⁶⁹ Fakat padişahın iradesi kesin olup Namık Paşa bu göreve tayin edilmiş ve Namık Paşa'nın birikmiş maaşlarının hemen verilmesi padişah tarafından emredilmiştir.³⁷⁰

Namık Paşa, merasim esnasında yapacağı görüşmeler için Bâbîâlî'den bir talimatname hazırlanmasını istemiş ve bir takım isteklerde bulunmuştur. Paşa, İmparatora verilmek üzere name-i hümayun hazırlanması, imparatorla hususi görüşmeye dair talimatname, imparatoriçe ile görüşme esnasında padişahın selam ve iltifatına dair nutuk yazılmasını talep etmiştir. Merasimde İngiltere kraliçesinin veliahtı, Danimarka kralı, İran ve Buhara şahları bulunacağından bunlarla nasıl bir görüşme yapılacağı; Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Romanya kral ve prensleri merasimde bulunurlarsa bunlara karşı ne yönde muamelede bulunulacağını bildirilmesini istemiştir. Mayıs ayında yapılacak törenin Miladi ve Rumi farkı olduğundan tam tarihinin belirlenmesi ve bir hafta önceden gidilmesinin belirtilmesi, kendisi ile gidecek olanların isimleriyle hangi hizmete tayin edildiklerinin bildirilmesi, Moskova'da buldukları sürece kendilerine tahsis edilecek arabaların Petersburg sefaretî tarafından hazırlanması, kendilerine yol harçlığı verilmesi, Moskova'da kendilerine mihmandarlık edecek kişilere ve diğer memurlara verilmek üzere nişan ve saatlerin hazırlanmasını talep etmiştir.³⁷¹ Namık Paşa'nın bu talepleri değerlendirilmiş ve Padişaha sunulmuştur. Bu istekler uygun görülerek talimatname hazırlanmıştır. Bu talimatnamede imparatora takdim edilecek mektubun kaleme alındığı bildirilmiştir. Bu mektubun imparatora takdiminde resmi konuşma yapılmayacağı ve böyle bir nutuk hazırlanmadığı, ancak mektubun içeriğine uygun şekilde konuşma yapabileceği belirtilmiştir.

Bunun dışında Namık Paşa'nın imparator ve imparatoriçe ile hususi görüşmesi için ayrı ayrı nutuk hazırlanmıştır. İmparatoriçe ile resmi görüşme esnasında usulüne uygun konuşma yapılacağı bildirilmiştir. Namık Paşa, tören esnasında karşılaşacağı

³⁶⁹ BOA, Y. A. HUS, 173/32, 27 Cemaziyelevvel 1300 [5 Nisan 1883].

³⁷⁰ BOA, İ. DH, 1292-3/101088, V. 3-4. 13 Mart 1299 [25 Mart 1883].

³⁷¹ "...Rusya imparatorunun resm-i tetevvücünde bulunmak ve taraf-ı hazret-i cenâb-ı mülükânedden tebrik olunmak üzere sefâret-i fevka'l-âde ile Rusya'ya azimete me'mûr buyurulmuş olduğum cihetle hîn-i mülâkât-ı resmîyede cânib-i imparatoriye verilmesi usûl-i iktizâsından olan nâme-i hümayunun ve o sırada irâd olunacak nutk u resmînin ...", BOA, Y. A. RES, 19/40, v. 4, 15 Cemaziyelevvel 1300 [24 Mart 1883].

imparator ve prenslere padişahın selamını iletacaktır. Bu selamı muhatabına göre uygun sözlerle Fransızca söyleyecektir. Fakat Bulgaristan Prensi Osmanlı'ya tabii olduğundan prensin paşayı ziyaret etmesi gerekmektedir. Prensın ziyaret etmesi halinde iade-i ziyaret yapılacaktır. İstanbul'dan Viyana'ya kadar giden heyete orada iki adet alay arabası tahsis edilecektir. Heyette bulunanlara münasip miktarda yol harçlığı verilecektir.³⁷²

Taç giyme merasimi için Moskova'ya gönderilecek kişilerin hangi gün hareket edecekleri ve ne taraftan gidecekleri hakkında Petersburg kabinesi sefaretten bilgi istemiştir. III. Aleksandr, gönderilecek heyetin isim ve sıfatlarının ve maiyetlerinde bulunacakların sayısını bilmek istemiştir. Petersburg sefaretı, bu kişilerin rahat yolculuk yapmaları adına gerekli tedbirlerin alınması için hangi yolla gidecekleri ve Rusya sınırının hangi tarafından Rusya demiryoluna binecekleri hakkında sefarete malumat verilmesini istemiştir. Heyetin Petersburg'dan dolaşmadan doğrudan Moskova'ya gelmesi bildirilmiştir.³⁷³ Rusya hükümeti tören için gelecek heyetin 24 Mayıs'ta Moskova'da hazır bulunmasını istemiştir. Osmanlı hükümeti tarafından heyetin 20 Mayıs'ta Moskova'da bulunacağı bildirilmiştir.³⁷⁴

27 Mayıs 1883'te III. Aleksandr'ın taç giyme merasiminde Namık Paşa tarafından takdim edilecek olan ve imparatora hitaben yazılan padişahın mektubu hazırlanmıştı. Sultan II. Abdülhamid, mektubunda imparatorun cülusunun iki devlet arasında dostluk münasebetlerinin geliştirilmesine vesile olmasını dilemiştir. İmparatorluk tacının bütün Rusyalıların sevinç ve övgüsüne mazhar olacağını bildirmiştir. Bu tebrik ve kutlama merasimine fevkalade büyükelçi unvanıyla *“...‘asâkir-i şâhânemiz kıdemâ-yı müşîrânından ve a'yândan yâver-i ekremimiz Namık Paşa me'mûr olmuş olmağla müşârünileyhin nâm-ı şâhânemize olarak ifâ edeceği tebrikâtın ve zât-ı fehâmet-simâtlarına olan muhabbet-i mahsûsa ve hürmet-i kâmilemiz hakkında ibrâz eyleyeceği te'mînâtın tamâmî-i kabûlü me'mûl-ı*

³⁷² “...sefir-i fevka'l-âdenin haşmetlü imparatoriçe hazretleriyle dahi mülâkât eylemesi lâzım geleceğinden işbu mülâkâta dahi nutk u resmî irâdâtına lüüm ve mahal olmayup yalnızhaşmetlü imparator hazretlerine irâd olunan kelimâ-ı hulûs ve muvâlâta mümâsil sözler irâdı lazım gelür ...” BOA, Y. A. RES, 19/40, v. 5.

³⁷³ BOA, İ. HR, 289/18165, v. 2, 16 Nisan 1299 [28 Nisan 1883].

³⁷⁴ “...Rusya hükümeti Mayıs-ı Rumînin on ikinci günü Moskova'da hazır bulunulmasını su'âl eden prenlere bildirmiş olub ma'mâfih Namık Paşa hazretlerinin nâme-i hümayûn-ı cennâb-ı mülükâneyi tevdi' edeceği cihetle Mayısın sekizinde Moskova'ya muvâsalat eylemeleri...”, BOA, Y. A. HUS, 173/58, v. 1, 12 Nisan 1299 [24 Nisan 1883].

hâlisânemiz idüğü beyanıyla...” ifadeleriyle İmtiyaz Nişanı ile Nişan-ı Osmani ve Mecidi nişanlarına sahip olan Namık Paşa'nın vazifelendiğini bildirmiştir.³⁷⁵ Namık Paşa, imparatorla görüşmesinde bu özel gün için padişahın samimi tebriklerini iletmekten şeref duyacağını bildirecek ve imparator ve imparatoriçeye iyi dilek temennilerinde bulunacaktır. Ayrıca dostluk münasebetlerine vurgu yapacaktır.³⁷⁶ Paşa, imparatoriçe ile görüşmesinde, bu göreve talip olmasından dolayı pek ziyade mutlu olduğunu bildirecek padişahın dostluk selamını iletecek ve mutluluklar dileyen sözler sarf edecektir.³⁷⁷

Yukarıda görüldüğü üzere III. Aleksandr'ın taç giyme merasimine Namık Paşa'nın gönderileceği bildirilmiştir. Bu hususta talimatname hazırlanmış ve imparatora takdim edilmesi için mektup yazılmıştır. Bu mektupta bizzat Namık Paşa'nın bu vazifeye talip edildiği beyan edilmektedir. Ancak daha sonra imparator namına yazılan bir mektupta III. Aleksandr'ın taç giyme merasimine iştirak etmek ve tebrikte bulunmak için Server Paşa'nın tayin edildiği bildirilmektedir. Padişah mektubunda imparatorun cülusunun iki devlet arasında dostluk münasebetlerinin geliştirilmesine vesile olmasını dilemiştir. İmparatorluk tacının bütün Rusyalıların sevinç ve övgüsüne mazhar olacağını bildirmiştir. Bu tebrik ve kutlama merasimine fevkalade büyükelçi unvanıyla “...emniyet ve itimâdımızı kazanmış ve akdemce umûr-ı hariciyemiz nezâretin de dahi bulunarak beynü'd-devleteyn revâbit ve münâsebât-ı sahîha-ı dostânenin tekküd ve teyyüdü yolunda ibrâz eylediği...” diye vasıflandırdığı ve birçok nişanı taşıdığını belirttiği Server Paşa'yı memur ettiğini ifade etmiştir.³⁷⁸ Sever Paşa'nın maiyetine Tahriratı Hariciye Mühimme Müdürü ve Ser Halifesi Fehim Bey, sefaret heyetinin refakatine Mabeyn-i Hümayun Kâtibi Hüseyin

³⁷⁵ BOA, Y. A. RES, 20/17, v. 2, 17 Cemaziyelahir 1300 [25 Nisan 1883]; BOA, Y. A. HUS, 173/58, v. 10.

³⁷⁶ “...beynü'd-devleteyn teyemmünen mevcûd olan münâsebât-ı dostî ve hüsn-i amizişinin bir kat daha te'kid ve teşyidine medâr olacak bir zamanı kavîdir. İşbu me'muriyet-i vazifeyi ifâ eylediğim sırada senâvirlerinin tebrikâtını ve zât-i haşmet-ayâtları hakkında efkâr-ı fâ'ika-ı ihlâs ve tekrîmâtını dahi kabul buyrulmalarını rica eder ve nezd-i haşmetânelerinde fevkal'ade büyükelçi ta'yin buyrulacağımı mutazammın olan name-i hümayun tevdi' ile kesb-ı fâhr eylerim...”. BOA, Y. A. HUS, 173/58, v. 9.

³⁷⁷ “... Resm-i tetevvüc-ı haşmetâneleri münâsebetiyle zât-ı şevket-simât-ı hazret-i pâdişâhînin tebrikâtı hâlisânelerini beyân ve tebliğ me'mûr buyurulduğundan dolayı kendimi pek ziyâde bahtiyâr add ederim...”, BOA, Y. A. HUS, 173/58, v. 7.

³⁷⁸ BOA, Y. PRK. NMH, 2/46, 9 Receb 1300 [16 Mayıs 1883]. BOA, Y. A. HUS, 348/34, v.3, 23 Cemaziyelahir 1300 [1 Mayıs 1883].

Kazım Bey ve padişah yaverlerinden Giridli İsmail Bey tayin edilmişlerdir. Bu heyeti götürmek için de tersaneden bir vapur tahsis edilmiştir.³⁷⁹

Rus imparatoru III. Aleksandr'dan gelen mektuba göre sözü edilen merasime Server Paşa'nın tayin edildiği bildirilmektedir. Zira imparator, taç giyme merasimine olağanüstü büyükelçi sıfatıyla Server Paşa'nın gönderilmesinden duyduğu mutluluğu ifade etmiştir. Server Paşa'nın bu görev için uygun olduğunu belirten III. Aleksandr, iki ülkenin dostluk ve iyi ilişkilerinin tesisinde hizmetleri olan Server Paşa'dan daha iyi bir ismin düşünülmemeyeceğini de vurgulamıştır. Ayrıca bu mektubunda dostluk ve iyi niyet göstergesi olarak İstanbul'daki elçisi Nelidof'u tam yetkili elçi seviyesine yükselttiğini bildirmiştir.³⁸⁰ Anlaşıldığı üzere bahsi geçen taç giyme merasimine iştirak etmek için elçi olarak hazırlık yapmasına rağmen Namık Paşa'nın gitmediği onun yerine Server Paşa'nın bu vazifeyi icra ettiği görülmektedir.³⁸¹

III. Aleksandr'ın taç giyme merasiminin sene-i devriyesi nedeniyle Haliç'te bulunan Rus sefaret gemileri ile diğer sefaret gemileri süslenmiş, karakol sefine-i hümayunu alay sancaklarıyla donatılmıştır.³⁸²

III. Aleksandr gibi II. Nikola'da aradan uzun zaman geçtikten sonra taç giymiştir. 1 Kasım 1894'te tahta geçen II. Nikola, Şubat 1896'da beyanname yayınlarak mayıs ayında taç giyme merasimini icra edeceğini bildirmiştir.³⁸³ Daha sonra merasimin nasıl yapılacağına dair program hazırlanmıştır. Buna göre imparator ve imparatoriçe 21 Mayıs 1896'ta Moskova'ya gidecekler ve orada hazırlıklar başlayacaktır. 7 Haziran 1896'da Petersburg'a dönmeleriyle program sonlanacaktır. Taç giyme töreni ise 26 Mayıs 1896'da gerçekleşecektir. Merasim öncesinde sefirler kabul edilecek ve dini ayinler için hazırlıklar yapılacaktır. Merasimden sonra ise resmi

³⁷⁹ BOA, İ. HR, 289/18175, 30 Receb 1300 [8 Mayıs 1883].

³⁸⁰ BOA, A. DVN. NMH, 28/7, 23 Mayıs/4 Haziran 1883.

³⁸¹ Majed Mohammed BİNZOUBA tarafından hazırlanan "Mehmed Namık Paşa'nın Askerî Ve Siyasî Hayatı" başlıklı doktora tezinde Namık Paşa'nın taç giyme merasimine yaptığı hazırlığı cülus tebriki başlığı altında ele almış ve kaynak göstermeden Paşa'nın cülus tebrikini ifa ettiğini belirtmiştir. Oysa sözü edilen taç giyme merasimidir. Majed Mohammed Binzouba, *Mehmed Namık Paşa'nın Askerî Ve Siyasî Hayatı (1804-1892), (basılmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul 2015, s. 162-165.*

³⁸² BOA, Y. PRK. ASK, 23/12, 30 Receb 1301 [26 Mayıs 1884].

³⁸³ BOA, Y. A. HUS, 346/54, 11 Şubat 1311 [23 Şubat 1896].

tebrikler ve kabuller gerçekleştirilecek, ziyafetler, balolar ve dini ayinler yapılacaktır.³⁸⁴

II. Nikola'nın taç giyme töreni için eski Paris sefiri Ziya Paşa büyükelçi olarak görevlendirilmiştir. Kendisine yol harçlığı olarak bin lira gerekli ihtiyaçları içinse beş yüz lira verilmiştir.³⁸⁵ Ziya Paşa'ya, Kâtip Faik Bey, Konstantin Kara Todori Efendi ve padişah yaverlerinden Mirliva Faik Bey eşlik etmişlerdir.³⁸⁶ İmparatora takdim edilmek usulünce bir adet tebrik mektubu kaleme alınmış ve Ziya Paşa'ya teslim edilmiştir.³⁸⁷ Mektupta “...Ziya Paşa me'mûr olmuş olmağla müşârûnileyhin nâm-ı şâhânemize olarak ifâ edeceği tebrîkât ve zât-ı fehâmet-simâtlarına olan muhabbet-i mahsûsa ve hürmet-i kâmilemiz hakkında ibrâz eyleyeceği te'mînâtın tamâmını kabûl-i me'mûl-i hâlisânemiz idiğü beyânıyla iş bu nâme-i mahsûs vedâd-ı muvâlât-ı muhibbânemiz tahrîr ve savb-ı mehâsîn ehabb-ı hükümrânîlerine tesyîr olunduğu...”, ifadelerine yer vererek mektubun mahiyetini bildirmiştir.³⁸⁸

Son hazırlıklarını yapan heyet, 11 Mayıs 1896 Pazartesi günü İstanbul'dan hareket etmiş ve 15 Mayıs 1896 Cuma günü akşamüzeri Moskova'ya varmıştır. 18 Mayıs 1896 Pazartesi günü Hariciye Nazırı Prens Lubanof nezdine gidilerek memuriyete ait name-i hümayunun tercümesi kendisine verilmiştir. Heyet, Lubanof tarafından kabul edilmiş ve Ziya Paşa, kendisine hususi surette verilen tebligata göre, Lubanof'un Osmanlı-Rus ilişkileri ve Ermeni politikaları ile ilgili yaptığı hizmetlerden ötürü teşekkürde bulunmuştur. 23 Mayıs 1896 Cumartesi günü Kurban Bayramı olması nedeniyle sabahleyin Moskova'da bulunan camiye gidilerek bayram namazı eda edilmiş ve dua yapılmıştır. Oradaki Müslüman fakirlere padişahın adına para dağıtılmıştır. Böylece Sultan II. Abdülhamid, buradaki Müslümanların hayır duasını almıştır. Bir müddet sonra Moskova valisi sıfatıyla Grandük Serj tarafından davet edilen heyet, onun sarayına gitmiştir. Orada grandük ve eşi grandüşes tarafından büyük hürmet ve iltifat görmüşler ve Sultan II. Abdülhamid, övgü ve teşekkürle yad edilmiştir. Grandük ve grandüşes, İstanbul'u bir daha görmek arzusunda bulunmuşlardır. Daha sonra saraya giden heyet, saray girişinden kabul salonuna kadar

³⁸⁴ BOA, Y. A. HUS, 349/82, v. 3, 28 Mart 1312 [9 Nisan 1896].

³⁸⁵ BOA, İ. HR, 351/5, 29 Şevval 1313 [13 Nisan 1896].

³⁸⁶ BOA, Y. PRK. BŞK, 45/108, 9 Zilkade 1313 [22 Nisan 1896].

³⁸⁷ BOA, Y. A. HUS, 348/34, v. 1, 9 Mart 1312 [21 Mart 1896].

³⁸⁸ BOA, Y. PRK, NMH, 7/3, 6 Zilkade 1313 [19 Nisan 1896]. BOA, Y. A. HUS, 348/34, v. 2.

farklı rütbelerde hususi asker ve devlet büyükleri tarafından karşılanmışlardır. Ardından imparator ve imparatoriçe tarafından kabul edilmişlerdir. Hüsnükabul gören Ziya Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in mektubunu ve nişanları imparatora teslim etmiştir. Ziya Paşa'nın tebliğ ettiği dostluk mesajları, iki devlet arasındaki ilişkileri sağlamlaştırma temennisi, imparatoru memnun etmiştir. Padişahın, bu mutlu günde bir heyet göndererek kendisini tebrik etmesi ve nişanlar ihsan eylesinden son derece kıvanç duyan imparator, heyet azalarına ayrı ayrı iltifatta bulunmuştur.³⁸⁹

II. Nikola, Osmanlı heyetinin gelişinden duyduğu memnuniyeti padişaha mektup göndererek bildirmiştir. İcra edilen taç giyme merasimine gösterdikleri teveccühten dolayı sultana teşekkür etmiştir. İki devlet ilişkilerine dikkat çekerek Ziya Paşa'yı görmekten büyük mutluluk duyduğunu belirtmiştir. Ayrıca imparatoriçenin teşekkürlerini bildirerek dostluklarının değişmeyeceği teminatında bulunmuştur.³⁹⁰ II. Nikola'nın taç giyme merasimi dolayısıyla yabancı devletlerin şebenderliklerinin süslerle donatılacağını bildiren Batum ve Rostov şebenderlikleri, kendilerinin de şebenderhaneyi donatmalarının uygun olacağını, bunun için paraya ihtiyaç duyduklarını bildirmişlerdir. Rusya'da bulunan diğer şebenderliklerde aynı durumda bulunmaktadır. Hariciye Nezareti'nin bu keyfiyeti bildirmesi üzerine her şebenderliğe onar lira verilmesi Sultan II. Abdülhamid tarafından bildirilmiştir.³⁹¹ Taç giyme merasiminin masraflarının karşılanması için Rusya sefaretî başkâtibi Baha Bey'e iki bin dört yüz, ikinci kâtip Reşid Bey'e bin dokuz yüz ve üçüncü kâtip Süleyman Bey'e bin beş yüz lira verilmiştir.³⁹²

Rus imparatoru ve imparatoriçesinin taç giyme merasimleri 26 Mayıs 1896 Salı günü Moskova'da icra edilmiştir. Bir gün önce Moskova'nın bütün kiliselerinde çanlar çalınarak dualar edilmiştir. Merasim günü saat yedide yirmi bir pare top atışı yapılmış ve Assumption Kilisesi'nde çanlar çalmıştır. Törene katılacak kişiler bu kilisede saat sekizde toplanmışlardır. Kadınlar saraya mensup fistanlar erkekler ise büyük üniformalarını giymişlerdir. Yabancı sefirler, fevkalade heyet azaları ve

³⁸⁹ BOA, Y. PRK BŞK, 46/71, v. 2, 5 Muharrem 1313 [16 Haziran 1896].

³⁹⁰ "...icrâ kılınan resm-i tetevvücümüz münâsebetiyle taraf-ı eşref-i hazret-i şehinşâhilerinden izhar buyurulan eser-i cedidi hubb u muvâlât ve temenniyât-ı vedâdkârî hüsrevânelerinden dolayı zât-ı hazret-i mülükânelerine beyân-ı teşekkürâtla..." BOA, Y. EE, 62/11, v. 3, 24 Mayıs 1896.

³⁹¹ BOA, İ. HR, 351/35, 26 Zilkade 1313 [9 Mayıs 1896].

³⁹² BOA, İ. HR, 353/8, v. 3, 24 Cemaziyevvel 1314 [31 Ekim 1896].

maslahatgüzarları ve eşleri Kremlin Sarayı'nda toplanarak Assumption Kilisesi'ne getirilmişler ve burada dualar yapılmıştır. İmparator ve imparatoriçe kiliseye dahil olmuşlar ve burada dini vazifelerini yerine getirmişlerdir. Daha sonra II. Nikola'ya, imparatorluğa mahsus manto metropolitler tarafından giydirilmiştir. Petersburg metropoliti ellerini imparatorun başı üzerine koyarak gerekli duayı okuduktan sonra imparatorluk tacını takdim etmiştir. II. Nikola imparatorluk tacını kendisi takmıştır. Daha sonra sağ eline asayı alarak tahta oturmuştur. Bir müddet oturduktan sonra kırmızı kadifeden yapılmış olan yastıklar getirilerek imparatoriçe davet edilmiştir. İmparatoriçe yastıklar üzerine diz çökmüştür. II. Nikola başındaki tacı çıkararak Aleksandra Fyodorovna'nın başına koymuş ve tekrar kendi başına takmıştır. Daha sonra imparatoriçeye mahsus taç getirilerek kendisine giydirilmiştir. Akabinde imparatoriçe ayağa kalkarak taht üzerine oturmuştur. Başrahip tarafından II. Nikola imparator ilan edilmiş ve arkasından yüz bir pare top atışı yapılarak taç giyme merasimi sona ermiştir. Kilisede sokaklarda ve Kremlin Sarayı civarında ve şehrin her tarafında şenlikler yapılmıştır.³⁹³

Merasim bittikten sonra resmigeçit töreni icra edilmiş ve sefaret heyeti burada hazır bulunmuştur. Veda mülakatında Ziya Paşa ile görüşen II. Nikola, Sultan II. Abdülhamid'in hediye ettiği nişanlardan dolayı teşekkür etmiş ve bundan böyle muhabbetlerin devamı temennilerinde bulunmuştur.³⁹⁴

Kars'ta 22 Mayıs 1896'dan itibaren Rusya imparatoru II. Nikola'nın taç giyme merasimi için tebrikleşmeler yapılarak dualar edilmeye başlamıştır. 26 Mayıs'ta öğleyin 3 top atışıyla merasim ilan edilmiştir. Bütün evler ve dükkânlar bayraklarla donatılmış, askeri kilisede bütün memurlar hazır bulunarak dua edilmiş ve akabinde resmigeçit töreni yapılmıştır. Geçit esnasında Kars kalesinden yüz bir pare top atışı icra edilmiştir. Akşam olunca her yer ışıklandırılmış ve askeri kulüpte balo düzenlenmiştir. Üç yüz kişilik bir gruba Kars Valisi tarafından bir nutuk okunmuştur. Rusya milli marşı mızıkla eşliğinde okunduktan sonra imparator ve imparatoriçe sıhhatlerine kadeh kaldırılmıştır. Kars şehbenderi, merasimin ilk günü Kars valisi ve kale kumandanına giderek resmi tebrikte bulunmuştur. Ertesi gün kale kumandanı

³⁹³ *Tercüman-ı Hakikat*, No: 205, 15 Zilhicce 1313 [27 Mayıs 1896], *İkdam*, No: 665, s. 1, 14 Zilhicce [27 Mayıs 1896].

³⁹⁴ *BOA, Y. PRK. BŞK*, 3/35, v. 4, 7 Haziran 1896.

Fadayev, resmi elbise ve nişanları bulunduğu halde Kars şebenderhanesini ziyaret etmiştir. General, Sultan II. Abdülhamid'i yad ettikten sonra şenlikler nedeniyle teşekkürlerini bildirmiştir.³⁹⁵

Taç giyme merasiminin yapıldığı 26 Mayıs 1896'da İstanbul Rus sefarethanesi kilisesinde dua okunmuştur. Bu ayinde Rusya maslahatgüzarı ve eşi ile sefaret memuriyeti, yabancı devlet sefirleri ve kâtipleri gibi birçok kişi hazır bulunmuşlardır. Ayın sona erince Rus maslahatgüzarı Jadovski kabul salonuna geçerek tebrikleri kabul etmiştir.³⁹⁶ Tören için Teşrifat-ı Umumiye Nazırı ve Divan-ı Hümayun Tercümanı Münir Paşa ve maiyeti, Erkan-ı Harbiye Müşiri Şakir Paşa, Tahrirat-ı Hariciye Kâtibi Nuri Bey Efendi, Sadaret ve Hariciye Nezareti tercümanları Hayrettin Bey ile Mikail Efendi, sefaret müsteşarı ve maslahatgüzarı Mösyö Jadovski'yi ziyaret ederek tebriklerini ifa etmişlerdir.³⁹⁷

2.8. Osmanlı ve Rus Devlet Adamlarına Nişan Verilmesi

Nişan, devlete hizmette başarı elde eden kişilere mükâfat olarak verilen ve çeşitli derecelere haiz olup göğse takılan alamettir.³⁹⁸ Osmanlı'da nişanlar III. Selim döneminden itibaren taltif olarak verilmeye başlamıştır. Fransız donanmasını imha eden İngiliz Amirali Nelson'a kıymetli taşlarla süslenerek gönderilen çelenk ilk nişan olarak kabul edilmektedir.³⁹⁹ Memuriyetlere mahsus olarak ilk nişan, II. Mahmut döneminde 1832 yılında ihdas edilmiştir.⁴⁰⁰ İlk İftihar Nişanı II. Mahmut döneminde çıkarılmıştır. Osmanlı ordusunu ıslah etmek maksadıyla getirilen Alman Mareşal Helmuth von Moltke'ye bu nişan verilmiştir.⁴⁰¹

Sultan Abdülmecid döneminde yeni bir nişan olan İmtiyaz Nişanı ihdas edilmiştir. Bunun dereceleri ve nizamnamesi yoktur. Nişan sahibinin ölmesi durumunda varislerine intikal etmiş ve özel izinle takılabilmektedir.⁴⁰²

³⁹⁵ BOA, Y. A. HUS, 354/1, 27 Mayıs 1896.

³⁹⁶ İkdâm, No: 665, s. 1, 14 Zilhicce 1313 [27 Mayıs 1896].

³⁹⁷ Sabah, No: 3451, s.1, 14 Zilhicce 1313 [27 Mayıs 1896], BOA, İ. HR, 351/39, v. 2, 6 Zilhicce 1313, [19 Mayıs 1896].

³⁹⁸ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, s. 694.

³⁹⁹ T. Nejat Eralp, "Osmanlılarda Nişan ve Madalya", *Türkler Ansiklopedisi*, C. XIII, Editörler: Hasan Celal Güzel vd. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 1232.

⁴⁰⁰ Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, s. 694.

⁴⁰¹ Eralp, "Osmanlılarda Nişan ve Madalya", s. 1233.

⁴⁰² İbrahim Artuk, "Nişan", *DİA*, C. XXXIII, İstanbul 2007, s. 154, *Rehber Ansiklopedisi*, C.XIII, Haz. İsmet Miroğlu ve diğerleri, İhlas Matbaacılık A.Ş., s. 154.

Osmanlı maliyesinin yeterli olmaması nedeniyle verilen nişanların masraflarının olumsuz etkisi sonucu, hak edilmeden ve iltimas yoluyla elde edilen nişanların engellenmesi ve zorunlu kalınmadıkça kimseye nişan verilmemesi bir irade ile karara bağlanmıştır. Ardından bir nizamname yayınlanarak nişan ve madalyaların verilmesi, padişahın onayına bağlanıp belirli makam ve memuriyetlere verileceği kararlaştırılmıştır. Fakat nizamnameye rağmen istenilen netice alınamamıştır. Daha köklü bir değişikliğe gidilerek Sultan Abdülmecid'in adına izafeten 1852 yılında Mecidi Nişanı ihdas edilmiştir.⁴⁰³

Mecidi Nişanı devlet hizmetlerinde gayret gösteren ve üstün başarı elde eden kişileri ödüllendirmek amacıyla ihdas edilmiştir.⁴⁰⁴ Bu nişan beş dereceli olarak tesis edilmiş ve bir ve ikinci dereceleri şemselidir. Şemse: göğsün sol tarafına iğneli bir klipsle elbise üzerine takılan parçadır.⁴⁰⁵ Padişahın himayesinde bulunan ve kaydı hayat şartıyla verilen bu nişanın sayısı sınırlı olup rütbelere göre adetleri belirlenmiştir. Berat ile verildiği için berat olmadan takılamazdı. Padişah istediği kişiye bu nişanı vermiştir. Mecidi Nişanı beşinci rütbeden başlanarak verilmiş ve layıkıyla hizmet ederek terfi alınmıştır.⁴⁰⁶

Sultan Abdülaziz döneminde çıkarılan bir başka nişan ise 12 Aralık 1861'de bir nizamname ile ihdas edilen Nişan-i Osmanidir. Dört dereceli olan nişanın birinci ve ikinci rütbelerinde şemse bulunmaktadır.⁴⁰⁷ Kaydı hayat şartıyla verilen nişan devlete üstün hizmet veren kişilere tevdi edilmiştir. Bu nişan Sultan Abdülaziz dönemi nişanlarının en önemlisidir.⁴⁰⁸

Sultan II. Abdülhamid döneminde yeni nişanlar ihdas edilmiştir. Bunlardan ilki Şefkat Nişanı'dır. Bu nişan sadece kadınlara verilmiş olup üç dereceli olarak çıkarılmıştır. Çeşitli alanlarda yararlılık gösteren ve başarılı olan kadınlara verilen nişan 1878'de ihdas edilmiştir. Nizamnameye göre Şefkat Nişanı Osmanlı tebası olan kadınlara olduğu gibi yararlılık gösteren yabancı kadınlara da verileceği bildirilmiştir.

⁴⁰³ Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, s. 41-44

⁴⁰⁴ Kemal Hakan Tekin, "Osmanlı Devletinde Gelenekten Yeniliğe Geçişin Anlamlı Bir Sembölü: Mecidi Nişanları", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 28, s. Sonbahar II 2014, s. 401.

⁴⁰⁵ Yunus Özger, *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgatlı Devlet Adamları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 69.

⁴⁰⁶ Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, s. 44.

⁴⁰⁷ Artuk, "Nişan", s. 155.

⁴⁰⁸ *Rehber Ansiklopedisi*, C. XIII, s. 136.

Nitekim ilk Şefkat Nişanı, İstanbul İngiliz sefiri Sir Henry Layard'ın eşi Lady Layard'a verilmiştir.⁴⁰⁹

Sultan II. Abdülhamid döneminde ihdas edilen bir başka nişan ise Âl-i İmtiyaz nişanıdır. 1878 çıkarılan bu nişan askerlere, ilmiye ve mülkiye memurlarına ve Osmanlı'ya hizmetinde faydası görülen yabancılara verilmiştir.⁴¹⁰ Bir diğer nişan ise Âl-i Osman Nişanı'dır. Nizamnamesinde belirtildiği üzere bu nişan hanedan mensuplarından uygun görülen kişilere ve Osmanlı Devleti'ne yararı dokunan yabancı devlet başkanlarına ve hanedan mensuplarına verilmiştir.⁴¹¹

Sembolik bir değer olan nişanları en etkili kullanan Sultan II. Abdülhamid olmuştur. Seleflerinin aksine II. Abdülhamid, nişanların diplomatik ve siyasi çıkar sağlamada başka girişimlere nazaran daha az maliyette olduğunu ve daha itibarlı olabileceğini düşünmüştür. Bu yüzden iktidarının ilk yıllarından itibaren Osmanlı Devleti ile siyasi ve iktisadi ilişkileri bulunan devletlerin hükümdarları ve ileri gelenlerine, önemli hizmetlerde bulunan kişilere, Osmanlı yanlısı tavır alabilecek şahıslara ve Batı kamuoyunu kendi lehine çevirmek gibi maksatlarla nişanlar vermiştir.⁴¹² Sultan II. Abdülhamid, nişan alan kişilerin iyi niyetler besleyeceğini ümit etmiştir. Nişanı alan kişilerde gerçekten bunu önemsemişlerdir. Bu yüzden sultan nişan vermeyi alışkanlık haline getirmiştir.⁴¹³

Sultan II. Abdülhamid, nitekim bu hususta 93 Harbi esnasında Avrupa kamuoyunu Osmanlı lehine döndürmek için İngiliz basınında Hobart Paşa vasıtasıyla mektuplar yayımlatmıştır. Sarayda Times'ın deniz muhabirini kabul ederek Rus mezalimi hakkında bilgi vermiştir. Yeri geldikçe yabancı basın mensuplarına nişanlar vererek taltif etmiştir.⁴¹⁴ Tahsin Paşa hatıratında, İstanbul'da bulunan Avrupa gazetelerinin yazarları ve muhabirleri saraya davet edilerek çeşitli şekillerde taltif

⁴⁰⁹ Namık Sinan Turan, "19. Yüzyılda Osmanlı Diplomasisinde Nişanın ve Madalyanın Sembolizminden Yararlanma Konusunda Bir Örnek: Şefkat Nişanı", *CIEPO 19 Osmanlı Öncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları*, Ed: İlhan Şahin ve Diğerleri, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yayını, İstanbul 2014, s. 506-508.

⁴¹⁰ *Rehber Ansiklopedisi*, C. XIII, s. 136.

⁴¹¹ Eralp, "Osmanlılarda Nişan ve Madalya", s. 1234 Artuk, "Nişan", s. 155.

⁴¹² Namık Sinan Turan, "II. Abdülhamid Döneminde Diplomaside Sembolik Dilin İnşasında Nişanın Yeri: Toplumsal Anlamda Ötekini Taltif Etmek Şefkat Nişanı", *Halil İnalcık Armağanı III, Tarih Araştırmaları*, Ed: Ahmet Özcan, Doğu Batı, Ankara 2017, s. 220.

⁴¹³ Selim Deringil, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*, Çev: Gül Çağalı Güven, Doğan Kitap, İstanbul 2014, s. 48-49.

⁴¹⁴ Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 167-168.

edildiğini ve bu diplomasi siyasetinden bir hayli fayda sağlanarak birçok makalenin uygun surette yazdırıldığını bildirmiştir.⁴¹⁵

Askeri ve sivil bürokrasi için taltif niteliği taşıyan nişanlar; Sultan II. Abdülhamid zamanında devletlerarası ittifakın ve dostluğun sembolü olarak da verilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Rus imparatorlarına ve devlet adamlarına muhtelif dönemlerde çeşitli nişanlar tevdi edilmiştir. Rus imparatorları da aynı şekilde nişanlar vererek diplomasinin kuvvetlenmesini sağlamışlardır. Rusya tarafından da devlete büyük hizmet yapan kişilere, hanedan mensuplarına ve yabancı devlet başkanlarına nişanlar verilmiştir. Bu nişanlar Rusya devleti tarafından aziz ilan edilen kişiler adına ihdas edilmişlerdir.

Saint Andre nişanı Rusya'nın en eski ve önemli nişanlarından biridir. Bu nişan 10 Mart 1699'da Büyük Petro tarafından ihdas edilmiştir. İlk defa Rus mareşal ve amirali Golovin'e verilmiştir. Grandükler vaftiz olunduktan, hanedan mensupları ise reşit yaşa geldikten sonra bu nişanın bir kıtasını almışlardır. Taç giyme merasiminde imparatoriçeye de bir kıta verilen bu nişandan, yabancı devlet kral ve prenslerine de verilmiştir. Örneğin Çin imparatoruna, Siyam kralına ve Prens Bismark'a bu nişandan hediye edilmiştir.⁴¹⁶

Aleksandr Nevski (1220-1263) 1238 yılında Novgorod knezi olmuş ve 1240 yılında İsveçlilere karşı zafer elde edince Nevski lakabını almıştır. Bundan sonra şöhreti tüm Rusya'ya yayılmıştır. 1252 yılında Vladimir knezi olmuş ve 1263 yılında ölmüştür.⁴¹⁷ Daha sonra aziz ilan edilen Aleksandr Nevski adına 1722'de Büyük Petro tarafından nişan ihdas edilmiştir. Rusya'nın diğer bir nişanı olan Saint Anna nişanı 14 Şubat 1735 yılında Şarl Frederik tarafından eşi ve aynı zamanda Rus imparatoru Büyük Petro'nun kızı olan Anna Petrovna adına ihdas edilmiştir. Saint Stanislas nişanı 7 Mayıs 1765'te Polonya kralı II. Stanislas tarafından ihdas edilmiştir.⁴¹⁸

Osmanlı Devleti tarafından Rus imparator ve imparatoriçesine nişanlar verildiği gibi grandük ve grandüşeslere, sefirlerle ve diğer memurlara da nişanlar

⁴¹⁵ Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıratı*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1931, s. 117.

⁴¹⁶ *Malumat*, No: 200, 7 Kanunievvel 1313, 19 Aralık 1897, s. 3.

⁴¹⁷ Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 85-86.

⁴¹⁸ *Salname-i Nezaret-i Hariciye*, 1306, s. 396.

verilmiştir. Rusya tarafından da aynı şekilde padişaha, sefirlere, her hangi bir sebeple giden elçilik heyetinde bulunan memurlara nişanlar tevdi edilmiştir.

Nitekim Sultan II. Abdülhamid'in, tahta geçişinden kısa bir müddet sonra Rus imparatoru II. Aleksandr'ın hususi vapurunun kaptanına ikinci rütbeden Mecidi Nişanı verilmiştir.⁴¹⁹ Osmanlı ile Rusya arasındaki dostluk münasebetlerinin sağlamlaştırılması adına Prens Lubanof'un dostluk çalışmaları her iki devletin karşılıklı menfaatleri için etkili olmuştur. Bu yüzden kendisine Osmanlı Devleti tarafından bir nişan takdim edilmesi uygun görülmüştür. Böylece kendisine Osmanlı nişanlarından en seçkini olan Nişan-ı Âl-i İmtiyaz tevdi edilmiştir. Bu nişan haricen sadece yabancı devlet başkanlarına verilerken prens mertebesinde bulunanlardan sadece Bismark'a ihda edilmiştir.⁴²⁰

III. Aleksandr'ın taç giyme merasimi nedeniyle Petersburg sefiri Ahmet Şakir Paşa'ya birinci rütbeden Saint Aleksandr Nevski nişanı başkâtip Ârâm Efendi ile Miralay Ziya Bey'e ikinci dereceden Saint Anna nişanı ve ikinci kâtip Ali İhsan ve Zühtü Efendilere üçüncü rütbeden Saint Anna nişanı verilmiştir.⁴²¹

Rusya imparatoru III. Aleksandr, Sultan II. Abdülhamid'le olan dostluğunun bir nişanesi olarak sultanı Saint Andre nişanı ile ödüllendirmek istemiştir. Bu yüzden bir kıta Saint Andre nişanını vapurla İstanbul'a göndermiştir. Rus büyükelçisi Nelidof, 3 Ekim 1884'te huzura kabul edilmiştir. Bu esnada bir nutuk okumuş ve yapılan resmi törenle Saint Andre nişanı Sultan Abdülhamid'e takdim edilmiştir.⁴²² Bu nişanı Rusya'dan getirmekle görevli bulunan Rusya Hariciye Nezareti şube müdürüne üçüncü rütbeden Mecidi Nişanı hediye edilmiştir.⁴²³

⁴¹⁹ BOA, İ. HR, 272/16417, 6 Şevval 1293, [25 Ekim 1876].

⁴²⁰ "...devlet-i 'âliyye ile Rusya devleti fahîmesi meyânelerinde cây-gir olan münâsebât-ı dostânenin te'yîd ve ahkâmına Prens Lubanof hazretlerinin göstermekte olduğu mesâi-i ihlaskârı her iki tarafın menâf'-i mütekâbilesine hüsn-i te'sir etmekte olduğu... kendisine bir kut'a murassa' imtiyaz nişan-ı furuğ-eşânı ihsânı...", BOA, Y. PRK EŞA, 23/91, 16 Mart 1880.

⁴²¹ "... resm-i tetevvüc münâsebetiyle haşmetlû Rusya imparatoru hazretleri tarafından Petersburg sefiri devletlü Şakir Paşa hazretlerine verilmiş olan birinci rütbeden Saint Aleksandr Nevsky ve başkâtib Ârâm efendiyle ateşemiliteri miralay Ziya Bey'e verilen ikinci rütbeden Saint An ve ikinci kâtib Ali İhsan ve Zühdü Efendilere i'ta olunan üçüncü rütbeden Saint An nişanlarının kabul ve ta'likî istizânına dâir...", BOA, İ. HR, 290/18254, 18 Temmuz 1883.

⁴²² BOA, Y. A. HUS, 180/50, 3 Kasım 1884

⁴²³ BOA, İ. DH. 931/73796, 8 Kasım 1884.

İmparatorun bu nezaketine karşın Sultan II. Abdülhamid, III. Aleksandr'a memnuniyetini bildiren mektup göndermiştir. Mektubunda imparatorun gönderdiği name ve nişanı büyük bir memnuniyetle aldığını bildirmiştir. Gönderilen Saint Andre nişanının iki hükümet arasındaki dostluk münasebetlerinin açık bir eseri olduğunu ve samimi muhabbetlerine yeni bir delil getirdiğini bildirmiştir. Mektubun devamında iki hükümdarın da bahtlarının açık ve her daim mutlu olmaları temennisinde bulunmuş ve dostluğun sürekli hatırlanılmasını bildirmiştir.⁴²⁴ İki komşu devletin kadim dostluk bağları için imparatora, Murassa Nişan-ı Ali İmtiyaz ve iki kıta madalya Petersburg sefiri Şakir Paşa vasıtasıyla hediye edilmiştir.⁴²⁵

Sultan II. Abdülhamid, yeri geldikçe özel olarak bir takım nişanlar yaptırarak imparator ve imparatoriçelere hediye ettiği de görülmüştür. Nitekim III. Aleksandr ve eşi Maria Fyodorovna'ya hediye edilmek üzere hazinece kuyumcu başı Karabet ve Çaracıoğlu Serkez Efendilere yüz yirmi iki bin kuruşa İmtiyaz Nişanı ve on iki bin beş yüz kuruşa Şefkat Nişanı imal ettirilmiştir. Toplamında yüz otuz dört bin beş yüz kuruş verilerek bunlar satın alınmış imparator ve eşine hediye edilmiştir.⁴²⁶

Sultan, nişanları bir defaya mahsus olarak vermemiş, aynı kişilere farklı zamanlarda nişanlar verilmiştir. Daha önce III. Aleksandr ve eşine verdiği nişanlar yanında 1887 yılında dostluğun bir nişanesi olarak III. Aleksandr'a İmtiyaz Nişanı ihсан edilmiştir. Bundan memnun olan imparator, bu memnuniyetini Sultan II. Abdülhamid'e gönderdiği mektubunda “...nişân-ı imtiyâz için ihdâs buyurmuş oldukları nişân-ı cedîdin ma' kordon irsâl buyurulmuş olmasından ve bâ husus bu vesîle ile ibrâz ve beyân buyurulan hissiyâtta dolayı pek ziyâde memnun olarak” sözleriyle belirtmiştir. II. Abdülhamid'in hediye ettiği İmtiyaz Nişanı'nı zinciriyle

⁴²⁴ “... hükümetimiz beyninde teyemmünen mevcûd olan münâsebât-ı dostânenin ve zât-ı haşmetsimât-ı imparatorîlerine derkâr olan meveddet-i hâlisânemizin bir eseri bâhiri olmak üzere bu kere irsâl kılınmış olan Saint Andre nişanıyla name-i vedâd-ı allâme-i haşmetânelerini kemâl-i mahzûziyetle ahz eylerim. İş bu nişân-ı sûret-i meveddet-i beyân beynimizde mevcûd olan muhâdenet-i samimiye-i dostânenin bir dell-i cedîdi ve meveddet-i hâlisâ-ı muhibbânemin bir nişâne-i bedîdi edildiği...”, BOA, Y. PRK. NMH, 3/1, 24 Kasım 1884.

⁴²⁵ BOA, Y. PRK. NMH, 3/1, 24 Kasım 1884.

⁴²⁶ “... Rusya imparatoruyla imparatoriçesi hazerâtına ihdâ buyurulmak üzere sür'at-i a'mal-i mukteza-yı irade-i seniyye-i hazret-i pâdişâhîden olup hazinece Kuyumcubaşı Karabet ve Çaracıoğlu Serkez Efendilere i'mal ettirilerek mâbeyn-i hümayûn-ı mülükâne cenâb-ı âlisine takdim kılınmış olan imtiyaz ve bir şevkat nişanlarından imtiyaz nişanının lira-yı yüz guruş hesabıyla yüz yirmi iki bin ve şevkat nişanının dahi on iki bin beş yüz guruş ki cem'an yüz otuz dört bin beş yüz guruşa mübâyaa olunduğu...”, BOA, İ. HR, 936/74107, 8 Aralık 1884.

beraber göndermesinden ziyadesiyle memnun olduğunu bildirmiştir. Aralarındaki iyi ilişkilerin ve değişmez muhabbetlerinin devam etmesi ve yapılan sözleşmelerin yeniden teminat altına alınmasını istemiştir.⁴²⁷

Sultan II. Abdülhamid, devlet erkânına ve yabancılara çok sayıda nişanı istediği kişilere yararını düşünerek vermiştir. Bunun yanında uygun gördüğü takdirde nişan isteyen kişilere de verdiği görülmüştür. Nitekim Rusya hanedanı ve saray erkânından olan III. Aleksandr'ın özel müsteşarı Prens Nikola Posof'un, birinci dereceden Mecidi Nişanı ile ödüllendirilmesi, Rusya devleti tarafından İstanbul Rus sefiri Nelidof vasıtasıyla istenmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in uygun görmesi sonucu Nikola Posof'a Mecidi Nişanı verilmiştir.⁴²⁸ III. Aleksandr'ın ikinci oğlu Corc için bir kıta Murassa Osmanî Nişanı yirmi bir bin kuruşa imal ettirilerek kendisine hediye edilmiştir.⁴²⁹

1881 yılında Kudüs Mutasarrıfı bulunan Rauf Paşa'ya Rusya grandüklerinin Kudüs ziyareti nedeniyle birinci rütbeden Saint Stanislas Nişanı 1888'de grandüklerin tekrar Kudüs ziyaretinde Saint Anna Nişanı'nın büyük kordonu hediye edilmiştir.⁴³⁰ 1894 yılında Rusya imparatoru tarafından Petersburg sefiri Hüseyin Hüsnü Paşa'ya Saint Aleksandr Nevski nişanının şövalye rütbesinden bir kıta verilmiştir.⁴³¹

13 Aralık 1894 tarihli Sultan II. Abdülhamid'in, II. Nikola'nın eşi Aleksandra Fyodorovna'ya gönderdiği mektubunda imparatorla olan sevgi ve dostluk gereğince kendilerine Şefkat Nişanı'nı özel memurlarla gönderdiğini bildirerek bunların hüsnükabul görmesini ümit etmiştir.⁴³² Yine aynı heyetle II. Nikola'ya İmtiyaz Nişanı ile birlikte bir de mektup gönderilmiştir. İçeriğinde imparatorun tahta çıkmasından

⁴²⁷ BOA, A. DVN. NMH, 30/2, 21 Mart 1303 [2 Nisan 1887].

⁴²⁸ "... Rusya imparatoru hazretlerinin müsteşâr-ı hassı prens Nikola Posof'un birinci rütbeden bir kıta Mecidi nişân-ı zîşânî ile taltifi Rusya sefaretinden iltimas olunduğu...", BOA, İ.HR. 311/19832, 6 Ağustos 1888.

⁴²⁹ "... Rusya imparatoru hazretlerinin ikinci mahdumları Corc hazretlerine i'tâ buyurulmak üzere bir kıta murassa nişân-ı 'âli-i osmanînin i'mâl ve izhâr ettirilerek ...", BOA, İ. DH, 1150/89658, 20 Temmuz 1305 [1 Ağustos 1889].

⁴³⁰ İhsan Satış, "Kudüs Mutasarrıfları (1841-1902)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX/2, 2015, s. 554.

⁴³¹ BOA, BEO, 520/38997, 12 Teşrinisani 1310 [24 Kasım 1894].

⁴³² "... zevc-i muhterem ve mufahhamları haşmetlü imparator hazretleriyle beynimizde derkâr olan hubb ve muvâlât iktizâsınca taraf-ı hâlisânemizden te'sis ve ihdâs olunan şevkat nişanımızın bir kıta'sını... cânib-i fehâmet-i câlib-i haşmetânelerine irsâl ve ihdâ eyledim. İş bu yâdigâr u vedâdkarimizin nezd-i haşmet ve fâhimânelerinde mazhar-ı hüsn-i kabûl olacağı'nın ümidi...", BOA, Y. PRK. NMH, 6/37, 14 Cemaziyelahir 1312 [13 Aralık 1894].

sonra kendisine nişan verilerek dostluğunu ortaya koymak ve sağlamlaştırmak arzusunda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bundan duyulan memnuniyetle birlikte imparatorun izdivacı da tebrik edilmiştir.⁴³³

Bu nişanların teslim edilmesi için Müşir Fuad Paşa, Mabeyn-i Hümayun Kâtibi Kamil Bey ve padişah yaverlerinden süvari mirlivası Yusuf İzzet Paşa'dan oluşan bir heyet 13 Aralık 1894'te İstanbul'dan hareket etmişlerdir.⁴³⁴ 18 Aralık'ta Petersburg'a ulaşan Fuad Paşa ve maiyeti temur yol mevkiinde karşılanmışlardır. Erkan-ı Harbiye Miralayı Kilinski ve Petersburg belediye başkanı tarafından gönderilen miralay, sefaretî karşılayanlar arasında bulunmuşlardır. Heyet saray arabalarına binerek saray nazırı tarafından özel bir daireye götürülmüştür. 3 Ocak 1895'de imparator huzuruna kabul edilerek resmi görüşme yapılmış ve gönderilen nişan II. Nikola'ya sunulmuştur.⁴³⁵

Rus imparatoru II. Nikola'nın izdivacını tebrik etmek için memur edilen yaver-i ekrem Fuad Paşa'ya Murassa Nişanı, mabeyn-i hümayun kâtiplerinden Kamil Bey'e ve mirliva Yusuf İzzet Paşa'ya birinci rütbeden Saint Stanislas Nişanı, süvari mülazımı Hüsnü Bey'e üçüncü rütbeden Saint Anna Nişanı verilmiştir.⁴³⁶

1895'te II. Nikola'nın kardeşi Mihail Aleksandroviç, amcası Vladimir Aleksandroviç eniştesi Grandük Aleksandr Mihailoviç ve Erkan-ı Harp Reisi Obriçef'e Murassa Osmani Nişanı verilmiştir. Saray nazırına Murassa Mecidi Nişanı,

⁴³³ "...imparator hazretlerine imtiyaz nişânı fîruğ-efşân ve imparatoriçe hazretlerine dâhi birinci dereceden şevkat nişânı hümayûnu ihdâ ve irsâli buyurulacağı... işbu nâme-i hümayûna imparator hazretlerinin sandali-i hükümete ku'udlarını müteâkib taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden nişân-ı âlileri ihdâsî sûretiyle âsâr-ı meveddet-i ibrâzına husûl-ı muvaffâkiyet-i nezd-i mekârim ve nezd-i şâhânedede ayrıca müceb-i memnuniyet olduğunun dâhi ilâve-i beyân olunmasını muktezâ-yı irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhîden bulunmuş ve müşârunileyhâ hazerâtının tebrik-i izdivâcını mutazammın şeref-tastir buyurulup...", BOA, İ.HUS, 32/19, 4 Aralık 1894.

⁴³⁴ "... Rusya imparatoru ve imparatoriçesi hazretlerine ihdâ buyurulan imtiyaz-ı nişân fîruğ-efşânî ile birinci rütbeden şevkat nişân-ı hümayunu müşârunileyha hazerâtına teslim ve tevdi'a-yı me'mur ve yâverân-ı kirâm hazret-i şehriyârîden ve müşir Akağa midak Fuad Paşa ve mâbeyn-i hümayûn-ı mülükâne kâtiplerinden Kâmil Bey Efendi hazerâtı ile yâverân cenâb-ı şehriyârîden süvari mirlivası Yusuf İzzet Paşa'dan mürekkeb olup azîmet-i mükerrer bulunan heyetin bu akşam Petersburga müteveccihen dersi'âdetten hareket eylemiş olduğunun...", BOA, İ. HUS, 32/47, 13 Aralık 1894.

⁴³⁵ BOA, Y. A. HUS, 316/34, 2 Ocak 1894.

⁴³⁶ BOA, İ. TAL, 76/3, v. 5, 22 Mart 1311 [3 Nisan 1895], BOA, BEO, 596/44640, 25 Mart 1311 [6 Nisan 1895].

kız kardeşi Grandüşes Kseniya Aleksandrevna'ya birinci rütbeden Şefkat Nişanı ve Rusya memurlarından bazılarına Osmani ve Mecidi Nişanları hediye edilmiştir.⁴³⁷

II. Nikola'nın taç giyme merasimi münasebetiyle orada bulunmak üzere Sultan II. Abdülhamit tarafından Ziya Paşa'nın maiyetinde Rusya'ya gönderilen heyetle II. Nikola'ya Hanedan-ı Ali Osman ve Mecidi Nişanları gönderilmiştir. Petersburg'a ulaşan heyet II. Nikola tarafından kabul olunmuş ve nişanlar kendisine teslim edilmiştir. Bu nişanlardan memnun olan II. Nikola, Sultan II. Abdülhamid'e teşekkür etmiş ve kendisine mektup göndermiştir. Mektubunda sultanın gönderdiği mektup ve hediyeyi teslim aldığını bildirmiştir. Devamında taç giyme merasimi nedeniyle ve dostluğun bir nişanesi olarak gönderilen nişanlardan dolayı teşekkür etmiştir. Aralarındaki münasebetlerin sağlaştırılmasına yönelik bu girişimlerden ve Ziya Paşa'yı görmüş olmasından ziyadesiyle memnun olduğunu bildirmiştir.⁴³⁸

1898'de Girit adasında batmakta olan Rus zırhlısını kurtaran Osmanlı denizcilerine üstün yararlılıklarından dolayı Stanislav Nişanı verilmiştir. 1901 yılında İstanbul'u ziyaret eden Grandük Aleksandr Mihayloviç ve refakatinde bulunan subaylara çeşitli nişanlar hediye edilmiştir.⁴³⁹

II. Nikola'nın 1900 yılında Livadya'da bulunduğu sırada hoş geldin demek için gönderilen Turhan Paşa ve maiyetindekilere imparator tarafından nişanlar verilmiştir. Muhtelif meseleler hakkında mülakat eden Turhan Paşa, maiyetindekileri imparatorun huzuruna takdim etmiştir. II. Nikola bunları kabul ettikten sonra Turhan Paşa'ya Murassa Aleksandr Nevski Nişanı⁴⁴⁰ Mirliya Nasır Paşa'ya birinci dereceden Saint Stanislas nişanı, Agah Bey'e ikinci rütbeden Saint Stanislas nişanı, Eşref Bey ile Sadık

⁴³⁷ "... haşmetlu Rusya imparatoru hazretlerinin birâderi fehâmetlu Grandük Mişel Aleksandroviç ve amcası fehâmetlü Grandük Viladimir ve eniştesi fehâmetlü Grandük Aleksandr Mihayloviç ve yâver-i umûmiyesi ve Rusya erkân-ı harbiyesi reisi Mösyö Obriçhef'e Murassa' Osmâni...", BOA, BEO, 618/46302, 29 Nisan 1311 [11 Mayıs 1895].

⁴³⁸ "... sefir-i fevka'l-âde-i cenâb-ı tâcidârileri hânêdân-ı 'âl-i osman ve murassa' mecîdi nişân-ı 'âlîlerini ve lütfen tastîr buyurulan nâme-i hümâyûnlarını imparatoriçe ile bana tevdi' ve teslim eyledi...", BOA, Y. EE, 62/11, v. 3, 24 Mayıs 1896; Tercüman-ı Hakikat, No: 5317, 15 Mayıs 1312 [27 Mayıs 1896].

⁴³⁹ Aleksander D. Vasilev, "Osmanlı Padişahlarının Rus Subaylarına Verdikleri Nişan ve Hediyeler ve Yanıt Olarak Rus İmparatorlarının Osmanlı Subaylarına Sundukları Ödül ve Armağanlar", *XV. Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Eylül 2006, Ankara, IV. Cilt, III. Kısım, s. 1621-1622.

⁴⁴⁰ "... imparatorun müsâ'adesi üzerine Mirliya Nasır Paşa ile Agah Bey'i ve vapur-ı hümâyûn kumandan ve süvârîsini ve Kolağası Sadık Bey'i huzur-ı imparatoriye idhâl ettim..." BOA, Y. PRK. ASK, 165/44, v. 2, 25 Teşrinievvel 1316 [7 Kasım 1900].

Bey'e ikinci rütbeden Saint Ân nişanı, Rüstem Efendiye ikinci rütbeden Saint Stanislas nişanları verilmiştir. Bundan başka vapur kumandanı ve subayları ile ve Kolağası Sadık Bey'e çeşitli rütbelerde nişanlar verilmiştir.⁴⁴¹

Sultan II. Abdülhamid, nişanlara büyük önem vererek diplomatik çıkar sağlamaya çalışırken Rusya da esasında aynı maksatla birçok nişan vermiştir. Karşılıklı olarak verilen nişanların iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde barış ve dostluğun sağlanmasında önemli bir yeri olmuştur.

Yukarıda görüldüğü üzere Osmanlı-Rus ilişkileri Ermeni, Girit ve Bulgar meselelerinin dışında iki ülkenin sıcak ilişkilerinin geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Ermenilerin göçü meselesinde kısmen olumlu sonuç alan padişah, Girit'e vali tayin edilmesi ve Bulgaristan ve Doğu Rumeli sorunlarının çözümü için diplomatik temaslarını sürdürmüşse de istediği neticeyi alamamıştır.

⁴⁴¹ Aydın, "Livadya Sefaretleri ve Sefaretnameleri", s. 341,

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SULTAN II. ABDÜLHAMİD'İN ŞAHŞİ KONULARDA RUS İMPARATORLARIYLA MEKTUPLAŞMASI

3.1. Yeni yıl Tebrikleşmesi

Dünyanın birçok ülkesinde ve özellikle Hıristiyan âleminde 31 Aralık'ı 1 Ocak'a bağlayan gece yılbaşı olarak kutlanmaktadır. Tarih boyunca çeşitli kavimler farklı tarihleri yılbaşı olarak almışlardır. Bu tarihler kültürlere ve coğrafi şartlara göre değişiklik göstermiştir. Dolayısıyla eski toplumlar, Mart, Eylül ve Aralık'ta yılbaşı kutlamışlardır. Jülsezar, yaptığı düzenleme ile M.Ö. 45 yılında yılbaşını 1 Ocak'a almıştır. Ancak Ortaçağ'da Hıristiyan devletlerin çoğunluğu 25 Mart'ı kabul etmişlerdir. Papa Gregorius, 1582 yılında yeni bir düzenleme yapmış ve 1 Ocak yılbaşı olarak kabul edilmiştir. Bundan sonra Avrupa devletleri bu tarihi benimsemeye başlamıştır.⁴⁴²

Türkler M.Ö. VIII. Yüzyıldan itibaren yılbaşı kutlamışlar ve 21 Mart'ı esas almışlardır. Baharın gelişini kırlara çıkararak sevinçle karşılamışlardır. Yeni Gün, Yeni Gün, Yeni Yıl, Çağan gibi adlarla yılbaşı kutlamışlardır.⁴⁴³ Türklerin İslamiyet'e geçmesi sonucu Farsça'nın etkisiyle Yenigün anlamına gelen Nevruz kelimesini benimsemişlerdir.⁴⁴⁴ Türk-İslam kültürüyle yoğurularak uyumlu hale getirilen Nevruz, Selçuklular ve Osmanlılarda eğlencelerle kutlanmış ve 8 Nisan 1677'de 1 Mart mali yılbaşı olarak kabul edilmiştir.⁴⁴⁵ Osmanlı Devletinde nevrüz geleneği diplomaside önemli bir etkiye sahiptir. Nitekim Rusya'nın, İran'ı Osmanlı'ya karşı kışkırtmak istemesine karşın, Ahmet Vefik Paşa'nın nevrüz kutlamalarındaki etkinliği ile İran'ın Rusya yanında bulunması engellenmiştir.⁴⁴⁶ Osmanlı Devleti resmi takvim olarak hicri yılı esas almıştır. Hicri yılın yılbaşı 1 Muharrem'dir. Müslümanlar hicri yılbaşında ziyaretlerde bulunmuş ve yeni yılın hayırlara vesile olması için dualar etmişlerdir. Mali

⁴⁴² Neşet Çağatay, "Eski Çağlardan Bu Yana Zaman Ölçümü ve Takvim", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXII, S. 1, 1978, s. 121-123.

⁴⁴³ Dursun Yıldırım, "Türklerin Yılbaşı / Özgürlük Günü Bayramı", *Türk Dünyası*, S. 4, 1999, s. 4-5.

⁴⁴⁴ Ali Kafkasyalı, "Türk Dünyasında Nevruz Geleneğine Toplu Bir Bakış", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 149.

⁴⁴⁵ Yıldırım, "Türklerin Yılbaşı, s. 5; A. Necati Akgür, "Takvim", *DİA*, C. XXIX, İstanbul 2010, s. 487.

⁴⁴⁶ Özcan Mert, "Son Dönem Osmanlı Belgelerinde Nevruz", *Türk Dünyasında Nevruz*, Yay. Haz. Nadir Devlet, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1999, s. 20-24.

konularda ise hicri takvimin her yıl değişik zamana denk gelmesi sonucu sıkıntı yaratması, yeni bir takvim olan Rumi takvimin kullanılmasını zorunlu kılmıştır.⁴⁴⁷

Osmanlı sarayında yeni yıl tebrikleşmesi Muharrem'in birinci gününde yapılmıştır. Tebrikleşmeye gelen devlet erkânına, yılın bereketli olmasına matuf Muharremiyelik denilen paralar verilmiştir. Ayşe Osmanoğlu'nun anlattığına göre bu günde kadınların yeni elbiseler giymesi uğurlu sayılmıştır.⁴⁴⁸ Yılbaşı olarak Muharrem ayının birinci günü kabul görmüş olmasına rağmen Nevruz'da da yeni yıl kutlamaları yapılmıştır. Müneccimbaşılar tarafından hazırlanan yeni yıl takvimleri Nevruz günü padişaha sunulmuştur. Bu durum yeni yılbaşının daha çok nevrüzla başladığını göstermektedir.⁴⁴⁹ Osmanlı Devletinde yeni yıl kutlamalarının ne zaman başladığı tam olarak bilinmese de III. Ahmet döneminde 1716 yılında kutlanıldığı görülmektedir. Yeni yıl tebriki için tarih düşürülerek şöyle bir beyit yazılmıştır:

“Yazıldı hâme-i kudretle çarha bu tarih
Mübârek ola şâhinşâha mâh-ı sâl-i cedîd”⁴⁵⁰

Sultan III. Ahmet döneminde yine tarih düşülerek 1725 ve 1727 yıllarında beyitler yazılarak padişahın yeni yılı tebrik edilmiştir.⁴⁵¹ Fakat yılbaşı tebrikleri ilerleyen dönemlerde muntazaman olmamıştır.⁴⁵²

Sultan II. Abdülhamid döneminde sadrazam, vezirler, vekiller, mareşaller padişahın huzuruna gelerek yeni yılını tebrik etmişlerdir. Bunların yanında çeşitli devletlerin temsilcileri, yabancı devlet sefaretlerinin baş tercümanları da tebrik için huzura gelmişlerdir.⁴⁵³ Hicri yılbaşı tebrikleri Sultan II. Abdülhamid'in ilk

⁴⁴⁷ *Rehber Ansiklopedisi*, C.VII, Haz. İsmet Miroğlu ve diğerleri, İhlas Matbaacılık A.Ş., s. 253-254.

⁴⁴⁸ Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid*, s.105.

⁴⁴⁹ Emine Dengeç, “Osmanlı Sarayında Eski Bir Türk Geleneği: Yeni Yılda Hediyeleşme”, *Turkish Studies*, S. 4/8, Güz 2009, s. 1058-1060.

⁴⁵⁰ H. İpekten; M. Özergin; “Sultan Ahmed III. Devri Hadiselerine Aid Tarih Manzumeleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C.IX, S. 13, 1958, s. 138.

⁴⁵¹ H. İpekten; M. Özergin; “Sultan Ahmed III. Devri Hadiselerine Aid Tarih Manzumeleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C.X, S. 14, 1958, s. 137, 140.

⁴⁵² Cahit Telci, “Osmanlı Yönetiminin Yeni Yıl Kutlamalarından: İstanbul Tekkelerine Muharremiye Dağıtılması”, *Süfi Araştırmaları*, C. III, S. 6, Yaz 2012, Manisa, s. 4; *Hakâyıku'l-vekâyi*, No: 509, 2 Muharrem 1289 [11 Mart 1872], s. 1.

⁴⁵³ *İkdam*, No: 2451, 2 Muharrem 1319 [22 Nisan 1901], s. 1.

yıllarından⁴⁵⁴ son yıllarına kadar kutlanmıştır.⁴⁵⁵ Gazetelerde Sultan II. Abdülhamid için oldukça fazla şiir yazılmıştır.

Osmanlı Devletinde Miladi yılbaşıyla tanışma Batılılaşma yolunda birçok reformun yapıldığı II. Mahmut döneminde olmuştur. 1829 yılında İngiliz elçisi Sir Robert Gordon yılbaşı gecesi Haliç'te balo tertip ederek Osmanlı devlet adamlarını da davet etmiştir. Serasker Hüsrev Paşa ve Kazasker Yahya Bey bu kutlamada bulunarak sabaha dek eğlenmişlerdir.⁴⁵⁶ İlerleyen sürelerde İstanbul'daki diplomatik temsilcilerin tertipleedikleri yılbaşı gecelerine yaygın olmasa da devlet ileri gelenleri de ilgi göstermişlerdir.⁴⁵⁷

Sultan II. Abdülhamid döneminde hicri yılbaşında yapılan tebrikleşmeler miladi yılbaşında da görülmüştür. Padişah, yabancı devlet başkanlarına telgraflar göndermiş, yeni yıllarını tebrik etmiştir. Muhatap olan hükümdarlar ise cevabi olarak telgraf göndermişlerdir. Bunlardan birisi de Rusya'dır. Sultan II. Abdülhamid, Rus imparatorları ile dostane ilişkiler içerisinde olduğunu yeni yıl tebrikleri göndererek ortaya koymuştur. Nitekim III. Aleksandr'ın yeni yılını tebrik etmesi sonucu Rus imparatoru bu tebrik vesilesiyle ortaya konulan dostluğa samimiyetle teşekkür etmiştir. Karşılıklı samimiyete güvenmelerini Sultan II. Abdülhamid'den rica etmiştir.⁴⁵⁸

Yeni yıl tebrikleşmesi imparatorla sınırlı kalmayıp nezaketten imparatoriçenin de yeni yılı tebrik edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid, III. Aleksandr'ın eşi Maria'ya telgraf göndererek yeni yılını kutlamış, Maria ise sultanın göstermiş olduğu yüksek iltifattan dolayı memnun olarak yeni senenin kendisi hakkında da mübarek olmasını temenni etmiştir.⁴⁵⁹ Yine Sultan II. Abdülhamid'in Maria'nın yeni yılını tebrik etmesi sonucu oldukça sevinen Maria “*an-samîmülkalb-i ifâ-yı teşekküre ibtidâr eder*” diyerek kalbi duygularıyla teşekkür etmiştir. Yeni yılın uğurlu ve mutluluk getirmesi

⁴⁵⁴ *İttihad*, No: 127, 2 Muharrem 1294 [17 Ocak 1877], s. 1.

⁴⁵⁵ *Sabah*, No: 6237, 1 Muharrem 1325 [14 Şubat 1907], s. 1.

⁴⁵⁶ İlhan Ekinci, “Osmanlı'da Yabancı Vapur Kumpanyaları ve İmajları Hakkında”, *Kebikeç*, C. XI, S.21, 2006, s. 81.

⁴⁵⁷ Ömer Obuz, “Cumhuriyet Döneminin Çılgınlık Gecesi: Yılbaşı Geceleri ve Eleştiriler”, *Tarih Okulu Dergisi*, C. X, S. 30, Haziran 2017, s. 424.

⁴⁵⁸ *BOA, Y.PRK. NMH*. 1/91.

⁴⁵⁹ “... sene-i cedîde münâsebetiyle zât-ı şevket-simât-ı hazret-i şehriyâriyelerinin hakkımda irâe buyurdıkları iltifât-ı meâli gâ-yât-ı şâhânelerinden memnûn olarak sene-i merkûmenin hakkı haşmetânelerinde dahî mübarek olmasını temenni ederim...”, *BOA, Y. PRK. NMH*, 1/94.

için hayır duada bulunduğunu belirtmiş ve padişahın buna itimat etmesini rica etmiştir.⁴⁶⁰ Sultan II. Abdülhamid, başka bir yeni yıl tebrikinde ise Maria hakkında iyi dileklerde bulunmuş ve eşiyle birlikte mutluluklarının daim olmasını temenni etmiştir.⁴⁶¹ Aynı zamanda İmparatorun da yeni yılını tebrik etmiş kendisi ve hanedanı ile birlikte memleketinin saadet halde olmasını dilemiştir.⁴⁶²

Yeni yıl tebrikleşmesinde şahsi olarak karşılıklı iyi dilek temennileri yanında aralarındaki dostluk vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu hususta padişah, 1 Ocak 1889'da imparatora gönderdiği tebrik telgrafında karşılıklı tebrikleşmeden memnuniyet duyduğunu bildirmiştir. Aralarındaki dostluğun her daim sağlamlaştırılmasına samimi olarak çalıştığını ifade etmiştir. İmparatora izafeten sağlıklı ömür ve mutlu bir saltanat sürmesini temenni etmiştir. Padişah, İmparatorun eşi Maria'yı da unutmayarak yeni yılını kutlamış ve hürmetlerini bildirmiştir.⁴⁶³

Sultan II. Abdülhamid'in, dostluk içerikli tebrik telgraflarına imparator ve imparatoriçe kayıtsız kalmamışlardır. Nitekim Padişah, 1890 yılında imparator ve imparatoriçeyi tebrik etmiş, değişmez dostluğa vurgu yapılmıştır.⁴⁶⁴ Buna karşın imparator, teşekkür ederken aynı zamanda sultanın temennilerini canlı tutacağını bildirmiştir.⁴⁶⁵ İmparatoriçe ise padişaha karşı olan memnuniyetini bildirerek şükranında bulunmuştur.⁴⁶⁶ Yine 1892'de Maria'yı en kalbi duygularıyla tebrik eden padişah, aynı zamanda imparatorun ve hanedanının uzun ömürlü ve daima mutlu olmasını

⁴⁶⁰ "... an-samîmülkalb-i îfâ-yı teşekküre ibtidar eder ve sene-i cedîdenin hakkı mülükânelerinde dahî müteyemminen mes'ûd olması ed'îye-i hayriyesinde bulunduğuma i'timâd buyurmalarını rica' eylerim ...", BOA, Y. PRK. NMH, 3/35, 15 Kanunisanı 1886 [15 Ocak 1886].

⁴⁶¹ "... zât-ı haşmet-simât-ı nâzikaneleri hakkındaki takdîrât-ı kâmile ve hissiyât-ı fâikamı sene-i cedîdenin tebriki vesîlesiyle tecdîd eder ve mütala'a oldukları hasâil-i memdûha hasebiyle derece-i 'âlu'l-âlde mümtâz olan zât-ı âli-i nâzgânelerinin zevci muhterem fahimâneleri imparator hazretleriyle... sa'âdetde ber-devâm olmaları temenniyât-ı..., BOA, Y. PRK. NMH, 3/67, 1 Kanunisanı 1887 [1 Ocak 1887].

⁴⁶² "... zât-ı haşmet-simat-ı imparatorilerine sene-i cedîdeyi tebrik ile kesb-i mahzûziyet-i fevka'l-'âde eder ve zât-ı haşmetâneleriyle hânedân-ı celîl-i fahîmânelerinin ve memâlik-i hükümrânîlerinin sa'âdet hâli hakkındaki temenniyât-ı hâlisânemin kabul buyurulmasını ricâ eylerim. BOA, Y. PRK. NMH, 3/67, 1 Kanunisanı 1887 [1 Ocak 1887].

⁴⁶³ "... sâl-i cedîd münâsebetiyle zât-ı haşmet-simât-ı hükümdârîlerine tebrikât-ı muhâleset-âyâtının beyânıyla kesb-i mahzûziyet eder ve beynimizde mevcûd olan hubb u muvâlâtın an-bean te'ekküdü arzû-yı samîmisinde bulunduğumu..." Abdülkadir Özcan; İlhan Şahin, "II. Abdülhamid'in Husûsî Mektup ve Telgrafları", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S.34, 1984. s. 439-440.

⁴⁶⁴ Abdülkadir Özcan; İlhan Şahin, "II. Abdülhamid'in Husûsî Mektup ve Telgrafları, s. 459.

⁴⁶⁵ BOA, Y. PRK. NMH, 4/59, 14 Kanunisanı 1890 [1 Ocak 1890].

⁴⁶⁶ BOA, Y. PRK. NMH, 4/60, 14 Kanunisanı 1890 [1 Ocak 1890].

samimiyetle ifade etmiştir.⁴⁶⁷ Padişahın bu dileklerinden memnun olan imparator teşekkür etmiş,⁴⁶⁸ imparatoriçe ise padişah tarafından hatırlanmış olmasından dolayı oldukça memnun olmuştur. İçtenlikle teşekkür ederek bu samimiyetinin kabul edilmesini istemiştir.⁴⁶⁹

Sultan II. Abdülhamid, yeni yılda tebrik telgrafı gönderirken aynı zamanda kendisini temsilen Petersburg sefiri imparatora resmi tebrikte bulunmuştur. Rusya’da yılbaşı tebrikleri sarayda gerçekleştirilmiş ve imparatorla birlikte imparatoriçe de hazır bulunmuştur. Nitekim 1893 yılında Senaiye sarayında yabancı elçilerin tebriklerini kabul etmişlerdir. Petersburg sefiri Hüsnü Paşa’da bu resmi tebrikte yer almıştır. Bu esnada imparatoriçe Maria, padişahın tebrik telgrafı gönderdiğini bildirmiştir. Hem kendisinin hem de eşinin, padişaha olan dostluk bağlarının artmakta olduğunu belirtmiştir.⁴⁷⁰ 1894 yılında III. Aleksandr, yine Senaiye Sarayında tebrikleri kabul ederken bu kez eşi Maria, rahatsızlığı nedeniyle bulunamamıştır. Padişah adına bulunan Hüsnü Paşa, imparatorun yeni yılını tebrik ettikten sonra imparatoriçenin hatırını sormuştur. İmparator, eşinin iltifatlara nail olmasından dolayı çok teşekkür etmiş ve “*imparatoriçe hazretleri dâhi ayrıca bu bâbda iltifat-ı nevâzişkarâne-i seniyyeye nâiliyetinden nâşi pek müteşekkir ve minnetdâr kalmış*” cümleleriyle minnet duygularını ifade etmiştir.⁴⁷¹

Sultan II. Abdülhamid’in yılbaşı tebrikleri II. Nikola döneminde de aynı şekilde devam etmiştir. Nitekim sultan, 1900 yılında II. Nikola’ya telgraf göndererek yeni yılını tebrik etmiştir. Yeni yıl tebriki münasebetiyle sefirler heyeti Senaiye Sarayı’nda kabul edildiği sırada Hüseyin Hüsnü Paşa da orada bulunmuştur. II. Nikola ve eşi Aleksandra Fyodorovna, Hüsnü Paşa’nın tebrikini kabul ettikten sonra kendisine

⁴⁶⁷ “... *teceddüd-ü sâl-ı hakk-ı haşmetânelerine olan ihtiramât-ı kâmilenin tecdîdine vesîle-i hissine ittihâz eylediğimden zât-ı haşmetânelerini an-samûmülkalb tebrk ve gerek zevci mükerrerleri haşmetlü imparator hazretleri zât-ı haşmetânelerinin gerek bi’l-cümle hânedân-ı imparatorinin tül-u ömr ile dâimâ mes’ûd olmalarını temenni eylerim.* BOA, Y. PRK. NMH, 5/40.

⁴⁶⁸ *Taraf-ı eşref-i hazret-i şehinşâhilerinden lütfen beyan buyurulan tebrikât ve temenniyât- hâlisâ pek ziyâde memnûniyetimi mücep olduğundan en samimi teşekkürâtımın...* BOA, Y. PRK. NMH, 5/40, 1 Kanunisani 1307 [13 Ocak 1892].

⁴⁶⁹ BOA, Y. PRK. NMH, 5/40, 14 Kanunisani 1892 [14 Ocak 1892].

⁴⁷⁰ Y. PRK. EŞA, 16/79, 13 Kânûnisâni 1293 [13 Ocak 1893].

⁴⁷¹ “...*imparator hazretleri familyalarının nâ-mîzaclı cihetle şevket-meâb efendimiz hazretleri tarafından lütfen istihsâr-ı hâtır buyurulmasından gayet memnûn ve müteşekkir ve imparatoriçe hazretleri dâhi ayrıca bu bâbda iltifat-ı nevâzişkarâne-i seniyye-i nâiliyetinden nâşi pek müteşekkir ve minnetdâr kaldığını...*” BOA, Y. PRK. EŞA 19/16, 23 Kanunisani 1894 [23 Ocak 1894].

Sultan II. Abdülhamid'in gönderdiği telgraftan dolayı büyük memnuniyet duyduklarını bildirmişlerdir. Sultan II. Abdülhamid'e teşekkürlerini bildirerek samimiyetle hatırını sormuşlardır. Petersburg sefiri Hüsnü Paşa ise Allah'ın inayetiyle sultanın durumunun iyi olduğunu bildirmiştir.⁴⁷²

Sultan II. Abdülhamid sadece iktidarda olan imparator ve eşine tebriklerde bulunmamıştır. Aynı zamanda imparatorun annesinin de yeni yılını kutlamıştır. Nitekim bu hususta eski imparator III. Aleksandr'ın eşi Maria'nın yeni yılını tebrik etmiştir. Maria ise sultanın iletmiş olduğu tebrik ve temennilerden mutlu olmuş ve her daim olduğu gibi teşekkürlerini iletmiştir.⁴⁷³ Aynı zamanda imparator⁴⁷⁴ ve imparatoriçeye de tebriklerde bulunmuştur. İmparator ise eşi ve kendi adına teşekkürde bulunmuştur.

475

Petersburg sefiri Hüsnü Paşa'dan gelen telgrafa göre II. Nikola yine yeni yıl tebriki için yabancı sefirleri kabul ettiği sırada Sultan II. Abdülhamid'in sıhhatini sormuştur. Hüsnü Paşa ise Allah'ın inayetiyle sultanın dünya sıhhatlerinin iyi olduğunu bildirmiştir. Akabinde Sultan II. Abdülhamid'in, annesi Maria'ya tebrik mesajı göndermesinden dolayı da memnun olmuştur. Aleksandra Fyodorovna da bu resmî kabulde hazır bulunmuş ve kendine gönderilen güzel hediyelerden son derece hoşnut olmuştur.⁴⁷⁶

Yılbaşı günlerinde Rus sefirler tarafından davetnameler gönderilerek sefarethanede kutlamalar yapılmıştır. Nitekim 1903 yılında Rus sefiri Zinoviyef, Hariciye teşrifatçısı Galip Bey'e davetname göndermiştir.⁴⁷⁷ Yine yılbaşında Rusya

⁴⁷² "... sâl-ı cedîd tebrîki münâsebetiyle heyet-i süferâ bu gün Senâiye sarayında kabul olunan ol sırada imparator ve imparatoriçe hazretleri bu kere taraf-ı şâhânededen gayet nâzikanede bir telgrafname keşide buyurulduğundan dolayı memnûniyet-i azîme ile beyânı teşekkürât eylediklerini ve müşârün-ileyh imparator hazretleri ber-sûret-i samîmiyede şevket-meâb efendimiz hazretlerinin âkıbet-i şâhânelerini istihsâr buyurduğunda ...", BOA, Y. PRK. EŞA, 34/78, 1 Kanunisani 1310 [13 Ocak 1900].

⁴⁷³ "... beyan buyurulan tebrîkât ve temenniâtından mesrûr oldum ...", BOA, Y.PRK. NMH, 9/7, 15 Kanunisani 1903 [15 Ocak 1903].

⁴⁷⁴ BOA, Y. PRK. NMH, 9/7, 1 Kanunisani 1318 [14 Ocak 1903].

⁴⁷⁵ "... senâverlerini lütfen tahattür buyurmak olmalarından dolayı zât-ı hümayûn-u mülkânelerine hâlisâne teşekkür ederim taraf-ı eşref-i şâhânelerinden imparator ile bizim hakkımızda irad buyurulan temenniâtattan pek memnûn oldum...", BOA, Y.PRK. NMH, 9/7, 1 Kânûnîsânî 1318 [14 Ocak 1903].

⁴⁷⁶ "... sâl-ı cedîd münasebetiyle imparator hazretleri heyet-i süferâ-yı ecnebiyyeyi kabul ettiği sırada velîni met bi-minnetimiz efendimiz hazretlerinin sıhhat-ı hümayûnlarını istihsâr edip... imparatoriçe hazretleri de işbu resm-i kabulde hazır olup kendilerine lütfen irsâl buyurulan gayet güzel hediyelerden nihâyete en nihâye memnûn olarak mahzûziyet-i fevka'l-âdesini..., BOA, Y.PRK. EŞA, 41/80, 15 Kanunisani 1903 [15 Ocak 1903].

⁴⁷⁷ Y. PRK. TŞF, 6/108, 30 Kânûnîevvel 1318 [12 Ocak 1903].

sefarethanesinde ayinler yapılmıştır. 1904 yılında Rusya sefarethanesi kilisesinde ayin yapılmış ve Hariciye Müsteşarı Naum Paşa⁴⁷⁸ Şûrây-ı Devlet azası Turhan Paşa, Ticaret ve Nafia Nezareti müsteşarı Necip Melhame Efendi, Etibba-yı Askeriye'den Mirлива Pavlaki Paşa, Mahkeme-i Temyiz İstida Dairesi azasından Dikran Efendi ve yabancı sefirler hazır bulunmuşlardır.⁴⁷⁹

Yukarıda görüldüğü üzere yılbaşı tebrikleri, Sultan II. Abdülhamid tarafından Rus imparator ve imparatoriçelerine iletilmiştir. Onlar tarafından sultana tebrik telgrafi gelmemiştir ya da en azından araştırmalarımız esnasında rastlanılmamıştır. Ancak gelen telgraflara cevaben teşekkürde bulunulmuş, yeni yılın kendileri adına da hayırlı olması temennisinde bulunulmuştur. Buradan anlaşıldığı kadarıyla ilk tebrik Sultan II. Abdülhamid tarafından yapılmıştır.

3.2. Doğum Günü Kutlaması

Kişilerin eş, dost ve yakın çevresi tarafından eğlenceli bir şekilde kutlanan doğum günü, çok eski tarihlerde de varlığı görülmektedir. Altay Türklerinde olduğu gibi Eski Türkler tarafından da doğum günü kutlanmıştır. Fakat Altay Türkleri, bu günkü gibi her yıl olarak kutlamamışlar, ilk olarak doğan kişilerin on üçüncü yılının başında kutlamışlardır. Bundan sonraki kutlamalar ise on ikişer yıl arayla 25, 37, 49 vb. şekilde belli yaşlarda olmuştur.⁴⁸⁰

Avrupa devletleri hükümdarlarının doğum günlerinde her yıl şenlik yapılmış ve diğer devletlerde bulunan sefaretler ve gemiler süslerle donatılmıştır. Bu sefaretlere memurlar gönderilmiş ve top atışları yapılarak merasime ortak olunması adet haline gelmiştir. Bu vesile ile doğum günü tebrikleri yapılmıştır. Nitekim Osmanlı Devleti bu tür törenlere iştirak etmiştir. Tanzimat'la beraber başlayan Batılılaşma hamleleri ve Paris Konferansı sonrasında Osmanlı Devleti'nin bir Avrupa devleti sayılması akabinde, Fuad Paşa'nın teşebbüsüyle doğum günlerinin resmileşmesi sağlanmıştır. Böylelikle Avrupa devletleri de bu kutlamalara ortak olmaya başlamıştır.⁴⁸¹

⁴⁷⁸ Y. PRK. ZB, 33/79, v. 1, Kânûnisânî 1319 [14 Ocak 1904].

⁴⁷⁹ Y. PRK. ZB, 33/79, v. 3, Kânûnisânî 1319 [14 Ocak 1904].

⁴⁸⁰ İbrahim Dilek, "Altay Türklerinde Çocuğun Doğması ve Doğum Günü Kutlamalarına Dair Bazı İnanışlar", *Bilig Dergisi*, Bahar 1996, S. 1, s. 54.

⁴⁸¹ Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, Yay: Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980, s. 41.

Doğum günü kutlamalarının resmileşmesiyle beraber Osmanlı sultanları bunu devamlı şekilde yapmaya başlamışlardır. II. Abdülhamid de tahta geçtikten sonra resmi olarak doğum gününü kutlamıştır. Bu hususta kızı Ayşe Osmanoğlu'nun belirttiğine göre Sultan II. Abdülhamid doğum günü yıldönümlerinde sabah erkenden kalkarak Mabeyn-i Humâyûn'a çıkmıştır. Vezirler, vekiller, müşirler ve yabancı sefirlerin tebriklerini akşama dek süren zaman diliminde kabul etmiştir. Akşamüzeri hareme gelerek ailesinin tebriklerini almıştır. Sarayın bahçesinde dairelerin önleri balon ve fenerlerle süslenmiş ve kapıların üzerine “*Padişahım çok yaşa*” yazılmıştır.⁴⁸² Sarayın etrafında bulunan levhaların her iki tarafına Mecidi ve Osmani Nişan-ı Zîşanları ile bahçede bulunan levhaların yine her iki tarafına İmtiyaz ve Şefkat Nişanları yapılmıştır.⁴⁸³

Padişahın doğum günü törenlerinde belirli mevkilerde top atışlarının yapılmasına müsaade edilirken herhangi bir kazaya sebebiyet verilmemesi için fişek atılması yasaklanmış ve bunun için tedbirler alınmıştır.⁴⁸⁴ Nitekim daha önce top atışları sırasında yaralanmaların ve ölümlerin gerçekleştiği görülmüştür. Kahramanmaraş'ta kaleden atılan top ile Mustafa adındaki bir askerin yaralanması sonucunda bu kişiye maaş bağlanırken⁴⁸⁵ Ordu Kazası'nda top atışı yapmak için doldurulan barutun ateş alması neticesinde Topçu Kara Osman adlı bir kişinin öldüğü görülmüş ve bu kişinin ailesine maaş tahsis edilmiştir.⁴⁸⁶

Sultan II. Abdülhamid'in doğum günlerinde İstanbul'un birçok yerinde şenlikler yapılmıştır. Tüm devlet erkânı, sefarethanelerin tercümanları, Rum ve Ermeni Katolik Patrikleri, Süryani Patriği, Bulgar Eksarhı, Musevi cemaati Hahambaşı Yıldız Sarayına giderek padişahın doğum günü tebrikinde bulunmuşlar ve iltifatına nail olmuşlardır.⁴⁸⁷ Musevi cemaati, Süryani cemaati, Bulgar Eksarhlığı, Keldani cemaati, Rum patriği, Ermeni patriği, Ermeni Katolik patriği, haham başı, tarafından patrikhanelerde, kiliselerde ve sinagoglarda dini merasim icra edilmiş ve

⁴⁸² Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid*, s. 83.

⁴⁸³ “Şehr-i Âyîn-i Meserret-i Rehînin Tafsilâtı”, *Tarik*, No: 4667, 31 Aralık 1898, s. 1.

⁴⁸⁴ *BOA, BEO* 1065 / 79873, 8 Ocak 1898. *BOA, BEO* 2212 / 165837, 6 Kasım 1903.

⁴⁸⁵ *BOA, DH. MKT*, 2/39, 28 Aralık 1892.

⁴⁸⁶ “...Ordu Kazasında ber-mu 'tâd ettirilmekte olan top doldurulmakda iken barutun ateş almasıyla müteessiren vefât eden Topçu Kara Osman nâm-ı kimesnenin... muhtaç kalan zevcesiyle bir kerîmesine ve bir çolak oğluna şehri kırk guruşdan maaş tahsisi...”, *BOA, DH. MKT*, 1994/44, 30 Ağustos 1892.

⁴⁸⁷ *Tercümân-ı Hakikat*, No: 2972, 17 Şaban, 1305 [28 Nisan 1888], s. 1.

sultana dualar edilmiştir. Rum, Ermeni ve Musevi mekteplerinde ve diğer mezheplerin kiliselerinde de Sultanı yâd etmişlerdir.⁴⁸⁸ Bütün Osmanlı valileri, müşirler, mutasarrıflar ve İstanbul’da bulunan yabancı sefirler, telgrafname göndererek Sultan II. Abdülhamid’in doğum gününü kutlamışlardır. Bunun dışında Avrupa hükümdarları, Mısır Hidiv’i, Mekke Emiri, Mısır Fevkalade Komiseri, valiler tebriklerini telgrafla iletmişlerdir.⁴⁸⁹

İstanbul’da coşkulu doğum günleri icra edilmiştir. Limanlar süslenmiş, bayraklar, armalar ve sultana dua içeren levhalar asılmıştır. Akşamleyin güneşin batışından sonra rengârenk kandiller, fenerler yakılmış; çeşit çeşit fişekler atılmıştır. Işıklar sayesinde İstanbul aydınlık içinde kalmıştır. Belde sakinleri nurlar içinde gruplar halinde gezerek bandolar, çalgılar çalararak sevinç gösterileri yapmışlardır. Yerli ve yabancılar adeta birbirleriyle yarışmasına sevinç gösterisinde bulunmuşlardır. Halk “*yaşasın şevketli Sultan Abdülhamid Han*” nidasıyla sokaklarda dolaşmıştır.⁴⁹⁰

İstanbul dışında, Anadolu’da padişahın doğum günü şenliklerle kutlanmış ve telgraflar çekilerek kutlamalar hakkında bilgiler verilmiştir. Halk buldukları valiliklere giderek bu mutluluğu paylaşmışlardır.⁴⁹¹ Doğum gününün kutlanmasında padişah adına birçok şiirler yazılmış olup bunlar dönemin gazetelerinde neşredilmiştir. Talebe-i ulûmden Prizrenli Ömer Lütfi’nin kaleme aldığı şiirden bir dörtlük:

Ey şanlı halife-i muazzam
Sen hâmi-i şer‘-i mustafâsın
Ey şâh-ı muazzez ve mükerrerem
Sen zıll-ı zalil-i kibriyâsın⁴⁹²

Sultan II. Abdülhamid’in doğum günlerinde hem Müslüman hem gayrimüslim halktan tebrikler gelirken aynı zamanda sultanda bu tebriklere yabancı kalmayarak cevapnameler göndermiştir. Yabancı devlet başkanlarının doğum günlerini kutlamayı nezaketen hilafetinin sonuna dek sürdürmüştür.

⁴⁸⁸ *Tercümân-ı Hakikat*, No: 8805, 17 Şaban, 1323 [17 Ekim 1905], s. 1.

⁴⁸⁹ *Tarik*, No: 4668, 18 Şaban 1316 [1 Ocak 1899], s. 4.

⁴⁹⁰ *Mürüvvet*, No: 43, 17 Şaban 1305 [28 Nisan 1888], s. 1, *Tercümân-ı Hakikat*, No: 2972, 17 Şaban, 1305 [28 Nisan 1888], s. 1.

⁴⁹¹ *İkdam*, No: 1254, 18 Şaban 1315 [12 Ocak 1898], s. 3.

⁴⁹² *İkdam*, No: 2317, 16 Şaban 1318 [9 Aralık 1900], s. 2.

Rusya imparatorları ile doğum günü kutlama teatisi Sultan II. Abdülhamid'in diğer devletlerin imparatorlarıyla olduğu gibi kendini göstermiştir. Rus imparatorlarının doğum günlerini kutlamak adına İstanbul Rus sefarethanesi kilisesinde ayinler düzenlenmiş ve bu ayinlerde Rus sefiri ile diğer sefaret memurları, konsoloshane memurları, sefarethaneye ait vapurların subayları ile ileri gelen Rus aileleri hazır bulunmuşlardır.⁴⁹³ Rus imparatorlarının doğum günlerinde Rusya'nın büyük kiliselerinde de imparator adına metropolitler tarafından dualar okunmuştur. Bu duada İstanbul, İskenderiye, Antakya, Kudüs kiliselerinden vekiller bulunmuştur.⁴⁹⁴ İmparatorların doğum günlerinde limanlarda bulunan gemiler, sefaret gemileri, Rusya'nın Posta vapurları ve Karakol Sefine-i Hümayun'u donatılmıştır. Öğle vakti ise 21 adet top atışı yapılmıştır. Padişahı ve Sadrazamı temsilen Rusya sefarethanesine memurlar gönderilmiş ve resmi tebrik icra edilmiştir.⁴⁹⁵ Nitekim 1891 yılında Sultan II. Abdülhamid, imparatora doğum gününü tebrik eden telgrafname göndermiştir. Aynı zamanda Divan-ı Hümayun Tercümanı Münir Paşa, Seryaver Mehmet Paşa ve Bâbiâli tarafından bazı özel memurlar Rusya Sefarethanesi'ne giderek resmi tebrikte bulunmuşlardır.⁴⁹⁶

III. Aleksandr'ın 10 Mart 1892 tarihli doğum gününde imparatorluk sarayında resmî kabul icra edilmiş olup tebrik için sefirler heyeti hazır bulunmuştur. Osmanlı'nın Petersburg sefiri Hüseyin Hüsnü Paşa'da bizzat sarayda yer almıştır. İmparator tüm sefirleri kabul etmiş ve onlarla tek tek görüşme icra etmiştir. Sefirlerin toplandığı yere imparatorla beraber imparatoriçe Maria Fyodorovna, grandük ve grandüşeslerde gelerek sefirlerle görüşme yapmışlardır. III. Aleksandr, Hüseyin Hüsnü Paşa ile görüşürken Sultan II. Abdülhamid'in dostluğundan bahsederek hal ve hatırını sormuştur. İmparatoriçe ise Livadya'ya gönderilen sefaret heyetinden pek memnun kaldığını ve yüksek iltifatlar gördüğünü bildirmiştir. Petersburg sefaretinden telgrafla iletilen bu durum Sultan II. Abdülhamid'e bildirilmiştir.⁴⁹⁷

⁴⁹³ *Tercüman-ı Hakikat*, No: 4102, s. 1, 27 Şubat 1307 [10 Mart 1892]. *İkdam*, No: 3930, s. 3, 7 Mayıs 1321 [20 Mayıs 1905].

⁴⁹⁴ *Sabah*, No: 2444, 8 Mayıs 1312 [20 Mayıs 1896].

⁴⁹⁵ *BOA, Y. PRK. ASK*, 15 / 34, 26 Kasım 1882; *Tercüman-ı Hakikat*, No: 3528, 19 Receb 1307 [11 Mart 1890], s. 1, *Tercüman-ı Hakikat*, No: 4102, s. 1, 10 Mart 1892.

⁴⁹⁶ *Tercüman-ı Hakikat*, No: 3795, s. 1, 11 Mart 1891.

⁴⁹⁷ *BOA, Y. PRK. EŞA*, 15/51, 9 Mart 1892, *BOA, Y. A. HUS*, 257/139, 28 Mart 1892.

Rus imparatorları tarafından da Sultan II. Abdülhamid'in doğum günü kutlanmıştır. Nitekim II. Nikola gönderdiği telgrafta değişmez dostluklarına vurgu yaparak bu doğum günü vesilesiyle samimiyetini ortaya koyduğunu bildirmiş ve tebrikte bulunmuştur. İmparator;

“... *velâdet-i humâyûn-ı mülükâneleri rûz-ı firûz vesilesiyle tebrikâtımı en samimi olan temenniyâtımı zât-ı hazret-i pâdişâhîlerine arz ve beyân ve muhabbet-i lâ-yetegayyerem te'minâtını tecdid eylerim...*” demiştir.⁴⁹⁸ Buna mukabil Sultan ise imparatorun samimi tavrından dolayı bir hayli memnun olduğunu ve duygu dolu bir şekilde teşekkür ederek karşılıklı muhabbetlerini dostça ve samimiyetle tekrar hatırlattığını ifade etmiştir. II. Nikola'nın doğum gününde ise Sultan II. Abdülhamid telgrafname göndererek imparatoru tebrik etmiştir. İmparator ise cevaben teşekkür telgrafi göndermiştir.⁴⁹⁹

Yukarıda bahsedildiği üzere Sultan II. Abdülhamid'in doğum günleri tüm yurttan kutlanmış ve tebrikler iletilmiştir. Aynı şekilde Rus imparatorlarının doğum günleri de merasim icra edilerek kutlanmıştır. Her iki devlet hükümdarlarının doğum günlerinde birbirlerine tebrik mesajları gönderilirken aynı zamanda temsilcileri de kutlamalara katılmıştır. Bu törenlerin yanı sıra Hıristiyanlar için en az doğum günü kadar önemli olan ve kutlanan isim günleri vardır.

3.3. İsim Günü (Yevm-i Mahsus) Tebriki

İsim günü kutlaması Hıristiyanlara özgü olup doğum günü gibi kutlanır ve bazı ülkelerde doğum gününden daha da önemli kabul edilir. Tevrat ve İncil'de adı geçen aziz ve azizelerin kiliseler tarafından anma günleri belirlenmektedir. Kiliselere ve kültürlere göre değişiklik arz eden bu anma günleri Ortodokslarda genellikle azizlerin aziz oldukları günleri gösterir. İşte isim günü kutlaması da bu azizlerle aynı ismi taşıyan kişilerin azizleri anma günlerinde kendi isim günlerini kutlamalarıdır. Yılın her

⁴⁹⁸ “... *velâdet-i humâyûn-ı mülükâneleri rûy-ı firûz vesilesiyle tebrikâtımı en samimi olan temenniyâtımı zât-ı hazret-i pâdişâhîlerine arz ve beyân ve muhabbet-i lâ-yetegayyerem te'minâtını tecdid eylerim.* BOA, Y. PRK. NMH, 9/3, 30 Kasım 1902.

⁴⁹⁹ Sabah, No: 4871, 22 Safer 1321 [20 Mayıs 1903], s. 1, *Malumât*, 2163, 22 Safer 1321 [20 Mayıs 1903], s. 1, “... *yevm-i mahsûsum münasebetiyle taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîlerinden lütfen beyân buyurulan tebrikât-ı muhibbâne ve temenniyât-ı hayriye'den pek minnetdâr olarak zât-ı hümayun-ı mülükânelerine an-samimü'l-kalb teşekkür ederim*”, BOA, Y. PRK. NMH, 9/64, 19 Mayıs 1905.

bir gününe bir aziz veya azize bulmak mümkün değildir. Bu yüzden bazı ülkelerde milli sembol haline gelen ünlü kişilerin adları da isim günü olarak kutlanmaktadır.⁵⁰⁰

II. Abdülhamid döneminde Rus tahtında bulunan iki isim Aleksandr ve Nikola'dır. Aleksandr isminin 11 Eylül'de Nikola isminin ise 18 Aralık'ta isim günleri kutlanmaktadır. Sultan II. Abdülhamid döneminde hemen hemen her yıl bu tarihlerde İstanbul Rus sefarethanesine özel memurlar gönderilerek Rus imparatorlarının isim günleri tebrik edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkmasından birkaç gün sonra Rus imparatoru II. Aleksandr'ın 11 Eylül 1876'da isim günü kutlaması icra edilmiştir. Teşrifatı Umumiye Nezareti tarafından bildirilen imparatorun isim gününün tebrikine, Divan-ı Hümayun Tercümanı Münir Bey ile Mabeyn-i Hümayun Feriki Said Paşa memur edilmiştir.⁵⁰¹ 11 Eylül'de Büyükdere Rusya sefarethanesine giden Said Paşa ve Münir Bey, padişah adına imparatorun isim günü için Rusya maslahatgüzarına tebrikte bulunmuşlardır.⁵⁰² 1877 yılında isim günü tebrikine rastlayamıyoruz. Çünkü bu tarihte 93 Harbi denilen savaşın ortalarında bulunulmaktaydı. 3 Mart 1878'te iki ülke arasında yapılan anlaşmadan sonra 1878 yılı 11 Eylül'ünde imparatorun isim günü yine tebrik edilmiştir.⁵⁰³ 1879-1884 yıllarındaki isim günlerini tebrik için Divan-ı Hümayun tercümanı ve Teşrifat-ı Umumiye Nazırı Münir Bey ile seryaver Halil Paşa İstanbul Rus sefarethanesine giderek padişah adına tebriklerde bulunmuşlardır.⁵⁰⁴

1884 yılında Rus imparatoru III. Aleksandr'ın isim gününde Sultan II. Abdülhamid, *“yevm-i mahsûs-ı hazret-i imparatorîleri hakkında tebrîkat-ı hâlise-i senâverânemi kabûl ve tezâyid-i şân-ı hükümdârîleriyle bi'l-cümle teb'â-yı sâdika-ı imparatorîlerinin sa'âdet-i hâl ve bahtiyârîleri husûsunda derkâr olan temenniyât-ı dostaneme i'timâd buyurmalarını ricâ ederim”* ifadeleriyle imparatora tebrik telgrafi göndermiştir.⁵⁰⁵

⁵⁰⁰ Selahattin Çitçi, “Türk Romanında Bir Modernleşme Projesi: İsim Günü Kutlaması”, *Rossiskaya Türkologiya* No: 1(10), Moskova-Kazan, 2014, s. 30-31.

⁵⁰¹ *BOA, İ. HR, 271/16356*, 19 Şaban 1293 [9 Eylül 1876].

⁵⁰² *Vakit*, No: 316, 31 Ağustos 1292 [12 Eylül 1876].

⁵⁰³ *BOA, İ. HR, 277/16951*, 26 Ağustos 1294 [7 Eylül 1878].

⁵⁰⁴ Münir Efendi 1878 yılında Teşrifat-ı Umumiye Nazırı olmuş ve 1899'a kadar bu görevini sürdürmüştür. Halil Paşa ise 1879-1884 yılları arasında servayer görevini ifa etmiştir. Bk. *Devlet Salnamesi* 1296-1317.

⁵⁰⁵ *BOA, Y. PRK. NMH, 2/84*, 30 Ağustos 1300 [11 Eylül 1884].

1885-1897 yılları arasında Rus imparatorlarının isim günlerinde Seryaver Mehmet Paşa ile Münir Paşa her yıl Rus sefarethanesine giderek padişah adına Rus sefirine ifa-yı resmi tebrikte bulunmuşlardır. III. Aleksandr'ın 1888 yılındaki isim gününde karakol sefine-i hümayunu bayraklarla donatılmış ve 21 pare top atışı yapılmıştır. Padişah adına resmi tebrik ifası için Teşrifat-ı Umumiye Nazırı Münir Paşa ve Seryaver Mehmet Paşa Rus sefarethanesine giderek tebriklerini Rus sefiri Nelidof'a sunmuşlardır. Nelidof bu resmî kabulde büyük üniformasını giymiş ve Osmanî ve Mecidi nişanlarını da takmış olduğu halde karşılama yapmıştır. Sadrazam Mehmet Kamil Paşa adına Sadaret Tercümanı Vekil Efendi ve Hariciye Nazırı Mehmet Said Paşa adına hariciye teşrifatçısı İbrahim Bey, Rus sefarethanesine giderek Nelidof'a resmi tebrikte bulunmuşlardır.⁵⁰⁶

Rus imparatoru III. Aleksandr'ın son isim günü tebriki 11 Eylül 1894 tarihinde icra edilmiştir. Büyükdere'de bulunan Rus sefarethanesi kilisesinde sabahleyin dini merasim icra edilerek şükür duası okunmuştur. Bu ayinde sefir Nelidof, sefaret ve konsolos memurları, sefaret maiyeti vapuru kumandanı ve subayları büyük üniformalarını giymiş halde hazır bulunmuşlardır. Rum Patrikhanesi, Kudüs-i Şerif ve Antakya Patrikhaneleri, Tur-i Sina Manastırları vekilleri, Rusya tebaası ileri gelenleri, Rusya vapur kumpanyası memurları, Rusya Postanesi memurları ile yabancı sefirler de yer almıştır. Dini merasim sona erdikten sonra sefaret salonuna geçen Sefir Nelidof, orada bulunanların tebriklerini kabul etmiştir. Bunun akabinde oradakilere şampanyalar ve şekerlemeler ikram edilmiş ve imparator III. Aleksandr'ın sıhhat ve mesudiyeti için dualar okunmuştur. Rusya tebaası adına Nelidof tarafından imparatora tebrik telgrafı gönderilmiştir. Öğle vakti karakol sefine-i hümayunu ve limanda demirlenmiş bulunan Rusya kumpanyası vapurları bayraklarla donatılmış ve 21 pare top atışı yapılarak merasim-i ihtiramiye icra edilmiştir. Öğleden sonra Teşrifat-ı Umumiye Nazırı Münir Paşa ile Seryaver Mehmet Paşa Rusya sefarethanesine giderek Nelidof'u ziyarette bulunmuşlar ve padişah adına tebriklerini tebliğ etmişlerdir. Yine Sadrazam Ahmet Cevad Paşa adına sadarettен memur-ı mahsus gönderilerek resmi

⁵⁰⁶ *Tarik*, No:1603, s. 1, 31 Ağustos 1304 [12 Eylül 1888].

tebrik ifa edilmiştir. Akşam olunca Nelidof tarafından bir ziyafet verilmiş ve geceleyin balo tertip edilmiştir.⁵⁰⁷

III. Aleksandr'ın 1 Kasım 1894'te ölmesi üzerine yerine oğlu II. Nikola tahta geçmiştir. Ortodoksların Aya Nikola yortusu Rumi takvime göre Kanunievvelin 6'ncı günü, Miladi takvime göre ise 18 Aralık'ta kutlanmaktadır. Dolayısıyla II. Nikola'nın isim günü bu tarihe denk gelmektedir. III. Aleksandr döneminde olduğu gibi II. Nikola'nın isim günlerinde de her yıl ayinler yapılmış, dualar okunmuş ve sefir tarafından tebrikler kabul edilmiştir. 18 Aralık 1894'te Münir Paşa ile Mehmet Paşa resmi tebrik için Rus sefarethanesine giderek Nelidof'a tebriklerini iletmışlerdir.⁵⁰⁸ Sultan II. Abdülhamid de imparatora telgrafname göndererek isim gününü tebrik etmiştir. Telgrafında “...yevm-i mahsûs-ı haşmetâneleri münâsebetiyle zât-ı âli-i imparatorîlerine an-samîmü'l-kalp beyân-ı teşekkürât eder...” ifadeleriyle tebriklerini iletmış ve II. Nikola hakkında iyi dilek temennilerinde bulunmuştur.⁵⁰⁹

1895 yılında Sultan II. Abdülhamid yine telgrafname ile Rus imparatorunun isim gününü tebrik etmiştir.⁵¹⁰ Buna karşın imparator cevabi telgraf göndererek samimiyetlerinden dolayı Sultan II. Abdülhamid'e minnettar olduğunu ifade etmiştir.⁵¹¹ 1898 yılında II. Nikola'nın isim gününde Münir Paşa ile Erkan-ı Harbiye Müşiri ve Yaver-i Ekrem Şakir Paşa Rus sefarethanesine giderek padişah adına Rus sefiri Zinoviyef'e tebrikatta bulunmuşlardır. Sadrazam Halil Rıfat Paşa adına sadaret tercümanı Hayrettin Bey ve Hariciye Nazırı Ahmet Tevfik Paşa adına Hariciye Nezareti tercümanı Saadettin Bey, Rusya sefarethanesine giderek tebriklerini bildirmişlerdir.⁵¹²

⁵⁰⁷ *Sabah*, No: 1828, s. 2, 31 Ağustos 1310 [12 Eylül 1894], *Tercüman-ı Hakikat*, No: 4862, s. 2, 31 Ağustos 1310 [12 Eylül 1894]. *Tarik*, No: 3744, 31 Ağustos 1310 [12 Eylül 1894].

⁵⁰⁸ *İkdam*, No: 140, s. 1, 7 Kanunievvel 1310 [19 Aralık 1894]; *Saadet*, No: 3180, s. 2, 7 Kanunievvel 1310, [19 Aralık 1894].

⁵⁰⁹ *BOA, Y. PRK. NMH*, 6/40, 6 Kanunievvel 1310 [18 Aralık 1894].

⁵¹⁰ *BOA, Y. PRK. NMH*, 6/67, 6 Kanunievvel 1311 [18 Aralık 1895].

⁵¹¹ “...temenniyât-ı samimiye-i mülükânelerinin senâverlerince bâdi-i kemâl-i minnetdârî olduğuna i'timâd buyurmalarını zât-ı hümayûn-ı şâhânelerinden ricâ ederim...”, *BOA, Y. PRK. NMH*, 6/67, 20 Kanunievvel 1895 [20 Aralık 1895].

⁵¹² *BOA, İ.HR*, 361/26, 1 Kanunievvel 1314 [13 Aralık 1898]. *Tercüman-ı Hakikat*, No: 6340, s. 1, 7 Kanunievvel 1314, [19 Aralık 1898]. *İkdam*, No: 1597, s. 1, 7 Kanunievvel 1314 [19 Aralık 1898], *Tarik*, No: 4655, s. 1, 7 Kanunievvel 1314 [19 Aralık 1898].

1899 yılında II. Abdülhamid'in imparatora telgraf göndererek isim gününü kutlaması üzerine mutlu olan imparator, cevabi olarak teşekkür telgrafi göndermiştir.⁵¹³ Münir Paşa'nın 1899'da ölmesi üzerine Teşrifat-ı Umumiye Nazırı olarak İbrahim Rasih Bey tayin edilmiştir. Aynı yıl Rus sefarethanesine resmi tebrik için Seryaver Mehmet Paşa ile birlikte İbrahim Rasih Bey memur edildiği bildirilmiştir.⁵¹⁴ Ancak gazetelerde belirtildiği üzere bunların yerine Şakir Paşa ile Teşrifat-ı Hariciye muavini Hilmi Bey Zinoviye'yi ziyaret ederek resmi tebrik ifasında bulunduğu belirtilmiştir.⁵¹⁵

1901 yılında Şakir Paşa ile Teşrifat-ı Umumiye Nazırı İbrahim Rasih Efendi resmi tebrikte bulunurken Tophane-i Amire Müşiri ve Mekatib-i Askeriye-i Şahane Nazırı Zeki Paşa ve Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi azasından Turhan Paşa, Beyoğlu'ndaki Rus sefarethanesine giderek imparatorun isim gününü tebrik etmişler ve kartvizitlerini bırakmışlardır.⁵¹⁶ 1902 yılında padişahın, II. Nikola'nın isim gününü tebrik etmesi üzerine imparator cevabi telgraf göndermiştir. Bu telgrafında memnuniyetini bildirerek içtenlikle sultana teşekkür etmiştir. Telgrafın devamında komşu olan iki devletin dostane ilişkilerinin ve münasebetlerinin devam ettirilmesi temennisinde bulunmuştur.⁵¹⁷ Aynı zamanda Şakir Paşa ve İbrahim Bey'de Rus sefiri Zinoviye'yi ziyaret ederek tebriklerini iletmişlerdir. Akşamleyin Zinoviye tarafından ziyafet verilmiş ve akabinde balo tertip edilerek sohbet yapılmıştır. Bu baloda Orman, Maadin ve Ziraat nazırı Selim Melhame Paşa, Turhan Paşa ve Mabeyn-i Hümayun mütercim-i evveli Aleksandr Kara Todori Paşa ile yabancı sefirler ve müsteşarları yer almışlardır.⁵¹⁸

⁵¹³ "...tebrikât-ı şâhânenizden dolayı zât-ı hümayun-ı mülükânelerine samimi olarak teşekkür eder ve hissiyât-ı dostanemin beyânât-ı müttekâsıyla itimâd buyurmalarını ricâ ederim...", BOA, Y. PRK. NMH, 8/12, 18 Kanunievvel 1899 [18 Aralık 1899].

⁵¹⁴ BOA, İ. HR, 365/21, 1 Kanunievvel 1315 [13 Aralık 1899].

⁵¹⁵ *Tercüman-ı Hakikat*, No: 6702, 7 Kanunievvel 1315 [19 Aralık 1899], *İkdam*, No: 1962, s. 2, 7 Kanunievvel 1315 [19 Aralık 1899].

⁵¹⁶ *İkdam*, No: 2693, s. 7 Kanunievvel 1317 [20 Kanunievvel 1901], *Tercüman-ı Hakikat*, No: 7421, s. 1, 7 Kanunievvel 1317 [20 Kanunievvel 1901].

⁵¹⁷ "...beyân buyurulan temenniyâttan fevka'l-had memnûn olarak bundan dolayı zât-ı şâhânelerine an-samimü'l-kalb teşekkürât eyler ve gerek beynimiz de ve gerek iki hemcivâr hükümetlerimiz arasında pek ziyâde dostane olan münâsebâtın idâmesi hakkında...", BOA, Y. PRK. NMH, 9/8, 20 Kanunievvel 1902, [20 Aralık 1902].

⁵¹⁸ *Sabah*, No: 4760, 7 Kanunievvel 1318 [20 Kanunievvel 1902]. *Tercüman-ı Hakikat*, No: 7781, s. 1, 7 Kanunievvel 1318 [20 Kanunievvel 1902].

Yabancı hükümdarların resmi günlerinde merasim icra edilmesi bir talimatla bildirilmiş ve talimatın bir fıkrasında yabancı hükümdarların yevmi mahsus gününde vali, mutasarrıf veya kaymakamın resmi elbiselerle konsoloshaneye gitmeleri ve resmi tebriklerde bulunmaları yazılmıştır.⁵¹⁹ Rusya imparatorlarının özel günlerinde, vilayetlerde mülkiye ve askeriyeden birer memurun Rusya konsoloshanesine giderek icrayı resmi tebrik eylemesi de öteden beri uygulanan bir usuldür. II. Nikola'nın 18 Aralık 1902 tarihindeki isim günün de Bayezid Livası'nda bu merasime riayet edilmemiş, hatta askeri ve mülkiye dairelerine çekilen sancaklar indirilmiştir. Konsolos tarafından, sancakların indirilmesinin hürmetsizlik olacağı mutasarrıflığa bildirilmiş ise de dinlenilmemiştir. Bunun üzerine bu durum İstanbul'a iletilmiş ve merasim tebriklerinin kabul edilmesinde dahi zor durumda kalındığı belirtilmiştir. Bu durum Bayezid mutasarrıfı ve kumandanı bulunan Binbaşı Yusuf Efendi'nin azledilmesine vesile olmuştur.⁵²⁰ Turhan Paşa ve Selim Melhame Paşa 1903, 1904, 1906 ve 1907 yıllarında II. Nikola'nın isim günü olan 18 Aralık'ta sefarethaneye giderek resmi tebriklerde bulunmuşlar ve kartvizit bırakmışlardır.⁵²¹

Rus imparatorlarının isim günlerinde sabahleyin sefaret kilisesinde dualar edilerek dini merasim icra edilmiştir. Bu ayinde başta İstanbul Rus elçisi ve sefaret memurları, konsoloshane memurları, sefaret maiyetine memur vapur kumandanı ve subayları, Rus ileri gelenleri ve saygın kişiler bulunmakla beraber diğer yabancı sefirler, maslahatgüzarlar, kapı kethüdarları, ekzarhlar bulunmuşlardır. Rum Patrikhanesi ve Kudüs-i Şerif patriği tarafından da birer temsilci de gönderilmiştir. Dini merasimden sonra Rus sefiri sefarethanenin büyük salonuna geçerek eşi ile birlikte gelen tebrikleri kabul etmiştir. Rus sefiri hem kendi hem de Rusya tebaası muteberanı adına imparatora telgraf göndererek isim gününü tebrik ederek kutlamıştır. Öğle vaktinde karakol sefine-i hümayunu, sefaret maiyetinde bulunan gemiler, Rusya kumpanyası vapurları ve yabancı sefaretlerin vapurları bayraklarla donatılarak 21 pare top atışı yapılmış ve rasime-i ihtiram icra edilmiştir. Rus imparatorlarının isim günü kutlaması gece yarısına kadar sürmüştür. Rus sefiri tarafından akşam ziyafet verilmiş geceleyin balo düzenlenmiş ve sohbetler yapılmıştır. İsim gününün tebriki için

⁵¹⁹ BOA, BEO, 847/ 63508, v. 5, 26 Rebiülahir 134 [4 Kasım 1896].

⁵²⁰ BOA, DH, TMIK. M, 136/62, 7 Kanunievvel 1318 [20 Aralık 1902].

⁵²¹ Tercüman-ı Hakikat, No: 9234, s.1, 7 Kanunievvel 1322 [20 Kanunievvel 1906], Tercüman-ı Hakikat, No: 9599, s. 2, 7 Kanunievvel 1323 [20 Kanunievvel 1907].

Teşrifat-ı Umumiye Nazırı ile yaverandan birisi Rus sefarethanesine giderek Rus sefirine padişah adına tebriklerde bulunmuşlardır. Sadrazam ve Hariciye nazırı adına da sadaret ve hariciye tercümanları resmi tebriklerde bulunmuşlardır. Sultan II. Abdülhamid ise Rus imparatorlarına tebrik telgrafi göndererek isim günlerini kutlamıştır.

Tablo 3.1: Rus İmparatorlarının İsim Günlerinin Tebriki İçin Rus Sefaretine Gönderilen Memurlar

Tarih	Padişah Adına Rus Sefirine Tebrik	Sadrazam Adına Rus Sefirine Tebrik	Hariciye Nazırı Adına Rus Sefirine Tebrik
1876	Divan-ı Hümayun Tercümanı Münir Bey, Mabeyn-i Hümayun Feriki Said Paşa		
1878	Münir Bey		
1879-1884	Teşrifat-ı Umumiye Nazırı Münir Paşa, Seryaver Halil Paşa		
1885-1897	Münir Paşa, Seryaver damat Mehmet Paşa		
1888	Münir Paşa, Seryaver damat Mehmet Paşa	Sadaret tercümanı Vekil Efendi	Hariciye Teşrifatçısı İbrahim Bey
1896	Münir Paşa, Seryaver damat Mehmet Paşa	Sadaret tercümanı Hayreddin Bey	Hariciye Tercümanı Mikail Bey
1898	Münir Paşa, Erkan-ı Harbiye Müşiri Şakir Paşa	Sadaret tercümanı Hayreddin Bey	Hariciye Nezareti tercümanı Saadettin Bey
1899	Şakir Paşa, Teşrifat-ı Hariciye muavini Hilmi Bey	Hayreddin Bey	Saadeddin Bey
1900	Şakir Paşa, Hariciye Teşrifatçısı Galip Bey	Hayreddin Bey	Saadeddin Bey
1901-1904	Şakir Paşa, Teşrifat-ı Umumiye Nazırı İbrahim Rasih Bey	Hayreddin Bey	Saadeddin Bey
1905	İbrahim Paşa, Erkan-ı Harbiye Müşiri Abdullah Paşa	Sadaret Tercümanı Sefa Bey	Saadeddin Bey
1906	Teşrifat-ı Umumiye Nazırı Galip Bey, Abdullah Paşa	Sadaret Tercümanı Sefa Bey	Saadeddin Bey
1907	Galip Paşa, Abdullah Paşa	Sadaret Tercümanı Reşad Hikmet Bey	Saadeddin Bey
1908	Galip Paşa, Şakir Paşa	Sadaret tercümanı Ahmed Muhtar Bey	Saadeddin Bey

3.4. İzdivaç Tebriki

Osmanlı Devletinin ilk yıllarında padişah ve şehzadelerin evliliklerinde siyasi amaç göz önünde tutulmuş, komşu devlet veya beyliklerle akrabalık tesis edilmiştir. Rus imparator ve prensleri de siyasi evliliğe önem vermişler ve özellikle Alman prensesleri ile evlenmişlerdir. Bunun yanında Karadağ ve Yunan Prensleri ile izdivaçlar gerçekleşmiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde Rus imparatorları hanedan üyelerinin izdivaçlarını padişaha bildirmeyi dostluk münasebetleri gereği bir vazife olarak görmüşler ve mektup yazarak bu sevinci paylaşmışlardır. Osmanlı hanedan mensuplarının evliliklerinin Rusya imparatorlarına Sultan II. Abdülhamid tarafından mektupla bildirildiğine rastlanmamıştır. Sultan II. Abdülhamid öncesinde de Rus imparatorları hanedan mensuplarının izdivaçlarını Osmanlı sultanına mektupla bildirmişlerdir. Örneğin II. Aleksandr, kızı Maria Aleksandrovna'nın İngiliz kraliçesi Victoria'nın oğlu ve Edinburg dükü Prens Alfred ile 11 Ocak 1874'teki evliliğini Sultan Abdülaziz'e mektup göndererek bildirmiştir.⁵²²

Sultan II. Abdülhamid döneminde Rus imparatorları kendi evlilikleri dışında gerek kardeşleri ve çocukları gerekse amcasının çocuklarının izdivaçlarını sultana bildirmeyi adeta vazifeden saymışlar, sultanın bu haberden mutlu olacağını düşünmüşlerdir. Sultan ise cevabi mektup ve telgraflarında her daim mutlu olduğunu ifade etmiştir. Nitekim III. Aleksandr'ın amcasının oğlu Konstantin Konstantinoviç, Prenses Elizabet ile 25 Nisan 1884'de Petersburg'da evlenmişlerdir. İmparator bu izdivacı Sultan II. Abdülhamid'e “...zât-ı şevket-simât cenâb-ı mülükânelerinin hakk-ı senâverânemde derkâr olan efkâr-ı meveddet-disâr-ı hümâyûnları iktizâsınca senâverleriyle hânedân-ı imparatorîmizce mûceb kemâl-i hazz u mesâr olan işbu izdivâcı bâhirü'l-ibtihâcdan dahî hisse-mend-i memnûniyet olacakları meczûmumdur...” ifadeleriyle bildirmiştir. Padişahın bu sevinçlerine ortak olacağını mektubunda beyan etmiştir.⁵²³ Bu nameye usulüne uygun olarak iyi dilekler içeren tebrik mektubu yazılarak gönderilmiştir.⁵²⁴

III. Aleksandr'ın kardeşi Serj (Sergei) Aleksandroviç, Hesse Grandükasının kızı Elizabeth ile Petersburg Kış Sarayı'nda 15 Haziran 1884'te evlenmişlerdir.

⁵²² BOA, İ. HR, 262/15686, 21 Muharrem 1291 [10 Mart 1874].

⁵²³ BOA, Y. A. RES, 24/24, 29 Nisan 1884.

⁵²⁴ BOA, İ. HR, 294/18523, 13 Ramazan 1301 [7 Temmuz 1884].

İmparator bu evliliği yine mektup yazarak Sultan II. Abdülhamid'e bildirmiştir. Rus sefiri Nelidof tarafından takdim edilen 30 Haziran 1884 tarihli mektupta padişahın samimiyetlerine dikkat çekilmiştir. İmparator, kendileri ve hanedanları adına tüm güzel hadiselerden mutluluk duyan Sultan II. Abdülhamid'in bu sevinçli evlilik hadisesinden de aynı hazzı duyacağına kanaat getirmiştir. Bu haberi "...*taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîlerine iş'ârını bir vazife-i nazîkadan add eder...*" diyerek bildirmiştir.⁵²⁵

İmparatorun mektubunu memnuniyetle aldığını bildiren Sultan II. Abdülhamid, cevabi olarak "... *zât-ı haşmetânelerine mahsûs olan efkâr-ı meveddet-disâr-ı hümayûnun iktizâsınca gerek zât-ı imparatorîlerine gerek hânedân-ı fehâmet esâmîlerine müteallık her bir şeyde an-samîm ibrâz-ı âsâr-ı iltizâm eylediğim gibi iş bu vâkı'a-yı mübtehicce dahî senâverlerince mahzûziyet-i hakîkiyeyi müstelzim olmuş olduğundan ifâ-yı tebrikât-ı hâlisâneye müsâra'atla berâber tezâyüd-i bahtiyâri ve ikbâli hükümrânîleri hakkındaki temenniyâta i'timâd eylemelerini...*" diyerek her zaman olduğu gibi bu mutlu haberden de sevinç duyduğunu bildirmiştir.⁵²⁶

İmparatorun en küçük kardeşi Grandük Pol (Paul) ile Yunan kralının kızı Prenses Aleksandra'nın 15 Haziran 1889 Cumartesi günü başlayan düğünleri ihtişamlı bir şekilde devam ederek 17 Haziran'da sona ermişti. Petersburg Sefiri Ahmet Şakir Paşa, balo gecesi önce imparatora daha sonra Yunan kralı ve kraliçesine Sultan Abdülhamid adına tebrikte bulunmuştur. Gerek imparator gerekse kral ve kraliçe bu nezaketten dolayı oldukça memnun olmuşlar ve şükranlarını padişaha bildirmelerini istemişlerdir. Yunan kraliçesi bu teşekkürden başka geçen yıl boğazdan geçerken mazhar olduğu iltifatlarından dolayı da ayrıca padişaha teşekkür etmiştir.⁵²⁷

III. Aleksandr'ın amcasının oğlu Grandük Piyer Nikolayeviç ile Karadağ prensinin kızı prenses Milica Nikolayevna 26 Temmuz 1889'da Peterhof Sarayı'nda evlenmişlerdir. İmparator bu evliliği Sultan II. Abdülhamid'e mektupla bildirmiş ve sultanın bu sevindirici haberden hissesi olacağını beyan etmiştir.⁵²⁸ Prens Jorc

⁵²⁵ BOA, İ. HR, 294/18576, v. 2, 6 Zilkade 1301 [28 Ağustos 1884]. BOA, Y. A. HUS, 179/90, v. 3, 30 Haziran 1884.

⁵²⁶ BOA, Y. A. HUS, 179/90, v. 2.

⁵²⁷ BOA, Y. PRK. NMH, 9/83, 19 Şevval 1306 [18 Haziran 1889].

⁵²⁸ BOA, Y. EE, 61/19, v. 3, 30 Ağustos 1889.

Maksimilyanoviç Karadağ prensesi Milica'nın kardeşi Anastasia Nikolayevna ile 16 Ağustos'ta Peterhof Sarayı'ndaki evliliğini imparator yine Sultan II. Abdülhamid'e mektupla bildirmiş aynı ifadeleri kullanmıştır.⁵²⁹

III. Aleksandr, kızı Grandüşes Kseni Aleksandrevna'yı kuzeni olan Aleksandr Mihailoviç ile evlendirmiş ve bu keyfiyeti Sultan II. Abdülhamid'e mektupla bildirmiştir.⁵³⁰ Bunun üzerine sultan, tebriklerini ileten ve iyi dilek temennilerinde bulunan mektubunu imparatora göndermiştir. Mektubunda bunu “... *iş bu vâkı'â-yı mübtehicenin tarafeyn hakkında müstelzem envâ' meserrât olarak müşârün-ileyhâ hazretleriyle zevc-i muhteremlerinin mes'ûdâtına ihrâz-ı hayât etmeleri temenniyât-ı samimiyesini ...*” ifadeleriyle beyan etmiştir.⁵³¹ Sultan II. Abdülhamid'in mektubunu alan III. Aleksandr, temennilerinden dolayı içten teşekkür etmiş ve padişahın bu dostluğu, imparatoriçe Maria'nın da büyük hoşnutluğunu kazandığını bildirmiştir.⁵³² Aynı zamanda II. Abdülhamid, tahta yeni geçen III. Aleksandr'ın oğlu ve Kseni Aleksandrevna'nın kardeşi olan II. Nikola'ya mektup göndererek bu izdivacı tebrik etmiştir.⁵³³

Rusya imparatoru II. Nikola'nın 23-26 Kasım tarihleri arasında Aleksandra Fyodorovna ile izdivaçları gerçekleşeceği Petersburg sefaretiden bildirilmiştir.⁵³⁴ Bu izdivacı tebrik için kitabet dairesi tarafından mektup yazılmış⁵³⁵ ve mektubu götürmeye Fuad Paşa memur edilmiştir.⁵³⁶ Refakatinde Mirliva Yusuf İzzet Paşa ve Mabeyn-i Hümayun kâtibi Kamil Bey bulunmuştur.⁵³⁷ II. Nikola'nın babası III. Aleksandr 1 Kasım 1894'te vefat etmiştir. Dolayısıyla II. Nikola tahta yeni geçmiştir.

⁵²⁹ BOA, Y. EE. 61/20, v. 3, 10 Ekim 1889.

⁵³⁰ BOA, Y. PRK. NMH, 6/41, 3 Receb 1312 [31 Aralık 1894].

⁵³¹ BOA, Y. PRK. NMH, 6/24, v. 2, 29 Temmuz 1310 [10 Ağustos 1894].

⁵³² “...kerîmem Grandüşes Kseni'nin izdivacı münâsebetiyle taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîlerinden beyân buyurulan temenniyâtdan dolayı teşekkürât-ı samîmiyemîn kabilünü zât-ı hümayûn-ı mülükânelerinden ricâ ederim zât-ı şevket-simât cenâb-ı şehriyârîlerinin bu sûretle ibrâz buyurdukları eseri muhâleset imparatoriçe hazretlerince dahî pek ziyâde mahzûziyeti istizâm eylemiştir...”, BOA, Y. PRK. NMH, 6/24, v. 1.

⁵³³ “...zât-ı haşmet-simât imparatorilerine derkâr olan muvâlât-ı hakîkiye ve samimiye-i muhibbânemiz iktizasınca hânedânî fehâmet-nişân hükümrânîlerine âid ahvâl ve âsâr-ı mübtehiceden hisse-mend mesâr olduğumuz gibi bu keyfiyet dahi bâdi-i sürûr-ı mevfür olmağla müşârünileyhânın tehniyet-i izdivaçlarına ibtidâr eylediğimin beyânı te'yid revâbit-ı meveddetkârîye vesîle-i cemîle ittihâz kılınmış...”, BOA, Y. PRK. NMH, 6/41, 3 Receb 1312, [31 Aralık 1894].

⁵³⁴ BOA, İ. HUS, 31/71, 20 Cemaziyelevvel 1312 [19 Kasım 1894].

⁵³⁵ BOA, İ. HUS, 31/96, 24 Cemaziyelevvel 1312 [23 Kasım 1894].

⁵³⁶ BOA, İ. HUS, 31/99, 25 Cemaziyelevvel 1312 [24 Kasım 1894].

⁵³⁷ BOA, Y. PRK. NMH, 6/38, v. 1, 6 Cemaziyelevvel 1312 [5 Aralık 1894].

Fuad Paşa, imparatorun hem tahta çıkışını hem de izdivacını tebrik için gitmiş ve beraberinde birçok hediye ve nişan götürmüştür. Sultan II. Abdülhamid, mektubunda dostluk ilişkilerinden bahsederek çiftin evliliklerini tebrik etmiş ve mutlu olmaları temennilerinde bulunmuştur.⁵³⁸

II. Nikola'nın izdivacı dellallar vasıtasıyla ahaliye duyurulmuştur. İzdivaç münasebetiyle Cuma ve Cumartesi günleri bütün okullar tatil edilmiş, imparatorluk sarayı ve Petersburg şehri fenerler ile donatılmış ve şenlikler yapılmıştır. Resmî izdivaç kilisede Petersburg ve Moskova metropolitleri tarafından icra edilmiştir.⁵³⁹ II. Nikola'nın izdivacı günü Beyoğlu'ndaki Rusya sefarethanesi kilisesinde ayin icra edilmiş ve imparator ile imparatoriçe adına dualar okunmuştur. Bu ayine sefaret heyeti ile yabancı sefirler iştirak etmişler ve ayin sonrasında tebriklerde bulunulmuştur. Karakol sefine-i hümayunu ve yabancı sefirlerin maiyetinde bulunan vapurlar Rus bayrakları ile donatılmıştır.⁵⁴⁰

Sultan II. Abdülhamid, sadece Rus imparatorları tarafından bildirilen izdivaçlara cevap vermemiş aynı zamanda böyle bir durumu haber aldığı zamanda tebriklerde bulunmayı ihmal etmemiştir. Bu hususta Yunan prensesi Maria ile George Mihailoviç'in nişanlanmalarını haber aldığı anda Rus imparatoru ve Yunan kralına telgrafname göndererek bu güzel haberin her iki taraf hakkında uğurlu olması temennisinde bulunmuştur. Bu vesile ile aralarındaki dostluğu pekiştirmeye çalışmıştır.⁵⁴¹ Padişahın tebrik ve samimi temennilerinden dolayı Rus imparatoru ve Yunan kralı teşekkür telgrafı göndermişlerdir.⁵⁴²

Rusya imparatorları ve hanedanları adına meydana gelen tüm gelişmelerden samimiyetleri gereği Sultan II. Abdülhamid'in hisse sahibi olduğunu bildiren II. Nikola, 13 Mayıs 1900'de Grandük George Mihailoviç⁵⁴³ ile Yunan kralının kızı

⁵³⁸ BOA, Y. PRK. NMH, 6/38 v. 3, 14 Cemâziyelevvel 1312 [13 Aralık 1894].

⁵³⁹ Tercüman-ı Hakikat, No: 4926, 27 Cemâziyelevvel 1312 [26 Kasım 1894], s. 3.

⁵⁴⁰ İkdâm, No: 118, 28 Cemâziyelevvel 1312 [27 Kasım 1894], s. 2. Tercüman-ı Hakikat, No: 4927, 28 Cemâziyelevvel 1312 [27 Kasım 1894], s. 3. Sabah, No: 28, Cemâziyelevvel 1312 [27 Kasım 1894], s. 2.

⁵⁴¹ BOA, Y. PRK. NMH, 8/21, v. 3-4.

⁵⁴² "... Prens Maria ile Grandük Corc'un nişanlanması vesilesiyle hissiyât-ı dostânemin ve bu bâbda beyân buyurulan temenniyât-ı muhâlesetkârâne-i şâhânelerinden dolayı teşekkürâtımın kabul buyurulmasını ricâ ederim..." BOA, Y. PRK. NMH, 8/21, v.1-2,

⁵⁴³ Grandük George Mihailoviç, Rus imparatoru I. Nikola'nın (1825-1855) torunlarından. II. Nikola'nın ise dedesinin kardeşinin oğludur.

Maria'nın evliliklerini name göndererek bildirmiştir. Kendilerini ve hanedanlarını mutlu eden sevinçli haberi sultana bildirmeyi nazik bir vazife olarak kabul etmiştir.⁵⁴⁴ Sultan II. Abdülhamid, cevabi mektubunda imparatora karşı açık olan samimiyetlerini bildirerek tüm mutlu haberlerde olduğu gibi bu izdivaç vakiasında da sevinç hissesi olduğunu bildirmiştir. Evlenen çiftleri de tebrik ederek iyi niyet temennilerinde bulunmuştur.⁵⁴⁵

II. Nikola'nın amcası Nikola Nikolayeviç⁵⁴⁶ prenses Anastasia ile 29 Ağustos 1907'de Livadya'da evlenmişlerdir. Anastasia Karadağ Prensi'nin kızı ve Prens Jorc Maksimilyanoviç'in eşi idi. 1906'da eşinden ayrılmıştı. Nikola Nikolayeviç, Piyer Nikolayeviç'in kardeşi, eşi Milica'da Anastasia'nın kardeşi idi. Böylece iki kardeş olan Karadağ prensesleri yine iki kardeş olan Rus grandükleri ile evlenmişlerdi. Rus imparatoru II. Nikola, her zaman olduğu şekliyle sevinç olarak nitelediği bu izdivacı Sultan II. Abdülhamid'e bildirmeyi vazife sayarak bu sevinçten padişahında hisse sahibi olacağını düşünüp onu haberdar etmiştir.⁵⁴⁷

Rusya hanedanında meydana gelen evlilik hadiselerini Sultan II. Abdülhamid'e mektupla bildiren imparatorlar kendi mutluluklarına sultanı da ortak etmek istemişlerdir. Bu vesile ile aralarındaki dostluklar geliştirilmek istenmiştir. Bu evlilikler münasebetiyle meydana gelen doğumlarla birlikte hanedanlarına yeni bir üyenin katılımını sevinçle karşılayan Rus imparatorları, bu mutluluklarını yine sultan II. Abdülhamid'e mektupla bildirmişler ve sevinçlerine hissedar olmasını istemişlerdir.

3.5. Veladet Tebriki

Osmanlı padişahlarının bir çocuğu doğduğunda Dâr'üs-Saâde ağasının (Kızlar Ağası) oda lalası keyfiyeti Silahtar Ağa'ya müjdelerdi. Silahtar ağa padişahın bir

⁵⁴⁴ "... bize müteallık kâffe-i ahvâle hasbe'l-ihlâs zât-ı şevket-simât cenâb-ı mülükânelerinin dahî iştirak buyurdıkları meczûmum bulunmuş olduğundan gerek bizce ve gerek hânedân-ı imparatorimizce müceb hazz u server olan şu vâkı'a-yı mübtehicenin taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîlerine iş'ârını bir vazife-i nazîkadan addeder..." BOA, Y. PRK. NMH, 8/35, v. 1, 18 Mayıs 1900.

⁵⁴⁵ "... zat-ı haşmet-simât imparatorilerine derkâr olan muvâlât-ı samimiye hakikiyemiz iktizâsınca hânedân-ı fehâmet-nişân-ı hükümrânîlerine taalluk eden ahvâl ve âsâr-ı mübtehiceden iktisâb-mesâr eylemekde olduğumuz cihetle bu keyfiyet dahî bâdi-i server nâ-mahsûr olmağla hâssa-ı müşârûn-ileyhânın tehniyet-i izdivaçlarına ibtidâr eylediğimin..." BOA, Y. PRK. NMH, 8/35, v. 2, 3 Cemaziyelevvel 1318 [29 Ağustos 1900].

⁵⁴⁶ II. Nikola'nın babasının amcasının oğlu yani II. Aleksandr'ın kardeşininin oğludur.

⁵⁴⁷ BOA, Y. PRK. HR, 35/57, v. 2,

çocuğu olduğunu sarayda ilan edince Enderun'da bulunan tüm odalar doğan erkek çocuk için beş, kız çocuk için de üç kurban keser ve bu doğum kutlanırdı.⁵⁴⁸ XVII. Yüzyıldan itibaren padişahların meydana gelen çocuklarının doğum haberi sadrazama hatt-ı hümayun ile iletildi. Doğan çocuk erkekse Kızlar Ağası, kız ise yüksek rütbede bir saray ağası hatt-ı hümayunu sadrazama iletirdi. Bu tebliğden sonra sadrazam, şeyhülislam, vezirler, kazasker, yeniçeri ağası vb. teşrifata dâhil devlet adamları saraya giderek tebriklerde bulunurlardı.⁵⁴⁹

Şehzade ve sultanların doğumlarının devlet adamlarına ve halka duyurulması için Topkapı sarayı sahilinde bulunan topraklarla atış yapılırdı. Bu atışlar çocuk erkek ise yedi, kız ise üç defa ve günde beş kez tekrarlanırdı. Ayrıca Topkapı Sarayı dışında diğer mahallerde top atılması için emirler verilirdi.⁵⁵⁰ Veladet haberi XVIII. Yüzyıldan itibaren İstanbul dışındaki eyaletlere de fermanla bildirilirdi. Bu hükümler üzerine padişahın yeni doğmuş olan çocuğunun ömrünün uzun olması adına camilerde dualar edilir ve şenlikler yapılırdı.⁵⁵¹ Şehzade ve sultanların doğum haberleri bağlı eyaletlere ve yabancı devlet hükümdarlarına mektup gönderilerek haber verilirdi. Buna karşın veladeti tebrik eden nameler gelirdi. Nitekim Sultan Abdülmecid oğulları Nureddin, Mehmed Fuad ve Nizameddin'in doğumları vesilesiyle yabancı devlet hükümdarlarına mektup göndermişti. Padişah, "...*Bilcümle düvel-i ecnebiye hükümdârânına nâme-i hümayûn...*" diye başlayan mektubunda, devletlerle aralarında mevcut olan dostluk ilişkilerine dikkat çekmiş ve bu dostluk gereği kendi sevincinden yabancı hükümdarlarında hissedar olacaklarını bildirmiştir.⁵⁵² Yine Sultan Abdülaziz'in Nureddin ismi verilen bir oğlu dünyaya geldiğinde Rusya imparatoru II. Aleksandr'a bir mektupla bu sevinçli haber bildirilmiştir. İmparator ise gönderdiği tebrik mektubunda Sultan Abdülaziz ile olan dostluğunu belirterek bu doğumu tebrik etmiş ve şehzadenin uzun ömürlü olması temennisinde bulunmuştur.⁵⁵³

⁵⁴⁸ Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, s. 39.

⁵⁴⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, s. 107-108.

⁵⁵⁰ Dündar Alikılıç, *Osmanlı'da Devlet Protokölü ve Törenler İmparatorluk Seromonisi*, s. 170.

⁵⁵¹ Fatma Acar, "Osmanlıda Padişah Oğulları ve Kızlarının Eşitlendiği Alan: Teşrifat", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XIV, S. 27, 2015/1, s. 191.

⁵⁵² "...saltanatı seniyyemizle devleti fahimeleri beyninde derkâr olan münâsebât-ı muhâdenet arasında müstekâr bulunan revâbit-ı mahsûsa-ı muhabbet iktizâsınca..... vukû'bulan velâdetten dolayı.... Cenâb-ı hükümdârîlerinin dahî hissedâr olacakları...", *BOA, A. AMD, 51/100, v. 1-2-3, H. 1270, 1853/1854.*

⁵⁵³ *BOA, HR, TO, 286/28, 26 Şubat 1857.*

Sultan II. Abdülhamid döneminde Rus imparatorları grandük ve grandüşes denilen çocukları dünyaya geldiklerinde bu sevinçli haberi padişaha mektup yazarak bildirmişlerdir. Nitekim III. Aleksandr, eşi Maria Fyodorovna'nın bir kız çocuğu dünyaya getirmesiyle oldukça sevinmiş ve bu sevinci Sultan II. Abdülhamid ile paylaşmak istemiştir. Bir kızının dünyaya geldiğini ve adının Olga olduğunu bildiren mektubunda bu haberi "...kemâl-i memnûniyetle iş'âr ederim..." diye bildirmiştir. İmparator mektubunda aralarındaki dostluk bağları gereği her türlü sevindirici olaydan daima memnun kaldığını ve böylesi sevindirici bir veladet hadisesinden Sultan II. Abdülhamid'in de sevinç hissesi olacağını düşünmüştür.⁵⁵⁴ Sultan II. Abdülhamid ise cevabi mektubunda samimiyetleri nedeniyle gönderilen ve bir kızının dünyaya geldiğini bildiren imparatorun sevgi dolu mektubunu memnuniyetle aldığını bildirmiştir. Devamında imparatorla olan iyi ilişkilerine ve samimi muhabbetine dikkat çekerek, şerefli hanedanlarına ait sevinçlerinden her zaman hissedar olduğunu ve bu veladet dolayısıyla sonsuz sevinç içerisinde bulunduğunu bildirmiştir.⁵⁵⁵

II. Nikola ise dünyaya gelen çocuklarından duyduğu mutluluğu selefinden daha fazla Osmanlı padişahıyla paylaşmıştır. Çünkü kendisinin dört kız ve bir erkek evladı olmuş ve bunların hepsinde de sevincini Sultan II. Abdülhamid'e iletmiştir. Aleksandra Fyodorovna, Olga adı verilen bir kız çocuğu dünyaya getirince eşi imparator II. Nikola, bu hadiseyi padişah ile "... cenâb-ı şehinşâhîlerine ma'al-memnûniye iş'ar eylerim..." diyerek paylaşmıştır. II. Nikola mektubunda iki hükümdar arasında muhabbet ve samimiyetlerine dikkat çekmiştir. Devamında kendilerinin Osmanlı hanedanına ait mutluluk hadiselerine iştirak ettiklerini ve bu veladet hadisesinde de Sultan II. Abdülhamid'in sevinç duyacağına bildirmiştir.⁵⁵⁶

⁵⁵⁴ "... şevketlü zevcemiz haşmetlü imparatoriçe Maria Fyodorovna hazretlerinin geçen şehir-i haziranın birinde bir kerimesi dünyaya gelerek ismi Olga tesmiye olduğunu zât-ı hümayûn-ı mülükânelerine kemâl-i memnûniyetle iş'ar ederim... mevcûd olan revâbıt-ı dostî iktizâsınca taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîlerine aid her türlü vukû'ât-ı mübtehededen dâima memnûn olmakta olduğumuz misüllü gerek senâverlerince ve gerek hânedânımızca müceb-i mahzûziyet olan böyle bir vâkı'adan zât-ı şevket-simât hazret-i pâdişâhîlerinin dahî hisse-mend-sürur olacaklarından eminiz..." BOA, Y. A. RES, 17/5, v. 3, 19 Haziran 1882.

⁵⁵⁵ "...haber-i meserret eserini mutazammın irsâl-i sûy-ı hâlisânemiz kılınan nâme-i meveddet-i allâme-i imparatorileri kemâl-i mahzûziyetle ahz olunmuştur zât-ı haşmet-simat hükümrânîlerine der-kâr olan meveddet-i muhlisânemiz iktizâsınca hânedân-ı eşhamilerine âid âsâr-ı ibtihâciyeden herbâr hissemend mesâr olduğumuz gibi řu keyfiyet dahî nezd-i hâlisânemizde müstelzim sūr-ı na-mahsūr olmağla..., BOA, Y. A. RES, 17/5, v. 5, 22 Ağustos 1882.

⁵⁵⁶ BOA, İ. HR. 350 / 34, v. 1 [12 Kasım 1895].

II. Nikola'nın 29 Mayıs 1897'de Tatiana,⁵⁵⁷ 1899'da Maria⁵⁵⁸ ve 1901'de Anastasia adlarında kızları dünyaya gelmiştir. İmparator bu çocuklarının dünyaya gelişlerini aynı hislerle padişaha bildirmiştir. Sultan II. Abdülhamid ise her birinin doğumunda ayrı ayrı tebrik telgrafı göndermiş ve dostluk ilişkilerine vurgu yaparak bu veladet haberlerinden duyduğu sevinci iletmiştir.⁵⁵⁹ Anastasia'nın doğumunda ise Aleksandra'nın sağlıklı bir çocuk dünyaya getirdiği haberini öğrenince ziyadesiyle sevindiğini belirtmiştir. Hem imparatorun hem de imparatoriçenin bütün çocuklarıyla her daim mutlu olmaları temennisinde bulunmuştur.⁵⁶⁰ Kızlardan sonra II. Nikola'nın bir de erkek evladı dünyaya gelmiş ve Aleksis ismi verilmiştir. Yine her zaman olduğu gibi dost olarak nitelediği Sultan II. Abdülhamid'e bu güzel haberi name ile bildirmiştir. Sultan II. Abdülhamid bu sevindirici habere karşılık gönderdiği mektubunda, imparatora karşı değişmez samimi dostluğunu bir kez daha hatırlatmıştır. Devamında komşuluk haklarından dolayı imparatorluk hanedanının diğer müspet hallerinden hoşnut olduğu gibi bu veladetten dolayı da samimi olarak sevinç duyduğunu belirterek tebriklerini iletmiştir.⁵⁶¹

Rus imparatorları kendi çocukları olduğunda duydukları sevinci, torunları içinde aynı şekilde yaşamışlardır. Bu hususta II. Aleksandr, oğlu Çareviç'in çocuğu dünyaya gelince oldukça mutlu olmuştur. Çareviç'in eşi Grandüşes Suzarona bir erkek çocuk dünyaya getirince, II. Aleksandr bu doğum havadisini Sultan II. Abdülhamid'e bir mektupla iletmiştir. Sultan ise cevabi mektubunda iki devlet arasında yenilenen dostluk münasebetleri gereği imparator ve hanedanının sevinçlerine ortak olduğunu

⁵⁵⁷ BOA, Y. A. RES, 89/4, v. 3, 12 Haziran 1897.

⁵⁵⁸ BOA, İ. HR, 364/22. 17 Ağustos 1315 [29 Ağustos 1899].

⁵⁵⁹ "...zât-ı haşmet-simât hükümrânilerine derkâr olan muvâlât-ı samîmiyemiz iktizasınca hanedân-ı meâlî unvânı haşmetânelerine ta'alluk eden kâffe-i âsâr-ı mübtehededen ibtisâr-ı mesâr ... eylemekde olduğumuz gibi şu keyfiyet dahî müceb-i mezîd-i mahzûziyet olmağla..." BOA, Y. PRK. NMH, 7/50 v. 2, 3 Cemaziyelevvel 1315 [30 Eylül 1897].

⁵⁶⁰ "... imparatoriçe hazretlerinin salimen bir kız çocuğu tevellüd eylediği haber-i meserret eserini muhtevi olan telgrafnâme-i imparatorîlerinden pek ziyâde mesrûr ve mahzûz olunarak gerek zât-ı haşmet-simât-ı imparatorîlerinin ve gerek haşmetlû imparatoriçe hazretlerinin bi'l-cümle evlâd-ı haşmetâneleriyle devâm-ı mes'ûdiyeti imparatorîleri temenniyâtının..." BOA, Y. PRK. NMH, 8/74, v. 1, 1 Rebiülevvel 1319 [18 Haziran 1901].

⁵⁶¹ "... hakk-ı âli-i haşmetânelerinde lâ-yetegeyyer bulunan meveddet-i samîmiyeme ve hukuk-ı hem-civârîye binâen hânedân-ı ma'âlî unvân-ı imparatorîlerine ta'alluk eden be ahvâl-i sâireden pek ziyâde mahzûz olmuş olduğumu tebrikât-ı hâlisânem ile beyân ider..." BOA, Y. PRK. NMH, 9/60, v. 2, 25 Şevval 1322 [2 Ocak 1905].

bildirerek bu veladeti tebrik etmiştir.⁵⁶² İmparatorların veladet sevinci kendi çocukları ve torunlarıyla sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda kardeşlerinin, amcaoğullarının ve diğer hanedan kurenasından olanların doğan çocuklarında da göstermişlerdir. Örneğin III. Aleksandr, kardeşi Vladimir Kostantinoviç'in eşi Maria Pavlovna, Elena adı verilen bir kız çocuğu dünyaya getirdiği zaman Sultan II. Abdülhamid'e bu veladet haberini büyük bir sevinçle bildirmiştir. Gönderdiği mektubunda dostluk bağlarından bahseden imparator, sultanın mutluluklarına ortak olduğunu ve bu mutlu günde de bu sevinçten hissedar olmasından memnuniyet duyacağını bildirmiştir.⁵⁶³ Sultan II. Abdülhamid, bu mesajlara karşın her zamanki duygularla sevinç içerisinde bulunduğunu iletmiştir.⁵⁶⁴

II. Nikola'nın kız kardeşi Grandüşes Kseni Aleksandrevna Mihayloviç, bir kız çocuk dünyaya getirmiştir. II. Nikola, bu mutlu haberi padişaha bildirirken aralarındaki mevcut dostluk bağlarına değinmiştir. Dolayısıyla padişahı, hem kendi hem de hanedanının sevincinden bu dostluk neticesinde haberdar edip mutlu etmek istediğini bildirmiştir.⁵⁶⁵ Yine Kseni Aleksandrevna bir erkek çocuğu dünyaya getirdiğinde II. Nikola, aynı hislerle padişaha mektup göndermiştir.⁵⁶⁶ Sultan bu dostluk yüklü mesajlara karşın cevaben imparatora olan samimiyetini ortaya koymuş, bu samimiyete dayanarak hanedanının tüm sevinçlerinden hissedar olduğunu bildirmiştir.

⁵⁶² "...beyn'üd-devleteyn teceddüd eden münâsebât-ı dostâne iktizasınca hânedân-ı fehâmet-nişân-ı hükümrânilerin aid olan meserretten muhlisleri dahî hisse-mend olacağım derkâr olmağla müşârün-ileyhânın tehniyet-i velâdetine ibtidâr olunur..." , BOA, Y. PRK. NMH, 1/49, 25 Safer 1296 [18 Şubat 1879].

⁵⁶³ "...biraderimiz fehâmetlü Grandük Vladimir Aleksandroviç hazretlerinin zevcesi Grandüşes Maria Pavlovna hazretlerinden bir kerîmesi dünyaya gelerek Elena tesmiye edildiğini zât-ı şevket-simât hazret-i tâcidârilerine mahzûziyet-i kâmile ile iş'ar ederim beynimizde mevcut olan revâbit-i vedâdiye hasebiyle bahtiyâr ve ikbâl-i hümâyûnlarına ta'alluk eden her şeyde hemîşe ibrâz-ı âsâr-ı iltizâm eylemekte olduğum misillü..." , BOA, Y. A. RES, 16/33, v. 2, 2 Şubat 1882.

⁵⁶⁴ "...zât-ı haşmet-simât hükümrânilerine derkâr olan muhabbet-i mahsûsamız iktizasınca hânedânı fahimânelerine âid âsâr-ı ibtihâciyeden herbâr hisse-mend sürûr olduğumuz gibi şu keyfiyet dahî nezd-i hâlisânemizde müstelzim mesâr olmağla..." , BOA, Y. A. RES, 16/33, v. 2, 23 Şaban 1299 [10 Temmuz 1882].

⁵⁶⁵ "...beynimizde mevcûd olan revâbit-i vedâdiyeye mebnî zât-ı şevket-simât cenâb-ı şehriyârînin gerek bizce ve gerek hanedân-ı imparatorilerimizce müceb-i mesâr olan iş bu vâkı 'a-yı mübtehiceyi hissiyât-ı muhâlesetkârânem iktizasınca husûl-i bahtiyârî hümâyûnlarına müteallık..." BOA, Y. EE, 60/56, v. 3 [26 Temmuz 1895].

⁵⁶⁶ BOA, Y. PRK. NMH, 8/18, v. 1 [26 Ocak 1900].

III. Aleksandr'ın veladet sevinci amcasının oğlu Konstantin Kostantinoviç'in dünyaya gelen çocuklarında da kendini göstermiştir. Konstantin Kostantinoviç'in bir oğlu dünyaya geldiğinde veladet hadisesini Sultan Abdülhamid'e bir mektupla bildirmiştir. Mektubunda sağlam ve değişmeyen muhabbetlerine ve aralarındaki dostluk bağlarına vurgu yaparak bu sevinçli veladet hadisesinden Sultan Abdülhamid'in de hissesi olacağını ve bundan memnuniyet duyacağını belirtmiştir.⁵⁶⁷ Yine aynı şekilde Konstantin Kostantinoviç'in eşi Elizabeth Mavrikiyevna, Gabriel ismi verilen bir erkek evlat dünyaya getirdiğinde Rus imparatoru III. Aleksandr, bu haberi Sultan II. Abdülhamid ile “...kemâl-ı memnûniyetle iş'ara müsâraat ederim...” şeklinde sevinç sözcükleriyle paylaşmıştır. Diğer pek çok mektupta olduğu gibi burada da dünyaya gelen çocuğun muştı haberi, esasında iki ülke arasındaki dostluğu pekiştirmenin bir aracı olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Nitekim imparator III. Aleksandr, veladet hadisesini Sultan II. Abdülhamid ile aralarındaki dostluk bağlarını pekiştirecek bir vasıta olarak görmüştür. Hanedana yeni üyenin katılımını sevinç vakası olarak tanımlayan imparator, müttelik ve dost olarak gördüğü padişahı da bu sevinçten hissedar etmek istemiştir.⁵⁶⁸ Bu dostluk içeren mektuba karşın cevabi olarak veladeti tebrik eden bir name yazılarak imparatora gönderilmiştir.⁵⁶⁹ Konstantinoviç'in 1888 yılında bir oğlu daha dünyaya geldiğinde imparator III. Aleksandr yine Sultan II. Abdülhamid'e bu sevinçli haberi bildirmekten memnuniyet duymuştur.⁵⁷⁰ 1893 yılında Konstantinoviç'in eşi Elizabeth bir erkek evlat daha dünyaya getirdiğinde İmparator III. Aleksandr, bu sevinçli haberi dost olarak nitelediği Sultan II. Abdülhamid'e aynı duygularla iletmiştir.⁵⁷¹ III. Aleksandr amcasının oğlu

⁵⁶⁷ “... hakk-ı âli-i cenâb-ı mülükânelerinde olan meveddet-i müstemirremiz iktizâsınca bahtiyârî ve ikbâl-i hümayûnlarına müteallık bi'l-cümle husûsât-ı mahzûziyetimizi müstelzim olduğu gibi beynimizde mevcûd revâbit-ı dostî ve muvâlâtata mebni zât-ı şevket-simât hazret-i pâdişâhîlerinin dahî gerek senâverlerince ve gerek hânedân-ı imparatorîlerince müceb hazz ve mesâr olan işbu vâkı'a-yı mübtehededen hissemend-i memnûniyet olacıkları meczûmum bulunduğundan...”, BOA, Y. A HUS, 193/45, 4 Temmuz 1302, [16 Temmuz 1886].

⁵⁶⁸ “...ammizâde Grandük Konstantin Konstantinoviç hazretlerinin zevcesi fehâmetlü Grandüşes Elizabet Mavrikiyoma hazretlerinin şehri hâlin üçüncü günü bir mahdûmu dünyaya gelerek Gabriel ismiyle tesmiye olmuş olduğundan keyfiyeti taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîlerine kemâl-i memnûniyetle iş'ara müsâra'ât ederim...”, BOA, İ. HR. 309/19674, v. 1, 28 Temmuz 1887.

⁵⁶⁹ BOA, İ. HR. 309/19674, v. 3, 3 Kanunisanı 1303 [16 Ocak 1888].

⁵⁷⁰ BOA, İ. HR. 338/21881, 25 Kanunievvel 1303 [7 Ocak 1888].

⁵⁷¹ “... zât-ı haşmet-simât-ı imparatorîlerine derkâr olan muhabbet-i kalbiye-i hâlisânemiz iktizâsı üzere hânedân-ı fehâmet-nişanlarına müteallık âsâr-ı ibtihâciyeden iktisâb-ı mesâr eylediğim gibi şu keyfiyet dahî müstelzim-sürür-ı nâ-mahsûr olmağla bunun hâssa-i beyânıyla beraber müşârün-ileyhin tehniyet-i velâdetine mübâderet olunduğu ma'lûm fehâmet melzûm-ı imparatorîleri oldukça...”, BOA, Y. PRK. NMH, 5/63, v. 2, 6 Şaban 1310 [23 Şubat 1893].

Piyer Nikolayeviç'in dünyaya gelen kızının haberini padişaha bildirirken her defasında vurgulanan dostluk bağlarına dikkat çekmiş ve bu sevinçli haberden sultanı hissedar etmek istemiştir.⁵⁷²

III. Aleksandr'ın amcasının oğlu olan Konstantin Konstantinoviç'in bir oğlu⁵⁷³ ve daha sonra bir kızı dünyaya geldiğinde⁵⁷⁴ Corc Mihayloviç'in eşi Maria Corciyevna, Kseniya adı verilen bir kız çocuğu dünyaya getirdiğinde II. Nikola her daim olduğu gibi bu sevinçlerini sultanla paylaşmıştır.⁵⁷⁵ Bu dostluk çerçevesinde Sultan II. Abdülhamid aynı hislerle cevap vermiştir.⁵⁷⁶

Rus imparatorları hanedanlarına veladetle birlikte katılan her bir üyeyi sevinç vakası olarak görmüşler ve bu sevinci her defasında Sultan II. Abdülhamid'e mektup yazarak bildirmişlerdir. Esasında Rus imparatorlarının bu doğum haberlerini bildirmeleriyle iki ülke arasındaki dostluğu pekiştirmeyi hedeflemişler ve bu veladeti ise buna vesile kılmışlardır. Rus imparatorlarından gelen bütün mektuplarda Sultan Abdülhamid'le olan dostluğa vurgu yapılmaktadır. Sultan II. Abdülhamid ise cevabi mektuplarında aynı şekilde dostluk bağlarına dikkat çekerek Rus imparatorlarının ve hanedanlarının bütün sevinçlerinden hissedar olduğunu her defasında vurgulamıştır. Rus imparatorlarının bunca doğumları Sultan Abdülhamid'e bildirerek sevinçlerini paylaşmalarına rağmen elde edilen veriler doğrultusunda Sultan II. Abdülhamid'in doğan çocuklarından dolayı aynı sevinci Rus imparatorlarıyla paylaşmadığı görülmektedir.

⁵⁷² "...mevcûd revâbit-ı dostî iktizasınca bahtiyârî ve ikbâl-i hümayûnlarına ta'alluki olan her şeyden dâima mültezim derûn-ı ihlâs-numûnem olduğu... iş bu vâkı 'a-yı mübtehiceden hisse-mend-i mahuzeyn olacakları...", BOA, Y. EE, 60/48 [7 Nisan 1892].

⁵⁷³ "...savb-ı halisânemize irsâl kılınan nâme-i meveddet-i allâme-i imparatorileri kemâl-i memnûniyetle ahz olunmuştur zât-ı haşmet-simat imparatorilerine der-kâr olan muhabbet-i samîmiyemiz iktizasınca ..." BOA, Y. PRK. NMH, 9/30, 18 Cemaziyelevvel 1321 [12 Ağustos 1903].

⁵⁷⁴ BOA, İ. HR, 403/3, 9 Ağustos 1322 [23 Ağustos 1906].

⁵⁷⁵ "...senâverleriyle hânedân-ı imparatorîlerine müceb-i mahzûziyet olan iş bu vâkı 'a-yı mübtehiceden zât-ı şevket-simât hazret-i padişâhîlerinin dahî hisse-mend server olacakları meczûmum olmağla...", BOA, Y. EE, 61/5, v. 3, 16 Eylül 1903.

⁵⁷⁶ "...zât-ı haşmet-simât-ı imparatorîlerine der-kâr olan muhabbet-i kalbiye-i hâlisânemiz iktizasınca hânedân-ı ma'âlî ünvân-ı haşmetânelerine müteallık kâffe-i âsâr-ı mübtehiceden hisse-mend mesâr olmağla olduğumuz misillü keyfiyet dahî müceb-i mezîd mahzûniyet olduğunun...", BOA, Y. EE, 61/5, v. 4, 8 Ramazan 1321 [28 Kasım 1903].

3.6. Hediyeleşmeler

Arapça bir kelime olan hediye, Türkçede armağan kelimesine karşılık gelmektedir. İnsanlar arasında sevgi ve dostluk belirtisi veya karşılıklı iyi ilişkiler kurma gereği verilen nesne anlamında kullanılır. Çok eski tarihlerde görülen hediye Kuran-ı Kerim’de de adı geçmektedir. Hadisi şeriflerde peygamber efendimiz hediyein önemine dikkat çekerek sevgi ve dostluğu artırıp kötü duyguları yok ettiğini ve rızkı da ziyadeleştirdiğini bildirmiştir.⁵⁷⁷

Hediye hükümdarlar arasında her toplumda görülmüştür. Türk devletlerinde çeşitli maksatlarla verilen hediyeler eşya veya canlı varlıklar şeklindedir. Bunların cinsi ve sayıları o dönemin ve toplumun değer yargılarına göre farklılık göstermiştir.⁵⁷⁸ Göktürkler döneminde tahta çıkan Türk hükümdarına Çin’den ipek kaftan, altın kemer, altından kurt başlı bayrak gibi birçok değerli hediyeler gelmiştir. Göktürk Kağanları ise yeşim taşından yapılan eşyalar, altın kaplar, geyik kuyruğu ve en önemlisi ve en fazla at hediye etmişlerdir.⁵⁷⁹

Tevârih-i Al-i Selçuk’ta hediye verme nedenleri ziyaret etme amaçlı, verilecek mektupların yanında yapılan ittifakın pekiştirilmesi, var olan düşmanlığı sona erdirmek veya beladan uzaklaşmak ve kendine bağlamak amaçlı verildiği bildirilmiştir.⁵⁸⁰ Türk atasözlerinde de hediye sıklıkla bahsedilmiştir. Burada vurgulanmak istenen kısım verilen hediye miktarı ve ne olduğundan ziyade içtenlikle verilmiş olması ve taşıdığı mesajdır. Gönülden geldiği için değeri de bir o kadar fazla olmaktadır. Nitekim bu hususta “...an beni bir koz ile varsın çürük çıksın...”, “...dostum beni ansın da bir elma ile olsun...” gibi birçok atasözü hediyein ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.⁵⁸¹

Osmanlı Devletinde hediyeleşme kuruluş yıllarından itibaren gerek kendi içerisinde gerekse yabancı devletlerle olan ilişkilerde oldukça büyük bir öneme

⁵⁷⁷ Ali Bardakoğlu, “Hediye”, *DİA*, C. XVII, İstanbul 1998, s. 151.

⁵⁷⁸ Mehmet Ersan, “Türkiye Selçuklularında Hediye ve Hediyeleşme I” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XIV, S. 1, s. 66.

⁵⁷⁹ Emel Esin, *İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş (Türk Kültürü El Kitabı, II. Cilt, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978, s. 103.*

⁵⁸⁰ Sevim Yılmaz Önder, “Tevârih-i Âl-i Selçuk’ta Hediyeleşme ve Hediye Sözleri” *Motif Akademi Halk Bilim Dergisi*, 2009/1-2, s. 315-316.

⁵⁸¹ A. Mevhibe Coşar, “Türk Kültüründe Hediyein Algılanışı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXXVIII, S. 38, 2008, s. 40.

sahiptir. Padişah ve diğer tüm saray görevlileri kendi aralarında, yabancı devlet yöneticileri ve saray erkânı ile hediye alış-verişinde bulunmuşlardır. Hediye teatisi iki taraf arasında iletişimin sağlanmasına, gücün ve ihtişamın gösterilmesine, ülkeler arasında hanedanların yakınlaştırılmasına ve politik olarak devlete yarar sağlama gibi birçok hedefe yönelik olmuştur.⁵⁸² Osmanlı Devleti diplomatik ilişkilerde hediyeye önem vermiş ve Avrupa devletleri ile İran ve Hindistan gibi Doğulu devletlerle hediyeleşmeyi sürdürmüştür. İstanbul'da daimi elçiliklerin açılmasından sonra diplomatik hediyeleşme daha da hız kazanmıştır.⁵⁸³ Devletlerarasında karşılıklı elçi göndermelerde elçiler yanında hediye göndermekte eski bir gelenektir. Gönderilen hediyeler o ülkenin zenginlik ve ihtişamını göstermiştir. Bundan dolayı gidecek hediyeler özenle seçilmiştir. Bu hediyelerin hatıra olarak saklanabilmesi değeri ve görünümü de önem taşımıştır. Siyasi ilişkilerin iyi olması için hem hükümdar hem de devlet ricalini memnun etmek büyük öneme sahiptir.⁵⁸⁴

Osmanlı Devletinin Rusya ile diplomatik ilişkilerinin başladığı dönemden itibaren elçiler ve bunların yanında kıymetli hediyelerin iki devlet tarafından birbirleri nezdine gönderildiği bilinmektedir. Bu bağlamda 1682 yılında gelen bir Rus elçisi IV. Mehmet'e çarın mektubu yanında birçok değerli hediye sunmuştur. Bu hediyeler arasında bin yüz doksan sekiz samur, yirmi balık dişi ve on adet sungur bulunmuştur.⁵⁸⁵ Rusya'ya 1793 yılında büyükelçi olarak gönderilen Mustafa Rasih Efendi beraberinde birçok değerli hediyeler götürmüştür. Katerina ve maiyetindeki yetkililere ağır koşumlarla süslenmiş birer at ile şal ve kumaşlardan oluşan bohça hediye edilmiştir. Ayrıca Katerina'nın gelini ve veliahtın iki oğlu ve beş kızına uygun hediyeler verilmiştir.⁵⁸⁶

II. Abdülhamid, diplomasinin önemli unsurlarından olan hediyeleşmeye oldukça önem vermiş ve birçok yabancı devlet başkanlarına, eşlerine, gelen sefirlere ve misafirlere nezaketen değerli hediyeler vermiştir. Böylece hem liderlerin hem de

⁵⁸² Sevda Önal, "Edebi Metinlere Yansıyan Yönüyle Osmanlı Toplumunda Hediyeleşme", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. XI, S. 1, (2008) s. 109.

⁵⁸³ Fatma Ünyay Açıkgöz, "Osmanlı-Avusturya İlişkilerinden Bir Kesit: Amaç Barış-Araç Hediye (XVII. Yüzyıl)", *Social Sciences Studies Journal*, C. III, S. 9, (2017), s. 895.

⁵⁸⁴ Mücteba İlgürel, "Vakanüvis Ahmet Vasıf Efendi'nin İspanya Elçiliği ve Götürdüğü Hediyeler", *Tarih Dergisi*, S.46, (2007), s. 28-32.

⁵⁸⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III/2*, s. 163.

⁵⁸⁶ Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, s. 166.

diğer halkın gönlünü almayı başarmıştır. Sultanın, Rus imparatorları ve sefirleriyle hediyeleşmesi saltanatının ilk yıllarından son yıllarına kadar devam etmiştir. Sultan tarafından Rusya imparatoruna at, tütün, tütün masası, porselen, çay takımı, saat ve albüm hediye edilirken; Rusya imparatorları ise at ve at arabası, gümüş çekmece ve kürk hediye etmişlerdir.

Petersburg sefiri olan Şakir Paşa, gönderdiği bir telgrafta III. Aleksandr'ın II. Abdülhamid'e kıymetli kürkler hediye edeceğini ve bunun takdiminin Nelidof'a tevdi edildiğini bildirmiştir.⁵⁸⁷ Paşa'nın bildirdiği bu kürkler 15 gün sonra Dersaadet'e ulaşarak padişaha takdim edilmiştir.⁵⁸⁸ Sultan II. Abdülhamid, Nelidof'la gönderilen mektup ve hediyeleri almış ve oldukça memnun olmuştur. Bu zarif hediyeye karşı kısa süre içerisinde kendisi de çeşitli kumaş ve eşyalar hediye etmiş ve imparatorun bunları kabul etmesinden dolayı da memnun olmuştur. İmparatorun hediyesi olan kürkün soğuğa karşı bir giysi olduğunu bildirerek, bu vesile iki devlet arasında ki soğuk münasebetlerin sona erdirilmesi hususunda imparatorun arzusunu bildiğini beyan etmiştir. Bundan dolayı aldığı hediyeleri bu arzunun delili olarak telakki edeceğini bildirmiştir. Sultan, iki devletin iyi ilişkiler içerisinde olmasını, geleceğinin korunmasını ve garanti altına alınmasını istemiştir. Gönderdiği hediyeleri imparatorun kabul etmesinden dolayı da teşekkürlerini iletmiştir. Geçmişini unutarak bundan sonra dostane ilişkiler geliştirmek için imparatorla ortak hareket edeceğini de eklemiştir.⁵⁸⁹ Sultan II. Abdülhamid, yukarıda görüldüğü gibi verilen hediyelerden dahi anlamlar çıkarmış onların taşıdığı sembolik değerlere atıfta bulunmuştur.

Sultan II. Abdülhamid ile Rus imparatorları arasındaki karşılıklı hediyeleşme de sigara en fazla görülenlerden birisidir. Zira her iki hükümdarın sigara içiyor olması bu hediyeğin önemini artırmıştır. Padişah, 1890 yılında III. Aleksandr'a hediye olarak sigara göndermiştir. İmparator bu hediyeğinden ziyadesiyle memnun olmuş ve Sultan'a teşekkürde bulunmuştur.⁵⁹⁰ Yine imparatorun tatil için gittiği Kırım'da bulunduğu

⁵⁸⁷ BOA, Y. PRK. EŞA, 5/47, 21 Temmuz 1886.

⁵⁸⁸ "... haşmetlû Rusya imparatoru hazretleri tarafından ihdâ olunan kürkün dersi 'âdete vâsıl olduğu beyânıyla... BOA, Y. A. HUS, 194/11, 5 Ağustos 1886.

⁵⁸⁹ "...kürk burûdete karşı bir kisve olduğundan ve beyn'ed-devleteyn ba'demâ her gûne emâre-i burûdetin ref' ve izâlesi hakkındaki arzû-yı hükümdârilerini bildiğimden iş bu hedâye-i behiyeyi bu yoldaki arzû-yı fehimânelerinin bir delil-i bâhiri olmak üzere telakkî eyler... dahî mâziyi ferâmuş ederek fîmâba'd dâimen bir esâ-ıs hübb ve muvâlât üzere ibrâz ve isbât-ı müessir-i dostî eylemek... ", BOA, Y. PRK. NMH, 3/55, 19 Ağustos 1886.

⁵⁹⁰ BOA, Y. PRK. BŞK, 19/42, 2 Ekim 1890.

sırada mutat olduğu üzere hoş geldin demek için Fuad Paşa elçi olarak gitmiştir. Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in hediye ettiği iki sandık sigara ve tütünü imparatora götürmüş ve kabul esnasında kendisine takdim etmiştir. Sultan, bu hediyelerin imparatorun kendisine mahsus odada hatıra olarak bulundurmasını istemiştir. Bu hediyeleri memnuniyetle kabul eden imparator ise padişaha teşekkürde bulunmuştur.⁵⁹¹

1896 yılında padişah tarafından II. Nikola'ya tütün takımı hediye edilmiştir. Miladi yılbaşı münasebetiyle Senaiye sarayında imparator bütün yabancı sefirleri kabul etmiştir. II. Nikola bu kabul sırasında padişahın gönderdiği hediyelerden son derece memnun olduğunu Petersburg sefiri Hüsnü Paşa'ya söylemiştir. Tütün takımlarının süsünü ve işçiliğini takdir ederek Sultan II. Abdülhamid'e olan dostluk ve muhabbetini bir kez daha tekrar etmiştir.⁵⁹² Ali Cevad Bey, 1898'de imparatora hediye götürmek ve bir takım siyasi meselelerde istişare etmek için padişah yaverlerinden Feyyaz Bey ile Petersburg'a gitmiştir. Cevad Bey, 23 Nisan'da Petersburg'a varmış ve 25 Nisan'da huzura kabul edilerek sandıkları takdim etmiştir. Sandıklar içerisinde nelerin bulunduğu belirtilmemişse de imparatorun daha sonraki görüşmelerde “...hazreti tâcidârîden lütfen ihdâ buyurulmuş oldukları gâyet nefîs sigara ve tütünleri kemâl-i memnûniyetle içiyorum...” demesi hediyeler arasında sigaranın olduğunu göstermektedir.⁵⁹³ Yine aynı yıl imparator, Livadya seyahatinde iken Turhan Paşa'ya “...ihdâ buyurulan sigaralarına pek ziyâde memnûn kaldıklarını ve zâten kendilerinin dâ'imâ kullandıkları sigaralar hep hedâyâ-yı seniyyelerinden bulunan sigaralardan olduğunu...” diyerek kendisinin hediye edilen sigaraları içtiğini bundan ziyadesiyle memnun olduğunu bildirmiştir.⁵⁹⁴

II. Nikola'nın Yalta'da bulunduğu sırada hoş geldin demek adına Turhan Paşanın riyasetinde bir heyet gitmiş ve bunlarla birlikte hediye olarak imparatora at ve albüm gönderilmiştir. İmparatorun huzuruna kabul edilen Turhan Paşa, hediyeleri takdim edince imparator oldukça memnun olmuş ve bu memnuniyetini defalarca

⁵⁹¹ “... Fuâd Paşa kullarıyla Rusya imparatoruna irsâl buyurulan iki sanduk sigara ve tütünün bir nişâne-i hâtıra-ı müfthire olmak için dâimâ kendisine mahsûs olan odada bulundurulmasını emr ettiğini ve bu misillü iltifât-ı âlîsinden dolayı zât-ı akde-i hazret-i şehinşâhîlerine fevka'l-âde müteşekkîr olduğu imparator müşârün-ileyh mâbeyncilerinden rivâyet olarak bildirilmiş olmağla...” BOA, Y. PRK. AZN, 6/6, 16 Teşrinisani 1307 [28 Kasım 1891].

⁵⁹² BOA, Y. PRK. BŞK, 44/98, v.2, 13 Ocak 1896.

⁵⁹³ BOA, Y. PRK. BŞK, 29/67, v. 7-3, 8 Mayıs 1898.

⁵⁹⁴ BOA, Y. PRK. HR, 26/52, v. 6, 8 Kasım 1898.

tekrar etmiştir. Kendisi de boyalı ve süslü taç ile ziynetli ve gayet zarif bir sigara kutusunu Turhan Paşa'ya vererek bunları Sultan II. Abdülhamid'e takdim edinmiş demıştır. Bu hediyeği albüm ve atlara karşı takdim etmediğini bildiren imparator, bu küçük hediyeğin takdire şayan bir tarafının olmadığını bildirmiştir. Ancak “*zât-ı şevket-simât hazret-i pâdişâhileri sigara içerken beni tahattur buyurmaları arzusuna mübtenî ve bir dosttan diğere bir dosta yâdigar makâmında verilmiş bir hediyeğidir*” diyerek hediyeğin taşıdığı bu anlama dikkat çekmiştir.⁵⁹⁵

Sultan II. Abdülhamid, Rus imparator ve imparatoriçelerine göndereceği hediyeğeri yeri geldikçe özel olarak imal ettirmiştir. Nitekim II. Nikola'ya iki sandık tütün ile saray-ı hümayun fabrikasında üretilmiş tütün masası hediye etmiş, ayrıca yadigâr olması maksadıyla hususi olarak çeyiz fabrikası hümayununda iki adet vazo imal ettirmiştir.⁵⁹⁶ Petersburg sefiri Hüsnü Paşa'nın bildirdiğine göre Rus İmparatoru II. Nikola, hediye aldığı tütün masasını ayrıntılarıyla inceleyerek nadide bir sanat eseri olduğunu ve daha önce bunun bir benzerine hiç rastlamadığını bildirmiştir. Sandıktaki tütünlerden içen imparator, Sultan II. Abdülhamid'in bu hediyesinden son derece memnun olarak teşekkür etmiştir. O kadar memnun olmuştur ki bir de telgraf çekerek bu memnuniyetini bildireceğini söylemiştir.⁵⁹⁷

Teati edilen hediyeğeler arasında önemli bir yere sahip olan ve belki de en önemlisi olan atlardı. At her ne kadar günümüzde pek öneme haiz olmasa da özellikle Türkler için çok değerliydi. Nitekim bu hususta Kaşgarlı Mahmut “*kuş için kanat ne ise Türk için de at o idi*” demesi ata verilen ehemmiyeti gözler önüne sermektedir. Ancak bahsi geçen dönemde arabaların kullanılması atın önemini bir nebze olsun azaltmıştır.

⁵⁹⁵ “...mînâli ve murassa‘ tâc ile müzeyyen gâyet zarîf bir sigara kutusunu hâkipây-ı şâhâneye ref‘ ve takdîme bendenizi tevsît ederek binefsihî kutuyu bizzat zât-ı şevket-simât hazret-i pâişâhiye takdîm ediniz...”, BOA, Y. PRK. ASK, 165/44, v. 3, 25 teşrinievvel 1316 [7 Kasım 1900].

⁵⁹⁶ “...haşmetli Rusya imparatoru hazretlerine memâliki şâhâne mahsulâtının numûnesini irâe için iki sanduk tütün ihzâr ve bunların biri saray-ı hümayûn fabrikası masnûâtından dahî bir eser görülmüş olmak üzere mezkûr fabrikada yapılmış bir tütün masası derûnuna vaz‘ edilerek...”, BOA, Y. PRK. BŞK, 66/2, 3 Şubat 1902.

⁵⁹⁷ “...imparator müşârün-ileyh hazretleri hedâyâ-yı seniyye-i yegân yegân nazardan geçirup irsâl buyurulan duhân masasının gâyet masnu‘ ve nâdîde olduğunu ve emsâlini şimdîye kadar görmediğini bi'l-beyân-ı mezkûr masa ile diğere sanduk derûnunda bulunan ve lütfen irsâl buyurulmuş olan duhânında bir parçasını içtiği ve iş bu hedâyâ-yı mülûkânenen nihâyet derecede memnûn ve müteşekkîr kaldığını ve ayrıca dahî bâ telgrafnâme takdîm-i teşekkür edeceğini ifade eylediğinin...”, BOA, Y. PRK. EŞA, 39/66, 12 Şubat 1902.

Sultan II. Abdülhamid General Mösyö Puşkin aracılığıyla II. Nikola'ya bir takım hediyeler göndermiştir. Bunların ulaşmasının akabinde imparator, bu ihsanı karşılıksız bırakmadan bir çift at hediye edeceğini ve bu güzide hediyein kabul buyurulmasını bildiren bir namesini göndermiştir. Buna cevaben yazılan mektupta II. Abdülhamid, hediye edilen atları dostluğun bir nişanesi olarak telakki edeceğini bildirerek iki devlet arasında dostluğun daima korunmasının her iki hükümdar ve devlet için önemine dikkat çekmiştir.⁵⁹⁸

İmparator II. Nikola, Livadya'da bulunduğu sırada Turhan Paşa ile görüşmesi sırasında bir ay içerisinde Sultan II. Abdülhamid'e iki çift at arabası hediye edeceğini bildirmişti.⁵⁹⁹ İmparatorun belirttiği gibi bir ay içinde at arabaları bürüt adlı savaş gemisiyle Livadya'dan İstanbul'a doğru yola çıkmıştır. Bu hediyein ulaştırılması ve teslimi için ahır hademelerinden bir heyet vazifelendirilmiştir. Bunun yanında dört tane de at hediye edilerek bunların ulaştırılması için altı kişi görevlendirilmiştir. Bu vazife sahipleri Petersburg Şehbenderliği Vekâletinde pasaportlarını vize ettirerek yola çıkmışlardır.⁶⁰⁰

Sultan II. Abdülhamid, yine Livadya'da bulunan II. Nikola'ya elçiler göndererek aralarındaki iyi ilişkileri kuvvetlendirmek istemiştir. Bunun için büyük vezirlerden olan Turhan Paşa ile yaverandan Mirliva Nasır Paşa'yı imparatorun nezdine mektup ve hediyelerle göndermiştir. Mektubunda iki devlet arasındaki mevcut ilişkilerin ve dostluk bağlarının kuvvetlenmesi ve aralarındaki dostluk münasebetlerinin sağlanmasına dikkat çekmiştir. Bunun için imparatorun Livadya'da bulunması vesile kılınarak özel surette bir heyetin gönderildiğini belirtmiştir. Devamında ise çiftliklerde yetiştirilen Arap cinsi atlardan biri kır diğeri doru olmak üzere iki at ve sarayın güzide yerlerinin manzarasını gösteren albümün hediye olarak gönderildiği bildirilmiştir.⁶⁰¹

⁵⁹⁸ "...ihdâ buyurulacak esbleri bir yâdigâr-ı mahsûs-ı dostâne ittihâz ile bizzat idâre eyleyeceğim beyânıyla berâber devleteyn beyninde ki âsâr-ı dostî ve muhâlesetin hemîşe-i hüsn-i muhâfazası nezd-i hâlisânemizde...", BOA, Y. PRK. NMH, 6/43, 18 Şubat 1895, BOA, İ. HUS, 34/86, 21 Şubat 1895.

⁵⁹⁹ BOA, Y. PRK. HR, 26/52, v. 6, 8 Kasım 1898.

⁶⁰⁰ "...hazret-i pâdişâhiye Rusya imparatoru hazretleri tarafından ihdâ olunan iki çift araba bargirinin bürüt nâm-ı harp sefinesiyle Livadya'dan Dersa 'âdet'e gönderilmiş ve iş bu bargirleri îsâl ve teslime... ıstabl hademelerinden bir heyet me'mûr olmuş idüğünü...", BOA, Y. A. HUS, 391/104, 11 Aralık 1898.

⁶⁰¹ "...beyninde teyemmünen mevcûd ve pâyidâr bulunan hüsn-i münâsebât ve revâbit-ı dostî ve musâfâtın ve hakk-ı âli-i haşmetânelerinde tagayyür-ı nâ-pezîr olan meveddet ve hürmet-i mahsûsamın bu kere Livadya'yı teşrif-i imparatorîleri vesîlesiyle dahî te'yîd ve ibrâzı zımnında sûret-i mahsûsada

Yukarıda da belirtildiği gibi Sultan II. Abdülhamid, Rus imparator ve imparatoriçelerine özel olarak yaptırdığı hediyelerden vermiştir. Nitekim II. Nikola ve eşi Aleksandra Fyodorovna için padişahın emriyle hususi olarak porselen fabrikasında vazolar ve porselen çay takımı imal edilmiş ve padişah yaverlerinden Binbaşı Feyyaz Bey'e tevdi edilerek Rusya'ya gönderilmiştir. Peterhof Sarayında takdim edilen hediyeler imparator tarafından çok beğenilmiştir. Oldukça hoş, süslü ve sanatlı olan hediyeler tek tek Nikola'nın nazarı dikkatinden geçmiş ve takdire şayan görülmüştür. İmparatorun kendine has olan çay takımı ve vazunun gayet sevdiği açık mavi renginde olması bizzat padişah tarafından seçilmiştir. Son derece hoşnut olan imparator, eşine mahsus olan arabesk usulü süslenmiş vazoyu da inceleyerek takdirini kazanmış ve eşinin oldukça memnun ve mutlu olacağını bildirmiştir. Nikola salonda gösterilen hediyelerin Fyodorovna tarafından ziyaret edileceği ve inceleneceği için tertip edildiği gibi bırakılmasını istemiştir. Sultan II. Abdülhamid'in değişmeyen dostluğundan çok etkilendiğini ve memnun olduğunu belirten Nikola, aynı hislerle padişaha karşı samimi dostlukta bulunduğunu tekrar tekrar ifade etmiştir. Ayrıca Feyyaz Bey'in memur olduğu bu görevini layıkıyla yerine getirdiği Petersburg sefiri Hüseyin Hüsnü Paşa tarafından çekilen telgrafta bildirilmiştir.⁶⁰² Görüldüğü üzere padişah, muhatabının zevkine uygun renk ve şekilde hediyeler takdim ederek sevgisini kazanmıştır.

Rus imparatorlarına gönderilen hediyeler arasında kumaşların da önemli bir yeri bulunmaktadır. Zira Rus imparatorlarına gönderilen hediyeler arasında daha önceki dönemlerde de kumaşların yeri önemlidir. Hatta Osmanlı Devleti öncesinde

vüzerâ-yı 'izâmımızdan Turhan Paşa ile yaverânımızdan Mirliva Nâsır Paşa o tarafa i'zâm kılınmak ve bu sırada çifligâtımızda yetiştirilen hayvanâtdan ve arab cinsinden biri kır diğeri doru tonda iki re's esb ile sarayımızın bazı menâzırını hâvi bir kut'a albüm yadigâr olarak..., BOA, Y. PRK. NMH, 8/42, 1 Kasım 1900.

⁶⁰² "... haşmetlu imparator ve imparatoriçe hazerâtı için porselen fabrika-yı hümâyûnunda i'mâli taraf-ı eşref-i cenâb-ı pâdişâhîden emr u fermân buyurulmuş olan vazolarla çay takımı bu kere yâverân-ı hazret-i şehriyârîden Binbaşı Feyyaz Bey'e tevdi'an taraf-ı çâkeri irsâl kılındığını... Peterhof Sarayında takdîm olunan hedâyâ-yı seniyye imparator hazretlerinin son derece mahzûziyetini müceb olub farika-yı hümâyûn ma'mûlâtından olan hedâyânın cümlesini yegân yegân nazar-ı tedkîklerinden imrar ederek gâyet nefis ve musanna' olmasıyla mükemmeliyetini takdîr ve tahsîn buyurub müşârün-ileyhâ mahsûs olan çay takımıyla büyük vazunun kendisinin gâyet sevdiği açık mâvi renginde şevket-meâb efendimiz hazretleri tarafından intihâb buyurulması aynı hikmet olduğunu beyân ederek ayrıca ibrâz-ı mahzûziyet eylediklerini ve ba'de haşmetlu imparatoriçe hazretlerine mahsûs olan arabeski usûlünde büyük vazoyu dahî bi'l-etrâf temâşâ ederek kemâl-i takrîr ile müşârün-ileyhânın fevka'l-had memnûn ve mahzûz olacaklarını...." BOA, Y.PRK. ASK, 40/54, 21 Haziran 1902.

bile Rus tüccarların Anadolu'dan kumaşlar götürdükleri bilinmektedir. Bunun yanında değerli halılar, seccadeler ve takılar da verilen hediyeler arasındadır.

Dostluk ilişkilerine önem veren padişah, 1902 yılında Livadya'da bulunan II. Nikola'ya Turhan Paşa vasıtasıyla halılar, seccadeler, sigara ve tütün, imparatoriçeye ise kumaşlar hediye edilmiş ve imparator bundan oldukça hoşnut olmuştur. Paşa, mücevherle dolu sandık ile anahtarları imparatora “...*bunu zât-ı şevket-simât-ı hazret-i pâdişâhî yed-i müeyyede ve mübâreke-i hümayûnlarıyla kapamışlardır...*” diyerek teslim etmiştir. II. Nikola'da “...*öyle ise açmak benim vazifemdir...*” diyerek sandığı açmıştır. Turhan Paşa, sandıktan bohçayı çıkararak imparatora, broşu (kadınların taktıkları süs iğnesi) ise imparatoriçeye vermiştir. İmparatorda bohçayı açarak kıymetli hediyeleri incelerken, imparatoriçe ise hoşlandığı broşu oracıkta yakasına takmıştır. Bu güzel hediyeleri nazarlarından geçiren imparator ve imparatoriçe beğenilerini ve mutluluklarını Sultan II. Abdülhamid'e teşekkür ederek bildirmişlerdir.⁶⁰³

Sultan II. Abdülhamid, II. Nikola'nın şahsına ait olan vapuru için bir takım eşyalar hediye etmiştir. Bu sırada Sivastopol'de bulunmakta olan imparator, buradan sultana telgrafname göndermiştir. Sultanın hediye ettiği güzide saati bir dostluk hatırası olarak vapur kabinesinde bulunduracağını bildirmiştir. Hem bu saat hem de çok güzel olan halılardan dolayı da canı gönülden teşekkür etmiştir. Gemicileri hakkında iyiliklerde ve hoş muamelelere bulunmasından dolayı da sultana minnettar olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Sultan II. Abdülhamid ile olan ilişkilerindeki değişmez dostluğa itimat edilmesi ricasında bulunmuştur.⁶⁰⁴ II. Nikola'nın memnun olduğunu ve teşekkürde bulunduğunu bildiren telgrafnamesini alan Sultan II. Abdülhamid, bundan büyük bir sevinç duymuştur. Bu hediyelerin kabul edildiği gibi değişmez bir dostluğun hatırası olarak korunacak olması sultanı mutlu etmiş ve imparatora teşekkürde bulunmuştur. Yine samimi dostluğa dikkat çekilerek buna güven duyulması istenmiştir.⁶⁰⁵

⁶⁰³ “...*Hedâyâ-yı seniyyeden halılar ve seccadeler ile sigara ve tütünleri imparator hazretlerine ve akmişe-i nefîseyi imparatoriçe hazretlerine irâe eyledim...*” BOA, Y. EE, 13/19, v. 3-1, 23 Teşrinievvel 1318 [5 Kasım 1902].

⁶⁰⁴ BOA, Y. PRK. NMH, 7/88, v. 2, 15 Rebiülahir 1316 [2 Eylül 1898].

⁶⁰⁵ “...*rukûb-ı haşmetpenâhîlerine mahsûs vapur için gönderdiğim bazı eşyâ-yı nâçiz şeyler olduğu halde bu kere kemâl-i meserretle almış olduğum telgrafnâme-i imparatorilerinde beyân buyurulduğu*”

Gönderilen hediyeler her iki tarafı mutlu ederken dostluk ilişkilerinin gelişmesine de katkı sağlamıştır. Nitekim padişahın gönderdiği hediyeleri hoş karşılayan II. Nikola padişaha teşekkür mektubu göndermiştir. Burada padişahın göndermiş olduğu mektup ve hediyeleri Ali Cevad Bey tarafından memnuniyetle aldığını bildirmiştir. Nikola, bu hediye ve mektupla yeni bir dostluğun tesis edileceğini telakki etmiştir. Babası III. Aleksandr gibi dostluğu sürdüreceğine ve hali hazırda olan siyasi meselelerin çözüme kavuşturulması için hükümetine gerekli emirleri verdiğini bildirmiştir. İki devletin dostluk bağlarının sağlamlştırılması adına aynı hislerle hareket edilmesini istemiştir. Ali Cevad Bey gibi bir memurun seçilmesinden dolayı da çok teşekkür etmiştir.⁶⁰⁶

Sultan II. Abdülhamid, Bahriye Feriki Arif Paşa ile II. Nikola'ya mektup ve kıymetli eşyalar göndermiştir. Mektup ve değerli eşyaları alan II. Nikola, sultana cevabi olarak teşekkür mektubu göndermiştir. Bu mektubunda, gösterilen yüksek hissiyattan ve bunun delili olarak gönderilen nezaket hediyelerinden son derece memnun olduğunu bildirmiş sultana canı gönülden teşekkür etmiştir. II. Nikola, elçi olarak giden Arif Paşa'nın dönüşünde Sultan II. Abdülhamid'e olan muhabbetini yeniden hatırlatarak içtenlikle değişmez hürmet ve saygılarına daima güvenmeleri ricasında bulunmuştur.⁶⁰⁷

Sultan Abdülhamid'in Rus imparator ve imparatoriçesine gönderdiği pahalı hediyeler İttihatçılar tarafından yoğun eleştiriye tutulmuştur. Muhaliflerin yayın organı Meşveret gazetesi müdürü Ahmet Rıza, bir hükümdarın at, halı, kumaş gibi memleketin kıymetli ürünlerinden istediği şeyleri başka bir hükümdara hediye edebilir demiştir. Fakat padişahın on bin lira kıymetinde eşya gönderemeyeceğini buna bulunduğu mevkiinin mani olduğunu bildirmiştir. Pahalı hediyeleri hanların, emirlerin

vechle bunların lütfen hüsn-i kabûle mazhâriyet-i ile berâber lâ-yetegayyer bir hâtıra-ı derkâri olarak mahzûz tutulacağı...", BOA, Y. PRK. NMH, 7/88, v. 1, 15 Rebiülahir 1316, [2 Eylül 1898].

⁶⁰⁶ "...Ali Cevad Bey kulları tarafından tevdi' olunan nâme-i hümayûn-ı hazret-i pâdişâhîleri ve hedâya-yı seniyye-i mülükânelerini kemâl-i memnûniyetle ahz eyledim ve bunlar zât-ı hümayûn-ı cenâb-ı tâcidârîlerinin hakkımdaki muhâdenet-i celîle-i tâcidârânelerinin bir delîl-i cedîdi olmak üzere telakkî ettim. ... pederim gibi benimde aynı hissiyât ve dostâne ile mütehassıs olduğuma...", BOA, Y. PRK. NMH, 6/49, 27 Nisan 1895.

⁶⁰⁷ "... Bahriye Ferîki Arif Paşa tastîrine lütuf buyurulan nâme-i hümayûnlarıyla îsâline me'mûr buyurulduğu eşyâyı zî-kıymeti bana teslim eylemiştir. İzhâr buyurulan hissiyât-ı seniyye-i mülükâneleriyle ânın bir delîl-i cedîdi olan hâtıra-ı nâzikânelerine bigâyet mahzûz olarak an-samîmu'l-kalb zât-ı mülkdârîlerine beyân-ı teşekkürât-ı azîmiyeye mübâderet eyler...", BOA, DVN. NMH, 33/6, 22 Aralık 1895.

tabii oldukları hükümdara gönderebileceğini bildirmiştir. Padişahın pahalı hediyeler göndermesinin hilafet makamını ve saltanatını küçülttüğünü söylemiştir. Milletin yoksulluk içerisinde perişan olduğunu ve yabancılar tarafından açılan yardım defterleri ile kazanç sağlamaya muhtaç kaldıklarını bildirmiştir. Böyle bir dönemde Sultan II. Abdülhamid'in milli serveti suiistimal ettiğine vurgu yapmıştır. Gönderilen eşyaların kıymetine dikkat çeken Ahmet Rıza, bunların aynı zaman da devletin hazinesine ait olduğunu ve padişahın bunu kullanmaya ve harcamaya hakkı olmadığını beyan etmiştir.⁶⁰⁸

Sultan II. Abdülhamid imparatorların yanında grandüklerle de hediye alışverişinde bulunmuştur. Nitekim Grandük Serj⁶⁰⁹ 1889 yılında Nelidof vasıtasıyla Sultana kıymetli hediyeler ihsan etmiştir. Sultan bundan memnuniyet duyduğunu ve yadigâr olarak bu hediyeleri koruyacağını bildirmiştir. Ayrıca eşi madam Ladüşes'e teşekkürlerini bildirerek İstanbul'da bulunmaları durumunda lazım gelen misafirperverliği göstereceğini ifade etmiştir.⁶¹⁰

Karşılıklı hediyeleşme insanlar arasında muhabbeti artırdığı gibi hükümdarlar arasında da aynı etkiye sahip olup dostluklarının pekiştirilmesine vesile olmaktadır. Bu bağlamda gerek Sultan II. Abdülhamid ve gerekse Rus imparatorları arasında kıymetli hediye alış-verişi yapılmış her daim olduğu gibi dostlukları pekiştirilmeye çalışılmıştır. Bu dostluk ilişkileri bu tür sevindirici olaylar yanında kaza ve ölüm gibi üzücü ve elem verici hadiselerde de görülmüştür.

3.7. Şifa Dilekleri

Sultan II. Abdülhamid, insanlar arasındaki iletişime büyük önem vermiş ve istenmeyen bütün hadiseler karşısında muhatabının yanında yer almıştır. İlişkileri olan bütün devletlerde meydana gelen üzücü olaylarda kendini göstermiş acılarına ortak

⁶⁰⁸ "...Pâdişah, Rusya imparatoruna ağır nakdiyeler göndermekle evvelâ makâm-ı hilâfet ve saltanatın şân ve 'azametini küçülmüş ve sâniyen milletin böyle fakr u zarûret içinde perişân ve ecnebiler tarafından açılan iâne defterleri hâsılatına muhtâc kaldığı bir zamanda servet-i millîyeyi sû-i isti'mâl etmiş oluyor. Bu eşyâ içinde kıymeti takdîr edilemeyen kaç parça asar-ı atîka varmış. Bu mal hânedân-ı saltanatın ya'nî şehzâdelerle hanım sultanların ve beyt'ül-mâlidir. Âdetâ, vatanın bir kısmı gibi fütühât-ı yâdigâridir. Pâdişahın bu mâli sarf ve isti'mâle hakkı yoktur..." , Meşveret, No: 4, 1 Şaban 1313 [17 Ocak 1896].

⁶⁰⁹ Grandük: Çarlık Rusyasında prenslere verilen unvan.

⁶¹⁰ "... hakkımda bu vechle ibrâz buyurulan eser-i nezâket pek ziyâde müceb-i memnûniyet olub işbu eser-i nefisi dersa 'âdeti teşriflerinin bir yâdigâr-ı kıymetdâr olmak üzere muhafaza edeceğimi beyân ederim...., BOA, Y. PRK. NMH, 4/38, 20 Haziran 1889.

olmuştur. Bunun birçok örneğine rastlanmaktadır. Bu bağlamda Rus imparator, imparatoriçe ve grandüklere telgraflar gönderen Sultan II. Abdülhamid, onların gönüllerini hoş tutmuştur.

Rus İmparatoru II. Aleksandr'a 14 Nisan 1879'da suikast düzenlenmiştir. İmparator saray bahçesinde gezmekte iken bir şahıs tarafından revolverle dört el ateş edilmiş ancak kurşun isabet etmemiştir. Daha önceden de Paris ve Petersburg'da suikasta uğrayan imparator bu defa da kurtulmayı başarmıştır.⁶¹¹ Sultan II. Abdülhamid bunu haber alınca imparatora telgraf çekerek geçmiş olsun dileklerinde bulunmuştur. Yapılan bu çirkin suikastı büyük bir heyecan ve nefretle haber aldığını bildiren sultan, bu elim hadiseden ne kadar üzüntü duyduysa bir o kadar da kendisinin sağ salim kurtulmasından dolayı mutlu olduğunu ifade etmiştir. Bu vesile ile tebriklerini ileterek uzun ömürler temennisinde bulunmuştur.⁶¹² İmparator ise buna cevaben teşekkür telgrafi göndermiştir.⁶¹³ İmparatorun eşi Maria'da “*vâkiâ-yı ma'lûmeye iştirâk buyurulmasından dolayı zâtı şevket-simât mülükânelerine sûret-i hâlisâne de teşekkür ederim*” ifadesiyle Sultan II. Abdülhamid'e teşekkür telgrafi göndermiştir.⁶¹⁴

Yine Rus İmparatoru III. Aleksandr, 1883 yılında kazaya maruz kalmıştır. Bunu haber alan Sultan II. Abdülhamid, imparatorun bu zor gününde dostluğun bir nişanesi olarak onun hatırını sormuş ve üzüntülerini belirtmiştir. Rusya saray nazırı tarafından Petersburg sefaretine telgrafla bildirildiğine göre imparator, sultanın samimi dostluğuna olan memnuniyetini ve teşekkürünü beyan etmiş, bundan sultanın haberdar edilmesini istemiştir. Petersburg sefiri Ahmet Şakir Paşa'dan bildirilen bu haberde ayrıca imparatorun acı ve ıstırabının günden güne azaldığı ve sağlık durumunun iyiye gittiği de ifade edilmiştir.⁶¹⁵

⁶¹¹ *Vakit*, No: 1249, 3 Nisan 1295 [15 Nisan 1879].

⁶¹² “... *nefs-i imparatorilerine vukû'bulan suikasd-i şeni'î kemâl-i heyecân ve nefretle istihbâr eyledim bu haberden ne derece müteessir oldum ise masûniyet-i imparatorîleri haberinden dahî o derece memnûn oldum bundan dolayı ifâ-yı tebrikât ile berâber temâdi-i eyyâm-ı ömr ü haşmetpenâhîleri duâsını bi-hulûsü'l-bâl yâd ve tezkâr eylerim...*”, *BOA, Y. PRK. NMH*, 1/52, v. 1, 14 Nisan 1879.

⁶¹³ *Vakit*, No: 1250, 4 Nisan 1295 [16 Nisan 1879].

⁶¹⁴ *BOA, Y. PRK. NMH*, 1/52, v. 2, 16 Nisan 1879.

⁶¹⁵ “... *müşâriün-ileyh hazretleri taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden ibrâz buyurulan eseri nezâketten bigâyet memnûn olarak teşekkürât-ı samîmiyesinin atabe-i ulyâ-yı cenâb-ı mülükânelerine arz ve iblağını.... evcâ' ve ıstırabının günden güne azalmasından...*”, *Y. A. HUS*, 175/116, 14 Kanunievvel 1299 [26 Aralık 1883].

III. Aleksandr ailesi ile birlikte tren yolculuğu yaparken yine kazaya maruz kalmıştır. Dört vagonu olan lokomotif ikinci vagonun ardından raydan çıkmış ve dört vagonu sürüklenmiştir. Birinci vagonu demiryolu memurları ile askeri muhafızlar bulunmuş ve en çok bu vagonu zayıf verilmiş, on dokuz kişi ölmüş ve on sekiz kişi yaralanmıştır. İmparator ve ailesi ise üçüncü vagonu bulunmuşlar ve kaza esnasında sabah kahvaltısı yapmaktaydılar. Vagonlar tamamen hasar görmüş ve bu vahim kazadan III. Aleksandr, eşi Maria ve çocukları mucize bir şekilde yaralanmadan kurtulmuşlardır. Maiyetinde bulunanların bazıları büyük yara alırken ikisi de normal şekilde yaralanmıştır. İmparator yaralılarına yardım edilmesi ve dikkatli olunması için diğer kalanlara emir vermiş ve kendisi de onlara nezaret etmiştir. Moskova'ya döndüğünde ise halk, onun kurtulmasına vesile olarak Allah'ın yardım ve inayeti olduğunu düşünmüş ve kendisini can atarak beklemeye başlamışlardır. Rus imparatorunun mucize olarak kurtulduğu bu kazadan dolayı Sultan II. Abdülhamid, iyilik ve dostluğunu ortaya koymuş ve üzüntülerini telgrafla belirtmiştir.⁶¹⁶

Rusya'da 1895 yılında meydana gelen tren kazası neticesinde⁶¹⁷ 1897 yılında yapılan kaza sonucunda⁶¹⁸ ve Petro Pavlevski adlı zırhlının beklenmedik bir kazaya maruz kalması üzerine Sultan II. Abdülhamid, II. Nikola'ya telgraf çekerek üzüntülerini dile getirmiş ve taziyelerde bulunmuştur.⁶¹⁹ İmparator ise padişahın samimiyetine karşı her defasında teşekkürlerini bildiren cevabi telgraflar göndermiştir.⁶²⁰

Sultan II. Abdülhamid, büyük kazalar yanında hastalık vb. rahatsızlıklar neticesinde de Rus imparatorlarına geçmiş olsun mesajı göndermiştir. Nitekim III. Aleksandr'ın eşi imparatoriçe Maria Fyodorovna'nın sağlığı bozulmuş ve Sultan II. Abdülhamid bunu işitince kendisine telgrafname göndererek geçmiş olsun

⁶¹⁶ "... imparator hazretlerine ve familyalarına vukû'bulub mu'cize nev'inden olarak halâs olabilecekleri kazâyı müdhîşeden dolayı taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhiden ibrâz ve izhâr buyurulan âsâr-ı meveddetkârî ve lütuf-şîârî derece-i nihâyede müceb-i rikkati kalbim olmuştur... ahâlî sevgili imparatorlarının zâhiri bir hıfz-ı samedânîye mazhar olduğunu anladıklarından kemâl-i tehâlûkle istikbâl etmişlerdir...". Y. PRK. EŞA, 1/85; Y. PRK. BŞK, 14/46, 27 Safer 1306, [2 Kasım 1886].

⁶¹⁷ BOA, Y. PRK. NMH, 6/55, 29 Zilhicce 1312, [23 Haziran 1895].

⁶¹⁸ Y. PRK. NMH, 7/37, 6 Mayıs 1313, [18 Mayıs 1897].

⁶¹⁹ Y. PRK. NMH, 8/91, v. 1, 15 Nisan 1902.

⁶²⁰ "...vukû'a gelen hâdise-i müdhîşe ma'lûm-ı şâhâneleri olması üzerine taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîlerinden lütfen ibrâz buyurulan âsâr-ı meveddetten dolayı fevka'l-'âde mütehasıs olduğum...". Y. PRK. NMH, 8/91, v. 2, 15 Nisan 1902.

dileklerinde bulunmuştur. Gönderdiği telgrafta üzüntülerini dile getirerek yakın zamanda tekrar sağlığına kavuşması temennisinde bulunmuştur.⁶²¹ İmparatoriçe ise Sultanın bu nezaketinden dolayı teşekkür telgrafi göndermiştir. Sultanın sıhhatini sormasından dolayı pek ziyade memnun olduğunu bildiren imparatoriçe, sağlığının iyi olduğunu bildirmiş ve en içten dileklerle teşekkür etmiştir.⁶²²

Yine Maria Fyodorovna ve oğlu Grandük Mişel'in rahatsızlıklarından dolayı Sultan II. Abdülhamid, imparatora telgrafname göndererek hatırlarını sormuştur. Tez vakitte sıhhat bulması dileğinde bulunmuştur. Bu temennilerini imparatoriçeye bildirmesini ve sıhhatleri hakkında kendilerine bilgi verilmesini istemiştir.⁶²³ III. Aleksandr ise buna karşın teşekkür telgrafi göndermiştir. Padişahın lütuf ve nezaketlerinden gerekli memnuniyeti duyduğunu bildirerek eşinin ve oğlunun sıhhatlerinin iyi olduğunu bildirmiş ve sultana içten teşekkür etmiştir.⁶²⁴

III. Aleksandr'ın son Livadya ziyareti hastalıkla geçmiş ve bu hastalığı yenemeden de hayatını kaybetmiştir. III. Aleksandr'ın durumunu Petersburg sefaretinden gelen telgraftan öğrenen Sultan II. Abdülhamid, imparatoriçe Maria'ya bir telgraf göndermiştir. Bu telgrafta imparatorun durumunun iyiye gittiği haberini aldığını ve bundan dolayı sevindiğini bildirmiştir. İmparatorun en kısa sürede eski sağlığına kavuşması temennisinde bulunmuştur. Bu iyi dilekleriyle birlikte selamını da imparatora bildirmesini istemiştir.⁶²⁵ Yine Sultan II. Abdülhamid, III. Aleksandr'ın durumunun iyiye gittiğinden duyduğu sevinci imparatorun oğulları Nikola ve Corc (George) ile kardeşleri Serj ve Paul'a telgraf göndererek bildirmiştir.⁶²⁶

Kısa bir süre sonra III. Aleksandr'ın sağlık durumunun kötü olduğunu haber alan Sultan II. Abdülhamid, üzüntülerini imparatorun hanedanı ile paylaşmıştır.

⁶²¹ "... inhirâf-ı mizâc haşmetânelerini istihâr ederek pek ziyâde müteessif olduğumu ve garîben iâde-i sıhhat-i haşmetâneleri temenniyâtı hâlisânesinde bulunduğumu beyân ederim", BOA, Y. PRK. NMH, 5/39, v.1.

⁶²² "... zât-ı şevket-simât-ı mülükânelerinin sıhhatime i'tâ buyurdıkları ehemmiyete pek ziyâde memnûn olduğumu ve ahvâl-i sıhhiyemin iyuce bulunduğunu beyân ile temenniyât-ı hâlisâne şâhânelerinden dolayı an-samimü'l-kalb teşekkür ederim", BOA, Y. PRK. NMH, 5/39, v. 2.

⁶²³ BOA, Y.PRK. NMH, 6/11, v.2, 2 Kanunisani 1309, [14 Ocak 1894].

⁶²⁴ BOA, Y.PRK. NMH, 6/11, v.1, 3 Kanunisani 1309, [15 Ocak 1894].

⁶²⁵ "...haşmetlû imparator hazretlerinin ahvâli sıhhiyeleri iyi gitmekte olduğunu... istibşâr ederek pek ziyâde kesb-i mesâr eylediğimi ve an karîb tamâmen iâde-i 'âkıbet eylemeleri temenniyât-ı hâlisânesinde bulunduğumu ve keyfiyetin selâmımızla berâber müşârün-ileyh hazretlerine lütfen iblağını...", Y. PRK. BŞK, 38/22, v. 1, 14 Teşrinievvel 1310, [26 Ekim 1894].

⁶²⁶ Y. PRK. BŞK, 38/22, v. 2, 14 Teşrinievvel 1310, [26 Ekim 1894].

Kendisine İmparatorun durumundan haberdar edilmesini istemiştir. İmparatorun durumu hakkında Grandük Pol⁶²⁷, Grandük Serj⁶²⁸, veliaht Nikola⁶²⁹ ve imparatoriçe Maria ayrı ayrı telgraf göndermişlerdir. Bu telgraflarda Grandük Pol ve Serj imparatorun sağlık durumunun henüz kötü olduğunu bildirirlerken, Nikola ile Maria biraz olsun iyileştiğini belirtmişlerdir. İmparatorun sıhhatini sormalarından dolayı da sultana teşekkür etmişlerdir. Maria ise padişahın üzüntülerine ortak olmasından dolayı imparatorun memnun olduğunu ve kendisine teşekkür ettiğini bildirmiştir.⁶³⁰ Livadya’da bulunan Rus İmparatoru III. Aleksandr’ın sağlık durumunun ciddileştiğini Rusya saray nazırı Petersburg’a bildirmiştir. Petersburg sefaretinden alınan bilgiye göre imparator geceleyin fenalaşmış ve öksürdüğüçe ağzından kan gelmeye başlamıştır. Sol akciğerinde iltihap bulunan imparatorun durumunun tehlikede olduğu anlaşılmıştır.⁶³¹ Bir gün sonra da hayatını kaybetmiştir.

II. Nikola’nın eşi Aleksandra Fyodorovna’nın hastalığı nedeniyle Sultan II. Abdülhamid geçmiş olsun dileklerinde bulunmuştur. Eşinin hatırının sorulmasından dolayı memnun olan imparator sultana cevabi telgraf göndermiştir. Bu telgrafta imparatoriçenin hastalığını geçirdiğini ve toparlanma döneminde olduğunu bildirmiştir. Kendilerini bu tür vakalarda yalnız bırakmayarak hatır sorması ve dostluğunu göstermesinden dolayı imparatoriçenin memnun olduğunu bildirerek teşekkür etmiş ve samimiyetine güven duymalarını istemiştir.⁶³² Yine II. Nikola’nın hastalığının seyrini soran II. Abdülhamid’e imparator tarafından teşekkür telgrafi gönderilmiştir. İmparator burada padişahın gösterdiği incelikten memnun olmuş ve bunu dostluğun yeni bir delili olarak telakki etmiştir. Bu vesile ile padişaha içten

⁶²⁷ “... imparator hazretlerinin ahvâl-i sıhhiyesindeki iyilik maa’t-teessüf pek azdır..”BOA, Y. PRK. NMH, 6/57, 29 Zilhicce 1312, [23 Haziran 1895].

⁶²⁸ BOA, Y. PRK. NMH, 6/58, 29 Zilhicce 1312, [23 Haziran 1895].

⁶²⁹ BOA, Y. PRK. NMH, 6/60, 29 Zilhicce 1312, [23 Haziran 1895].

⁶³⁰ “...hastalığından dolayı taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhilerinden beyân buyurulan teessürât imparator hazretlerince bâ’is-i şükrân ve hoşnûd olmuştur müşârün-ileyhîn ahvâli sıhhiyesindeki iyilik henüz büyük bir derecede değildir...”, BOA, Y. PRK. NMH, 6/59, 29 Zilhicce 1312, [23 Haziran 1895].

⁶³¹ “...imparator hazretlerinin ahvâl-i sıhhiyesinin ziyâdesiyle ağırlaşıp gece öksürdüğüçe balgamdaki demin tezâyüd ettiğini ve sol akciğerinde mahdûd bir iltihâb mevzi’i emâreleri müşâhede olduğunu ve hâl-i hâzırın tehlikeli bulunduğunu mutazammın...”, Y. PRK. HR, 19/77, 19 Teşrinievvel 1310, [31 Ekim 1894], Y. PRK. HR, 19/82, 30 Ekim 1894.

⁶³² “...şimdi hamd olsun nekâhat-ı tâmmе halinde bulunan imparatoriçe hastalığı münâsebetiyle taraf-ı eşref-i şâhânelerinden lütfen ibrâz buyurulan eseri meveddetten dolayı zât-ı hümayun-ı mülükânelerine teşekkürât-ı hâlisânesini iblâğa senâverlerince me’mûr eylediğini iş’ar ile...”, Y. PRK. NMH, 7/70, 6 Mart 1898.

teşekkürlerini iletmiştir.⁶³³ Sultan II. Abdülhamid, Grandük Konstantin'in hastalığı nedeniyle III. Aleksandr'a geçmiş olsun telgrafı göndermiştir. Bu telgrafında grandükün sağlık durumunun kendisi açısından önemli olduğunu ve sağlık durumunun her geçen gün iyiye gittiği haberini aldığını bildirmiştir. Bu iyi haberin verdiği hoşnutluğu ve sevinci imparatora bildirerek yakın zamanda grandükün tamamen iyileşmesi temennisinde bulunduğunu bildirmiştir.⁶³⁴

Sultan II. Abdülhamid hastalık, kaza ve buna benzer üzücü hadiselerde Rusya imparatoruna telgraf çekerek veya mektup göndererek kederlerine ortak olurken bu hadiselerin sonunda ve benzeri şekilde gerçekleşen ölümler neticesinde de aynı hassasiyeti göstermiş dostluğunun eserini ortaya koymuştur.

3.8. Taziye Mesajları

Arapça kökenli taziye kelimesi Kamus-i Osmaniye göre, musibete uğramış birisini sabır ve tahammül sözleriyle teselli etmek, Türkçe'de ise başınız sağ olsun anlamına gelmektedir. Osmanlı Devletinde halk arasındaki taziye geleneğinin yanında devlet geleneğinde de taziye mesajları büyük öneme sahiptir. Uğranılan felaket ve acılara ortak olunmak ve üzüntülerini dile getirmek babında nezaket gereği mektup, telgraf ve mesajlar iletmek Osmanlı Devletinin uygulamış olduğu bir politikadır. Rusya'ya karşı özellikle devletin son yıllarında tüm diplomatik alanlarda daha itinalı davranılarak dostluğu kazanılmaya çalışılmıştır. Taziye mesajları da bunlardan birisi olmuştur.

Belgelerden anlaşıldığı üzere vefat haberinin Rus imparatorları tarafından Osmanlı sultanlarına bildirilmesinde hep dostluk ve muhabbet bağlarına dikkat çekilmiş ve bu yüzden Osmanlı sultanlarının da bu üzüntülerine ortak olacakları beyan edilmiştir. Nitekim Sultan Abdülmecid döneminde Rus İmparatoru II. Aleksandr, 2 Aralık 1860'ta vefat eden validesinin ölüm haberini bildirdiği mektubunda dostluk ilişkilerine değindikten sonra "...zât-ı şevket-simât cenâb-ı mülükânelerinin dahî hissemend olacakları..." diyerek kendilerinin ve hanedanlarının üzüntülerini paylaşacağını bildirmiştir.⁶³⁵ Sultan Abdülaziz döneminde yine Rus İmparatoru II.

⁶³³ "...taraf-ı eşref-i mülükânelerinden hastalığının istifsârı hususunda muhâdenet-i şâhânelerinin bir delîli cedîdîyesini görerek pek ziyâde memnûn oldum..." BOA, Y. PRK. NMH, 8/46, 27 Kasım 1900.

⁶³⁴ Özcan; Şahin, "II. Abdülhamid'in Hususi Mektup ve Telgrafları", s. 467-468.

⁶³⁵ BOA, HR. TO, 287/18, Aralık 1860.

Aleksandr tarafından gelen bir telgrafname de “...*hanedanımızca zuhûr eden mevât-ı elîmeden hisse-yâb-ı teessür olmalarından dolayı arz-ı teşekkürât...*” ifadeleriyle Sultan Abdülaziz’in üzüntülerine hissedar olmasından duyduğu memnuniyeti teşekkürle karşılamıştır.⁶³⁶

Sultan II. Abdülhamid döneminde Rusya hanedanı ve devlet erkânına mensup kişilerin vefat haberleri gerek imparator tarafından gerekse Petersburg sefaretî tarafından bildirilmiştir. Gelen bu haberler üzerine Sultan II. Abdülhamid tarafından taziye mektubu veya telgrafi gönderilmiştir. Fakat Osmanlı Devleti tarafından herhangi bir vefat haberi Rusya tarafına bildirilmezken Rusya devleti tarafından da hiçbir taziye mektup veya telgrafi gönderildiğine rastlanılmamıştır.

II. Aleksandr, bir resmigeçite katılmış ve akabinde yabancı sefirleri taltif etmiştir. Bu resmigeçitte Petersburg sefiri Şakir Paşa’da bulunmuş ve imparatorun taltiflerine nail olmuştur. Daha sonra imparator saraya yönelmiş ve Katerina kanalı üzerinden geçerken iki şahıs imparatorun arabasının altına bomba atmışlardır. Patlama sonucu araba parçalanmış imparatorun maiyetinde bulunanlardan yaralananlar olmuştur. İmparator yara almadan kurtulmuş fakat yeni bir patlamanın olacağına ihtimal vermeyerek olay yerinde beklemekte iken ikinci bir bomba da imparatorun bacakları arasına atılmıştır. Patlamanın etkisiyle imparatorun bacakları ve bel aşağısı yaralanmıştır. Maiyetin de bulunup ta yaralanmayanlar hemen imparatoru saraya nakletmişler ancak yapılan müdahalelere rağmen kendine gelemeyen imparator 13 Mart 1881’de ölmüştür.⁶³⁷ II. Aleksandr’ın ölmesi üzerine yerine oğlu III. Aleksandr tahta geçmiştir. Babasının ölümünden büyük üzüntü duyan III. Aleksandr, bu elim hadiseyi Sultan II. Abdülhamid’e yazdığı bir mektubunda bildirmiştir.⁶³⁸ Buna karşın Sultan II. Abdülhamid, bu hadiseden büyük üzüntü duymuş ve III. Aleksandr’a gönderdiği mektubunda bu elim vakadan dolayı imparatorun ve hanedanının üzüntülerine ortak olduğunu bildirmiştir.⁶³⁹

III. Aleksandr’ın kardeşi grandük Pol Aleksandroviç’in eşi grandüşes Aleksandra Jorjayejna henüz 21 yaşında iken 24 Eylül 1891’de hayata veda etmiştir.

⁶³⁶ BOA, İ. HR, 269/16223, 24 Şubat 1876.

⁶³⁷ BOA, Y. A. HUS 166/121, v. 10, 15 Mart 1881.

⁶³⁸ BOA, Y. A. RES, 10/31, v. 4, 16 Mart 1881.

⁶³⁹ BOA, Y. A. RES, 10/31, v. 5, 5 Cemaziyelevvel 1298 [5 Nisan 1881]

III. Aleksandr bu vefat haberini Sultan II. Abdülhamid'e mektubunda bildirmiştir. Sultan II. Abdülhamid bu üzücü hadisenin imparatora verdiği hüznün ve acıdan derin üzüntü duyduğunu ve imparatorun her an mutlu ve Allah'ın yanında olması temennisinde bulunmuştur.⁶⁴⁰ III. Aleksandr'ın amcası Grandük Konstantin Nikolayeviç 25 Ocak 1892'de vefat etmiş ve Sultan II. Abdülhamid bu vefatı haber alınca III. Aleksandr'a mektup göndererek taziyede bulunmuştur.⁶⁴¹

Livadya'da bulunan ve hastalığı ağırlaşan III. Aleksandr 1 Kasım 1894'te ölmüştür. Petersburg sefaretinden aynı tarihte gelen bir telgrafta Rusya imparatoru III. Aleksandr'ın öğleden sonra saat ikiyi çeyrek geçerek öldüğü bildirilmiştir.⁶⁴² Sultan II. Abdülhamid, imparatorun vefatından derin üzüntü duyduğunu belirterek bu üzüntüsünü imparatorun yakın çevresine telgraf çekerek bildirmiş ve onların acılarına ortak olmuştur. Sultan II. Abdülhamid taziyeye mesajlarını III. Aleksandr'ın amcasının kızı olan Yunan kraliçesi Olga⁶⁴³, kayınpederi Danimarka kralı IX Kristian⁶⁴⁴, oğlu Grandük George (Jorj), kardeşi Sergei⁶⁴⁵ (Serj), Prens de Galles⁶⁴⁶, eşi Maria Fyodorovna'ya telgrafla iletmiştir.⁶⁴⁷ Sultan yeni hükümdar II. Nikola'ya çektiği telgrafta hem hanedanın hem de tüm Rusya'nın büyük üzüntüsüne sebep olan imparatorun vefat haberini derin bir üzüntüyle haber aldığını bildirmiştir. III. Aleksandr'ın tahta çıkmasından beri Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler içerisinde bulunduğunu ve ortaya koyduğu muhabbet ve dostluğu hiçbir zaman unutmayacağını ifade etmiştir. Bu üzücü hadiseden dolayı başta imparator olmak üzere bütün hanedan üyelerine taziyelerini bildiren Sultan II. Abdülhamid, cenabı haktan tüm aile efradına sabır ve tahammül ihsan etmesi temennisinde bulunmuştur.⁶⁴⁸

⁶⁴⁰ "...birâderi muhteremleri fehâmetlu Grandük Pavl Aleksandroviç hazretlerinin zevcesi Grandüşes Aleksandra Jorjayevna'nın keyfiyeti irtihâline dâir irsâli-i savb-ı hâlisanimiz kılınan nâme-i imparatorileri resîde-i dest-i muhibbânemiz olmuştur...", BOA, Y. PRK. NMH, 5/22, 15 Cemaziyelahir 1309, [17 Aralık 1891].

⁶⁴¹ BOA, Y. PRK. NMH, 5/45, 26 Cemaziyelahir 1309, [27 Ocak 1892].

⁶⁴² BOA, Y. PRK. HR, 19/78, 1 Teşrinisani 1894, [1 Kasım 1894].

⁶⁴³ BOA, Y. PRK. NMH, 9/99, v. 6, 21 Teşrinievvel 1310, [2 Kasım 1894].

⁶⁴⁴ BOA, Y. PRK. NMH, 9/99, v. 7, 21 Teşrinievvel 1310, [2 Kasım 1894].

⁶⁴⁵ BOA, Y. PRK. NMH, 9/99, v. 8, 21 Teşrinievvel 1310, [2 Kasım 1894].

⁶⁴⁶ BOA, Y. PRK. NMH, 9/99, v. 9, 21 Teşrinievvel 1310, [2 Kasım 1894].

⁶⁴⁷ BOA, Y. PRK. NMH, 9/99, v. 10, 21 Teşrinievvel 1310, [2 Kasım 1894].

⁶⁴⁸ "... Müşâriin-ileyhâ hazretlerinin sandâl-ı imparatoriye ku'üd eyledikleri gündün beri devlet-i 'âliyyemiz hakkında ifâ eyledikleri muâmelât-ı hayır-hâhî ve bi'l-hassa senâverlerine karşı ibrâz eyledikleri meveddet-i muhâlesetkâri muhlislerince ilelebet ber ferâmuş edilmeyeceğini... bi'l-cümle a'zâ-yı hânedân-ı ma'âlî unvân-ı imparatorilerilerince husûle gelen teessür-i şedide cidden iştirâk

Sultan II. Abdülhamid'in taziye mesajları üzerine cevapları da gecikmemiştir. Danimarka kralı çektiği telgrafta kraliçe ile duçar oldukları keder üzerine padişahın kendilerini yalnız bırakmayarak acılarına ortak olmasından ve taziyelerde bulunmasından büyük memnuniyet duyduğunu bildirmiştir.⁶⁴⁹ İmparatoriçe Maria Fyodorovna büyük üzüntü içerisinde bulduklarını belirterek padişahın bu acıya ortak olmasından dolayı samimi bir şekilde şükranlarını iletmiştir.⁶⁵⁰ Grandük Serj, acı günde güzel ifadelerle teskin etmelerinden dolayı minnettar olduğunu ve dostluğundan dolayı teşekkürlerini bildirmiştir.⁶⁵¹ Grandük Pol üzüntülerine ortak olmasından ve muhabbetlerinden dolayı minnettar olduğunu bildirerek içtenlikle teşekkürlerini iletmiştir.⁶⁵² Grandük Jorj ve Kraliçe Olga'da aynı duygularla teşekkürlerini Sultan II. Abdülhamid'e iletmişlerdir.⁶⁵³ Prens De Galles telgrafında hem kendisinin hem de eşinin, padişahın taziyelerinden dolayı minnettar olduklarını bildirmişlerdir.⁶⁵⁴

II. Nikola ise babasının hastalığı ve akabinde ölümü nedeniyle büyük ıstırap çektiklerini belirterek padişahın bu acılarına ortak olmalarını ebediyen kurulacak dostluk ve muhabbetin yeni bir delili olarak telakki etmiştir. Babasının yerine tahta çıktığını ve onun fikirlerine uygun şekilde hareket edeceğini kesin olarak bildirmiştir. İki devlet arasındaki dostluk ilişkilerinin babası döneminde olduğu gibi takviyesine çalışacağını belirtmiş ve bunun önemine dikkat çekmiştir. İyi ilişkilerin devam ettirilmesinde padişahın şüphe etmeyeceğine emin olan imparator, tahta çıkışını Sultan II. Abdülhamid'e arz ve ihbar ettiğini ve değişmez muhabbet ve dostluğunun teminatını tekrar etmek ve bildirmek üzere yaveranından olan Kont Mösyö Puşkin'i memur eylediğini bildirmiştir.⁶⁵⁵

ederek cenâb-ı hakkın zât-ı âli-i imparatorîlerine sabr ve tahammül ihsân buyurmasını temennî eylemekte..." BOA, Y. PRK. NMH, 9/99, v. 11, 21 Teşrinievvel 1310, [2 Kasım 1894].

⁶⁴⁹ BOA, Y. PRK. NMH, 9/99, v. 17, 3 Teşrinisani 1894, [3 Kasım 1894].

⁶⁵⁰ "...keder-i azîmeme taraf-ı eşref-i mülükânelerinden iştirâk buyurulmuş olmasından dolayı zât-ı hümâyûn-ı şâhânelerine hâlisâne teşekkür ederim.", BOA, Y. PRK. NMH, 9/99, v. 18, 4 Teşrinisani 1894, [4 Kasım 1894].

⁶⁵¹ BOA, Y. PRK. NMH, 9/99, v. 19, 4 Teşrinisani 1894 [4 Kasım 1894].

⁶⁵² BOA, Y. PRK. NMH, 9/99, v. 20, 4 Teşrinisani 1894 [4 Kasım 1894].

⁶⁵³ BOA, Y. PRK. NMH, 9/99, v. 21-22, 4 Teşrinisani 1894 [4 Kasım 1894].

⁶⁵⁴ BOA, Y. PRK. NMH, 6/34, 4 Teşrinisani 1894 [4 Kasım 1894].

⁶⁵⁵ "... pederimin hastalığı ve muahhıran vukû'-ı vefâtı cihetiyle senâverlerince tahassul eden elem ve keder-i azîmeye iştirâk buyurarak hazıra-ı ebediyesi muhlislerince pek ziyâde kıymetdâr olan meveddet-i muhâleset-i hümâyûn-ı mülükânelerinin yeni bir delilini ibrâz buyurmuşlardır...", BOA, Y. PRK. NMH, 9/99, v. 24, 28 Teşrinisani 1894, [28 Kasım 1894].

Yeni imparator II. Nikola'nın amcasının oğlu Grandük Aleksî Mihayloviç⁶⁵⁶ yirmi yaşında iken uzun ve ıstıraplı bir hastalıktan sonra 2 Mart 1895'te ölmüştür. Bu elim hadiseyi mektup ile Sultan II. Abdülhamid'e bildiren imparator, hanedanlarında üzüntüye vesile olan bu elim vakayı sultana bildirmeyi aralarındaki iyi ilişkiler ve muhabbetler gereği uygun gördüğünü ve malum kederlerine padişahın içtenlikle ortak olacağına kani olmuştur.⁶⁵⁷ Sultan II. Abdülhamid cevabi mektubunda aralarındaki dostluklar gereği meydana gelen ölüm hadisesinin hem imparator hem de hanedana bıraktığı hüznü ve eseften hissedar olduğunu bildirmiştir. Bunun gibi kötü hadiselerin son bulması temennisinde bulunarak taziyelerini iletmiştir.⁶⁵⁸

Rusya Hariciye Nazırı Prens Lubanof imparatorla birlikte Kiev'e vagonla giderken ansızın ölmüştür. Petersburg sefiri Hüsnü Paşa tarafından bildirilen⁶⁵⁹ bu hadise üzerine Sultan II. Abdülhamid taziyelerini Rus imparatoruna telgraf çekerek bildirmiştir. Lubanof'un ölümü nedeniyle büyük üzüntü duyduğunu bildiren sultan, bütün hanedan fertlerinin bu tür felaketlerden korunmaları temennisinde bulunmuştur. İki devlet arasındaki dostane ilişkilerin sağlamlaştırılması adına iyi niyetleri ve büyük fikirleriyle imparatorun hizmetinde bulunmuş olan Lubanof'un ölümü nedeniyle üzüntüsünü beyan ederek baş sağlığı dilemiştir.⁶⁶⁰

II. Nikola'nın kardeşi Grandük Jorj Aleksandroviç'in Ağustos 1889'da ölüm haberi imparator tarafından bildirilmiştir. Her zaman olduğu üzere taziye mesajı olarak imparatora mektup gönderilmiştir.⁶⁶¹ 1897 yılından beri Rusya Hariciye Nazırı olan Mihail Moraviyef 21 Haziran 1900'da öldüğü, Petersburg sefaretinden

⁶⁵⁶ III. Aleksandr'ın amcası Michail Nikolayeviç'in en küçük oğlu, I. Nikola'nın torunu.

⁶⁵⁷ "...beynimizde müceb ve revâbit-ı dostî ve muvâlâta mebnî zât-ı şevket-simât cenâb-ı şehriyârînin şu düçâr olduğumuz ziyâ'-ı elimden an-samîmü'l-kalb hissemend-i teessür ve telehhüf olacakları meczûmuz olmağla..." BOA, Y. A. HUS, 325/86, 9 Mart 1895.

⁶⁵⁸ "...zât-ı haşmetsimât-ı hükümrânilerine derkâr olan meveddet-i mahsûsamız iktizâsınca şu vâkı'a-yı müellimenin cânib-i haşmet münâkibleriyle hanedân-ı fehâmet nişânlarına îrâs eylediği hüzn ve esefden hisse-mend olduğumun ve zât-ı imparatorîlerinin dâima son barîde mahzûz olması temenniyatıyla bilhassa ifâ-yı lâzime-i ta'ziyet ve te'yîd-i revâbit-ı meveddet siyâkında iş bu nâme-i hâlisânemiz tahrîr kılındı..." BOA, Y. PRK. NMH, 6/48, 20 Şevval 1312, [16 Nisan 1895].

⁶⁵⁹ BOA, Y. PRK. EŞA, 25/7, 1 Eylül 1896.

⁶⁶⁰ "...zât-ı haşmet-simât imparatorîlerinin kâffe-i efrâd-ı hanedân-ı haşmetpenâhîleriyle cem'-i ekdâr-ı güyendeden masûniyetlerini temennî ile devleteyn-i mütehâbbeteyn meyânelerinde teyemmünen câygir olan münâsebât-ı dostânevi te'yîd hakkındaki niyât-ı hayriye ve efkâr-ı âliyye haşmetânelerine hizmet ve tedkik-i hareket etmekte olan böyle bir vezîrin..." BOA, Y. PRK. NMH, 7/27, 20 Ağustos 1312.

⁶⁶¹ BOA, İ. HR, 364/35, 11 Cemaziyelevvel 1317 [17 Eylül 1899].

bildirilmiştir.⁶⁶² Bunun üzerine padişah tarafından Rusya imparatoru ve Moraviyef'in ailesine üzüntülerini bildiren taziye mesajı iletilmiştir. Bu taziye mesajına cevaben Rusya imparatoru II. Nikola içtenlikle teşekkür ettiğini beyan eden telgraf çekmiştir.⁶⁶³ Yine Kont Moraviyef'in ailesi namına kardeşi tarafından teşekkür telgrafı gelmiştir.⁶⁶⁴

Londra sefreti maslahatgüzarından 31 Temmuz 1900'de gelen telgrafa göre Sakse Koborg Dükü Alfred 30 Temmuz gecesinde vefat etmiştir.⁶⁶⁵ Alfred Rus İmparatoru II. Aleksandr'ın kızı Maria Aleksandrovna'nın eşi idi. II. Nikola'nın eniştesi olması hasebiyle Sultan II. Abdülhamid, taziyelerde bulunmuş ve imparator da nezaketinden dolayı padişaha teşekkür telgrafı göndermiştir.⁶⁶⁶ II. Nikola, büyük halası Aleksandra Peterovna'nın vefat etmesi üzerine bu hüznünü Sultan II. Abdülhamid'e mektupla bildirmiştir.⁶⁶⁷ Cevabi olarak uygun bir tarzda taziye dileklerini içeren mektup yazılarak imparatora gönderilmiştir.⁶⁶⁸

Rusya'nın Manastır konsolosluğuna 1895 yılında Aleksandr Arkadiyeviç Rostkovski konsolos olarak atanmıştır.⁶⁶⁹ Tahsin Paşa'nın karıştıracı ve şamatacı olarak tanımladığı bu adam etrafındaki kişiler tarafından sevilmeyen bir kişiliğe sahiptir. Bu konsolos bir asker tarafından vurularak öldürülmüştür.⁶⁷⁰ Bu hadisenin gerçekleşmesinden kısa bir süre sonra aynı gün içerisinde Manastır Valisi ve Komutanı tarafından Sultan II. Abdülhamid'e telgraf çekilerek hadisenin tafsilatı anlatılmıştır. Buna göre Rus konsolos araba ile Nüzhetiye Karakolu önünden geçerken nöbetçi jandarma Halim'in selam vermemesi üzerine arabadan inerek neden selam vermediğini kırıncı sözlerle sormuştur. Asker görmediğini söyleyerek affını istemişse de konsolos ifadeye devam ederek bir iki güne kadar halinizi görürsünüz diyerek sövüp

⁶⁶² BOA, Y. A. HUS, 407/98, v. 3, 21 Haziran 1900.

⁶⁶³ BOA, Y. PRK. NMH, 8/26, v. 2, 22 Haziran 1900.

⁶⁶⁴ “ ... *dûcâr olduğumuz ziyâ'-ı elîm hasebiyle lütfen beyân buyurulan âsâr-ı teveccühât-ı celîle-i şâhânelerinden dolayı birâderim Moraviyef'in 'â'ilesi nâmına olarak zât-ı hümayun-ı hazret-i pâdişâhîlerine arz-ı teşekkürât-ı minnetdârâneye müsâra 'at ederim'*”, BOA, Y. PRK. NMH, 8/26, v. 4, 22 Haziran 1900.

⁶⁶⁵ BOA, Y. A. HUS, 409/24, v. 2, 31 Temmuz 1900.

⁶⁶⁶ BOA, Y. PRK. NMH, 8/30, 1 Ağustos 1900.

⁶⁶⁷ BOA, İ. HR, 369/25, 30 Recep 1318 [23 Kasım 1900].

⁶⁶⁸ “ ... *Aleksandra Peterovna hazretlerinin vefâtına dâir irsâl olunan nâmeye cevâben tastîr olunub icâb-ı âlisi icrâ buyurulan nâme-i hümayûn sûretiyle berâber leffen...*” BOA, BEO, 1588/119028, 3 Şaban 1318 [26 Kasım 1900].

⁶⁶⁹ Hasip Saygılı, “1903 Makedonyasında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandr Rostkovski'nin Katli”, *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2013, S. 39, s. 75.

⁶⁷⁰ Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları*, s. 142.

saymıştır. Daha sonra nöbetçi askere karşı silahına davrandığı sırada askerde kendini savunmak için silahını ateşlemiş ve konsolosu öldürmüştür.⁶⁷¹ Rus konsolosun öldürülmesi üzerine Sultan II. Abdülhamid, Rus İmparatoru II. Nikola'ya taziye telgrafı çekmiştir. Telgrafta imparatorun bu olaydan büyük üzüntü duyacağını bildiğini söyleyen sultan, tedbirlerin alınması için gerekli emirlerin verildiğini bildirmiştir.⁶⁷²

Rusya İçişleri Bakanı Plehve bir suikast neticesinde öldürülmüştür. Bu ölüm haberinin duyulması üzerine Sultan II. Abdülhamid taziye bulunmuştur. Bu taziye mesajını Petersburg sefiri Hüseyin Hüsnü Paşa, Rusya Hariciye Nazırı'nın nezdine giderek imparatora bildirilmek üzere iletmiştir.⁶⁷³ II. Nikola, amcası Serj Aleksandroviç'in ölüm haberini Sultan II. Abdülhamid'e bildirmiştir. Sultan ise cevaben gönderdiği namesinde bu elim hadiseden hissedar olduğunu ifade ederek her defasında hüznün son bulması temennisinde bulunduğunu ifade etmiştir.⁶⁷⁴ II. Aleksandr'ın ölümünün yirmi beşinci senesinde Sultan II. Abdülhamid tarafından yâd edilmesi üzerine II. Nikola teşekkürlerini iletmiştir.⁶⁷⁵

Sultan II. Abdülhamid tarafından Rus imparatorlarına gönderilen taziye mektubu veya telgrafları imparatorun sahip olduğu hanedanla sınırlı kalmayıp devlet erkânından olan kişilere ve ailelerine de gönderilmiştir. Yukarı da görüldüğü gibi imparator ve hanedanın üzüntülerine ortak olan Sultan II. Abdülhamid, hem devletlerarasındaki dostluk ve komşuluk gereği hem de şahsi olarak imparatorlarla olan dostluk münasebeti gereği bu tür durumları göz ardı etmemiştir. İki devlet arasındaki ilişkilerin sağlamlaştırılması ve devamının sağlanması adına gerekli hassasiyeti gösteren Sultan II. Abdülhamid, saltanatının sonuna kadar bu politikasını sürdürmüştür. Netice itibari ile bu politikasında başarı sağlayarak Rusya ile herhangi bir savaşa sebebiyet vermemiştir. Aksine Rus imparatorlarının ve aile efradının dostluğunu kazanmış ve bu dostluk iki ülke arasındaki ilişkilere de yansımıştır.

⁶⁷¹ BOA, Y. PRK. UM, 66/4, 18 Cemaziyelevvel 1321 [12 Ağustos 1903].

⁶⁷² BOA, Y. PRK. NMH, 9/42.

⁶⁷³ "...Rusya Dâhiliye Nâzırının keyfiyet-i vefâtından dolayı beyân buyurulan ... Hariciye Nazırı nezdine gidip imparator hazretlerine iblağ olunmak üzere taraf-ı eşref-i hazret-i tâcîdârîden olarak beyân-ı tâziyet eyledim...", BOA, Y. PRK. EŞA 46/30, 19 Cemaziyelevvel 1322 [1 Ağustos 1904].

⁶⁷⁴ BOA, Y. PRK. NMH, 9/63, 7 Safer 1323 [13 Nisan 1905].

⁶⁷⁵ BOA, Y. PRK. NMH, 9/81, 18(31) Ocak 1906.

SONUÇ

XV. Yüzyılda başlayan Osmanlı-Rus ilişkileri başlangıcında Kırım Hanları vasıtasıyla sürdürülmüş ve daha çok ticari amaçlı olmuştur. Bu dönemlerde Osmanlı Devleti henüz Rusları muhatap almamıştır. Ancak Rusların tehlike sinyalleri 1552'de Kazan ve 1556'da Astrahan'ın alınmasıyla görülmeye başlamıştır. 1680'lere kadar Rusya, Osmanlı karşısına siyasi güç olarak çıkamamıştır. Ancak bu tarihlerde kendini göstermiş ve Osmanlı ile Çehrin Savaşı'nı yaparak yenilgiye uğramıştır. Buna rağmen yapılan Bahçesaray Antlaşması'nda Rus çarının lakaplarının tam olarak yazılması Osmanlı Devleti tarafından kabul görmüş ve Rusya varlığını Osmanlı'ya kabul ettirmiştir. Fakat 1700 yılına kadar Osmanlı Devleti Rusya'ya karşı her alanda üstünlüğünü devam ettirmiştir. 1700 yılında yapılan İstanbul Antlaşması iki ülke ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur. Zira Osmanlı Devleti ilk defa yenik devlet sıfatıyla Rusya karşısına çıkmış ve iki taraf ilk defa karşılıklı müzakerede bulunmuşlardır. Rusya Azak Kalesi'ni ele geçirirken ilk defa İstanbul'da daimi elçi bulundurma hakkı elde etmiştir.

Rusya ilk ticari imtiyazı 1720 yılında almış, 1739'da imparatorluğunu Osmanlı'ya kabul ettirmiş ve 1774'te Kırım'ı Osmanlı'dan kopararak Karadeniz'in Türk gölü olmaktan çıkmasını sağlamıştır. 1783'te ise Kırım'ı ele geçirmiş ve 1792 Yaş Antlaşması'yla bu ilhakı Osmanlı'ya kabul ettirmiştir. Rusya ile bunca mücadeleye rağmen yeri geldikçe de ittifak kurulmuştur. Nitekim Fransa'nın 1798'de Mısır'a asker sevk etmesi üzerine Osmanlı-Rus ittifakı kurulmuştur. Böylece Osmanlı Devleti ilk defa devletlerarası ittifak sistemine girmiştir. Rusya 1829 Edirne Antlaşması'yla Yunanistan'ın bağımsız olmasını sağlarken kendisi de Boğazlardan geçiş hakkı elde etmiştir. Rusya'nın Ortodoksların koruculuğu hakkında anlaşma talep etmesi yeni bir savaşın çıkmasına vesile olmuş ve Kırım Savaşı meydana gelmiştir. Bu savaşta Avrupa Devletleri Osmanlı Devleti'nin yanında yer alarak Rusya'yı yenilgiye uğratmışlardır. Rusya Osmanlı'yı parçalamak için girişimlerini sürdürmüş ve Balkanları karıştırarak isyanların çıkmasına vesile olmuştur. Sonunda Balkanların durumunu düzeltmek için İstanbul Konferansı toplanmış fakat devletlerin tekliflerini Osmanlı kabul etmeyince 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı meydana gelmiştir. Büyük

yıkıma sebep olan bu savaş sonrası Osmanlı Devleti Balkan topraklarını kaybetmiş ve yüklü miktarda savaş tazminatını kabullenmek zorunda kalmıştır. 93 Harbi'nden sonra Osmanlı Rus ilişkileri düzelmeye başlamış ve iki ülke arasında dostluk kurulmaya çalışılmıştır.

Rus Knezi olan IV. İvan 1547'de çar unvanını almış, Kanunu Sultan Süleyman ise bu unvanı 1557'de çara gönderdiği mektubunda kullanarak çarlığını kabul etmiştir. 1739 Belgrat Antlaşması ile Çariçe Anna kendisini imparatoriçe olarak Osmanlı'ya kabul ettirmiştir. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'nın 13. Maddesinde Rus hükümdarlarına tüm Rusyalıların imparatoru hükmü konulmuştur. Ruslar güç kazandıkça unvanlarını yükseltmişlerdir.

Sultan II. Abdülhamid döneminde Osmanlı-Rus ilişkileri daha çok diplomatik alanda gelişme göstermiştir. Sultan diplomasinin gücüne inanmış ve onu silah gibi kullanmaya başlamıştır. İki ülke arasındaki sorunlar diplomatik yollarla çözülmeye çalışılmıştır. Bu hususta Sultan II. Abdülhamid'in teşebbüsleri olduğu gibi Rus imparatorları da barışın korunmasına çalışmışlardır. Bu bağlamda Sultan II. Abdülhamid ile Rus imparatorları arasındaki mektup diplomasisi önem arz etmektedir. Zira mektuplar hem siyasi meselelerin halledilmesinde hem de hükümdarlar arasındaki dostluğun geliştirilmesinde başvurulan önemli vasıtaadır. Nitekim Ermenilerin Rusya'ya göçü meselesinde mektup diplomasisine başvurulmuş ve iki ülke arasında savaşa mahal vermeden çözülmeye çalışılmıştır. Bulgaristan ve Doğu Rumeli'deki kargaşanın son bulması için Sultan II. Abdülhamid Rus İmparatoru II. Aleksandr'a başvurarak bunun engellenmesini istemiştir. Yine Girit meselesinde Rusya'dan yardım istenmiştir.

Bunların yanında iki ülke arasında elçi tayin edilmesinde mektupların önemi oldukça büyüktür. Zira hem Sultan II. Abdülhamid hem de Rus imparatorları birbirleri nezdine elçi tayin ettiklerinde bunu mektup göndererek bildirmişlerdir. Gönderilen mektuplarda mektubun gönderilme sebebi belirtildikten sonra genellikle dostluk ilişkilerine vurgu yapılmıştır. İki ülke arasında dostluk ilişkilerine önem verilmiştir.

Rus imparatorlarının dinlenmek için Livadya'ya her gelişlerinde Sultan II. Abdülhamid tarafından hoş geldin demek adına bir heyet Kırım'a gönderilmiştir. Sultanın amacı aralarındaki ilişkileri güçlendirmektir. Buraya gönderilen elçiler çeşitli

meseleler hakkında Rus imparatorları ile mülakatta bulunmuşlardır. Rus imparatorlarının taç giyme merasimine iştirak etmek ve cüluslarını tebrik etmek için elçiler ve beraberinde padişahın mektubu ve çeşitli hediyeler gönderilmiştir. Petersburg'a giden elçiler Rus imparatorunun huzuruna kabul edildiklerinde padişahın mektubunu takdim etmişlerdir. Hem imparator hem de imparatoriçe tarafından sultanın hatırı sorulmuş ve aralarındaki ilişkilere dikkat çekilmiştir. İki ülke arasında dostluğun geliştirilmesi bağlamında gerek hükümdarlara gerekse devlet adamlarına nişanlar verilmiştir. Sultan II. Abdülhamid, nişanlara büyük önem vermiş ve nişan alan kişilerin hem kendilerine hem de devlete iyi niyetler besleyeceğini düşünmüştür. Esasında Rusya da aynı düşüncelerle Osmanlı devlet adamlarına nişan vermiştir.

Dostluk münasebetlerinin geliştirilmesi için Sultan II. Abdülhamid ve Rus imparatorları doğum günü tebriklerinde bulunmuşlardır. Rus imparatorlarının isim günlerinde sultan tarafından telgraflar gönderilmiş ve her yıl padişah adına teşrifat müdürü ve mabeyinden bir temsilci Rus sefarethanesine giderek imparatorların isim gününü kutlamışlardır. Rus imparatorları, hanedanlarındaki evliliklerde ve yine hanedanlarına yeni bir üyenin katılması durumunda Sultan II. Abdülhamid'e mektup göndererek mutluluklarını paylaşmışlar ve bu muştı haberden sultanın hissesi olacağını düşünmüşlerdir. II. Abdülhamid ise her daim bu tür sevinç vakası olan durumlarda imparatorların mutluluğuna ortak olduğunu ve olmaya devam edeceğini bildirmiştir.

Sultan II. Abdülhamid'in Rus imparatorlarıyla hediyeleşmesi de büyük öneme sahiptir. İmparator ve İmparatoriçe adına özel olarak saray fabrikasında tütün masası ve vazo gibi eşyalar imal ettirilmiş, çiftliklerde yetiştirilen atlar ve çeşitli eşyalar hediye olarak gönderilmiştir. Aynı şekilde imparatorlar tarafından da Sultan II. Abdülhamid'e benzer kıymette hediyeler gelmiştir. Devletlerarası ilişkilerde hediyeler araç olarak kullanılmış ancak Sultan Abdülhamid yönetimine muhalif olan İttihatçılar bunu farklı şekilde yorumlamışlar ve padişahı eleştirmişlerdir. Rusya'da meydana gelen tüm sevinçli haberlere ortak olan Sultan II. Abdülhamid aynı zamanda üzücü hadiseler karşısında da Rus imparatorlarını yalnız bırakmamıştır. Onların acılarına ortak olmuş ve dostluğunu her daim göstermiştir. Böylelikle hem imparatorların hem de hanedan üyelerinin sempatisini kazanmıştır. Sultan II. Abdülhamid, sadece Rus imparatorlarına tebriklerde bulunmamıştır. Yeri geldikçe imparatoriçe ve grandüklerle

de diplomatik temaslarda bulunmuştur. Bu nezaketinden dolayı onların da dostluğunu kazanmıştır.

İncelediğimiz bu diploması trafiğinde dikkati çeken bazı önemli unsurlar vardır. Bunlardan ilki, iki ülke arasındaki tebrikleşme mesajlarının adeta standart bir kalıp gibi olduğudur. Örneğin III. Aleksandr'ın taç giyme merasiminin tebriki için gönderilen mektup metni ile on üç yıl sonra tahta çıkan II. Nikola'nın taç giyme merasiminin tebriki için gönderilen mektup neredeyse birebir aynıdır. Bu durum, ilgili bürokratik kalemlerde görev yapan kâtiplerin birbirlerini taklit ettiklerini akla getirmektedir. Ayrıca devletlerarası ilişkilerin bu tür ortak metinler üzerinden yürütülme geleneğinin sürdürüldüğünü de gösterebilir.

Belgelerin fiziksel özelliklerine bakıldığı zaman aynı belgenin aynı katalog içerisinde olup farklı dosya ve gömlek içerisinde bulunduğu ve yine tamamen aynı belge olup farklı fonlarda yer aldığına rastlanmaktadır. Yine bazı belgelerde tarih hatasının olduğu saptanmıştır. Örneğin III. Aleksandr'ın evliliğinin yirmi beşinci yıldönümü 1891 yılına denk gelmesine rağmen belgede 1889 yılına tekabül etmektedir. Kanaatimizce burada sehven Rumi Takvim yerine Hicri takvimin kullanılması tarihin yanlış yazılmasına neden olmuştur. Aynı şekilde Sultan II. Abdülhamid tarafından Rus imparatoriçesi Maria'ya geçmiş olsun dileklerini ileten telgrafi ile cevaben gelen telgraf arasında tarih hatası bulunmaktadır.

Bazı mektuplarda tayin edilen kişilerin ilgili göreve gitmedikleri yerlerine başkalarının gittiği görülmektedir. Örneğin III. Aleksandr'ın Livadya seyahati sırasında hoş geldin demek için Said Paşa'nın görevlendirildiği Sultan II. Abdülhamid'in mektubunda belirtilmiş olmasına rağmen yerine Edhem Paşa'nın gittiği görülmüştür. Yine aynı şekilde III. Aleksandr'ın taç giyme törenine Namık Paşa görevlendirilmişti. Namık Paşa'nın isteği üzerine merasimin icrasında yapılacaklara dair talimatname hazırlanmış, imparator ve imparatoriçe için ayrı ayrı nutuklar hazırlanmıştı. Ancak daha sonra Sultan II. Abdülhamid tarafından Namık Paşa yerine Server Paşa tayin edilmiş ve paşa bu görevi ifa etmiştir.

Bir başka husus ise teati edilen mektupların sadece Name-i Hümayun katalogunda bulunmayıp bunun yanı sıra Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Name-i Hümayun Kalemi (A. DVN. NMH), Yıldız Esas Evrakı, (Y. EE), Yıldız Sadaret

Hususi Maruzat Evrakı, (Y. A. HUS), Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y. A. RES), İrade Hariciye (İ. HR) fonlarında da yer almaktadır.

Mektuplarda görülen hitap şekilleri mana itibariyle aynı olmasına rağmen, ifade edilmiş tarzında farklı sözcükler tercih edilmiştir. Rus imparatorları, Sultan II. Abdülhamid'e ekseriyetle “*taraf-ı eşref-i cenâb-ı şehinşâhî, taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhî, taraf-ı eşref-i hazret-i mülükâne*” şeklinde hitap etmişlerdir. Bunun yanı sıra *zât-ı hümayûn-ı mülükâne, zât-ı şevket-simât hazret-i tâcidârî, zât-ı şevket-simât-ı şâhâne, zât-ı şevket-vefd hazret-i pâdişâhî, zât-ı hümayûn-ı cenâb-ı tâcidârî, zât-ı hümayûn-ı hazret-i pâdişâhî, zât-ı mülkdârî, hâkipây-ı hümayûn-ı hazret-i pâdişâhî şevket-vefd hazret-i padişâhî* gibi ifadeler kullanmışlardır. Bu ifadeler genelde mektupların giriş kısmında değil içeriğinde yer almıştır.

İmparatorlardan gelen mektuplarda genelde imparatorun padişaha geldiği bildirildikten sonra “*ba'de'l-alkâb*” ibaresi yazılı olup sonra konuya geçilmiştir. Bazı mektuplarda ise direk konuya geçilmiştir. Padişah tarafından Rus imparatorlarına gönderilen mektupların birçoğunda kimden gönderildiği yazmamaktadır. Bu tür mektuplar genelde *haşmetlü fehâmetlü miknetlü menziletlü muhibb-i hâssımız pâdişâh-ı bülend-i i'tibâr hazretleri* şeklinde başlar ve konu ile devam eder. Yine imparatorlara “*zât-ı haşmet-simat imparatorî, nezd-i haşmet-vefd imparatorî, cânib-i haşmet cânib-i imparatorî, Zât-ı fehâmet-simat hükümdârî, zât-ı haşmet-simât imparatorî*” şeklinde hitap edilmiştir.

Rus imparatorları tarafından gönderilen mektup ve telgraflar Fransızca olarak yazılmıştır. Osmanlı tercümanları tarafından tercüme edilen bu mektup ve telgraflarda belirtilen hitap şekilleri de tercümanlar tarafından padişaha yaraşır şekilde çevrilmiştir. Oysa mektupların ve telgrafların orjinallerinde bu kadar süslü kelimeler bulunmamaktadır. Dönemin diplomasi anlayışının bir tezahürü olarak belli hitap kalıpları kullanılmıştır.

Mektupların fiziksel niteliğindeki söz konusu benzerlikler dışında esas dikkat çekici unsurlardan biri de siyasi gerginlikler döneminde bile olsa ülkeler arasında sürekli bir diplomatik kapının açık bırakılması hususudur. Örneğin doksan üç harbinde Rusya karşısında ağır bir yenilgi almış ve 3 Mart 1878 Ayastefanos Antlaşması'nı

imzalamış olmasına rağmen, Sultan II. Abdülhamid antlaşmanın imzalandığı gün mevcut Rus imparatorunun cülus yıl dönümünü tebrik etmeyi ihmal etmemiştir. Bu durum Sultanın, diplomasiyi bir yumuşama olarak kullanması yolundaki anlayışının tezahürüdür. Aynı zamanda bu anlayış ileriye yönelik Osmanlı-Rus ilişkilerinin diplomasi odaklı yürütüleceğini göstermektedir.

Dikkat çeken bir başka husus ise Rus imparatorlarının isim günlerinin kutlanması ve tebrik edilmesinde İstanbul Rus sefarethanesine padişah ve sadrazam adına temsilcilerin gönderilmesidir. Sultanın saltanatının ilk yılından son yılına kadar otuz iki yıl bu tebrikler muntazaman yapılmıştır. Sadece 1877 yılında iki ülke arasındaki savaş nedeniyle tebrik için temsilci gönderilmemiştir.

Sultan II. Abdülhamid, otuz üç yıllık hükümdarlığı süresince çağdaşı olarak üç Rus imparatoruyla diplomatik temas kurmuştur. Bunlardan en fazla II. Nikola, en az II. Aleksandr ile yazışma gerçekleşmiştir. II. Aleksandr ile yazışmaların az olmasında hem imparatorun beş yıl gibi kısa bir süre tahtta kalması hem de arada savaşın yapılması etkili olmuştur. Mektup diplomasisinin en yoğun olduğu konu Rus hanedanında meydana gelen doğum hadiselerinin imparatorlar tarafından sevinç içerisinde bildirilmesi ve padişahın cevabi mektup göndererek bu sevince ortak olmasıdır. Burada dikkat çeken nokta Rus hanedanına yeni katılan bir üyenin muştü haberi padişaha bildirilirken, padişah tarafından Osmanlı hanedanına ait hiçbir doğum haberi imparatorlara bildirilmemiş ve karşı taraftan da herhangi bir tebrik gelmemiştir.

Yine aynı şekilde Rus hanedanında yapılan izdivaçlar padişaha sevinçle bildirilirken sultan tarafından kendi çocukları ve yeğenlerinin izdivaçları hakkında imparatorlara herhangi bir mektup veya telgraf gönderilmemiştir. Rus imparatorları bu mutlu haberleri bildirirken padişahın bu sevinçten hissesi olacağını ifade etmişlerdir. Aynı durum kaza ve hastalık durumlarında da geçerlidir. Her defasında Rus imparatorlarına geçmiş olsun dilekleri ve taziye mesajları iletilmiştir. Oysa Sultan II. Abdülhamid'e yapılan suikastlar neticesinde veya padişahın aile efradından birisinin ölümü sonucu Rus imparatorları tarafından, bu tür geçmiş olsun dilekleri ve taziye mesajlarına mektup ve telgraflarda rastlanılmamıştır.

Bir başka dikkat çeken konu elçi tayinlerinde görülmektedir. Zira hem sultan II. Abdülhamid hem de Rus imparatorları elçi tayin ettiklerinde bu kişilerden övgüyle

bahsetmişler ve aldıkları nişanları belirtmişlerdir. Gönderilen elçilerin huzura kabul edilmesi ve kendilerine itimat edilmesi istenmiştir. Örneğin III. Aleksandr Nelidof'u İstanbul sefaretine tayin ettiğini bildirdiği mektubunda elçinin huzura kabul edilmesini ve kendisine güven duyulmasını istemiştir. Yine III. Aleksandr Lubanof yerine Novikof'u tayin ettiğinde önceki elçinin İstanbul'dan ayrılmasına müsaade etmesi için sultana rica da bulunmuştur. Burada dikkati çeken bir başka husus ise Nelidof'un elçiliğidir. Zira bu şahıs iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine önem vermiş ve birçok mesele karşısındaki duruşuyla Sultan II. Abdülhamid'in güvenini ve sempatisini kazanmıştır. Aynı zamanda Nelidof, Boğazların ele geçirilmesi hususunda birçok defa imparatoruna raporlar sunmuştur. Buradan anlaşılan Nelidof'un iyi bir diplomat olduğudur. Çünkü hem imparatorun hem de padişahın güvenini kazanmış ve devletlerarasındaki dostluğun tesisine katkı sağlamıştır.

Önemli görülen mevzulardan birisi ise iki ülke ilişkilerinin geleceği hakkında II. Aleksandr'ın mektubundaki vurgudur. Henüz tahta yeni çıkan Sultan II. Abdülhamid'e cülus tebriki gönderdiği mektupta, barışçıl bir politikadan yana olduğunu bildirmiş ve iyi ilişkiler geliştirmenin yolunun padişahı geçtiğini söylemiştir. Yani bu ilişkiyi sultanın politikasına bağlamıştır. Esasında burada vurgulamak istediği şey, kendi menfaatlerine uygun hareket edildiği sürece barışın tesis edileceği düşüncesidir. Bir başka önem arz eden husus ise Rus İmparatoru III. Aleksandr'ın 1883'te Nelidof'u tayin ettiğini bildirdiği mektubunda kullandığı elkablardır. Burada birçok yerin hâkimi olduğunu bildiren imparator, devletinin gücünü ortaya koymuştur. Bu durum Osmanlı sultanı Kanuni'nin Fransa'ya gönderdiği mektubunda rastlanıldığı şekliyle devletlerarası diplomaside daha önceden kullanılan bir yöntemdir. Aynı zamanda diplomasinin dili, ülkenin askeri ve ekonomik gücüyle doğrudan ilintilidir.

İktisadi yönden arzu edilemeyecek zor bir dönemde iktidara gelen Sultan II. Abdülhamid, diplomatik gücünü birçok alanda kullanmaya gayret göstermiştir. Bunlardan nişan ve hediye verme geleneği büyük öneme sahiptir. Burada dikkati çeken husus, sultanın hediye gönderişinde karşı tarafı memnun edecek incelikte hareket etmesidir. Zira II. Nikola'ya hediye olarak gönderdiği vazo ve çaydanlığın imparatorun zevkine uygun renk ve desende seçilmesi bu durumu ortaya koymaktadır. Aynı zamanda III. Aleksandr'ın sultana gönderdiği kürkleri, iki ülke arasındaki soğuk

ilişkilerin giderileceği şeklinde sembolik bir yorumlama yapmıştır. Padişahın bu diplomasi anlayışı, Rusya gazetelerinde bile dile getirilmiştir. Zira Rusça yayım yapan gazeteler Hüseyin Hüsnü Paşa'nın Petersburg sefaretine tayinine yer vermiş olup diplomasiye vakıf olduğunu belirtmişlerdir. Moskovskiye Vedomosti gazetesi ise Hüseyin Hüsnü Paşa'nın diplomatik faaliyetleri hakkında beyanatta bulunmuş ve Ahmet Şakir Paşa gibi iki ülke ilişkilerinde dostluğu tesis etmeye çalışacağını bildirmiştir. Aynı zamanda bu politika anlayışının mezkûr elçilerin eseri olmadığını bizzat Sultan II. Abdülhamid'in diplomasi anlayışı olduğunu da açıkça belirtmiştir.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâbîâlî Evrâk Odası (BEO)

1065/79873, 1220/91430, 1228/9204, 1588/119028, 2212/165837, 520/38997, 596/44640, 618/46302, 847/63508.

Bâb-ı Asâfî Amedi Kalemi (A. AMD)

51/100.

Bâb-ı Asâfî Divân-ı Hümâyûn Nâme-i Hümâyûn Kalemi, (A. DVN. NMH)

28/7, 30/2, 33/6, 34/4, 34/11, 34/21.

Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH. MKT)

2/39, 1994/44.

Dâhiliye Nezâreti Tesrî-i Muamelât (DH. TMIK. M)

136/62.

İrâde Dâhiliye (İ. DH)

931/73796, 981/77446, 983/77621, 985/77791, 986/77818, 1095/85894, 1148/89487, 1150/89658, 1252/98163, 1252/98237, 1292-3/101088.

İrâde Hariciye (İ. HR)

225/13168, 262/15686, 269/16223, 271/16353, 271/16356, 272/16417, 276/16826, 276/16831, 276/16858, 276/16800, 277/16951, 279/17172, 281/17362, 281/17363, 289/18124, 289/18165, 289/18175, 290/18254, 294/18523, 294/18576, 301/19073, 309/19674, 311/19832, 315/20173, 336/21690, 338/21881, 350/34, 351/5, 351/35, 351/39, 353/8, 361/26, 364/22, 364/35, 365/21, 369/25, 403/3, 414/31, 936/74107.

İrâde Husûsî (İ. HUS)

31/9, 31/35, 31/71, 31/96, 31/99, 32/19, 32/47, 34/86, 60/84, 69/63, 84/90.

İrâde Taltîfât (İ. TAL)

76/3.

Tercüme Odası Belgeleri (HR. TO)

20/53, 286/28, 287/18.

Yıldız Esâs Evrâkı (Y. EE)

5/169, 6/25, 7/14, 8/30, 11/22, 13/19, 60/48, 60/56, 61/5, 61/19, 61/20, 62/11, 80/54, 114/58.

Yıldız Perâkende Askeri Marûzat (Y. PRK. ASK)

15/34, 23/12, 40/54, 165/44.

Yıldız Perakende Adliye ve Mezahip Nezareti Maruzatı (Y. PRK. AZN)

6/6.

Yıldız Perakende Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y. PRK. BŞK)

3/35, 14/46, 19/42, 29/67, 38/22, 44/98, 45/108, 46/71, 66/2.

Yıldız Perakende Elçilik, Şebenderlik ve Ateşemiliterlik (Y. PRK. EŞA)

1/85, 5/47, 15/51, 16/79, 19/16, 20/102, 20/103, 23/91, 25/7, 34/78, 39/66, 41/80, 46/30.

Yıldız Perakende Hariciye Nezareti Maruzatı (Y. PRK. HR)

19/77, 19/78, 19/82, 26/52, 35/57.

Yıldız Perakende Name-i Hümayun (Y. PRK. NMH)

1/3, 1/18, 1/21, 1/29, 1/49, 1/52, 1/56, 1/91, 1/94, 2/6, 2/46, 2/84, 3/1, 3/35, 3/55, 3/67, 4/20, 4/38, 4/46, 4/59, 4/60, 5/9, 5/22, 5/39, 5/40, 5/45, 5/63, 5/9, 6/11, 6/24, 6/34, 6/37, 6/38, 6/40, 6/41, 6/43, 6/48, 6/49, 6/55, 6/57, 6/58, 6/59, 6/60, 6/67, 7/3, 7/12, 7/27, 7/37, 7/50, 7/51, 7/70, 7/79, 7/88, 7/98, 7/100, 8/7, 8/12, 8/18, 8/21, 8/26, 8/30, 8/35, 8/42, 8/46, 8/74, 8/91, 9/1, 9/3, 9/7, 9/8, 9/30, 9/42, 9/60, 9/63, 9/64, 9/75, 9/81, 9/83, 9/99, 10/79.

Yıldız Perakende Tahrirat-ı Ecnebiyye ve Mabeyn Mütercimliği (Y. PRK. TKM)

16/7, 16/11.

Yıldız Perakende Teşrifat-ı Umumiye Dairesi (Y. PRK. TŞF)

6/108.

Yıldız Perakende Umum Vilayetler Tahriratı (Y. PRK. UM)

66/4.

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y. A. HUS)

163/13, 163/123, 166/121, 172/107, 173/16, 173/32, 173/58, 175/116, 179/90, 180/50, 193/45, 194/11, 257/139, 316/34, 325/86, 346/54, 348/34, 349/82, 354/1, 388/59, 390/41, 391/104, 407/98, 409/24.

Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y. A. RES)

3/20, 10/31, 16/33, 16/57, 17/5, 17/6, 19/23, 19/40, 20/17, 21/3, 24/24, 45/13, 89/4, 90/104.

Yıldız Perakende Zaptiye Nezareti Maruzatı (Y. PRK. ZB)

33/79.

II. GAZETELER

Basiret, No: 2430, 2444.

Hakâyıku'l-vekâyi', No: 509.

İkdam, No: 118, 140, 665, 1254, 1255, 1597, 1962, 2317, 2451, 2693, 3930.

İttihad, No: 127.

Malumat, No: 200, 224, 2163.

Meşveret, No: 4.

Mürüvvet, No: 43, 382.

Sabah, No: 28, 71, 163, 164, 1828, 2444, 2924, 3451, 4760, 4871, 6237,

Saadet, No: 3180.

Tanin, No: 11, 26

Tarik, No: 1603, 3744, 4655, 4667, 4668.

Tercüman-ı Hakikat, No: 205, 2972, 3528, 3795, 4102, 4862, 4926, 4927, 5317, 6340, 6702, 7421, 7781, 8805, 9234, 9599.

Tercüman-ı Şark, No: 26, 37, 40, 41.

Vakit, No: 306, 316, 850, 910, 911, 920, 1249, 1250, 1651.

III. KİTAPLAR

Afyoncu, Erhan, *Baltacı ve Katerina*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2015.

Ahmed Cevdet Paşa, *Ma'rûzât*, Yay: Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980.

Ahmet Cevdet Paşa, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.1, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2016.

Ahmet Cevdet Paşa, *Tezakir (21-29)*, Yay. Cavit Baysun, TTK Yayınları, Ankara 1963.

Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi I*, (Sad: Seyitali Kahraman ve Diğ rleri), Hikmet Neşriyat, İstanbul 2000.

Ahmet Rasim, *Osmanlı Tarihi IV*, (Sad: Seyitali Kahraman ve Diğ rleri), Hikmet Neşriyat, İstanbul 2000.

Ahmet Resmi Efendi, *Viyana ve Berlin Sefaretnameleri*, Haz: Bedriye Atsız, Tercüman 1001 Temel Eser,

Akyıldız, Ali, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856)*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993.

Akyıldız, Ali; *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

Ali Seydi Bey, *Teşrifat ve Teşkilatımız*, Haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, ty.

Alikılıç, Dündar; *İmparatorluk Seromonisi*, Tarih D nce Kitapları, İstanbul 2004.

Alp, İlker; *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989)*, Trakya Üniversitesi Yayınları, Ankara 1990.

Armaoğlu, Fahir; *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

Ayyıldız, Nigar; *Saray Merasimleri*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2008.

Beydilli, Kemal; *1790-Osmanlı-Prusya İttifakı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981.

Boz, Hakan; *Tarihi Değiştiren Mektuplar*, Yediveren Yayınları, İstanbul 2011, s. 63-69.

Cezar, Mustafa; *Mufassal Osmanlı Tarihi I*, TTK Yayınları, Ankara 2010.

Cezar, Mustafa; *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. II, TTK Yayınları, Ankara 2011.

Cezar, Mustafa; *Mufassal Osmanlı Tarihi C. III*, Tan Matbaası, İstanbul 1959.

Danışman, Zuhuri; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C. XI*, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1966.

Danışman, Zuhuri; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi C. XII*, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1966.

Danişmend, İsmail Hakkı, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi C. 1*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.

Danişmend, İsmail Hakkı, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi C. 3*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972.

Deringil, Selim; *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*, Çev: Gül Çağalı Güven, Doğan Kitap, İstanbul 2014.

Deringil, Selim; *Simgeden Millete II. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Ergin, Feridun; *Uluslararası Politika Stratejileri*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul t.y.

Esad Efendi, *Osmanlılarda Töre ve Törenler (Teşrifât-ı Kadime)*, Sad: Yavuz Ercan, Kervan Kitapçılık, İstanbul 1979.

Esin, Emel; *İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş (Türk Kültürü El Kitabı, II. Cilt*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1978.

Girgin, Kemal; *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz*, TTK Yayınları, Ankara 1994.

Gönlübol, Mehmet; *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1964.

Gürsel, Haluk F.; *Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri*, Ak Yayınları, İstanbul 1968.

Hammer, Joseph Von; *Osmanlı Tarihi 1*, Çev: Mehmet Ata, Sadeleştiren Abdülkadir Karahan, MEB Yayınları, İstanbul 2005.

Hosking, Geoffrey; *Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla*, Çev. Kezban Acar, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

İnalçık, Halil; *Devlet-i Aliyye IV*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

İrtem, Süleyman Kani; *Bilinmeyen Abdülhamid Hususî ve Siyasî Hayatı*, Haz: Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 2003.

İskit, Temel; *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007.

Jelavich, Barbara; *Balkan Tarihi 18. Ve 19. Yüzyıllar*, Tercüme: İhsan Durdu ve diğerleri, Küre Yayınları, İstanbul 2015.

Karaca, Taha Niyazi, *Büyük Oyun İngiltere Başbakanı Gladstone'un Osmanlı'yı Yıkma Planı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.

Karaca, Taha Niyazi; *Yozgat Ermeni Ayaklanmaları ve Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey Olayı*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2010.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi V, (Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri 1789-1856)*, TTK Yayınları, Ankara 2011.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi VII, (Islahat Fermanı Devri 1861-1876)*, TTK Yayınları, Ankara 2011.

Karal, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi VIII, Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, TTK, Yayınları, Ankara 2011.

Kocabaş, Süleyman; *Kuzeyden Gelen Tehdit Tarihte Türk-Rus Mücadelesi*, Vatan Yayınları, İstanbul 1989.

Koçu, Reşad Ekrem; *İstanbul Ansiklopedisi, C. II, S. 161*, Koçu Yayınları, İstanbul 1971.

Kuneralp, Sinan; *Son Dönem Osmanlı Erkan ve Ricali (1839-1922)*, İsis Yayınları, İstanbul 1999.

Kuran, Ercüment; "Osmanlı-Rus İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Sorunu (1912-1914)", *OTAM*, S. 5, 1994, ss. 227-233.

Kuran, Ercüment; *Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2013.

Kurat, Akdes Nimet; *Prut Seferi ve Barışı 1123 (1711) C.1*, TTK Yayınları, Ankara 1951.

Kurat, Akdes Nimet; *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Kurat, Akdes Nimet; *Türkiye ve İdil Boyu*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1966.

Kurat, Akdes Nimet; *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

Küçük, Cevdet; *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı (1878-1897)*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1986.

Lamb, Harold; *Muhteşem Süleyman Kanuni*, Tutku Yayınevi, Ankara 2012.

Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir'ât-i Hakikat*, C. I-II-III Haz: İsmet Miroğlu, Berekât Yayınları, İstanbul 1983.

Mufassal Osmanlı Tarihi, C. IV, Baha Matbaası, İstanbul 1960.

Mufassal Osmanlı Tarihi C. VI, Güven Yayınevi, İstanbul 1972.

Mustafa Nuri Paşa, Netayic ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi, C.I-II, Sadeleştiren: Neşet Çağatay, TTK Yayınları, Ankara 1992.

Osman Nuri, *Abdülhamid-i Sani ve Devri Saltanatı Hayat-ı Hususiyye ve Siyasiyye*, C. I, İstanbul 1327.

Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Rus İlişkileri (1841-1898), C. 1, Yay. Haz. Recep Karacakaya ve diğerleri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 2006.

Osmanlı Belgelerinde Ermeni Rus İlişkisi (1899-1906), C. II, Yay. Haz: Recep Karacakaya ve diğerleri, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 2006.

Osmanoğlu, Ayşe; *Babam Sultan Abdülhamid*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

Özger, Yunus; *Sicill-i Ahvâl Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Yozgath Devlet Adamları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010.

Öztuna, Yılmaz; *Osmanlı Devleti Tarihi Siyasi Tarih 1*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017.

Pakalın, Mehmed Zeki; *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II. Cilt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

Quataert, Donald; *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, Çev. Ayşe Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

Rehber Ansiklopedisi, C. VII, Haz: İsmet Miroğlu ve diğerleri, İhlas Matbaacılık A.Ş, İstanbul t.y.

Rehber Ansiklopedisi, C. XIII, Haz: İsmet Miroğlu ve diğerleri, İhlas Matbaacılık A.Ş, İstanbul t.y.

Salname-i Nezaret-i Hariciye, 1302, Kostantiniyye 1302.

Salname-i Nezaret-i Hariciye, 1306, İstanbul 1306.

Salname-i Nezaret-i Umur-ı Hariciye,1318, Dersaadet 1318.

Sander, Oral; *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Kitabevi, Ankara 2012,

Savaş, Ali İbrahim; *Osmanlı Diplomasisi*, 3F Yayınları, İstanbul 2007.

Shaw, Stanford J.; SHAW, Ezel Kural; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye C. 2*, Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul 2010.

Şehdi Osman Efendi, *Rusya Sefaretnamesi (1757-1758)*, Hazırlayan: Türkan Polatçı, TTK Yayınları, Ankara 2011.

Şimşirgil, Ahmet; *Kayı IX*, Timaş Yayınları İstanbul 2018.

Tahsin Paşa, *Abdülhamid ve Yıldız Hatıratı*, Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul 1931.

Tansel, Selahattin; *Yavuz Sultan Selim*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1969,

Tuncer, Hüner; *Eski ve Yeni Diplomasi*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1995.

Uçarol, Rifat; *Siyasi Tarih (1789-1994)*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

Unat, Faik Reşit; *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, TTK Yayınları, Ankara 1968.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, TTK Yayınları, Ankara 1988.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; *Osmanlı Tarihi II, İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; *Osmanlı Tarihi III/2*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; *Osmanlı Tarihi IV/2*, TTK Yayınları, Ankara 2011.

Üçok, Coşkun; *Siyasal Tarih (1789-1960)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1975.

Yiğitbaşı, Dündar; *Tarihte Türk-Rus İlişkileri*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1975.

Ziya Şakir, *Sultan Abdülhamid*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul 2010.

IV. MAKALELER

Acar, Demet Şefika; “Küreselleşen Dünya’da Diplomasi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokul Dergisi*, IX/1-2, Konya 2006, ss. 417-439.

Acar, Fatma; “Osmanlıda Padişah Oğulları ve Kızlarının Eşitlendiği Alan: Teşrifat”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XIV, S. 27, 2015/1, ss. 183-202.

Açıkgöz, Fatma Ünyay; “Osmanlı-Avusturya İlişkilerinden Bir Kesit: Amaç Barış-Araç Hediye (XVII. Yüzyıl)”, *Social Sciences Studies Journal*, C. III, S. 9, ss. 894-911.

Akalın, Şehabeddin; “Mehmed Namık Paşa” *Tarih Dergisi*, C. 4. S. 7, İstanbul 1953, s. 127-145.

Akgür, A. Necati; “Takvim”, *DİA*, C. XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İstanbul 2010, ss. 487-490.

Aksın, Ahmet; “Osmanlı-Rus Ticari Münasebetleri (1787-1830)”, *Xiv. Türk Tarih Kongresi 9-13 Eylül Ankara*, 2002, ss.1027-1042.

Akşin, Sina; “Siyasal Tarih 1789-1908” *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1300-1600*, (Yayın Yönetmeni Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul 1988, s.77-216.

Altuğ, Yılmaz; “1856’dan Önce Osmanlı Devletinde Modern Devletler Hukuku Uygulaması”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss.

Artuk, İbrahim; “Nişan”, *DİA*, C. XXXIII, İstanbul 2007, ss. 154-156.

Aslantaş, Selim; Osmanlı-Rus İlişkilerinden Bir Kesit: 1826 Akkerman Antlaşması’nın “Müzakereleri”, *Uluslararası İlişkiler*, C. IX, S. 36, (Kış 2013), ss. 149-169.

Aydın, Mahir; “Livadya Sefaretleri ve Sefaretnameleri”, *Belgeler*, C.XIV, S. 18, 1989-1992, TTK Yayınları, Ankara 1992, ss. 321-357.

Babacan, Hasan; “Yurt Dışına Kaçan Ermenilerin İkinci Meşrutiyetin İlanı Üzerine Geri Dönme Çabaları”, *Ermeni Araştırmaları*, C. III, S. 10, Yaz 2003, ss. 45-57.

Bardakoğlu, Ali; “Hediye”, *DİA*, C. XVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları Ankara 1998, s. 151-155.

Başer, Alper; “Claudius Rondeau'nun Yazışmalarında Osmanlı Devleti Ve Osmanlı-Rus İlişkileri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 28, S. 2, (2013), ss. 369-384.

Beydilli, Kemal; “1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu’dan Rusya’ya Göçürülen Ermeniler”, *Belgeler*, XIII/17, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 365-434.

Beydilli, Kemal; “Küçük Kaynarca’dan Yıkılışa”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, IRCICA, İstanbul 1999, s. 77-78.

Beydilli, Kemal; “Sefaret ve Sefaretname Hakkında Yeni Bir Değerlendirme”, *Osmanlı Araştırmaları*, C. XXX, S. 30, İstanbul 2007, ss, 9-30.

Beyhan, Mehmet Ali; “Girit’e Dair Önemli Bir Kaynak: Mahmud Celaleddin Paşa’nın Girit İhtilali Tarihi”, *Sosyoloji Dergisi*, III/22, 2011, ss. 133-155.

Bilge, Mustafa L.; “Mustafa Reşid Paşa ve Osmanlı-Rus Görüşmesi Balta Limanı Muahedesi, 1849”, *Türk-Rus İlişkileri Üzerine Makaleler*, Doğu Kitabevi, İstanbul 2012, ss. 63-69.

Binark, İsmet; “Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Mevcut Name-i Hümayun Defterlerine Göre Osmanlı-Rus Münasebetleri”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl (1491-1992)*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. 197-207.

Bozkurt, Nebi; “Taç”, *DİA*, C. XXXIX, Ankara. 2010, ss. 362-363.

Coşar, A. Mevhibe; “Türk Kültüründe Hediyeğin Algılanışı”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXXVIII, S. 38, 2008, ss. 33-48.

Çağatay, Neşet; “Eski Çağlardan Bu Yana Zaman Ölçümü ve Takvim”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XXII, S. 1, 1978, ss. 105-138.

Çitçi, Selahattin; “Türk Romanında Bir Modernleşme Projesi: İsim Günü Kutlaması”, *Rossiskaya Türkologiya* No: 1(10), Moskova-Kazan, 2014, ss. 29-34.

Çomak, İhsan; “19. YY. Sonunda Rusya’nın Osmanlı Devleti Politikası ve Rusya Karadeniz Donanması Kaptanı Lev Brusilov’un Gözüyle Rusya’nın İstanbul Büyükelçisi A. İ. Nelidof”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 47, Güz 2015), ss. 39-52.

Daş, Abdurrahman “Ankara Savaşı Öncesi Timur İle Yıldırım Bayezid’in Mektuplaşmaları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15, 2004, s. 141-167.

Demirel, Muammer; “1828-1829 Osmanlı-Rus Şavaşında Doğu Anadolu’dan Rusya’ya Göçürülen Ermenilerin Geri Dönüşü”, *XIV. Türk Tarih Kongresi* C. II, 1. Kısım, 09-13 Eylül 2002, Ankara, ss. 263-277.

Demiroğlu, Hasan; Uyanık, Feyzullah, “Osmanlı ve Rus kaynaklarına Göre General İgnatyev’in Sultan Abdülaziz Dönemi Faaliyetleri”, *Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu* 12-13 Aralık 2013, Ankara, TTK Yayınları, Ankara 2014, ss. 183-277.

Dilek, İbrahim; “Altay Türklerinde Çocuğun Doğması ve Doğum Günü Kutlamalarına Dair Bazı İnanışlar”, *Bilig Dergisi*, Bahar 1996, S. 1, ss. 51-54.

Dingeç, Emine; “Osmanlı Sarayında Eski Bir Türk Geleneği: Yeni Yılda Hediyeleşme”, *Turkish Studies*, S. 4/8, Güz 2009, ss. 1055-1073.

Ekinci, İlhan; “Osmanlı’da Yabancı Vapur Kumpanyaları ve İmajları Hakkında”, *Kebikeç*, C. XI, S.21, 2006, ss. 73-96.

Eralp, T. Nejat; “Osmanlılarda Nişan ve Madalya”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. XIII, Editörler: Hasan Celal Güzel vd. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 1232-1237.

Ergüven, Nasih Sarp; “Uluslararası Hukukun Tarihsel Boyutuyla Diplomasinin Kurumsal Gelişim Süreci”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara 2016, VII/1, ss. 111-141.

Ersan, Mehmet; “Türkiye Selçuklularında Hediye ve Hediyeleşme I” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XIV, S. 1, ss. 65-77.

Ertuğ, Zeynep Tarım; “Osmanlı Devletinde Resmi Törenler ve Birkaç Örnek”, *Osmanlı*, C. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 133-142.

İlgürel, Mücteba; “Vakanüvis Ahmet Vasıf Efendi’nin İspanya Elçiliği ve Götürdüğü Hediyeler”, *Tarih Dergisi*, S.46, 2007, ss.27-35.

İnalcık, Halil; “Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü (1569)”, (46 Sayılı Belletenden Ayrı Basım), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1948, ss. 349-402.

İnalcık, Halil, “Türk Diplomasi Tarihi’nin Sorunları”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. XV-XVIII.

İnalcık, Halil; “Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1492-1992 Ankara 12-14 Aralık 1992*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, ss.25-35.

İpek, Nedim; “Anadolu’dan Amerika’ya Ermeni Göçü”, *OTAM*, S. 6, 1995, ss. 257-280.

İpekten, H.; ÖZERGİN, M.; “Sultan Ahmed III. Devri Hadiselerine Aid Tarih Manzumeleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C.IX, S. 13, 1958, ss. 133-150.

İpekten, H.; ÖZERGİN, M.; “Sultan Ahmed III. Devri Hadiselerine Aid Tarih Manzumeleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C.X, S. 14, 1958, ss. 125-146.

İpşirli, Mehmet; “Elçi”, *DİA*, C. XI, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, ss. 3-15.

İpşirli, Mehmet; “Osmanlı Devletinde Eman Sistemi”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. 3-11.

Kafkasyalı, Ali; “Türk Dünyasında Nevruz Geleneğine Toplu Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ss. 149-172.

Kara, Gülnar; “XIX. Yüzyılın Sonunda Rus Büyükelçisi A. N. Nelidof’un Boğazları İşgal Projesi”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 14, (Mart 2016), ss. 404-414.

Keleş, Erdoğan; “Kırım Savaşında (1853-1856) Karadeniz ve Boğazlar Meslesi”, *OTAM*, 2010, ss. 149-194.

Kemaloğlu, İlyas “XVI. Yüzyılda Rus Elçisi İvan Novosilytsev’in Osmanlı Devleti’ne Seyahati ve İlgili Raporu”, *XVI. Türk Tarih Kongresi*, 20-24 Eylül 2010, Ankara (IV. Cilt-II. Kısım), TTK Yayınları, ss. 587-596.

Kılıç, Davut; “Rusya’nın Doğu Anadolu Siyasetinde Eçmiyazın Kilisesi’nin Rolü (1828-1915)”, *Ermeni Araştırmaları*, S. 2, Ankara Haziran-Temmuz-Ağustos, 2001, ss. 49-64.

Kodaman, Timuçin; Akçay, Ekrem Yaşar; “Kuruluştan Yıkılışa Kadar Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Türkiye’ye Bıraktığı Miras”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2010, Sayı:22, ss. 75-92.

Köse, Osman; “Bulgaristan Emareti ve Türkler 1878-1908”, *Türkish Studies*, C. I, S. 2, Erzincan 2006, ss. 237-272.

Köse, Osman; “Kırım'ın Ruslar Tarafından İşgal ve İlhakı”, *Türkler*, C. XVIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 804-815.

Köse, Osman; Rusya'nın Karadeniz'le İlk Buluşması: İstanbul Antlaşması (13 Temmuz 1700), *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.XV, S. 28, (Aralık 2012), ss. 199-220.

Köse, Osman; XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri, *Osmanlı*, C. 1, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 535-549.

Kuran, Ercüment; “Osmanlı-Rus İlişkileri Çerçevesinde Ermeni Sorunu (1912-1914)”, *OTAM*, S. 5, 1994, s. 227-233.

Kurtaran, Uğur; “Sultan I. Murad'ın Rusya'ya Verdiği 1739 Tarihli Ahidnamesinin Diplomatik Açından Tahlili”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXIX, S. 1, (2014), ss. 213-232.

Kuzucu, Serhat; “Rusya Ahidname Defterlerine Göre XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerinin Seyri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXV, S. 59, (2016), s. 63-83.

Kürkçüoğlu, Ömer; “Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünyü ve Bu Gününü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara 1980, XXXV/1, ss. 309-335.

Kütükoğlu, Mübahat S.; “Diplomatik”, *DİA*, C. IX, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, ss. 360.

Meray, Seha L.; “Diplomasi Temsilcilerinin Hukuki Statüsü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ankara 1956, XI/3, ss. 79-117.

Mert, Özcan; “Son Dönem Osmanlı Belgelerinde Nevruz”, *Türk Dünyasında Nevruz*, Yay. Haz. Nadir Devlet, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1999, ss. 10-26.

Nekrasov, M.; “XVI. Yüzyılda Rus-Osmanlı Ekonomik İlişkileri”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1492-1992 Ankara 12-14 Aralık 1992*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, ss. 91-96.

Obuz, Ömer; “Cumhuriyet Döneminin Çılgınlık Gecesi: Yılbaşı Geceleri ve Eleştiriler”, *Tarih Okulu Dergisi*, C. X, S. 30, Haziran 2017, ss. 419-442.

Odaka, Hiroki, “Osmanlı Diplomasinin Batılılaşması”, Ed: Güler Eren, *Osmanlı C.I*, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 1999, ss. 676-680.

Odaka, Hiroki; “Küçük-Kaynarca Muahedesi Hakkında Bir Araştırma” *XIII. Türk Tarih Kongresi, 04-08 Ekim 1999 Ankara, III/I*, ss. 361-367.

Önal, Sevda; “Edebi Metinlere Yansıyan Yönüyle Osmanlı Toplumunda Hediyeleşme”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. XI, S. 1, (2008), ss. 103-113.

Önder, Sevim Yılmaz; “Tevârih-i Âl-i Selçuk'ta Hediyeleşme ve Hediye Sözleri” *Motif Akademi Halk Bilim Dergisi*, 2009/1-2, s. 309-321.

Özcan, Abdülkadir; “Cülûs”, *DİA*, C. VIII, Ankara 1993, ss. 108-114.

Özcan, Abdülkadir; “Kılıç Alayı”, *DİA*. C. XXV, Ankara 2002, ss. 408-410.

Özcan, Abdülkadir; ŞAHİN, İlhan; “II. Abdülhamid'in Husûsî Mektup ve Telgrafları”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S.34, 1984. ss. 417-474.

Özcan, Besim; “Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış politikası (19.yy. ve 20. yy. Başı)”, *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi*, Ed. Mustafa Bıyıklı, Bilimevi Yayınları, İstanbul 2008, ss. 308-346.

Öztürk, Nazif; Evkaf-ı “Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırların Hal Tercümeleleri” (V), *Vakıflar Dergisi*, C. XIX, S. 19, Ankara 1985, ss. 68-70.

Öztürk, Yücel ; “Kırım Hanlığı”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 480-513.

Öztürk, Yücel; “Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya Yönelik Dış Politikası ve Türkiye-Moskova İlişkileri (16. ve 17. Yüzyıllar)”, *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi*, Ed. Mustafa Bıyıklı, Bilimevi Yayınları, İstanbul 2008, ss. 217-280.

Pınar, Hayrettin; “Ahmet Fevzi Paşa'nın Petersburg Seyahati ve Petersburg Antlaşması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 29, (2013), ss. 179- 189.

Pritsak, Omeljan; “1491-1532 Yıllarında Osmanlı-Moskova İlişkileri”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1492-1992 Ankara 12-14 Aralık 1992*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, ss. 65-71.

Saray, Mehmet; “Başlangıçtan Petro'ya Kadar Türk-Rus Münasebetlerine Genel Bir Bakış” *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı), Sayı 35, İstanbul 1994, ss. 193-222.

Satış, İhsan, “Kudüs Mutasarrıfları (1841-1902)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXX/2, 2015, ss. 545-572.

Savaş, Ali İbrahim; “Osmanlı Diplomasisinde “El-Kâdimu Yüzâru” Kaidesi”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, (Prof. Dr. Münir Aktepe'ye Armağan), S. XV, İstanbul 1997, ss. 431-456.

Saygılı, Hasip; “1903 Makedonyasında Reformlara Tepkiler: Manastır Rus Konsolosu Aleksandır Rostkovski'nin Katli”, *Karadeniz Araştırmaları*, Güz 2013, S. 39, ss. 69-94.

Sonyel, Salahi; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Koruma (Protege) Sistemi ve Kötüye Kullanılışı”, *Belleten*, C. LV, S. 213, ss. 359-370.

Şahin, Hasan “Osmanlı Devleti’nin Rusya’ya Yönelik Dış Politikası (18. Yüzyıl), Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi 2, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2008, ss. 281-307.

Şam, Emine; “Prens Alexandre Battenberg’in İttihat Beyannamesi ve Doğu Rumeli’nin Bulgaristan’a İlhâkı”, *History Studies*, III/1, (2011), ss. 235-251.

Tekin, Kemal Hakan; “Osmanlı Devletinde Gelenekten Yeniliğe Geçişin Anlamlı Bir Sembolü: Mecidi Nişanları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 28, s. Sonbahar II, 2014, ss. 393-411.

Tekin, Zeki; “Osmanlı Devletinde Kürk Ticareti”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 754-763.

Telci, Cahit; “Osmanlı Yönetiminin Yeni Yıl Kutlamalarından: İstanbul Tekkelerine Muharremiye Dağıtılması”, *Sûfî Araştırmaları*, C. III, S. 6, Yaz 2012, Manisa, ss. 1-29.

Tugay, Esad Fuad; “Rusların İstanbul ve Boğazlar Hakkındaki Gayeleri Üzerine Bazı Hatıralar” *Belleten*, C. XXXIII, S. 130, Nisan 1969, s. 217-224.

Tukin, Cemal; “Girit”, *DİA*, C. XIV, Ankara 1996, ss. 85-93.

Turan, Namık Sinan; “II. Abdülhamid Döneminde Diplomaside Sembolik Dilin İnşasında Nişanın Yeri: Toplumsal Anlamda Ötekini Taltif Etmek Şefkat Nişanı ”, *Halil İnalçık Armağanı III, Tarih Araştırmaları*, Ed: Ahmet Özcan, Doğu Batı, Ankara 2017, ss. 216-245.

Teyyuboğlu, Mustafazade Tevfik; “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kafkaslarda Osmanlı-Rus İlişkileri”, *Osmanlı*, C. 1, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, ss. 561-569.

Topaktaş, Hacer; “Rus Çarına Livadya’da Hoş-Âmedî: Turhan Paşa’nın II. Nikolay Nezdinde Fevkalade Elçiliği (1898)”, *Osmanlı’da Siyaset ve Diplomasi*, Mahya Yayınları, Ed. Haşim Şahin, Hacer Kılıçaslan, İstanbul 2017.

Turan, Namık Sinan; “19. Yüzyılda Osmanlı Diplomasisinde Nişanın ve Madalyanın Sembolizminden Yararlanma Konusunda Bir Örnek: Şefkat Nişanı”, *CIEPO 19 Osmanlı Öncesi ve Dönemi Tarihi Araştırmaları*, Ed: İlhan Şahin ve Diğerleri, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Yayını, İstanbul 2014, ss. 503-517.

Turan, Namık Sinan; “Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgesinin Değişimi ve Elçilerin Etkisi”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. V, S. 2, Aralık 2004, ss. 57-86.

Türkmen, Zekeriya; “XIX. Yüzyıl Başlarında Rusya’nın Güney Kafkasya Politikası (1800’lerin Başından 1828 Türkmençay Antlaşmasına Kadar)”, *IX. ve XX. Yüzyıllarda*

Türkiye ve Kafkaslar, Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, 24-26 Ekim 2001, İstanbul, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 2003, s. 33-34.

Vasilev, Aleksander D.; “Osmanlı Padişahlarının Rus Subaylarına Verdikleri Nişan ve Hediyeler ve Yanıt Olarak Rus İmparatorlarının Osmanlı Subaylarına Sundukları Ödül ve Armağanlar”, *XV. Türk Tarih Kongresi*, 11-15 Eylül 2006, Ankara, IV. Cilt, III. Kısım, s. 1621-1630.

Versan, Rauf; “Tarih Boyunca ve Günümüzde Diploması”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Ocak 1995, Sayı: 10, ss. 89-96.

Yıldırım, Dursun; “Türklerin Yılbaşı/Özgürlük Günü Bayramı”, *Türk Dünyası*, S. 4, 1999, ss. 3-6.

Yurdusev, Nuri; Yurdusev, Esin; Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa Devletler Sistemine Girişi ve 1856 Paris Konferansı, *Çağdaş Türk Diploması: 200 Yıllık Süreç 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss. 137-147.

Yüksel, Sinan; “Don Kazaklarının Azak’ı İşgalleri (1637-1642)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXX, S. 49, Ankara 2011, ss. 205-218.

Yüksel, Sinan ; “Rusların Karadeniz Yönünde Yapmış Oldukları İlk Yayılma Faaliyetleri (18. Yüzyılın Başlarına Kadar)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 28, Nisan 2013, ss. 101-116.

Yüksel, Sinan; “Kuzey Savaşları Sırasında Rusya’nın Karadeniz’e Yönelik Faaliyetleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXI, S. 52, (2012), ss. 171-190.

V. TEZLER

Binzouba, Majed Mohammed; “*Mehmed Namık Paşa’nın Askerî Ve Siyasî Hayatı (1804-1892)*”, (basılmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul 2015.

Erdem, Gökhan; “*Osmanlı İmparatorluğunda Sürekli Diplomasıye Geçiş Süreci*”, (basılmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara 2008.

Kınlı, Onur; “*Osmanlı Devletinde Modernleşmenin Aracı Olarak Diploması*”, (basılmamış yüksek lisans tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İzmir 2004.

Şükürov, Qiyas; “*Safevi Devleti’nin Kuruluşu ve I. Şah İsmail Devri (907-930/1501-1524)*”, (basılmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Tarihi Ve Sanatları Bilim Dalı, İstanbul 2006.

EKLER

Ek: 1- Sultan II. Abdülhamid tarafından Rus İmparatoru II. Nikola’ya Ermeni Meselesi Hakkında Gönderilen Telgrafname

بدر کسر ایام

باش کتابت روزه سی

روز به هازف فقط خلافتی همه روزه ای طور نظریه

کتبه پوریلان نذائت همدیه موریدر

نذائت علی امیر طور بدنده بیاه پوریلو صیبه ختمه هتمانه روزه طویله
 نذائت ابرم شمول درسه نذائت صمد امیر طور بدینه کتبه و نیم ف و نه
 پوریلو بیاه امینه بینه ارلام ارینه هتمانه روزه نذایع اوله
 بیاه پوریلان ایضا صاه ایکی صکنه شایع مشکول اساسه مرافقه صفا
 کتبه شاد رنج اوله داغ لایح صمد ایضا - خذ فده هتمانه رس
 ایسینه نذیه و نذوبی عای امیر طور بدینه مفوده صمد ایضا ختمه
 پوریلو بیاه نذیلان و صمد صمد روزه ختمه مشکول روزه نذایع
 صمد ایسینه صمد نذایع مشکول ارلام انار درش و صمد نذایع صمد امیر طور بدینه
 پوریلو بیاه نذیره بوندک صمد ایسینه صمد ایسینه صمد ایسینه
 داغ صمد بیاه نذیلانک لطفه نذیره استیخ اولسن و اولون قدر استیخ
 ایضا صمد صمد اوله هتمانه صمد درین بیاه ایسینه و صمد غیره
 صمد ایسینه پوریلو بیاه نذایع ابرم صمد ایسینه

اصلاحه بقده
عنه محاکمات
کسر

Y.PRK.NMH 7/79

17

**Taraf-ı Bâhir-i Eşref-i Hazret-i Hilâfetpenâhîden Rusya İmparatoru
Hazretlerine Keşide Buyurulân Telgrafnâme-i Hümâyûn Sûretidir.**

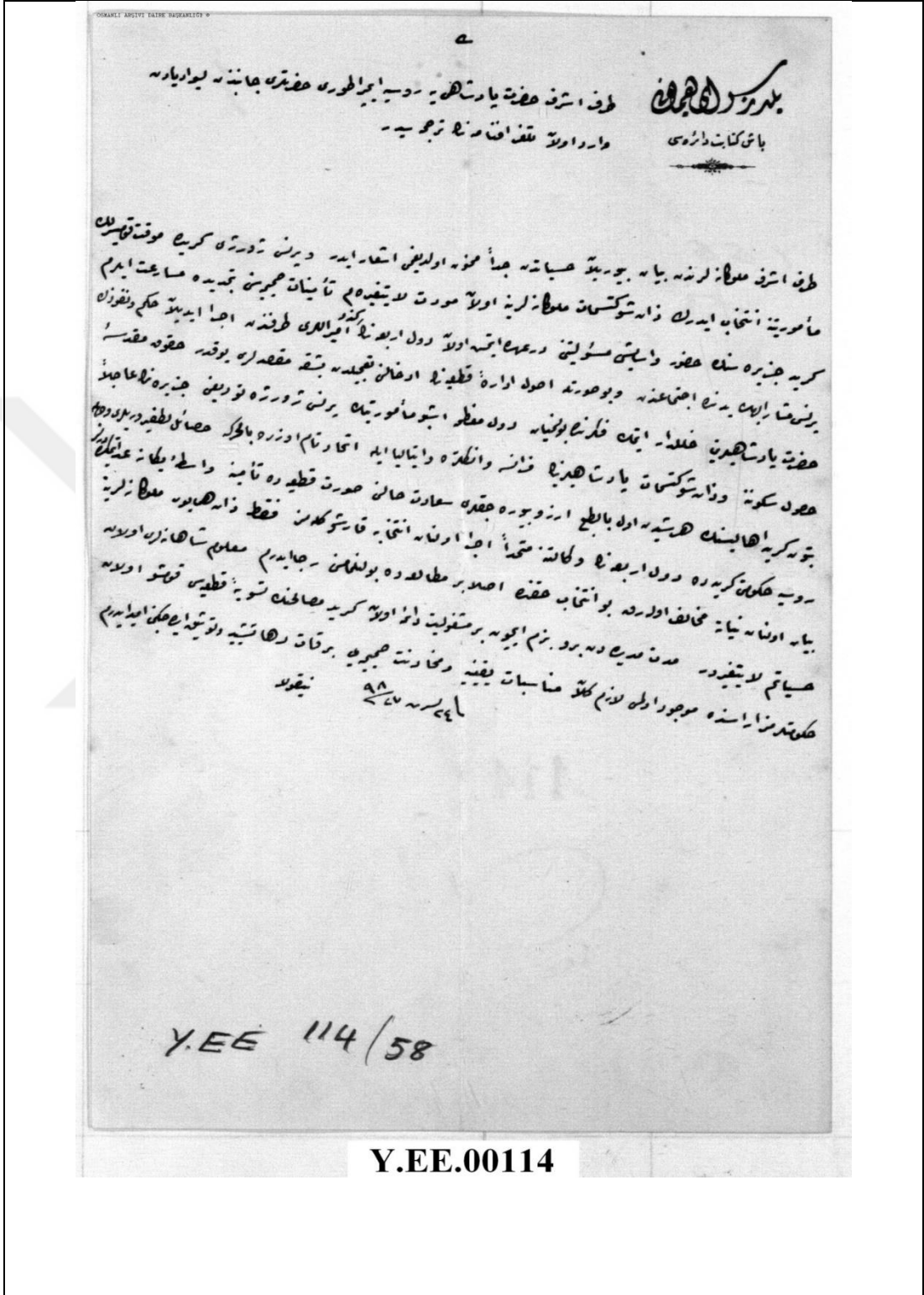
Telgrafnâme-i ‘âli-i imparatorîlerinde beyân buyurulan hissiyât-ı hâlise-i haşmetânelerinden dolayı teşekkür ederim. Şu son dört sene zarfında memâlik-i imparatorîlerine gitmiş ve teb‘amızdan bulduklarını beyân eylemekte bulunmuş olan Ermeniler hakkında sefir-i haşmetânelerine tevdî‘ olunduğu beyân buyurulan izâhât iki hükümetin menâfi‘-i müşterekesi esâsına muvâfık olacağı gibi senâverlerince evvel ve âhir lâyah olub efkâr-ı hayırhâhâne ve haşmetâneleri icâbınca takdîr ve tasvîb-i ‘âli-i imparatorîlerine makrûn olacağı i‘tikadında bulunduğum ba‘zı tafsîlât ve mutâla‘âtın dahi arzı zımnında bir me‘mûr-ı mahsûs müteheyi-i hareket edilmesiyle mine’l-kadîm meşmûl olan âsâr-ı dostî ve mu‘âvenât-ı mahsûsa-ı imparatorîlerine bir lâhika olmak üzere bunların muhâcereti bahsinde me‘mûr-ı mûmâileyh vâsıtasıyla vaki‘ olacak tafsîlâtın lütfen karîni istima‘ olmasını ve ol-vakte kadar istatükonun îfâsı hakkında evâmîr-i ‘âliyye-i haşmetâneleri sudûrunu ricâ eder ve hissiyât-ı gayrı mütegayyire-i muhibbânemi bu vesîle ile tekrâr eylerim.

Fî 6 Mayıs sene [1]310

Aslına mutabıktır. ‘Abd-i memlûkleri Tahsin

BOA, Y. PRK. NMH, 7/79.

Ek: 2- Rusya İmparatoru II. Nikola Tarafından Sultan II. Abdülhamid'e Girit'e Geçici Komiser Gönderilmesi Hakkında Gönderilen Telgrafname

Taraf-1 Eşref-i Hazret-i Pâdişâhîye Rusya İmparatoru Hazretleri Cânibinden Livadya'dan Vârid Olan Telgrafnâmenin Tercümesidir.

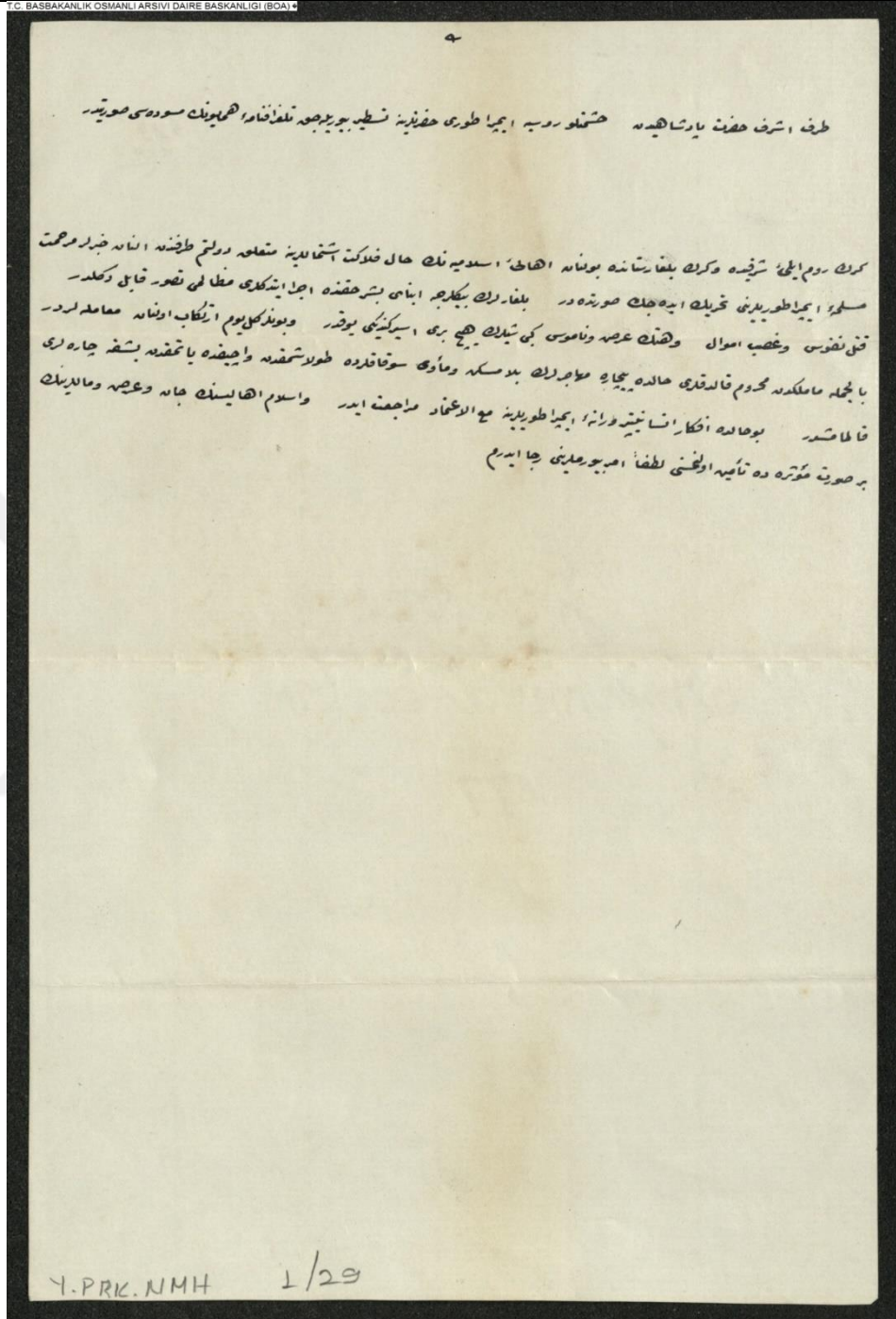
Taraf-1 eşref-i mülükânelerinden beyân buyurulan hissiyâtdan cidden memnûn olduğumu iş'ar eder ve Prens Jorj'u Girid'e muvakkat komiserlik me'mûriyetine intihâb ederek zât-1 şevket-simat mülükânelerine olan meveddet-i lâ-yetegayyerem te'mînât-ı samîmiyesini tecdîde müsara'at eylerim. Girid Cezîresi'nin huzur ve asâyış mes'ûliyetini der'uhde etmiş olan düvel-i erba'anın kendi amiralleri tarafından icrâ edilen hükm ü nüfûzun Prens müşârûnileyh yedinde ictima'ından ve bu sûretle usûl-ı irâde-i kat'ıyyenin idhâlini ta'cilden başka maksadları yoktur. Hukûk-ı mukaddese-i hazret-i pâdişâhîlerini haleldâr etmek fikrinde bulunmayan düvel-i muazzama iş bu me'mûriyetin Prens Jorj'a tevdî'i cezîrenin âcilen husûl-i sükûnete ve zât-1 şevket-simât pâdişâhîlerinin Fransa ve İngiltere ve İtalya ile ittihâd-ı tâm üzere bâ mahreke hasâil-i lütufperverdileri vechle bütün Girid ahâlîsinin her şeyden evvel bi't-tabi' arzu buyuracakları sa'adet hâlini sûret-i kat'ıyyede te'mîne vâsıta-ı yegâne add itmek üzere Rusya hükümeti Girid'de düvel-i erba'anın vekâletinden müttehiden icrâ olunan intihâba karşı gelemez fakat zât-1 humâyûn-ı mülükânelerine beyân olunan niyâta muhâlif olarak bu intihâb hakkında asla bir mutâla'a da bulunmamasını ricâ ederim. Ma'lûm-ı şâhaneleri olan hissiyâtım lâ yetegayyerdir. Müddet-i medîdeden beru bizim için bir meşgûliyet-i dâime olan Girid mesâlihinin tesviye-i kat'ıyyesi komşu olan hükümetlerimiz arasında mevcûd olması lazım gelen münâsebât-ı yakîneye ve muhâdenet-i samîmiyeyi bir kat daha teşyîd ve tevsîk edeceğini ümîd ederim.

Fî 24 Teşrînisânî sene [12]98

Nikola

BOA, Y. EE, 114/58.

Ek: 3- Sultan II. Abdülhamid Tarafından II. Aleksandr'a Doğu Rumeli ve Bulgaristan'daki Katliamların Durdurulması İçin Gönderilen Telgrafname

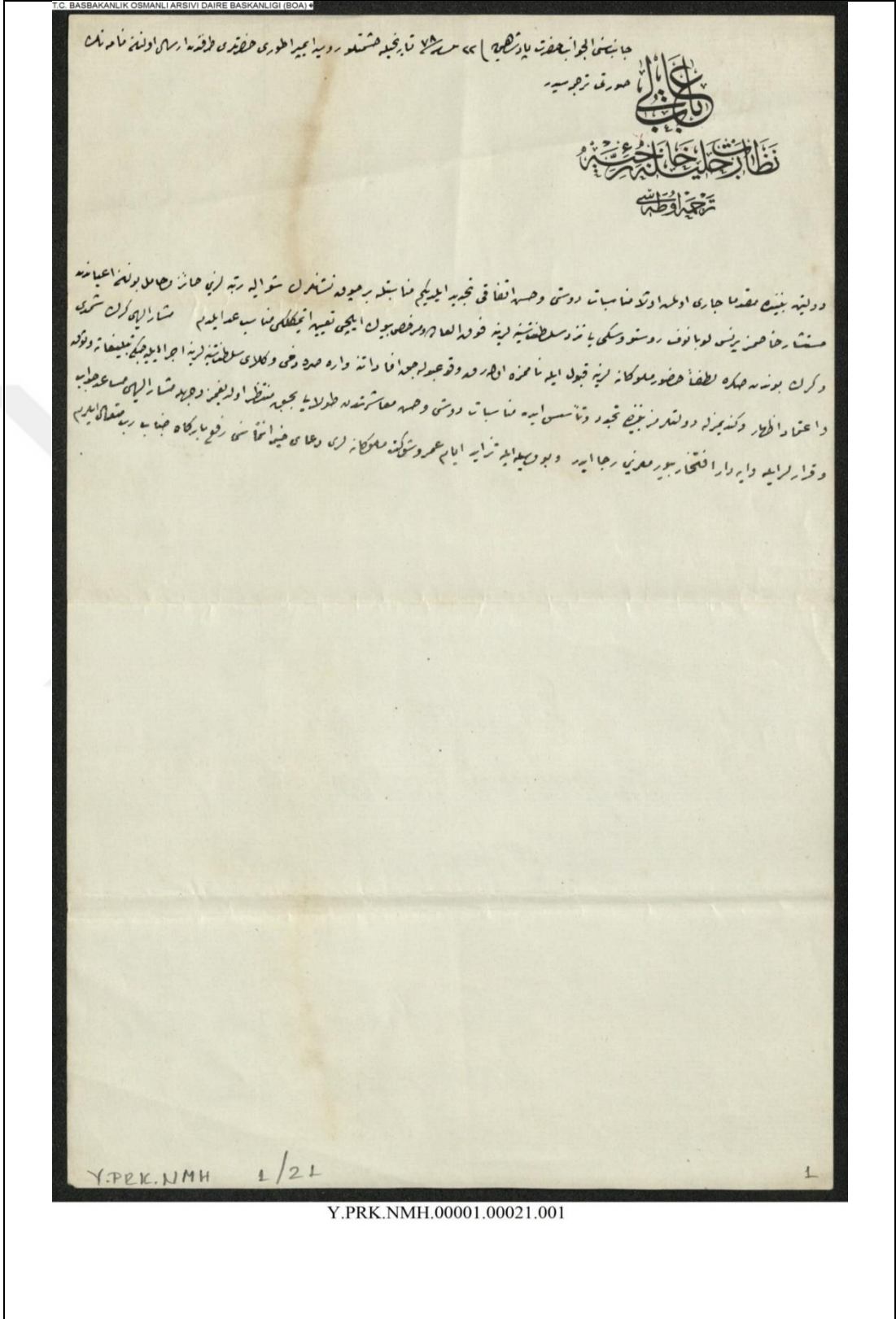

**Taraf-ı Eşref-i Hazret-i Pâdişâhîden Haşmetlû Rusya İmparatoru
Hazretlerine Taştîr Buyurulan Telgrafname-i Humâyûn Müsveddesi Sûretidir**

Gerek Rumeli-i Şarkîde ve gerek Bulgaristan'da bulunan ahâli-i islâmiyenin hâl-i felâket-i iştîmâllerine müte'allık devletim tarafından alınan haberler merhamet-i müsellaha-ı imparatorîlerini tahrîk edecek sûrettedir. Bulgarların binlerce ebnâ-yı beşer hakkında icrâ ettikleri mezâlîmi tasavvur kâbil değildir. Katl-i nüfûs ve gasb-ı emvâl ve hetk-i 'ırz ve namus gibi şeylerin hiç biri esirgendiği yoktur ve bunlar küll-i yevm irtikâb olunân mu'âmelelerdir bi'l-cümle mâmelekden mahrûm kaldıkları halde bîçâre muhâcirlerin bilâ-mesken ve me'vâ sokaklarda dolaşmaktan ve açıkta yatmaktan başka çâreleri kalmamıştır. Bu halde efkâr-ı insâniyetperverâne-i imparatorîlerine ma'al-i'timâd mürâca'at ve İslam ahâlîsinin cân ve 'ırz ve mallarının bir sûret-i müessirede te'mîn olunmasını lütfen emr buyurmalarını rica ederim.

BOA, Y. PRK. NMH, 1/29.

Ek: 4 II. Aleksandr Tarafından Lubanof'u İstanbul'a Büyükelçi Tayini Hakkında Sultan II. Abdülhamid'e Gönderilen Mektup

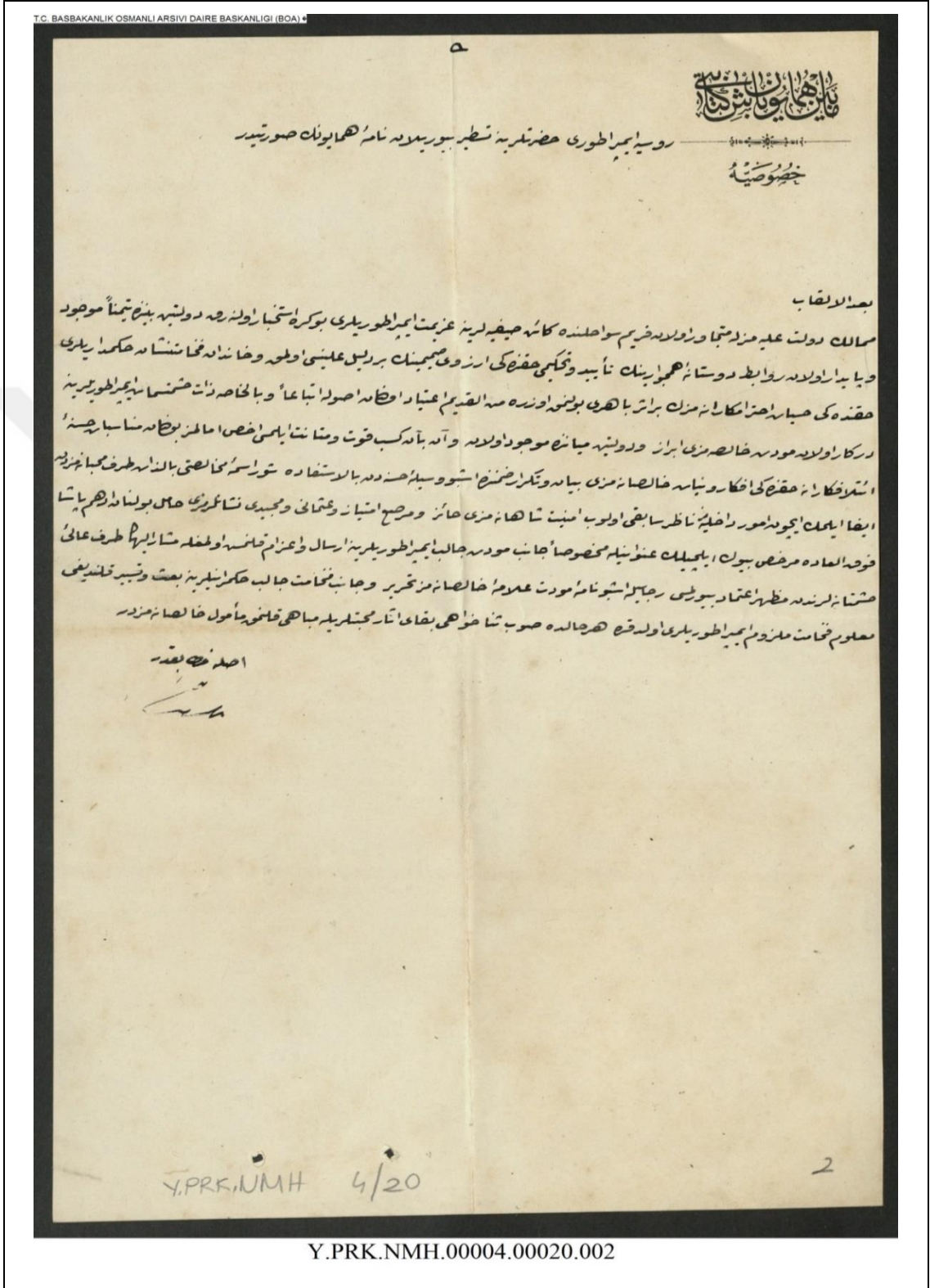
Y.PRK.NMH.00001.00021.001

Cânib-i Seniyyü'l-Cevânib Hazret-i Pâdişâhîye Fi 22 Nisan Sene 78 Târihiyle Haşmetlü Rusya İmparatoru Hazretleri Tarafından İrsâl Olunan Nâmenin Sûreti Tercümesidir.

Devleteyn beyninde mukaddemâ cârî olmuş olan münâsebât-ı dostî ve hüsni ittifâkı tecdîd eylediğim münâsebetle bir çok nişanların şövalye rütbelerini hâiz ve hâmil bulunan a'yandan müsteşar-ı hâssamız prens Lubanof Rustovski bâ-nezdi saltanat-ı seniyyelerine fevka'l-âde ve murahhas büyükelçi ta'yîn etmekliğı münâsib 'addeyledim müşârün-ileyh gerek şimdi ve gerek bundan sonra lütfen huzûr-ı mülûkânelerine kabûl ile nâmımıza olarak vukû' bulacak ifâdâtına ve ara sıra dahî vükelâ-yı saltanat-ı seniyyelerine icrâ eyleyeceğı teblîgâta ve sevk ve i'timâdı izhâr ve kendimizle devletlerimiz beyninde teceddüd ve teessüs iden münâsebât-ı dostî ve hüsni mu'âşeretden dolayı bihakkın muntazır olduğumuz vechle müşârün-ileyh müsâid cevâb ve kararlar ile vâyedâr-ı iftihâr buyurmalarını ricâ eder ve bu vesîle ile tezâyüd-i eyyâm-ı ömr ve şevket-i mülûkâneleri du'â-yı hayr-ı etmesini ref'-i bârgâh cenâb-ı rabb-ı müte'âl eylerim.

BOA, Y. PRK. NMH, 1/21.

Ek: 5 Sultan II. Abdülhamid Tarafından Rusya İmparatoru III. Aleksandr'ın Kırım Seyahati Sırasında Gönderilen Mektup

Rusya İmparatoru Hazretlerine Tasfîr Buyurulan Nâme-i Hümâyûnun Sûretidir

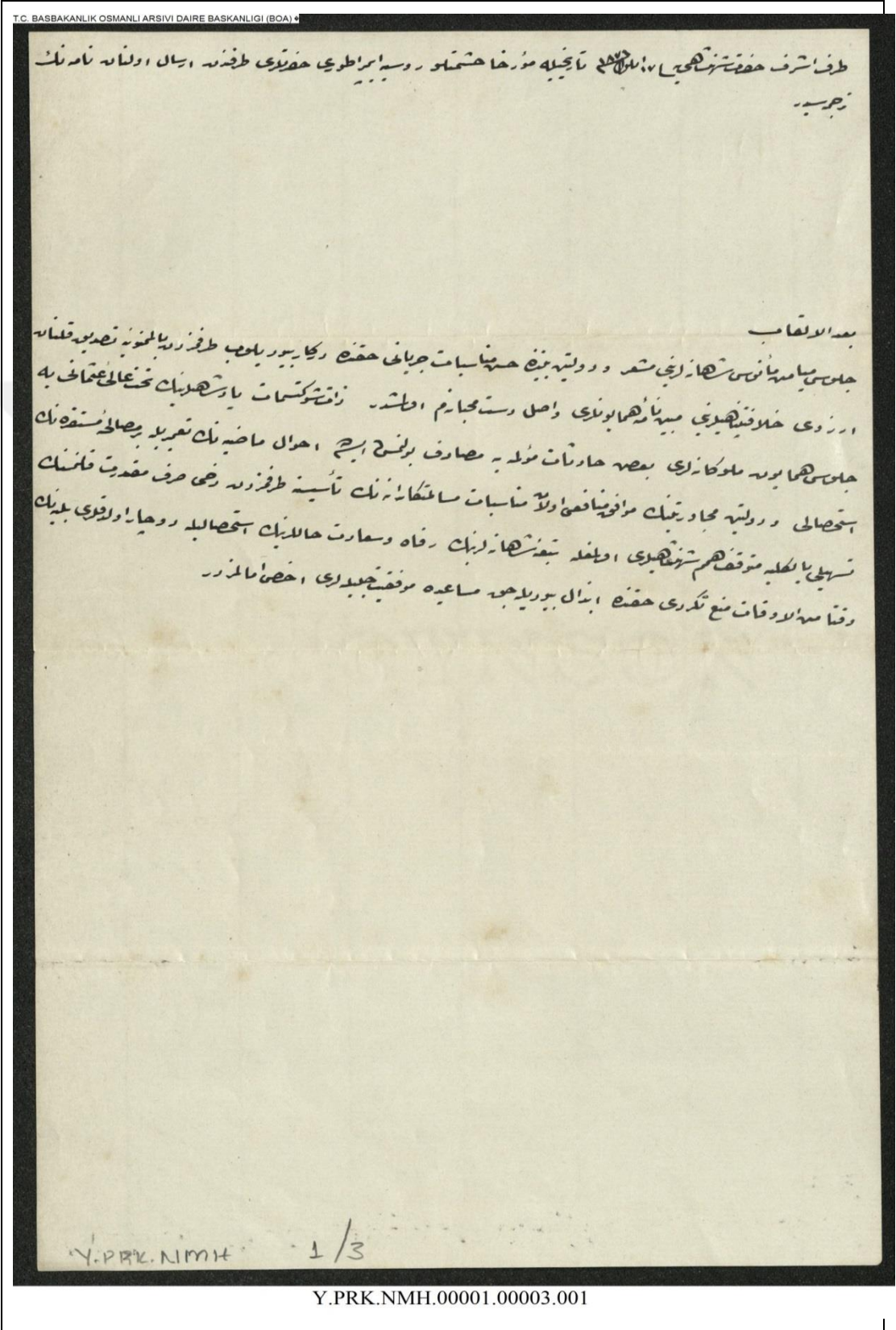
Ba'de'l-elkâb

Memâlik-i devlet-i âliyemizle mütecâvir olan Kırım sevâhilinde kâin sayfiyelerine 'azîmet-i imparatorîleri bu kere istihbâr olunarak devleteyn beyninde teyemmünen mevcûd ve pâydâr olan revâbıt-ı dostâne-i hemcivârînin te'yîd ve tahkîmi hakkındaki arzû-yı samîmiyenin bir delîl-i âyinesi olmak ve hânedân-ı fehâmetnişân-ı hükümdârîleri hakkındaki hissiyât-ı ihtirâmkârânemizin bir eser-i bâhiri bulunmak üzere min'el-kadîm i'tibâr olunan usûle ittibâ'en ve bi'l-hâssa zât-ı haşmetsimât-ı imparatorîlerine derkâr olan meveddet-i hâlisânemizi ibrâz ve devleteyn meyânında mevcûd olan ve ân-be-ân kesb-i kuvvet ve metânet eylemesi ahs-ı âmâlimiz bulunan münâsebât-ı hasene-i i'tilâfkârâne hakkındaki efkâr ve niyât-ı hâlisânemizi beyân ve tekrâr zımnında iş bu vesile-i haseneden bi'l-istifâde şu râsime-i muhâleseti bi'z-zât taraf-ı muhibbânemizden îfâ eylemek için umûr-ı dâhiliyemiz nâzır-ı sâbıkı olup emniyet-i şâhânelerimizi hâiz ve murassa'ı imtiyaz ve Osmâni ve mecîdi nişanlarımızı hâmil bulunan Edhem Paşa fevka'l-'âde murahhas büyükelçilik ünvanıyla mahsûsen cânib-i meveddet cânib-i imparatorîlerine irsâl ve i'zâm kılınmış olmağla müşârunileyhânın taraf-ı âli-i haşmetânelerinden mazhar-ı i'timâd buyurulması ricâsıyla iş bu nâme-i meveddet-i allâme-i hâlisânemiz tahrîr ve cânib-i fehâmeti cânib-i hükümrânîlerine ba's ve tesyîr kılındığı ma'lum fehâmet-i melzûm-ı imparatorîleri oldukda her halde savb-ı senâhâhi bekâ-yı âsâr-ı muhabbetleriyle mübâhi kılınmak me'mûl-i hâlisânemizdir.

Aslına mutabıktır.

BOA, Y. PRK. NMH, 4/20.

Ek: 6 II. Aleksandr Tarafından Sultan II. Abdülhamid'in Cülusunun Tebriki İçin Gönderilen Mektup

Taraf-ı Eşref-i Hazret-i Şehinşâhiye Fî 17 Eylül 1876 Tarihiyle Müverrehâ Haşmetlü Rusya İmparatoru Hazretleri Tarafından İrsâl Olunan Nâmenin Tercümesidir.

Ba'de'l-elkab

Cülûs-ı meyâmin-i me'nûs-ı şâhânelerine müş'ir ve devleteyn beyninde hüsni münâsebât cereyânı hakkında derkâr buyurulup tarafımızdan bil-memnûniye tasdik kılınan arzu-yı hilâfetpenâhîlerini mübeyyin nâme-i hümâyunları vâsıl-ı dest-i muhibbânem olmuştur. Zât-ı şevket-simât pâdişâhîlerinin taht-ı âli-i Osmaniye cülûs-ı hümâyûn-ı mülükâneleri ba'zı hâdisât-ı müellimeye müsâdif bulunmuş ise de ahvâl-i mâziyenin ta'miriyle bir musâlaha-ı müstakarrenin istihsâli ve devleteyn-i mücâvireteynin muvâfık menâfî'i olan münâsebât-ı müsâlemetkârânenin te'sisine tarafımızdan dahi sarf-ı makderet kılınmasının teshîli bil-külliyeye mütevakıf himem-i şehinşâhîleri olmağla teb'a-yı şâhânelerinin refah ve sa'âdet hallerinin istihsâliyle dûçar oldukları beliyenin vakten min'el-evkât men'î tekerrürü hakkında ibzâl buyurulacak mesâide muvaffkiyet-i celîleleri ehass-ı âmâlimizdir.

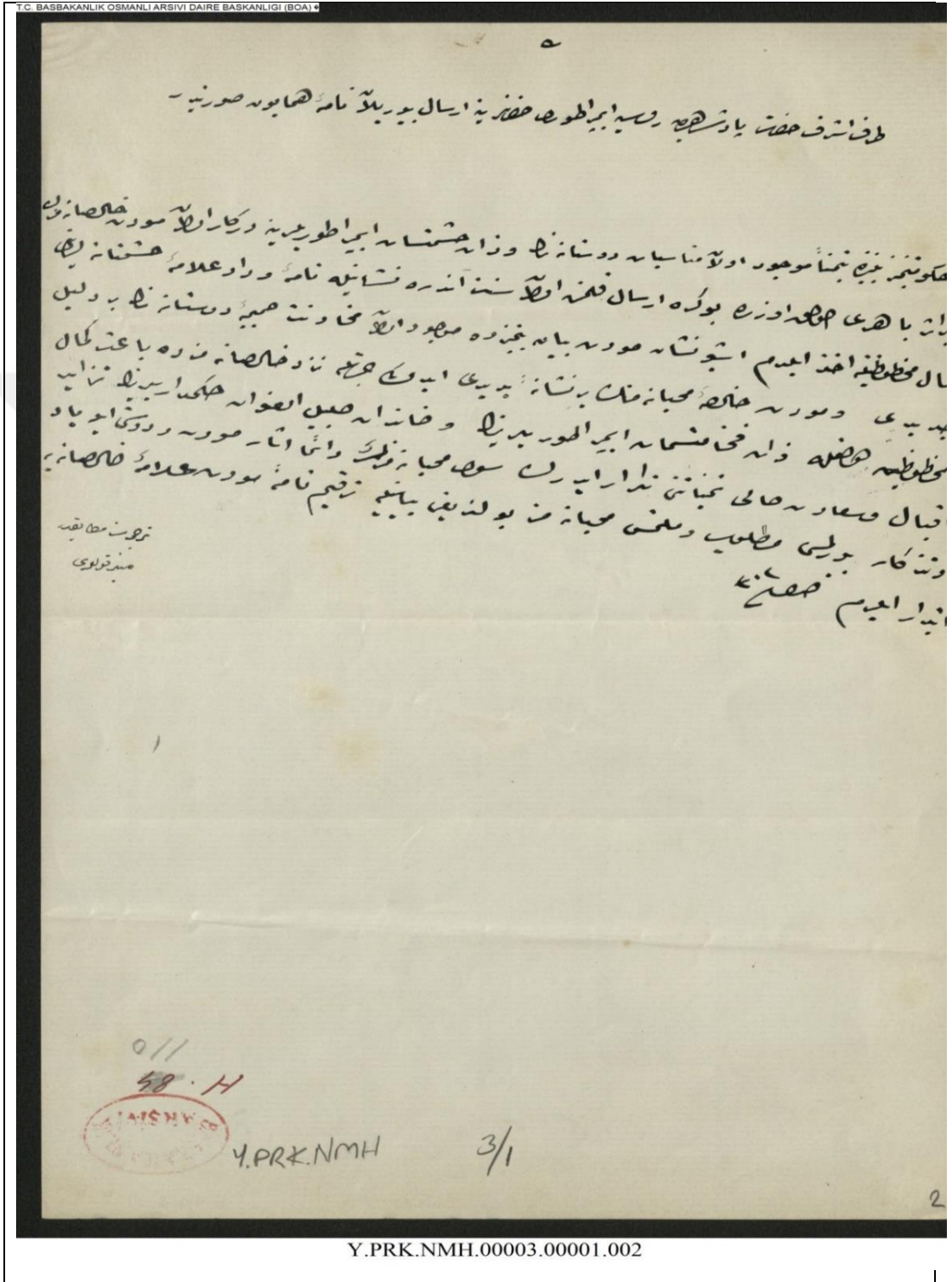
BOA, Y. PRK. NMH 1/3.

Name-i Hümâyûn Sûretidir.

Evsâf-ı mehâsin-i ittisâf-ı İmparatorîleri iktizâsınca ecdâd-ı haşmet-nejadları tahtına cülûs-ı hükümrânîleri hakkında hayr u menfa'ate ve beynü'd-devleteyn teyemmünen teekküd eden münâsebat-ı dostînin te'yîdine bir kefâlet-i kaviyye olup her hâlde devâm-ı ömr ü haşmetleri temennî kılınmakta bulunmuş ve bu def'a bütün Rusyaluların İmparatorluğu tac-ı haşmet-ibtihacı zât-ı fehâmet-simat-ı hükümrânîlerine mazhariyetle mubahî olacağından râsime-i tebrik ve tehniyenin icrâsına nezd-i İmparatorilerine fevka'l-âde büyükelçilik unvânıyla asâkir-i şâhânemiz kıdemâ-yı müşîrânından ve a'yândan yâver-i ekremimiz Namık Paşa me'mur olmuş olmağla müşârün-ileyhin nâm-ı şâhânemize olarak ifa edeceği tebrikâtın ve zat-ı fehâmet-simâtlarına olan muhabbet-i mahsûsa ve hürmet-i kâmilemiz hakkında ibrâz eyleyeceği te'minâtın tamâmî-i kabûlü me'mûl-ı hâlisânemiz idüğü beyânıyla, işbu nâme-i mahsûs vedâd-ı mavsûf-ı hâlisânemiz tahrîr ve savb-ı mehâsin olup, hükümrânilerine tesyîr olduğu bimennihi te'ali ma'lûm-ı haşmet-melzûm vilâkarileri oldukta devâm ve beka-yı asâr-ı mehâzenetleriyle savb-ı muhibbânemiz, minnetdâr olmak tevekku'-ı dâşite-i hâlisidir.

BOA, Y. A. HUS 173/58.

Ek: 8- Sultan II. Abdülhamid Tarafından Rus İmparatoru III. Aleksandr'a Saint Andrae Nişanı İçin Gönderilen Mektup

Y.PRK.NMH.00003.00001.002

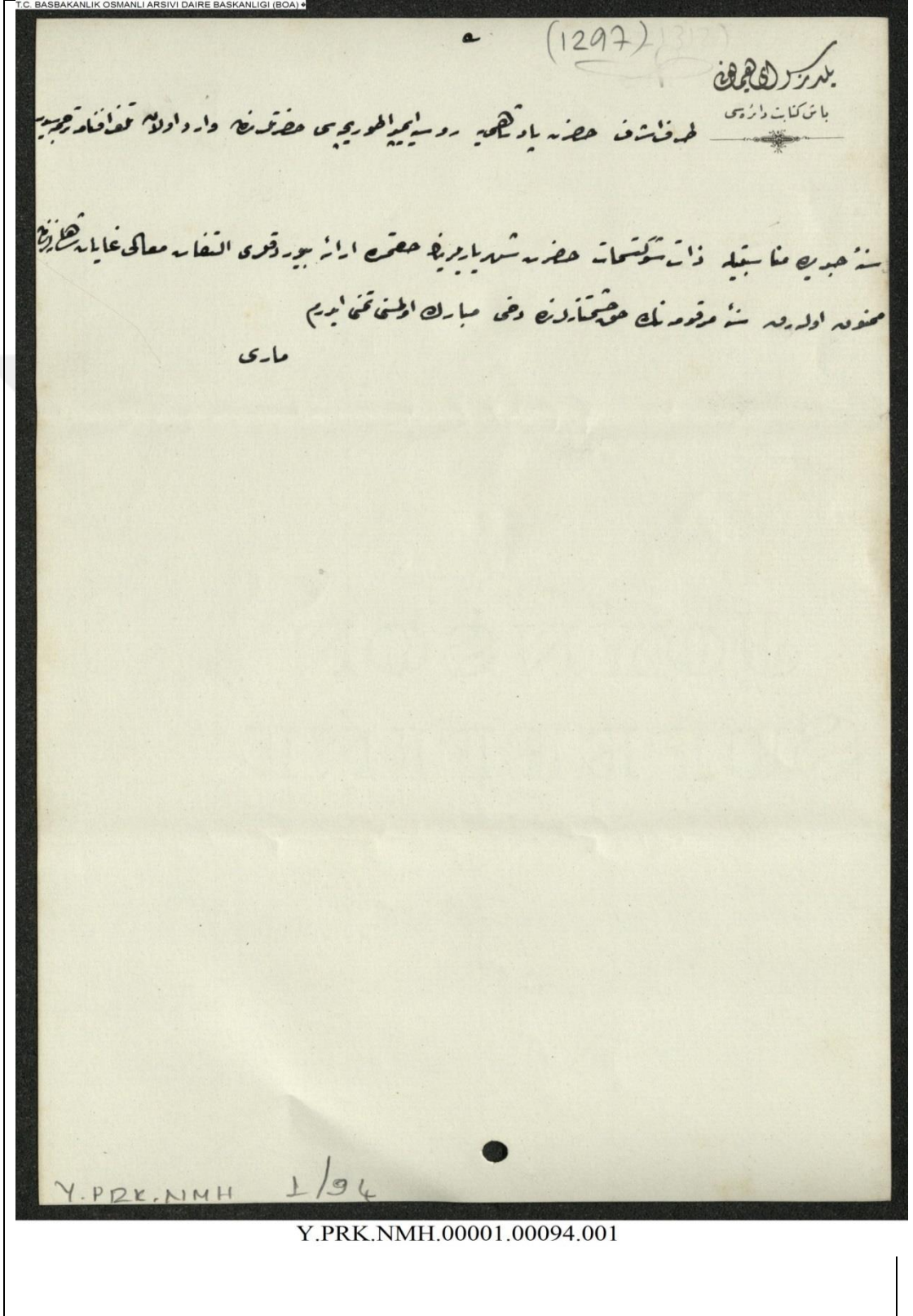
**Taraf-ı Eşref-i Hazreti Padişahîden Rusya İmparatoru Hazretlerine İrsâl
Buyurulan Nâme-i Hümayûn Sûretidir.**

Hükümetimiz beyninde teyemmünen mevcûd olan münâsebât-ı dostânenin ve zât-ı haşmetsimât-ı imparatorîlerine derkâr olan meveddet-i hâlisânemizin bir eser-i bâhiri olmak üzere bu kere irsâl kılınmış olan Saint Andrae nişânıyla nâme-i vedâd-ı allâme-i haşmetânelerini kemâl-i mahzûziyetle ahz eylerim. İş bu nişân sûret-i beyân beynimizde mevcûd olan muhâdenet-i samimiye-i dostânenin bir delîl-i cedîdi ve meveddet-i hâlise-i muhibbânemizin bir nişâne-i bedîdi idüğü cihetle nezd-i hâlisânemizde ba'is- i kemâl-i mahzûziyet olmağla zât-ı fehâmetsimât-ı imparatorîlerinin ve hânedân-ı celîlü'l-unvân-ı hükümdârinin tezâyüd-i ikbâl ve sa'âdet hâli temenniyâtını tekrar ederek sûy-ı muhibbânemizin dâimen asâr-ı sûret-i dostî ile yâd ve tezkâr buyurulması matlûb ve mültemis-i muhibbânemiz bulunduğu beyânıyla terkîm nâme-i meveddet-i allâme-i hâlisâneye ibtidâr ederim.

Safer sene [1]302 Tercümesine mutabıktır Münir kulları

BOA, Y. PRK. NMH, 3/1

Ek: 9 Rus İmparatoru III. Aleksandr'ın Eşi İmparatoriçe Maria Tarafından Sultan II. Abdülhamid'e Gönderilen Yeniyl Tebrik Telgrafi Cevabı

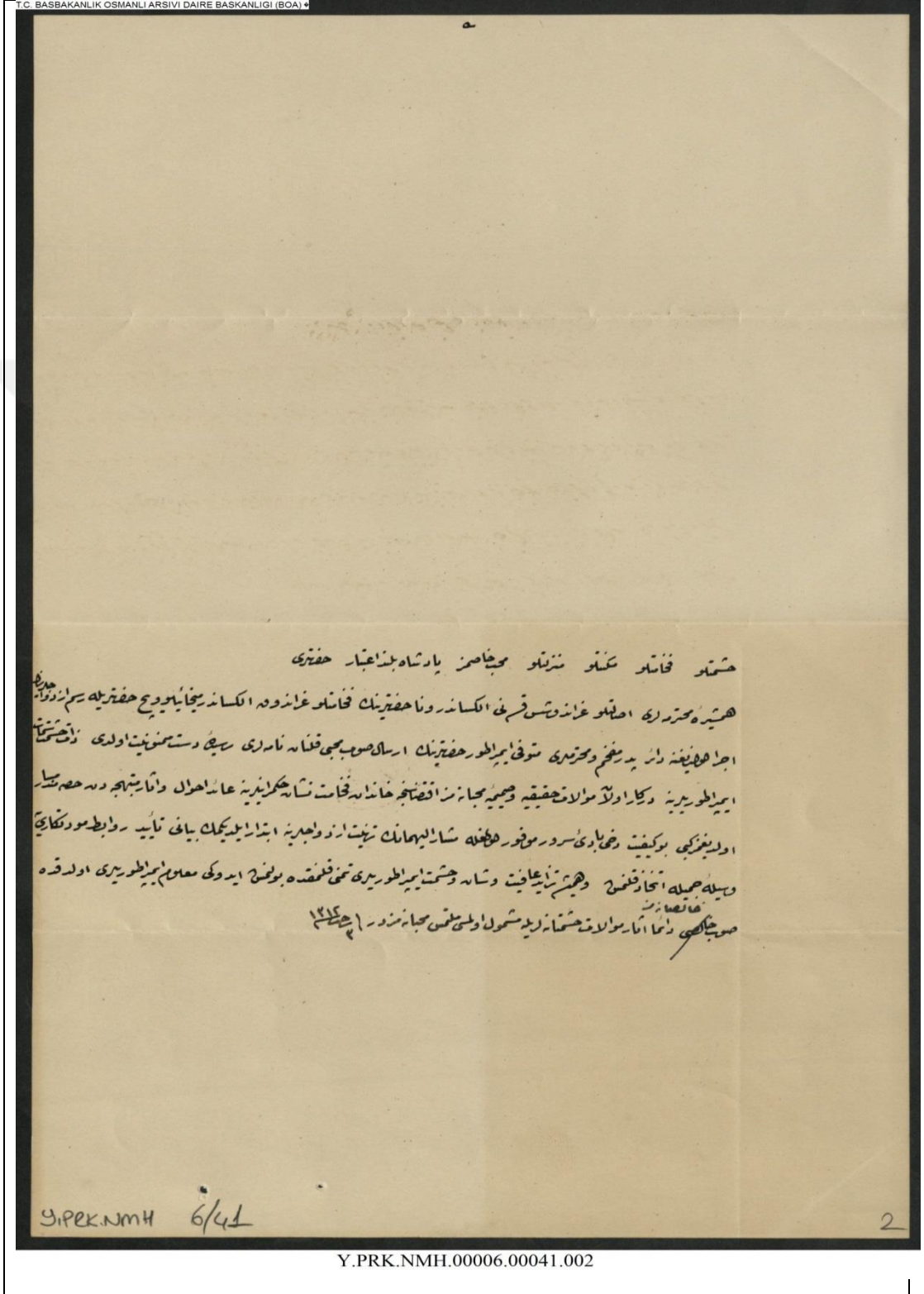
**Taraf-ı Eşref-i Hazret-i Pâdişâhiye Rusya İmparatoriçesi Hazretlerinden
Vârid Olan Telgrafnâme Tercümesidir.**

Sene-i cedîde münâsebetiyle zât-ı şevketsimât-ı hazret-i şehriyârilerinin hakkımda irâe buyurdıkları iltifat-ı meâli-i gâyât-ı şâhânelerinden memnûn olarak sene-i merkûmenin hakk-ı haşmetânelerinde dahi mübârek olmasını temenni ederim.

Mary

BOA, Y. PRK. NMH, 1/94.

Ek: 10 II. Nikola'nın Kızkardeşinin İzdivacını Tebrik Etmek İçin Padişah Tarafından İmparatora Gönderilen Mektup

**Haşmetlü Fehâmetlü Miknetlü Menziletlü Muhibb-i Hâssımız Pâdişâh-ı
Bülend-i İ'tibâr Hazretleri**

Hemşire-i muhteremeleri asâetlü Grandüşes Kseni Aleksandrevna hazretlerinin fehâmetlü Grandük Aleksandr Mihayloviç hazretleriyle resm-i izdivaçlarının icrâ olunduğuna dâ'ir peder-i müfahham ve muhteremleri müteveffâ imparator hazretlerinin irsâl-i savb-ı muhibbî kılınan nâmeleri resîde-i desti memnûniyet oldu. Zât-ı haşmet-simât imparatorîlerine derkâr olan muvâlât-ı hakîkiye ve samîmiye-i muhibbânemiz iktizâsınca hânedân-ı fehâmet-nişân hükümranîlerine âid ahvâl ve âsâr-ı mübtehiceden hisse-mend-i mesâr olduğumuz gibi bu keyfiyet dahî bâdi-i sürûr-ı mevfûr olmağla müşârün-ileyhânın tehniyet-i izdivaçlarına ibtidâr eylediğimin beyânı te'yîd revâbit-ı meveddetkârîye vesîle-i cemîle ittihâz kılınmış ve hemîşe-i tezâyid-i âkibet ve şân ve haşmet-i imparatorîleri temennî kılınmakda bulunmuş idiğü ma'lûm imparatorîleri oldukda savb-ı hâlisânemiz dâimâ âsâr-ı muvâlât-ı haşmetâneleriyle meşmûl olması mültemis-i muhibbânemizdir.

Fî 3 Receb sene 1312

BOA, Y. PRK. NMH, 6/41.

**Cânib-i Seniyyü'l-Cevânib-i Hazret-i Pâdişâhîye Fî 16 Temmuz Sene [18]86
Târihiyle Haşmetlû Rusya İmparatoru Hazretleri Tarafından İrsâl Olunan
Nâmenin Tercümesidir.**

Bâ' del- elkâb

‘Ammizâdemiz fehâmetlû Grandük Konstantin Konstantinoviç hazretlerinin zevcesi asâletlû Grandüşes Elizabeth Mavrikiyevna hazretlerinden geçen Haziranın yirmi dördüncü günü bir mahdûmu dünyaya gelerek Yuan (Ivan) ismiyle tesmiye eylemiş olduğundan keyfiyeti taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîlerine kemâl-i mahzûziyetle iş‘ar ederim. Hakk-ı ‘âli-i cenâb-ı mülükânelerinde olan meveddet-i müstemirremiz iktizâsınca bahtiyârî ve ikbâl-i hümâyûnlarına müte‘allık bi’l-cümle husûsât-ı mahzûziyetimizi müstelzim olduğu gibi beynimizde mevcûd revâbit-ı dostî ve muvâlâta mebnî zât-ı şevket-simat hazret-i pâdişâhîlerinin dahi gerek senâverlerince ve gerek hânedân-ı imparatorîlerince müceb-i hazz ve mesâr olan işbu vakı‘a-yı mübtehiceden hissemend-i memnûniyet olacakları meczûmum bulunduğundan tezâyüd-i eyyâm-ı ömr ü ikbâl cenâb-ı mülükâneleri ve ahd-ı saltanatlarının temâdi-i sa‘adet halî temenniyâtını ref‘-i bârgâh cenâb-ı rabb-ı müte‘âl eylerim.

BOA, Y. A. HUS, 193/45.

Ek: 12 II. Nikola'nın Amcasının Oğlu Grandük Aleksı Mihayloviç'in Ölümü Üzerine
Sultan II. Abdülhamid'in İmparatora Gönderdiği Taziye Mektubu

حَسَنًا قَاتِلًا مَكْتُوبًا مَرْتَبًا مَخَاصِرًا بِإِسْمَاءَ بِنْتِ عَبَّادٍ هَفْتَرِي
عَمْرًا مَحْمُودِي غَزَاوَةً أَلَسِي بِمَخَابِرِي دِيحِ هَفْتَرِيكَ وَقَوِّعِ دَفَائِي نَقِصَمَهْ أَرْسَالِ سَوِي خَالِصَةً مَرْفَعَانَةً أَيْمِرِ الطُّورِي
وَاصِلِ دَسْتِ حَبَابَةِ مَرْوَلَرِي زَانِ حَسَمَتِ سَمَاتِ حَكْرَانِي دَرَكَارِ أَوْلَا مَوَدِّ مَحْضُومَهْ مَرْفَعَانَةً مَوْجِدَهْ مَوْلَانِكَ جَانِبِ حَسَمَتِ
مَقْبُولَهْ خَانِدَانَهْ قَامَتِ نَشْرِيهْ أَرْفَاتِ أَيْلِي حَزَنَهْ وَنَقْدَهْ حَمْدِ مَرْوَلَرِي حَمْدِكَ وَزَانِ أَيْمِرِ الطُّورِي بِرِيكَ دَامًا صَوْبَهُ بِأَرْبَعِ
مَوْجِدِ أَوْلِي تَمَسُّحِ بَوْلِي حَمْدِكَ بِبَيْلَهْ بِالْخَالِصَةِ أَيْفَايَ لَزَمَتْ تَعَزُّبِي وَتَأْيِيدِ رَابِعَهْ مَوَدِّ سِيَا قَبِيحِ أَسْوَأَ خَالِصَةً مَرْفَعَانَةً
قَدِّي صَوْبِ حَبَابَةِ مَرْهِي مَهْ أَمَّا حَمْلَهْ مَرْوَلَرَاتِ أَيْمِرِ الطُّورِي بِرِي وَهِيَ أَوْلَاهُ مَوْلَا خَالِصَةً مَرْوَلَرِ

اسم الله

Y.PRK.NMH 6/48

Y.PRK.NMH.00006.00048.001

**Haşmetlü Fehâmetlü Miknetlü Menziletlü Muhibb-i Hâssımız Pâdişâh-ı
Bülend-i İ'tibâr Hazretleri**

‘Ammizâde-i muhteremleri Grandük Aleksî Mihayloviç hazretlerinin vukû‘-ı vefâtını mutazammın irsâl-i sû-yı hâlisânemiz kılınan nâme-i imparatorîleri vâsıl-ı dest-i muhibbânemiz oldu. Zat-ı haşmet-simât hükümrânilerine derkâr olan meveddet-i mahsûsamız iktizâsınca şu vâkıa-yı müellimenin cânib-i haşmet münâkibleriyle hanedân-ı fehamet nişânlarına îrâs eylediği hüzn ve esefden hissemend olduğumun ve zât-ı imparatorîlerinin dâima son barîde mahzûz olması temenniyâtıyla bi’l-hassa îfâ-yı lâzıme-i ta‘ziyet ve te’yîd-i revâbıt-ı meveddet siyâkında iş bu nâme-i hâlisânemiz tahrîr kılındı. Savb-ı muhibbânemiz hemîşe âsâr-ı cemîle-i mihr ü muvâlât-ı imparatorîleriyle mübâhi olmak me’mûl hâlisânemizdir.

Fî 30 Şevval sene 1312

BOA, Y. PRK. NMH. 6/48.

**Cânib-i Seniyyü'l-Cevânib-i Hazret-i Hilâfetpenâhîye Rusya İmparatoru
Hazretleri Tarafından Vârid Olan Nâmenin Tercümesidir**

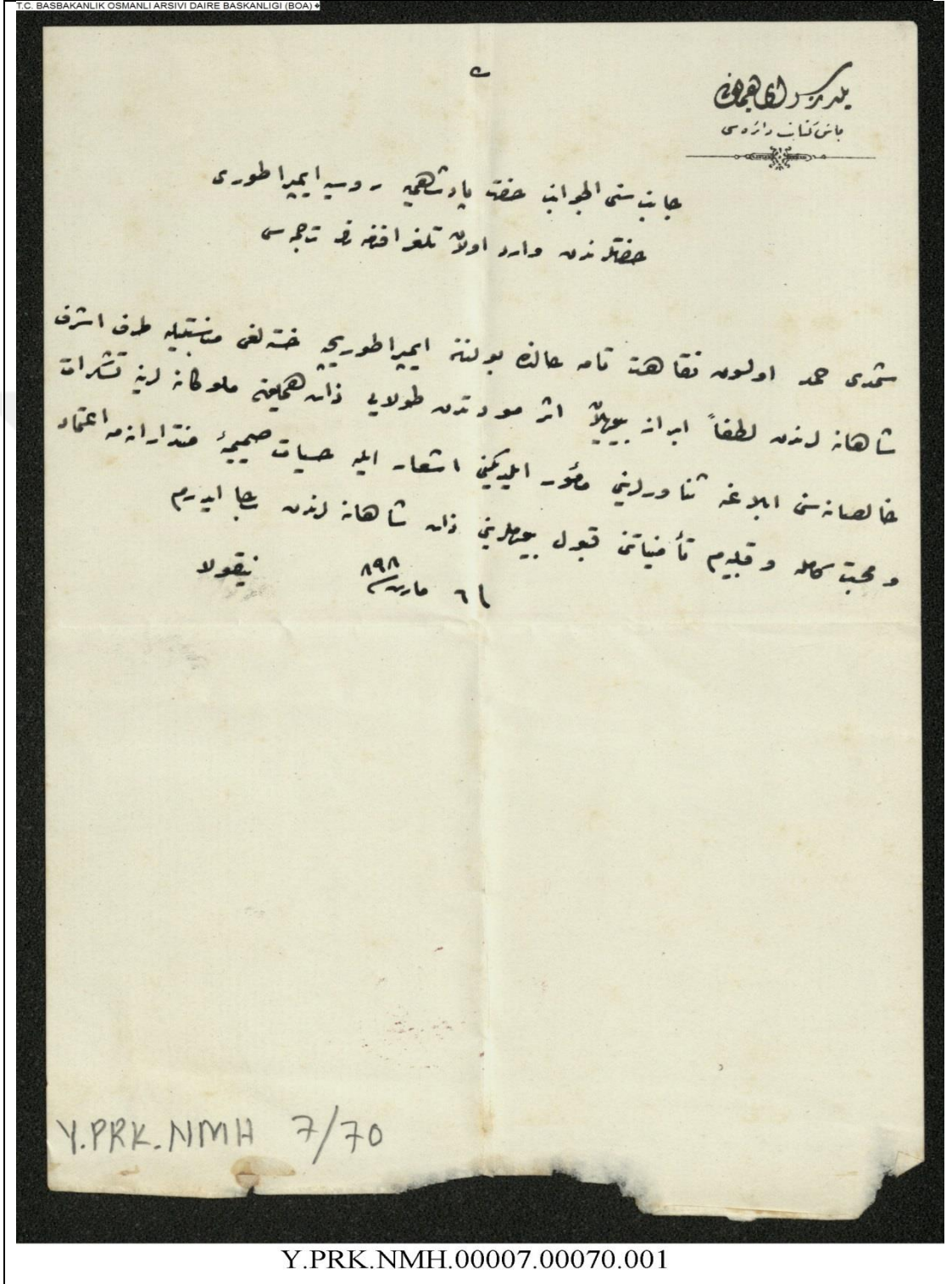
Kâtib-i hazret-i şehriyârîden Ali Cevad Bey kulları tarafından tevdî' olunan nâme-i hümâyûn-ı hazret-i pâdişâhîlerini ve hedâya-yı seniyye-i mülükânelerini kemâl-i memnûniyetle ahz eyledim. Ve bunların zât-ı hümâyûn-ı cenâb-ı tâcidârîlerinin hakkımdaki muhâdenet-i celîle-i tâcidârânelerinin bir delîl-i cedîdi olmak üzere telakkî ettim. Devlet-i âliyyeleri için bir tehlike olabilmek isti'dâdını hâiz olmak olan iğtişâsât esnâsında hakk-ı hümâyûn-ı şâhânelerindeki niyât ve efkâr-ı samîmiye-i hayırhâhânemin âsârını ibrâz eyleyebilmiş olduğumdan dolayı bahtiyârim. Müteveffâ pederim gibi benim de aynı hissiyât ve dostâne ile mütehassis olduğuma şübhe buyurmayacaklarına mutmainim mesâil-i siyâsiye-i hâziranın faslı ve tesviyesi için tarafımızdan i'ta olunan evâmire tevffiken hükümetim cânibinden ittihâz olunan tedbirlere iki devletin bâ'is-i sa'adeti olup beynimizde mevcûd olan revâbit ve dostânenin te'yid ve te'kîdi için aynı hissiyat ile ittihaz olunmuş tedâbir nazarıyla lütfen nazar buyurulmasını ricâ ederim. Ali Cevad Bey kullarının me'mûriyetine aynı ehemmiyet atf ederek mûmâileyh kulları gibi hâk-i pâ-yı hümâyûn-ı hazret-i pâdişâhîleri kesb-i 'ubûdiyet eylemiş bir bendelerinin bu me'mûriyeti îfâ için intihâb buyurulmuş olduğundan dolayı da zât-ı şevket-simât-ı şâhânelerine arz-ı şükrân ve mehemmedet eyleyerek zât-ı me'âl-i sıfât-ı pâdişâhîlerinin hakk-ı hümâyûnlarındaki niyât ve efkâr-ı hayırhâhâne-i lâ-yetegayyere ve muhâdenet-i samîmiyemin hâk-i pâ-yı hümâyûn-ı mülükânelerine bi'z-zât 'arz ve iblâğına mûmâileyh Cevad Bey kullarını me'mûr eylediği zât-ı hümâyûn-ı hazret-i pâdişâhîlerine beyân-ı müsâberet eylerim.

Fi 15/27 Nisan sene [12]95

İmza Nikola

BOA, Y. PRK. NMH, 6/49.

Ek: 14 Eşinin Hastalığına Duyulan İlgiden Dolayı II. Nikola'nın Sultan II. Abdülhamid'e Teşekkür Telgrafı

**Cânib-i Seniyyü'l-Cevânib Hazret-i Pâdişâhîye Rusya İmparatoru
Hazretlerinden Vârid Olan Telgrafnâmenin Tercümesidir.**

Şimdi hamd olsun nekâhat-ı tâmme halinde bulunan imparatoriçe hastalığı münâsebetiyle taraf-ı eşref-i hazret-i şâhânelerinden lütfen ibrâz buyurulan eser-i meveddetden dolayı zât-ı hümâyûn-ı mülükânelerine teşekkürât-ı hâlisânesini iblâğa senâverlerince me'mûr eylediğini iş'âr ile hissiyât-ı samimiye-i minnetdârâne i'timâd ve muhabbet-i kâmile ve kalbiyem te'minâtını kabûl buyurmalarını zât-ı şâhânelerinden ricâ ederim.

Fi 6 Mart sene [1]898

Nikola

BOA, Y. PRK. NMH, 7/70.

Ek: 15 Osmanlı Devleti Nişanları

İmtiyaz Nişanı

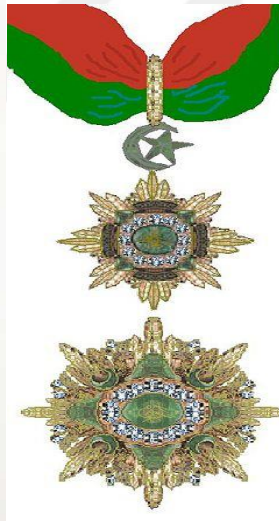
Mecidi Nişanı

Osmani Nişanı

Şefkat Nişanı

Nişan-ı Ali İmtiyaz

Nişan-ı Ali Osmani

Ek: 16 Rusya Devleti Nişanları

Aleksandr Nevski Nişanı

Saint Andre Nişanı

Saint Stanislas Nişanı

Saint Anna Nişanı

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında Yozgat'ın Çekerek ilçesinde doğdu. İlkokulu Karakaya Köyünde bitirdi. Ortaokul ve Liseyi Çekerek İmam Hatip Lisesinde tamamladı. 2012'de Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesine girdi ve 2016'da mezun oldu. Aynı yıl Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında yüksek lisansa başladı. Evli ve üç çocuk babasıdır.

